

Міністерство освіти і науки України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства
Ministry of Education and Science of Ukraine
National Scientific Research Institute of Ukrainian Studies

Українознавець

Connoisseur of Ukraine

Випуск ІХ

Львів – Lviv 2010

Міністерство освіти і науки України
Національний науково-дослідний Інститут українознавства
Ministry of Education and Science of Ukraine
National Scientific Research Institute of Ukrainian Studies
Друкується за рішенням Редакційної Ради журналу Українознавець
протокол № 1 від 25 квітня 2010 р.
The journal is published according to the decision of the Academic Council of
Connoisseur of Ukraine, transactions №1, April 25, 2010 r.

Число IX - 2010 р., присвячене 50 - ти літтю з дня народження засновника та головного редактора Українознавця, доктора історичних наук, професора, академіка Віктора Ідзя(1960-2010рр.), та 80 - ти літтю з дня народження члена Редакційної Ради та Редколегії доктора філологічних наук, професора, академіка Петра Кононенка(1930-2010рр.), та 5 – ліття з часу заснування та виходу журналу Українознавець(2005-2010рр.).

У IX-й випуск Українознавця ввійшли праці вчених та рецензії з Івано-Франківська, Львова, Києва, Харкова, Москви та Мінська які досліджують проблеми українознавства.

Українознавець - Connoisseur of Ukraine Випуск IX. Львів 2010.

Редакційна Рада:

доктор історичних наук	Баран В.Д. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Васюта С.І. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Грабовецький В.В. (Івано-Франківськ, Україна),
доктор історичних наук	Дашкевич Я.Р. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Даниленко В.Н. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Когутяк М.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Калакура Я.С. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Кабузан В.М. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Лисак В.П. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Савчук Б.П. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Санін Г.О. (Москва, Росія)
доктор історичних наук	Сворака С.Д. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор історичних наук	Терпиловський Р.В. (Київ, Україна)
доктор історичних наук	Федака С.Р. (Ужгород, Україна)
доктор історичних наук	Мацкевий Л.Г. (Львів, Україна)
доктор історичних наук	Хорошкевич А.Л. (Москва, Росія)
доктор філологічних наук	Єрмоленко С.Я. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Качкан В.В. (Івано-Франківськ, Україна)
доктор філологічних наук	Крик. Я.С. (Мюнхен, Німеччина)
доктор філологічних наук	Кононенко П.П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мегела І.П. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мосенкіс Ю.Л. (Київ, Україна)
доктор філологічних наук	Мушинка М.В. (Пряшів, Словаччина)
доктор філологічних наук	Зимомря М.Г. (Дрогобич, Україна)
доктор філологічних наук	Чопик Б.Г. (Нью-Джерсі, США)

Редколегія: доктор історичних наук, професор, провідний науковий співробітник Інституту українознавства Міністерства освіти і науки України, академік МАНС, академік АНВШУ, лауреат премії ім. академіка І.П.Крип'якевича В.С. Ідзьо (**Головний редактор**), доктор філософських наук, професор М.Д.Пришляк (**заступник головного редактора**), кандидат історичних наук, вчений секретар НДІУ О.Б.Ярошинський, кандидат історичних наук, доцент Л.К.Токар, кандидат історичних наук, доцент О.І.Сурмач, кандидат історичних наук, завідувач археологічного відділу УУМ В.С.Артюх, доктор філологічних наук, професор, академік П.П.Кононенко, кандидат філологічних наук, професор С.Г.Борзенко, кандидат філологічних наук, завідувач відділу мови НДІУ, В.Ю.Пономаренко, кандидат філологічних наук, доцент Л.В.Бабаєва, кандидат філологічних наук, доцент З.М.Бичко, кандидат філологічних наук, доцент Л.І. Конюхова (**літературний редактор**), кандидат філософських наук, доцент Т.П.Кононенко, кандидат технічних наук, доцент В.Д.Смичок.

Редколегія складає подяку директору “Радіо Воскресіння” п. Мирославу Павлюку за сприяння у виданні IX випуску Українознавця.

ISBN 978-966-665-570-1

© Національний науково-дослідний Інститут Українознавства МОН України.

© Науковий Журнал «Українознавець».

**Науковому журналу Українознавець 5 років (1995 - 2005рр.)!
Засновнику та головному редактору Українознавця
Віктору Ідзю - 50 років (1960 - 2010рр.)!
Члену Редакційної Ради та Редколегії Українознавця
Петру Кононенку - 80 років (1930 - 2010рр.)!**

Переднє слово

20 – ти літня наукова співпраця філолога Петра Кононенка та історика Віктора Ідзя кристалізувала новий науковий журнал Українознавець, що виходить у Львові у продовж 5 - ти років (1995 - 2010).

За короткий Українознавець став відомим в науковому житті історичної та філологічної науки Української держави, світової української діаспори. У своїх IX випусках, які вийшли за 1995 - 2010 роки журнал не наслідував притаманну для українських часописів поредньої доби кількісну тенденцію. Передусім, головний редактор, Редакційна Рада та Редколегія керувалась якістю та новизною наукових праць.

За нових історичних обставин, що склались в українській науці після “Помаранчевої революції”, опираючись на вимоги ВАК України та Болонської конвенції, Українознавець став новим фаховим гуманітарним журналом, який не дублює жоден з існуючих в Україні наукових журналів і керується своєю власною науковою концепцією та стратегією, які розвивають українську історичну та філологічну науку.

Перші п’ять років Українознавець затверджувався Вченою Радою Інституту Українознавства МОН України. Сьогодні в зв’язку з вступом МОН України в Болонський освітній та науковий процес для підтвердження фахового рівня Українознавця потрібно виключно рішення кваліфікованих фахівців Редакційної Ради та Редколегії, відповідно з історії та філології де згідно фахової кваліфікації Редакційна Рада складається з не менше шести, відповідно до вимог, докторів історичних та філологічних наук.

Як відомо з попередніх чисел Українознавця, з 2005 по 2010 роки Редакційна Рада Українознавця, за участь в якій у продовж 5 - ти років, Редколегія висловлює велику подяку, складалася з високого рівня кваліфікованих фахівців з української історії та філології, що в цю пору дає право головному редактору, Редакційній Раді самостійно приймати рішення в затвердженні кожного наступного числа журналу. Цим Редколегія Українознавця, наголошує, що Українознавець в подальшому для затвердження наступного числа з поданими науковими працями, як вільний, незаангажований сучасними бюрократичними навантаженнями, науковий журнал, керуватиметься фаховою компетенцією вчених Редакційної Ради Українознавця, настановами ВАК України та Болонської конвенції до наукових статей та рецензій, вимоги до яких, для авторів, зосереджені в Пам’ятці.

Головний редактор Віктор Ідзьо

Зміст

Переднє слово редактора.....	3
-------------------------------------	----------

Історія

Артюх Вадим. Стародавні знахідки поблизу с. Мошанець на Буковині.....	6
Ідзьо Віктор. Історична реконструкція розвитку села Угринів.....	9
Кононенко Петро. Нація, націоналізм, національна ідея. Проблема вивчення феноменів на межі XX і XXI століть.....	21
Кононенко Тарас. Ідейні настанови Григорія Сковороди в методологічній культурі нової філософії(до джерел історіографії філософських методологій).....	23
Лазарєва Валентина. Світоглядні константи і змінні вектори П.Куліша.....	28
Павлюк Мирослав. Історичний аспект психолого - соціального опитування слухачів Радіо “Воскресіння”.....	35
Федотова Оксана. Комуністична цензура та твори друку: історія взаємовідносин в 30-х роках XX століття (українознавчий аспект).....	41
Шилов Юрій. Наріжні проблеми українознавства.....	50

Філологія

Глібовицький Ігор.Творча постать Ісидора Воробкевича у літературній спадщині Івана Франка та музикознавчих дослідженнях Станіслава Людкевича.....	55
Джус Оксана. Рідна мова в національному шкільництві: погляд Софії Русової... 	59
Донцова Тетяна.Героїчний епос Бориса Грінченка.....	61
Дудченко Віктор. ”Вікторід”- навчання української мови для російсько мовного середовища за один день засобами міжнародної азбуки.....	62
Ідзьо Віктор. Філологічна реконструкція розвитку села Угринів.....	64
Калашник Антоніна, Огірко Олег. Тарас Шевченко – християнин – поет і художник.....	76
Климчук Федір. Слов’янське етно-мовне прикордоння.....	82
Наливайко Степан. Українці, Україна, Трипілля: Крізь призму Вед.....	89

Рецензії

Ідзьо Віктор. Рецензія на III том “Історія філософії”, доктора філософських наук, професора М. Пришляка.....	97
Недюха Микола. Рецензія на III том “Історія філософії”, доктора філософських наук, професора М. Пришляка.....	97
Огірко Олег. Рецензія на III том “Історія філософії”, доктора філософських наук, професора М. Пришляка.....	98

Наші автори.....	99
Пам’ятка авторів.....	100

Content

The first word of the editor-in-chief.	3
History	
Artyukh Vadym. Ancient finds near Moshanec village in Bukovina region.....	6
Idzio Viktor. Historical reconstruction development of village Ugriniv Ivan - Frankivsk region.....	9
Kononenko Petro. Nation, nationality, national idea. Problems of in studing in XX – XXI st.....	21
Kononenko Taras. Ideal conceptions of H. Skovoroda in metodikal culture of new philosophi.....	23
Lazareva Valentina.Outlook and views of P. Kulisch.....	28
Pavlyk Myroslav. Istorikal aspekts psycholody – social interrogaiton hears Voskresinnya Radio.....	35
Fedotova Oksana.Communist censorship and printed editions: the history of relations in 30-th years of XX century (Ukrainian aspect).....	41.
Scilov Yri. Main problems of Ukrainian Studies.....	50
Philology	
Glibovytsky Igor.Creative personality of S.Vorobkevych in the literary legacy of Ivan Franko and the musicological works of S. Liudkevych.....	55
Jus Oksana.Nativ language in national school.View of Sofia Rusova.....	59
Doncova Tateana. Heroic literature of B.Grinchenko.....	61
Dudchenko Viktor. “Viktorid” – studing ucrainian language among russian environment by internatonal alphabet.....	62
Idzo Viktor. Filologikal reconstruction development of village Ugriniv Ivan -Frankivsk region.....	64
Kalashnyk Antonina, Ohirko Oleh.Taras Shevchenko is a Christian – poet and artist.	
Klimtšuk Fjodor. Slaavi-etnilis-keelelised siirdealad.....	76
Nalyvaiko Stepan. Ukrainians, Ukraine, Trypilya: Through the Prism of Vedas.....	89
Reviews	
Idzo Viktor. Reviews on III tom “Histori Filosofi” doktoda profesora p. M. Prushlyak.....	97
Nedyucha Mukola. Reviews on III tom “Histori Filosofi” doktoda profesora p. M. Prushlyak.....	97
Ohirko Oleh. Reviews on III tom “Histori Filosofi” doktoda profesora p. M. Prushlyak.....	98
Our authors.....	99
The Recommendations for the Author.....	100

Стародавні знахідки поблизу с. Мошанець на Буковині

Анотація: В статті розглядаються деякі підсумки обстеження багатошарового поселення і невеликого культового місця поблизу с. Мошанець Чернівецької області. Подано аналіз окремих артефактів, які були знайдені на тому місці. Більш них відноситься до трипільської культури. Орнамент на цьому посуду відображує землеробські культи того періоду. Ключеві слова: поселення, кераміка, орнамент, експонати.

Ключові слова: Стародавні пам'ятки поблизу с.Мошанець, Дністер, Дністровське водосховище, Трипільська культура, трипільські старожитонсті, уламки посуду трипільської культури.

Останнім часом до археологічної збірці фондів Львівського музею історії релігії надійшла група експонатів, яка була зібрана на стародавньому багатошаровому поселенні поблизу с. Мошанець Кельменецького р-ну Чернівецької області. Пам'ятка розташована на північно-східній околиці с. Мошанець, на мису біля впадиння річки Джийи в Дністер. На даний час більша частина цього поселення затоплена водами Дністровського водосховища. Висота мису до затоплення була 20-30 м над рівнем Дністра. Підйомний матеріал у великій кількості зустрічається на березі, в урвищах мису та у воді в прибережній зоні. Знахідки відносяться до різних періодів: від мезоліту та трипільської культури до перших століть н.е..

Розглянемо деякі експонати:

Ар-1647. Пластина ніжеподібна. Виготовлена з кременю сірого кольору. Покрита патиною. Має видовжену форму пластинчастого сколу з боків нуклеусу. По краях проглядаються грубі сколи. Датування: епоха мезоліту 11-7 тис. років тому.

Ар-1643. Уламок верхньої частини ліпного посуду типу горщика. Виготовлен з глини жовто-сірого кольору з домішками піску та товчених черепашок. Нижчі краю вінця є орнамент у вигляді косих нарезів, ще нижчі проглядаються горизонтальні розчоси. На шийці є орнамент у вигляді косих розчосів, а на тулубі – у вигляді тиснених продовгуватих крапок, а під ними горизонтальні розчоси. Розмір 12x10,5x1 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1644. Уламок верхньої частини ліпного посуду типу горщика. Виготовлен з глини жовто-сірого кольору з домішками піску та товчених черепашок. Нижчі краю вінця є орнамент у вигляді ряду зашипів, ще нижчі проглядаються паралельні коси лінії, яких обмежують дві паралельні горизонтальні смуги. Вздовж тулубу розташований орнамент у вигляді ряду зашипів. Розмір 8x7x0,7 см.

Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1650. Уламок вінця ліпного посуду типу горщика. Виготовлен з глини жовто-сірого кольору з домішками піску та товчених черепашок. По краю зберігся орнамент у вигляді зашипів. Нижчі проглядається ряд вертикальних прорізних ліній, які обмежують дві паралельні горизонтальні смуги. Ще нижчі є орнамент у вигляді ряду зашипів. Розмір: 8,7x7,5x0,8 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1651. Уламок стінки ліпного посуду типу горщика. Виготовлен з глини жовто-сірого кольору з домішками піску та товчених черепашок. На зовнішньої та внутрішньої стороні зберігся орнамент у вигляді горизонтальних і косих розчосів. На зовнішньої стороні є залишки ангобу. Розмір: 15x13,2x1 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1653. Фрагмент денця ліпного горщика (2 частини). Виготовлен з глини жовто-сірого кольору з домішками піску та товчених черепашок. На зовнішньої та внутрішньої стороні зберігся орнамент у вигляді горизонтальних і косих розчосів. Розмір: 17x13x0,8. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1655. Уламок верхньої частини ліпного посуду типу горщика (2 частини). Виготовлен з глини жовто-сірого кольору з домішками піску та товчених черепашок. По краю вінця проглядається орнамент у вигляді косих нарезів. Нижчі на шийці є тиснені вертикальні смуги, а на тулубі - рядки продовгуватих крапок. Ще нижчі зберігся орнамент у вигляді горизонтальних розчосів. Розмір: 14x9x1,2 см; 12x8,5x1,2 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1657. Уламок верхньої частини ліпного посуду типу горщика (3 частини). Виготовлен з глини жовто-сірого кольору з домішками піску та товчених черепашок. По краю вінця проглядається орнамент у вигляді косих нарезів. Нижче є орнамент у вигляді продовгуватих крапок. По усім фрагментам чітко простежуються коси, вертикальні та горизонтальні розчоси. Таки ж розчоси є на внутрішньої стороні. Розмір: 24x16x1; 14x8x1; 16,5x8x1 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1658. Уламок верхньої частини посуду типу миски. Виготовлена з глини з оранжевої добре відмуденої глини. Тісто щільне. Поверхня лощена. Орнамент нанесен світлою фарбою у вигляді косих і вертикальних ліній, які імітують розчоси. Збереглися залишки онаменту, який зроблен чорною фарбою. Розмір: 17x13,5x1,1 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1659. Уламок верхньої частини посуду типу миски. Виготовлена з глини з оранжевої добре відмудленої глини. Тісто щільне. Поверхня має лощення оранжевого кольору, а також залишки орнаменту, який нанесен чорною фарбою. Проглядаються відбитки насиння та рослин. Розмір: 13x11x1,2 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1460. Уламок верхньої частини посуду типу миски. Виготовлена з глини з оранжевої добре відмудленої глини. Тісто щільне. Поверхня має лощення оранжевого кольору, а також залишки орнаменту у вигляді білих смуг, які імітують розчоси. Проглядаються відбитки насиння та рослин. Розмір: 9,5x8x1 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1654. Уламок верхньої частини посуду типу вази. Виготовлено з оранжевої, добре відмудленої глини. Тісто щільне. Має вінце у вигляді циліндру, а тулуб у вигляді кулі. Проглядається орнамент, який був нанесен чорною фарбою, у вигляді вертикальних і горизонтальних смуг. Розмір: 12x7,7x0,7 см. . Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1661. Уламок стінки посуду з вушком. Виготовлено з оранжевої, добре відмудленої глини. Збоку є вушко з двома отворами для підвішування. Проглядаються залишки орнаменту, який був нанесен чорною фарбою. В тісті є відбитки зерен. Розмір: 15,4x9,5x1 см. . Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1656. Уламок стінки посуду кулеподібної форми. Виготовлено з оранжевої, добре відмудленої глини. Тісто щільне. Поверхня лощена. Проглядається орнамент, який був нанесений чорною фарбою, у вигляді паралельних хвилястих смуг. В центрі є чорне коло. Розмір: 14x12,2x0,9 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1652. Кулька з глини червоного кольору. Має округлу форму. Поверхня гладка. Розмір: 2x1,8 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1645. Уламок нижньої частини антропоморфної статуетки. Виготовлена з глини сіро-рожевого кольору. Має округлу основу на який знаходиться тонка ніжка, котра вище йде на розширення. У верхній частині уламка є вертикальні канавки. Можливо це є стилізовано зображення ніг людини. Розмір: 4x2,5x1,7 см. Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

Ар-1646. Відбійник. Виготовлен з кременю сірого кольору. Має округлу форму. Проглядаються сліди обробки. Розмір 6,5x5,5 см. . Датування: трипільська культура IV-III тис до н.е.

У 70-ті роки минулого століття у с. Мошанець один з авторів Б. Шевчук зверну увагу на кам'яну брилу, яку місцеве населення називало "Біблійний Камінь". У північній частині села, на дні широкого яру протікає струмок, що впадає у Дністер. Зліва у нього впадають води джерела, біля якого розташований "Біблійний Камінь". Це – обкатана брила типу валуна із кварцитової породи. Розміри каменя: довжина – 1,5 м, ширина – 1 м. Висоту встановити важко, позаяк більша частина каменя перебуває у землі та виступає на поверхню на 0,7 м. На поверхні каменя проглядаються штучно просвердлені круглі отвори діаметром 5-6 см та глибиною 10-15 см. На сьогодні їх зафіксовано сім. Можна припустити, що свердлення здійснювалося за допомогою кварцового піску, який слугував абразивним матеріалом, та трубчатої кістки великої домашньої тварини – коня або бика. Керамічний матеріал, що знайдений поблизу, належить до черняхівської культури.

Імовірно, що у перші століття н. е. тут було невелике культове місце, присвячене джерелу, головним атрибутом якого і був цей "Біблійний Камінь". Призначення отворів наразі нез'ясоване, але можна припустити, що вони мали календарне значення. Наприклад, сім сільськогосподарських місяців. Кварцитова порода, з якого він виконаний, поблизу не зустрічається. Найближче її місцезнаходження – Карпати. Камінь міг бути принесений тільки людиною. Можливо, що тут було невелике культове місце сільських громад. Традиції поклоніння цьому каменю зберігалися в наступні століття й дожили до наших днів. Назва "Біблійний Камінь" виникла після утвердження християнства в Україні - Русі. Відносно датування, поки що важко чого либо казати. Керамічний матеріал, який було знайдено поблизу, відноситься до черняхівської культури. Одна не вивлучено, цьому каменю поклонялися в більш давніші часи. На даний час пам'ятка зруйнована земляними роботами. На поселенні в урочищі Джійя зустрічаються знахідки інших часів. Слід згадати про предмети з кременю (нуклеуси, пластини, відщепи) епохи мезоліту, уламок вінця горщика з домішками графіту, кістяна голка для плетіння рибальських тенет, фрагменти ліпних горщиків латенського часу, уламки давньоруського гончарного посуду. Поселення виникло ще в кам'яну добу. Однак, більш потужне заселення тут було в трипільські часи у середньому етапі в IV- початку III тис до н.е. На жаль більша частина поселення затоплено водами Дністровського водосховища і важко простежити його площу. Кількість знахідок свідчить про те, що тут могло бути велике поселення, яке подібно до протоміст межиріччя Дніпра і Південного Бугу поблизу сіл Володимирівка, Майданецьке, Доброводи, Тальянки, Сабатинівка та інш. На Дністрі відомі подібні поселення біля сіл Лука Врублевецька, Ленківці, Кошилівці, Більче Золоте, Незвісько. Деякі знахідки з цих пам'яток експонуються у Львівському музеї історії релігії. Керамічний посуд, судячи по знахідкам, можна поділити на дві категорії:

1.Ліпні горщики з сіро-жовтої глини з домішками товчених черепашок і тисненням та графічним орнаментом.

2. Посуд типу ваз, мисок, кубків з оранжової добре відмуденої глини, щільним тістом, який покрито лощінням. Орнамент зроблено фарбами різних кольорів.

Орнамент на трипільському посуду також двох типів: тиснений і рописний. На фрагментах грубих ліпних посудин з домішками товчених черепашок типу горщиків із графічними тисненими малюнками проглядалася ціла художня композиція. Угорі зображені небеса у вигляді горизонтальних ліній і штрихів, нижче видно вертикальні косі та прямі лінії, що символізують дощ. Далі йдуть кілька рядів довгастих крапкових поглиблень. Імовірно, тут стародавній художник зобразив символи насіння, що лежать на землі, яка зображена у вигляді горизонтальних штрихів. Починаючи з неоліту на трипільському посуді постійно зустрічається орнамент у вигляді розчосів. Традиція тисненого орнаменту, де зображуються різні символи, спостерігається в культурах наступних часів. В еспозиції Львівського музею історії релігії експонується посуд з подібним орнаментом. Це є кубок сферичної форми із зображенням солярного знаку з пам'ятки комарівської культури біля с. Буківка Івано-Франківської обл., чорнолощена миска з солярним знаком голиградської культури, яка була знайдена поблизу с. Новосилка Костюкова на Тернопільщині. Слід звернути увагу на групу мініатюрного посуду з могильника поблизу с. Ясенів з тисненим орнаментом, який символізує землю, дерева, насіння, воду. Також слід згадати черняхівську культуру. Посуд виготовлено з добре відмуденої глини сірого кольору з щільним тістом. Тиснений орнамент символізує сонце, місяць, злакові рослини. Подібний посуд було знайдено на Хмельниччині поблизу сіл Гнатка і Брага [3, с. 53].

В трипільській культурі більш всього був розповсюджен рописний орнамент на великому і малому посуді. Для цього використовувалися чорна, коричнева, червона, біла фарби. Походження цього розпису ставить дискусійну проблему. Згідно з поширеною гіпотезою, традиція розпису зароджується у Східному Середземномор'ю, починаючи від Єгипту, Малий Азії, Балкан. Потім проникає на Подністров'я, Побужжя, Подніпров'я і по всьому трипільському ареалі. Семантика живописно-орнаментальних мотивів може бути зрозумілою при глибокому вивченні ідеологічно-релігійного світогляду трипільських племен хліборобсько-скотарського періоду розвитку, що відображено в містично-обрядових уявленнях, фігуративної пластиці та колірному рішенні [4, 79-80].

Художня композиція, небо, дощ, земля є на фрагменті мініатюрної тонкостінної посудини який було також знайдено на поселенні в урочищі Джійя. Вона нагадує тиснений орнамент на згаданому раніше ліпному посуду. Тільки малюнок виконан чорною фарбою на світлокоричневому полі. На інших фрагментах також зустрічається орнамент у вигляді смуг, які імітують розчоси. Слід також згадати про уламок посудини з оранжової відмуденої глини, підлощеної ззовні, на якому тьомно коричневою фарбою зображено коло, можливо символ місяця, і орнамент у вигляді прямих і хвилястих ліній. Подібний орнамент, який символізує воду зустрічається на посуду більш пізніх часів. Культ місяця існував в ті часи поруч з культом сонця, оскільки від його фаз залежали сільськогосподарські роботи. Поклоніння місяцю простежується у віруваннях інших народів, інших часів. За Ткачуком Т.М., тиснені та живописні знаки на посуду стали початками магично-сакральної піктографії [7]. Цілком можливо, що піктограми, а потім ідеограми лягли в основу ієрогліфів і ранньої писемності. Слід відзначити дуже добру збереженість орнаменту й високу якість виготовлення посуду. Трипільський живопис дуже досконалий для того часу. Він випереджає єгипетський, грецький, китайський [5, с. 35 - 43].

Однак після зникнення трипільської культури зникає й традиція розпису на посуду. Новий етап відродження керамічного живопису на території України починається з часів середньовіччя. Посуд із живописом та тисненим орнаментом можна віднести до домашнього культу, але в даному випадку домашній культ тісно переплітається з аграрним. Обидва культу будуть поруч і в наступні часи. Відносно глиняної кульки можна припустити, що вона могла використовуватися для гадання і чаклунства. Антропоморфні жіночі глиняні статуетки в трипільські часи були пов'язані з культом родючості, добробуту і продовження роду. Їх використовували в різних обрядах, як у св'яткових, так і впоховальних. Під час зимово-весняних свят трипільці ломали предмет свого поклоніння [2, с. 287]. Про це свідчать багато уламків статуеток, які були знайдені раніше на поселенні в ур. Джійя та інших пам'ятках регіону. Жіночий скульптурний образ бере початок з палеоліту, але був сприйнятий в трипільській середі. Відбитки зерен в тісті керамічного посуду свідчать про домінування серед населення трипільських часів землеробського господарства. З зерном, хлібом був добробут населення. Випічка хліба була ритуалом. Цей обряд відтворює академик Рибаків Б.А. [6, с. 205].

Знахідки з поселення в ур. Джійя свідчать про землеробську діяльність населення цієї місцевості і пов'язані з нею релігійних уявлень в IV-III тис. до н.е. Елементи орнаменту трипільської культури проглядаються в археологічних культурах наступних епох, середньовіччя, в сучасній народній творчості українського народу. Риси подібності уловлюються на основі археологічного і етнографічного матеріалу і являють ту нитку, яку не можна оминути при розгляді етногенезу українців - слов'ян. Але спільність релігійних уявлень не дає підстави для генетичних побудов. Ця спільність вказує на живучість в народній пам'яті традиції мистецтва і ідеологічних уявлень. Незважаючи на проміжки часу, які розділяють трипільців і

українців, того ж були насичені бурхливими історичними подіями, вони все ж таки збереглися, і як релікти розкриваються в етнографічних фактах [1, с. 158, с. 160].

Поселення в ур. Джійя, судячи по знахідкам, було також потужно заселено в наступні часи. Однак це інший предмет дослідження.

Список джерел та використаної літератури:

1. Археологія УРСР, т.І. К. Наукова Думка, 1971.
2. Бибииков С.Н. Раннетрипольское поселение Лука Врублевская на Днестре. МИА, №38, М.,-Л, 1953.
3. Винокур И.С. Некоторые вопросы духовной культуры черняховских племён. Советская археология. М.1969. №1
4. Кравич Д.П., Овсичук В.А., Черепанова С.О. Українське мистецтво. Львів, Світ, 2003.
5. Рожок С. Що виявляє нам живопис. Нотатки з мистецтва. Філадельфія, 1973, червень (13).
6. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян. М. Наука 1981.
7. Ткачук Т.М. Орнаментація мальованого посуду трипільсько-кукутенської спільності як знакові системи. Автореферат на здобуття наукового ступеню кандидата історичних наук. К. 1996.

Стаття надійшла до редакції 12.02.2010

Вадим Артюх

Стародавні знахідки поблизу с. Мошанець на Буковині

***Аннотация:** В статье рассматриваются некоторые обобщения многошарового поселения, небольшого культового места вблизи с. Мошанець Черновицкой области, большинство находок которого относится ко времени Трипольской культуры.*

***Ключевые слова:** Поселения, керамика, орнамент, экспонаты.*

Vadym Artyukh

Ancient finds near Moshanec village in Bukovina region

***Annotation:** In the article the results of inspection of multi-layered settlement are examined and little cult place near Moshanec village of Tchernivtsi district . It is given analysis of separate artefacts, which were found in that place. More them are behaves to the tripil'skoy culture. Decorative pattern thereon represents the agricultural cults of that period tableware.*

***Key words:** Settlement, ceramics, decorative pattern, exhibits.of multi-layered.*

УДК 930(477)

Віктор Ідзьо

Історична реконструкція розвитку села Угринів

***Анотация:** В статті проводиться історична реконструкція розвитку села Угринів Івано-Франківської області.*

***Ключові слова:** Угринів, історична реконструкція розвитку села Угринів, Угриніва долишній, Угриніва Горішній.*

Історична реконструкція розвитку села Угринів, яке розташоване в околиці стародавнього Галича, слід розглядати в контексті виявлених стародавніх археологічних культур, які зафіксовані і на території Угриніва на великій території від стародавнього центру, Галицької землі, міста Галича (Крилоса), в повній сукупності та тотожності з письмовими, археологічними джерелами та даними картографії [7, с.11 - 19, 198 - 205]. Оскільки Угринів, Долишньою своєю частиною, фактично прилягає до ріки Бистриці, яка впадає в Дністер, а стародавній Галич - Haltis (246р.) (Кринос), згідно свідчень готського історик Йордан, розташовувався над Луквою та Дністром, та в якійсь мірі прилягав до водної артерії ріки Бистриці з однієї сторони, з другої до Дністра в яку впадає Бистриця і був уже великим торгово - ремісничим центом уже у III столітті н.е. Біля його стін, як наголошує Йордан у 246 році пройшла велика битва остготів та гепідів [6, с.71 - 73; с.56 - 64]. За таких обставин слід розглянути і торгівельні відносини населення, що проживало близ ріки Бистриці, зокрема населення з під Галича, Угриніва, Ямниці з столичним Галичем по водній артерії Бистриці. Наукові дослідження вчених дають підстави ствержувати, що всі стародавні цивілізації розвивалися на ріках і сполучалися у стародавні часи по водних артеріях рік, по яких велась оживлена торгівля. Тому вивчення взаємовідносин населення Бистриці та території Угриніва з населенням Дністра є предметом нашого дослідження, тим паче, що притока Дністра, ріка Бистриця, співзвучна з назвою країни Бастарнія, що на карті Клавдія Птолемея уже в II - I ст. до н.е. [8, с.216 - 219].

Як засвідчує Юлій Цезар в своїх записках, Бастарни – Бистряни, що проживали по ріках, які витікають з “Альпів Бастарнських” були великим і могутнім народом, вони проживали по чисельних ріках, які носять їх назви (Бистриця), в районі “Альп Бастарнських” тобто Карпатах, Прикарпатті та Подністров’ї. [17, с.224 - 225, с.251 - 255, с.294 - 298, с.310 - 312, с.345 - 346, с.356 - 357].

Власне ріка Бистриця, яка протікає в Країні, в якій “проживав народ “Бастарни”, який з III ст. н. е. до III ст. н.е. відіграє велике значення в житті народів, що проживали на території села Угринова і суміжних землях, що засвідчено археологічними вивленими старожитностями Черняхівської культури, та слов’янським старожитностями V - VII століть віднайдені в Угриніві археологом В.Артюхом. Власне на території села Угринова та по руслу ріки Бистриця, що впадає в Дністер і прилеглих до неї полів Угриніва.

В 2007 році на території села Угриніва археологом В.Артюхом зафіксовано гончарну кераміку черняхівської епохи, слов’янського великого періоду, яка відповідає народу Бастарнам, Бистрян (I - IV ст. н.е) слов’янську кераміку (VI - X ст.) та кераміку епохи Київської Русі (XI - XIII ст.) [2, с.194 - 195].

Слід наголосити, що про Бастарнію Подністров’я російський історик XVIII століття В.Татіщев, який використав недейшовші до нас стародавні слов’янські легенди, які були записані ще в епоху Київської Русі в XII - XVI століттях, наголошував, що у стародавні часи Дністром володіли Бастарини. Сам цар Славен - Склавен, від якого отримали назву склавини - слов’яни, який виходив із Дунаю в північні краї, залишив у Дністровським краю свого сина Бастарна”[21, с.158, с.320 - 327; с.79].

Все це дає підстави наголошувати на сталий поступальний історичний розвиток слов’ян - бастарнів, що підтверджується віднайдених археологічно досліджених поселень липецького та черняхівської культур I - III століть, які кристалізують в подальшому підтвержену археологічними ранньо - слов’янськими старожитностями, ранньо - слов’янську культуру IV - VI століть н.е., на території майбутнього села Угринів[2, с.194 - 195].

На сталий бастарнський (бистрянський) політичний, економічний та релігійний основи це населення (майбутнього села Угриніва), як засвідчують археологічні старожитності з території села Угриніва, перетворюється в суто слов’янський політичний, економічний та культурно - релігійний комплекс людей, що проживають з верхньої сторони у лісистому масиві, що захищає від нападу ворогів, з другої сторони біля великої водної артерії Бистриці, притоки Дністра, основної водної та економічної артерії поблизу Угриніва, яка пов’язується вченими з конгломератом Бастарнів - слов’ян[7, с.12 - 14, с.63 - 68].

Як засвідчують археологічні та письмові джерела з території майбутнього села Угриніва, бастарнські топоніми по Бистриці з території майбутнього села Угриніва та Клузіва, тягнуться, як засвідчує картограф Клавдій Птоломей від Галича на Дністер, що дозволяє вважати, що територія села Угриніва з давніх часів, про що засвідчують і археологічні джерела, була заселена бастарнськими племенами які вели активне рибальство, мисливство та в подальшому торгівлю. Знайдені археологом В.Артюхом на території Угриніва: гончарну кераміку з епохи Черняхівської культури, слов’янської епохи та Київської Русі, дає право говорити про сталий спосіб ведення господарства слов’ян - бастарнів (Бистрян) та території села Угринів, по крайній мірі з епохи Черняхівської культури, а тобто з перших століть н.е., що співпадає з свідченнями письмових джерел про цей регіон та картою К. Птолемея. Таким чином, територія села Угриніва та ріки Бистриці і Подністров’я, це один адміністративно - політичний, та економічний регіон, у якому черняхівці - слов’яни, що проживали на території села Угринів мають пряме відношення до становлення, як політичного, так і економічного бастарнського етносу, зафіксованого картою К.Птолемея, та дорожною картою римських шляхів “Певтінгеровими Таблицями”. Можна допустити, як бачимо із сукупності наявних проаналізованих джерел, що територія Угриніва з своїм археологічним ареалом господарської діяльності, який розміщений відчасти на ріці Бистриці, за свідченнями карти К.Птолемея, входить в Бастарнію, і своєю етнокультурою та спільними археологічними старожитностями, які поширюється до Дністра[17, с.224, с.251, с.294 - 296, с.310 - 312, с.320 - 345].

Слід наголосити, що тільки умовно, ми фіксуємо територію Угриніва в районі Бистриці і пов’язуємо її з слов’янами - бастарнами утворюючи цю назву з найденими на території Угриніва, та сусідніх селах черняхівські, липецькі та слов’янські старожитності [2, с.194 - 195].

Відомо, що в історичній традиції гори з стародавньої епохи називалися “Альпами Бастарнськими”, “Карпатами”, “Горами Кавказійськими”, “Горами Угорськими”, “Горбами”, “Хрипами”, “Горбатами”. І тільки внаслідок проникнення римлян до Коломиї, де археологічно віднайдений військовий табір римлян, про що свідчить і коломийка “Коломия древне місто за римлян постало”, і які називали Гори - Горби, назвою одначеного ним народу карпів - хорватів, гори з цього часу, а тобто з II - III століття н.е. називаються Карпатами. Що ж до протікаючої повз Угринів ріки Бистриця, то її назву галицький історик О.Партицький вірно пов’язував із стародавнім народом Бастарнів[17, с.224, с.251, с.294 - 296, с.310 - 312, с. 345 - 356].

Однак цей дослідник не врахував і не проаналізував сукупність археологічних джерел історичного розвитку та картографії Галицького Краю, близьких до Угриніва лісів та річки Бистриця. За період становлення ранніх слов’ян які концентруються навколо Угриніва і річки Бистриця, які тісно пов’язується з

останньою, настає великий слов'янський період, який концентрує слов'янську державність IV - X століть навколо Галича і який підтверджується археологічними старожиностями з Угриніва, археолога В.Артюха, які ми привели вище. Без археологічних досліджень така наша реконструкція у співставленні з проаналізованими джерелами, розвитку культур на території Угриніва, була б неможлива[2, с.194 - 195].

Наступний етап, в історії села, який можливо причетний до кристалізації назви самого села Угринів, це IX - X століття, епоха великого переселення угорців "мадьярів" і їх прохід через Київщину, Волинь та Галичину, що підтверджено, як письмовими джерелами так і археологічними дослідженнями. Власне з проходом угорців в Паннонію, вчені пров'язують виникнення на території України ряду населених пунктів з назвою Угринів[13, с.12 - 13].

Нещодавно, ця гіпотеза набрала більш реалістичного вигляду в зв'язку з віднайденими реальними речами угорських переселенців на території села Угринів, а власне: угорських залізних кілець до кінської збруї і залізного кілка для припинання коней, які датуються IX - X століттями і які є типовими для ранніх угорських - переселенців[2, с.194 - 195].

Якщо врахувати угорську версію походження села Угринів, а треба наголосити, що перша найстародавніша версія - легенда, яка побутувала в селі говорить, що назва села Угринів дійсно пов'язується з IX століттям часом переселення угрів - мадьярів в Паннонію.

Так мешканка села Угринів Долішній Соболевська у "Довідці про історію села Угринів" колись записала:" Офіційна назва населеного пункту Угринів у документах відноситься до XV століття. Однак воно існувало задовго до цієї дати. За переказами, наголошувала Соблевська, назва села Угринів походить від перших поселенців, чи засновників села, якими були угри - мадяри"[18, с.2].

Слід наголосити, що заснування іншого населеного пункту з тотожною назвою Старий Угринів, теж пов'язують з переселенцями уграми - мадярами[12,с.242].

Дослідник Й.Карпів у книзі "Таємниці місцевих назв", теж за народним переказом вважає, що назва села Угринів походить від першого поселенця Угрина:" Спочатку говорили: Угринів лан, Угринів двір, даліше - село Угринів"[14, с.50].

Власне версія, згідно якої виникнення села слід пов'язати з IX - X століттями і визнати, що назва села Угринів походить від топоніму угорських переселенців, про що засвідчують як вітчизняні джерела, зокрема літописець Нестор, так і свідчення Аноніма угорського. Всі перекази та письмові свідчення, які є не пустим звуком, доповнюються як археологічними джерелами дослідженими археологом Я.Пастернаком у 1937 році під Галичем, так і археологом В.Артюхом в 2008 році на полі між Верхнім та Нижнім Угринівом. Досліджений археологічний матеріал, який фіксує реальне перебування в IX - X століттях в означений джерелами час переселенців угрів.

Власне на цьому полі зафіксовані комплекси стародавніх поселень, сконцентрований поступальний розвиток археологічних старожитностей від черняхівського періоду, до великого періоду проживання слов'ян, аж до періоду переселенців угрів - мадьярів IX - X століть, та великої епохи Київської Русі X - XIV століть. Все це дає підстави, як я наголошував в праці за редакцією В.Костіва "Історія Угринова": " вважати, що версія угорських переселенців, яка корельована сукупністю проаналізованих вітчизняних, угорських, археологічних, історичних та філологічних джерел дає підставити ставити її в основу виникнення назви поселення Угринів і ставити епоху угорського переселення IX - X століття нашої ери в оприділюючу при науковому розгляді цієї проблеми" [13, с.12 - 13].

Слід наголосити, що сучасна історична наука в останні десятиліття внаслідок відновлення незалежності Української держави, зробила спробу реконструювати історико - політичні, культурні та етнічні відносини Угорщини і України з найдавніших часів. Розуміючи, що староукраїнський етно - масив (слов'яни - руси) в Паннонії, Підкарпатті і Карпатах і Прикарпатті є давнім етносом, угорські вчені не сумніваються в приналежності цієї території до українського етнічного, культурного та національного масиву[11, с.23 - 25].

На думку угорських вчених, які серйозно займаються проблемами переселення угорців в IX - X столітті на їх нинішню батьківщину та їх короткотривале перебування в Україні, зокрема на території Галичини, у них немає сумніву, що місцеве населення, наприклад в Угриніві, було слов'янське в подальшому українське.

На їх думку, це населення було тут політично зріле внаслідок функціонування в IX - XIII століттях староукраїнської держави з центром в Києві, а потім в Галичі[15, с.22 - 30].

Основними угорськими джерелами по цій проблемі є свідчення Аноніма, автора "Діян угрів" поч. XIII ст., який написав про угорські племена, які проходили через Київщину, Волинь, Галичину в Паннонію, де й знайшли собі нову Батьківщину, яка з X століття називається Угорщиною.

За свідченням цього джерела багато племінних князів з своїми родами, в пошуках кращої долі приєдналися до Алмоша і пішли разом з уграми в Паннонію. Їх нащадки і до сьогодні компактно проживають в різних регіонах Угорщини[28].

Характерно, наголошує угорський дослідник Я.Мелих, що переселенці з України - Русі в Паннонію засвідчені рядом населених пунктів, як в Угорщині, так і в Підкарпатсько - Карпатському регіоні. Назви цих сіл Орос, Ороси (Orosz, Oroszi) - Руси, Руські, Щось схоже спостерігаємо і в Україні, де з переселенцями - угорцями пов'язуються такі населені пункти, як Угринів, Угорники та інші, які функціонували ще до монголо - татарського нашествия [32, old. 338 - 339; old.155-157, old.165].

Наступний угорський вчений Е.Маюс дослідив топоніми, які утворені за допомогою суфіксу "уг", й прийшов до висновку, що українські села з назвами: Угри, Угринів, Угориники були утворені переселенцями в час проходження угорськими племенами по території стародавньої Галичини в IX столітті [33, old.268 - 270].

Угорський дослідник Д.Дерфоррі вважає, Угорниками, Угринівами слов'яни називали свої поселення зі змішаним населенням в час проходження угорців в яких частково у IX - X століттях осідали угорські пришельці[30, old. 268 - 270].

І нічого тут дивного не має, наголошують угорські вчені, оскільки є чисельні свідчення про проживання великої кількості руських - галичан в Угорщині, що знаходимо і в німецьких джерелах. Так Трансільванський населений пункт Сердахей, німецькі джерела називають Reussmarkt і наголошували, що в поселеннях з такими назвами проживали руські. Характерно, що в XIII ст. поселення з назвами Ruchmark, Ruzmark (населені пункти руських) є дуже у великій кількості в Угорщині. Характерно, що ці ж назви Reussmarkt зв'язують також із "руськими ярмарками". Є також точка зору, що під цими назвами слід розуміти поселення купців Галицької Русі, які прибули для торгівлі в Угорщину[15, с.23; с.23 - 25].

Угорські вчені вважають, що наявність поселених пунктів в Галичині: Угринів, Угорники, Угорське дає право наголошувати, що під час свого переселення всього угорського етносу в IX столітті проходило мирно. Угорці цілком могли залишатися в Галичині цілими селами з своїми, притаманними їм етнічними назвами та топонімами: Угри, Угроїди, Угринів, Угорники, Угорці[31, old. 13; old.574, old.577].

Є свідчення, що переселившися по різних причинах угорці були визначними галицькими боярами так і князями, зокрема перший король Галичини Коломан I. У X - XIII століттях вплив Угорського королівства на Галичину був домінуючий, як політичний так і економічний. Поширення на Галичину "Золотої Булли" угорського короля Андрія II втягувало Галичину в економічну та політичну інфраструктуру угорського королівства. "Русія -албі, це ті самі раніші ховатос -албі Галичини", наголошують угорські джерела. Перший галицький король Коломан I, який роздав уграм боярам та воєводам в управління села - супутники під містом Галечем, теж могли вплинути на виникнення назв: Угринів, Старий Угринів, Угорники і т. д. Тому виникнення топоніму "Угринів" під Галічем можна пов'язати з двома періодами історії: Перший прохід угрів через поселення біля Галича в IX столітті і виникнення чи перейменування поселення в Угринів.

Другий виникнення топоніму і населеного пункту в першій чверті XIII століття в час правління Галічем угорським принцом, королем Коломаном I і передання поселення - села під Галічем, "Угринів" в управління одному з визначних угорських вельмож, наприклад, бану - воєводі Фільнію.

Все це реально пояснює угорський слід у виникненні назви села Угринів під Галічем. Перша і друга версія різняться тільки у віковому часі наголошують угорські вчені[29, old. 335; old. 670].

У слід за висновками угорських дослідників, які проаналізували угорський літопис, та напрацювали версії походження назви села Угринів діля стародавнього Галича (нині Тисминецького району Івано - Франківської обл.), подамо та проаналізуємо свідчення Нестора - літописця, які він зафіксував в Руському літописі.

Руський літопис вперше фіксує нам термін "Угри" розповідаючи про народи Яфетові:" Яфет узняв також краї до Понтійського моря на північних сторонах: Дунай, Дністер, і Кавказійські гори, себто Угорські..."[20, с.1].

В подальшому екскурсі руський літописець згадує про слов'ян, "які сіли по довгих часах на Дунаї, де є нині Угорська земля"[20, с.2].

Вперше про прихід угрів в Європу літописець Нестор розповідає під 837 - 839 роками:" А по сьому прийшли білі угри і успадкували землю слов'янську прогнавши волохів... Ці угри з'явилися за Іраклія, цесаря грецького (610 - 640 р.), у VII столітті"[20, с.6].

"...А потім за часів Олега в 893 році "ішли чорні угри мимо Києва" [20, с.7].

Вдруге про угрів в Україні в IX столітті, а власне під 893 роком Нестор розповідає тоді коли від їхнього місця - постою було назване містечко чи село біля Києва - "Угровське". Це перший з чисто угорською назвою населений пункт в Україні. Руський літопис так відтворює нам ці події:" Ішли угри мимо Києва горою, що зветься нині Угровське. І прийшовши до Дніпра стали вежами, бо ходили вони так, як і половці. І прийшовши зі сходу, ринули вони через гори великі, що прозвалися горами Угорськими і стали воювати проти слов'ян і волохів, які тут жили"...[20, с.14].

Слід наголосити, що вдруге про “під Угорським”, що мається про одну і ту саму населену одиницю літописець згадує під 1151 роком:” Ізяслав же з Вячеславом сів у Києві, причім Вячеслав - на Великому дворі, а Ізяслав – на дворі під Угорським, а сина Мстислава він посадив в Переяслав” Як наголошує дослідник Л.Махновець “Угорське” це Печерська частина Києва[20, с.250 - 251; с.573].

Дальше літописець словами князя Святослава розповідає, що поселившись на Дунаї “угри торгували сріблом і кіньми” [20, с.39].

Про мирні взаємовідносини з Угорщиною в X столітті в час правління Володимира Великого розповідає і Руський літопис: ”І жив він із князями навколишніми у мирі - з Болеславом лядським, із Стефаном Угорським із Ондроником чеським і був же мир межи ним і дружба”[20, с.71].

Дальше літописець описує уособиці часів правління Святотка, наголошуючи, що:” Святополк же сей окаянний, лихий, убив також барата Святослава, пославши убивць до гори Угорської, коли він утівав в угри” [20, с.71].

Дальше літописець переносить нас в XIII століття в час уособиць після смерті великого князя Романа у 1207 рік, де наголошує на значимості в волинській землі міста Угровськ. ”Олександр узяв собі тоді Угровськ, Верещин, Столп’є, Комів, а Василькові дав Белз”[20, с.370].

Вдруге про Угровськ літописець говорить у 1230 році:” Коли ж Данило перебував у городі Угровську прислали до нього галичани послів”[20, с.386].

Слід наголосити, що літописець чітко розмежовував Русь і Угорщину, називаючи кордон у 1231 році його “Ворота Угорські”: ”Данило гнав Олександра до Воріт Угорських”[20, с.388 - 389].

Достовірно відомо, що угри вийшли зі своєї батьківщини Великої Угорщини, що знаходилася в басейні нижньої і верхньої течії ріка Ками. І у першій хвилі переселення у VII столітті разом з болгарами і хозарами оселились у Великій Болгарії. У 896 році відбулась друга хвиля переселення “Чорних Угрів”, які поселились в сучасній Угорщині і які по дорозі свого переселення залишили етно - назви свого розселення, своєї присутності, серед них й Угринів. Ось фактично всі свідчення нашого літопису про Угрів, які розглядаються нами в контексті з’ясування назви підгороддя стародавнього Галича, села Угринів. За свідченнями угорських джерел, на чолі об’єднання семи угорських племен стояв тоді вождь Алмош, з яким був син Арпад, засновник угорської королівської династії в майбутній Угорщині. Вийшли ці угри з прабатьківщини – басейну нижньої течії ріки Ками. Близько 893 року минули Київ. В 894 - 896 роках перебували на території Галичини з розселенням на території якої і пов’язані засновані мими чи за їхньою участю населених пунктів, зокрема села Угринів, Угорники біля стародавнього Галича. В 896 році угорські племена перейшли через Карпати, і розселились у басейні середнього Дунаю куди вже Арпад привів угрів. Їх перебування в околиці Галича в 894 - 896 роках дає всі підстави пов’язувати з виникненням населеного пункту з назвою Угринів[36, old.I.47].

Після зупинки на Київщині де відоме Угорське, угри помандрували на захід. Угорські джерела, зокрема Анонім короля Бели, розповідають в IX столітті про велике місто Галич, в якому володарює князь Галич з чисельною знаттю в якого гостював угорський князь Алмош по дорозі в Паннонію[28; 36, old.I.47].

Київський історик П.П.Толочко вважає прохід угрів у IX столітті через Галич та околиці з заснуванням населених пунктів Угорники, Угринів реальністю, оскільки Галич стояв на древнім торговім шляху “гостинцю”, що зв’язував стародавніх слов’ян з торговельними центрами Подунав’я і західної Європи, тому локальний торговий шлях “гостинець”, на нашу думку, дійсно проходив у IX - XIII століттях з Галича через Ямницю, Угринів, Заболотів, Княгинин, Угорники до міста Тисмениці. По цьому торговому шляху наголошують дослідники праці “Історія Угриново” їздили купці з південних країн через Угринів на ярмарок до Галича, який так і називали “Угорським базаром”. П.Толочко услід за В.В.Ауліхом підтверджує реальне існування Галича та його підгороддя: Угринів уже в кінці IX на початку X ст. П.П.Толочко підтверджує свідчення угорського джерела “Аноніма Нотаря, короля Белли II” про гостювання угорського вождя Алмоша у галицького князя по дорозі переселення угорців в Паннонію і стояння табором в районі села з стародавньою назвою Угринів, Угорники під Галичем, де назви цим селам могли надали прийшли угорці чи навіть заснувати їх[23, с.12, с.24, с.30].

Археологічна наука фіксує слов’янський комплекс жител навколо Галича та околиць, зокрема сіл Ямниця, Угринів. Зокрема на території села Угринів археологічно виявлено поселення в Урочищі школа №1(східна околиця села) неперервне функціонування якого датується XII - XV століття. Люди цього поселення наголошують дослідники праці “Історія Угриніва”, за редакцією історика В.Костіва: ” знали Ярослава Осмомисла, платили данину Данилу Галицькому”[13, с.20 - 21].

Сукупність проаналізованих джерел, в тому числі й археолгічних, які датуються IX - XII століттями говорять про функціонування Галича як центру землі і великого торгово - ремісничого центру, що неперервно приростає в XII - XIII століття, де Галич відомий, як столиця держави з своїми селами супутниками серед яких у слід за Галичем (Крилосом) були: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Пасічна, Княгинин[3, с.121 - 137].

Останнім часом вдалося виділити комплекс XI століття, який характеризує Галич, як великий торговельний центр з широкими міжнародними зв'язками. Місто своєю економічною могутністю, приміськими розвинутими ремеслами, зокрема з однієї сторони в селах Єзуполі, Ямниці, Угриніві, та із іншої сторони (Комарів, Сапогів. Бринь) виділяється серед усіх решти сіл Прикарпаття[4, с.292 - 293].

Визначний мистецтвознавець А.Раппопорт у розділі “Мистецтво школи військового мистецтва і національні особливості західно - руських оборонних систем” - наголошує на існуванні добре укріплених торгово - ремісничих міст з могутніми фортепікаційними системами уже в IX столітті. Серед таких міст, на його думку у IX столітті, з своєю добре розвиненою сільською інфраструктурою, серед яких були приміські села Єзупіль, Ямниця та Угринів, де останнє могло бути засноване угорськими переселенцями у IX столітті, був і Галич, про що засвідчує Анонім Угорський[19, с.195 - 197].

Цікаву гіпотезу стосовно розвитку міст та сіл стародавньої Галичини та Галича зокрема висунули автори виданої у Москві в 1993 році монографії “Древнерусское градостроительство в X - XV вв.”. Для з'ясування питання забудови стародавнього Галича, та сільської інфраструктури навколо нього, дані вчені вірно врахували ландшафтний характер Центральної Європи, особливий економічний і політичний розвиток густонаселеної Центральної Європи і особливо Галичини. На їхню думку, Галичина по системі містобудування сильно відрізняється від Волині, що обумовлюється, на їх думку, структурою рельєфа. Землі Галицького князівства розміщені основним чином на землях Подільської височини, Прикарпаття і Карпат. Такий різноманітний ландшафт з могутнім Дністром і його притоками, зокрема Бистрицями, склали умови для своєрідних і неповторних по системі будівництва композицій укріплень фортець, замків, міст, сіл які розміщуються в більшій мірі на вершинах нагір'я, пагорбів. Автори вірно відмічають, що швидкому розвитку Галичини у минулому послугоували тісні торгові зв'язки з Візантією, Західною Європою з Близьким Сходом. Торгово - економічний центр Галича, на їх думку, виріс із ряду приміських поселень, які тягнуться від Бистриці, зокрема від Угриніва, Ямниці, Єзуполя з іншим сторін, наприклад від Бриня, Сапогова, Комарова, Викторова. Всі ці поселення активно розвивалися в VII - VIII століттях. На території підгороддя у селах: Угринів, Ямниця, Єзупіль та інших, що на галицькому шляху, знаходилася основна робоча сила, яка будувала стіни Галича у VIII - IX століттях. Згідно з даною реконструкції, підміське населення з сіл збудувало замок, а потім місто, яке уже в VIII - IX століттях було уже потужним фортепікаційним європейським об'єктом. У комплексі стародавнього Галича (Крилосо), що розташовувалося між притокою Дністра та рікою Луквою і впадаючим в неї Мозолеви́м потоком, виникла князівська фортеця, що знаходилася в Крилосі і охоплювала в себе стародавнє городище, яке займало у X столітті 2 гектари і було оточене валом. У IX столітті, у час приходу угрів біля Галича було багато поселень, зокрема відоме за час постою угрів, в подальшому, як Угринів, яке входило в зону розселення передмістя, яке займало у обширі площі 15 - 25 кілометрів, де на підступі до Галича його захищали монастирі, замки, фортеці, які знайдені в селах Птричі, Бринь, Сокіл, Вікторів. До речі слово Вихтор - означає на місцевому діалекті - Сторож, страж. З іншої сторони від Карпат, наголошують дослідники, проходить “Галицький Гостищець” - торговий шлях через такі приміські села як: Ямниця, Угринів, що з IX по XI століття складають підгороддя стародавнього столичного Галича, швидке зростання якого як і прилеглих сіл треба починати з VI - VII століття, оскільки в IX - X століттях Галич, на їх думку, за свідченнями Аноніма Угорського, уже був князівським центром[5, с.126 - 129].

Що стосується пізньої появи в літописах Галича та сіл супутників галицького підгороддя то московський вчений М.Н.Тіхоміров наголошував, що Галич та прилеглі села Ямниця, Угринів та інші, хоч і появився на сторінках літопису так пізно тільки тому, що до XI століття літописання знаходилося у столичному місті Перемишлі. В XI столітті, коли економічний рівень Галича з Перемишлем вирівнявся печерський патерик їх у 1084 році поставив ці міста на один економічний рівень: “ гості з Галича, лодії з Перемишля”, а це значить, що Галич став відомим за рахунок розвиненого економічно підгороддя, зокрема розвинених сільких ремесел та господарств помселеннях Єзупіль, Ямниця, Угринів, Княгинен та багатьох інших[22, с.87 - 142].

Після цього давній Галич, ставши фактично вотчиною земських боярів, розпадається на окремі частини, котрі через століття оформилися як самостійні населені пункти: Вікторів, Комарів, Сокіл, Крилос, Підгороддя, Четверки, Бринь, Перевозець, Григорів. З іншої сторони, від Галича - Крилоса: Єзупіль, Ямниця, Угринів, Княгинин, Заболотів і т. д. Наступною і, безумовно, найсуттєвішою зміною в адміністративно - територіальній структурі міста було перенесення його центру із Крилоської гори на Галич - Гору поблизу Дністра. Таким чином, ядро середньовічного Галича (та й саме сучасне місто) опинилося на території однієї з околиць давньої княжої столиці. Історичний же центр Галича виділився в окремий населений пункт під назвою Крилос, за яким розміщувалися села: Єзупіль, Ямниця, Угринів і т.д.[1, с.83 - 86].

Таким чином проаналізуємо угорське джерело, щоб остаточно сказати, що назва села, Угринів в передмісті столиці Галицького князівства, пов'язується з свідченням угорського джерела, яке засвідчує про гостювання і перебування у IX столітті угорців у галицького князя та передмісті Галича (10 - 15 км.) по дорозі в Паннонію на свою нову батьківщину. Таким чином існування галицького князя, як і самого Галича в

IX столітті та заснування переселенцями уграми в його околицях населених пунктів типу Угринів, Угорники це реальність. Про переселення угорських племен під керівництвом Алмоша в Паннонію в кінці IX, заснування населених пунктів по дорозі: Угрорське в Києві, Угровськ на Волині, Угринів біля Галича, як і про галицького князя досконало розповідає угорське джерело - "Хроніка анонімного нотаря короля Бели III (1173 - 1196)" - "Діяння угрів" (Anonymi Gesta Hungarorum) [28].

Для нашого дослідження, з'ясування етно - назви населеного пункту Угринів, цікавий сам факт активності функціонування Галицького князівства уже в IX - X століттях, оскільки вивчення цього питання тільки розпочинається. В інтерпретованому "угорському варіанті" розповідає Анонім угорський в 11 частині, яка називається "Про міста Володимир і Галич - De civitatibus Lodomer et Galicia", угорське джерело засвідчує: "з під Києва Алмош привів угрів до Володимира (Волинського), (де в передмісті заклав місто Угровськ). Тутешній князь відкупився від них великими подарунками і надав закладників. Всього під стінами міста Володимира угорські кочовики провели три неділі. На четвертій неділі Алмош зі всіма своїми супутниками прийшов в Галицьку землю (in Galiciam) і тут вибрав собі і своїм супутникам місце для відпочинку (на нашу думку місцевість де в подальшому виникло село Угринів)[26, old.I.47].

Угорське джерело наголошує: "Коли про це почув князь Галицької землі, то він вийшов на зустріч вождю Алмошу босим зі всіма своїми вельможами і надав в користування (ad usum) вождя Алмоша різноманітні дари, відкривши ворота міста Галича, він виявив йому гостинність, немов би своєму пану, віддавши йому в закладними єдиного свого сина разом з синами вельмож свого королівства. Окрім того він подарував, як вождю та і його воїнам десять найкращих скакунів (farisii) і триста коней з сідлами і вудилами, три тисячі марок срібла і двісті марок золота, а також прекрасний одяг. Після того, як вождь Алмош пробув на місці свого відпочинку на протязі одного місяця в Галицькій землі, її князь і другі його сотовариші (cobiles), щоби вони пішли на захід за ліс Холош у землю Паннонії"[27, с.142 - 144, с.441 - 442].

Таким чином угорський князь Алмош перебував, можливо на території заснованого ним осідку Угринова, за свідченнями угорського джерела, один місяць. Власне тут між Верхім і Нижнім Угринівом на великому полі, археолог В.Артюх знайшов угорський залізний кілок, яким припинають коней, та угорське залізне кільце від кінської збруї[2, с.194 - 195].

Інформація подана Анонімом Угорським про перебування угрів яскраво засвідчує, що в IX столітті та території України було три значних політичних центри, які згадує Анонім, із якими пов'язуються виникнення як угорських поселень так і їх назв. Ось як подає нам літописець Нестор угорські назви місцевостей та населених пунктів, це Київ (Угорське), Володимир- Волинський (Угровськ) і Галич - передмістя (с.Угринів), що дає підстави вважати, що початок історії Угринова під Галичем, слід виводити з IX століття, внаслідок свідчень Аноніма про перебування угрів в Галичі і їх розквартирування під Галичем у 896 році. Цю дату, точно визначену вченими дату, 896 рік, за поданням літописця "Угорського Аноніма", який засвідчив перебування угорських переселенців в Галичі, в околиці Галича, що підтверджено археологічними працями Я.Пастернака [34, Vol.21.141.0], та в околиці Угриніва, згідно історико - археологічних висновків археолога В.Артюха[2, с.194 - 195] і слід пов'язати із першою письмовою згадкою про село Угринів Тисминецького району Івано - Франківської області [24, с.24 - 27; с.12 - 14].

В нашому дослідженні свідчення Аноніма Угорського привертає увагу передусім своїм твердженням, що Галич в IX столітті поряд з Києвом, Володимиром, які проходили очолені князем Алмошем угри був третім великим містом, як князівським так і торгово - ремісничим центром з чисельним підгороддям, селами - супутниками. Як засвідчує Анонім угорський: "Через ворота Галича Алмош на запрошення галицького князя в'їхав в нього, а всі угри розселилися табором біля нього, на нашу думку на території прилягаючих до міста сіл - Угринів та Угорники"[2, с.194 - 195].

Характерно також, що згідно з свідченнями Аноніма угорського, в IX столітті Галич очолює спадковий князь в якого був єдиний син. Галицького князя оточувала багато чисельна знать. За свідченнями "Аноніма Угорського" Галич в IX столітті стояв на чолі великої держави - королівства. Галич був великим торгово - ремісничим центром, оскільки надав Алмошу різноманітні, виготовлені в місті дари, Галич IX століття, це великий міжнародний торговельний центр, про що свідчить його багатство. Галицький князь подарував Алмошу 3 тисячі марок срібла і 2 тисячі марок золота. Галич IX століття це великий ресницький центр в якому процвітало ткацтво і ремесло пошиття одягу, про що засвідчує Анонім, коли говорить про подарунки прекрасного одягу. Оточення князя, очевидно наближені бояри називаються "nobiles". В Галичі і прилягаючих поселеннях, зокрема такому, який кристалізувався на території майбутнього Угриніва, було прекрасно організоване господарство, зокрема вирощування коней у великій кількості, оскільки Алмошу були подаровані 10 найкращих скакунів (farisii), воїнам 300 коней, що засвідчує про високий розвиток коневодства. Слід наголосити, що багатство міста Галича та прилягаючих біля нього поселень в IX столітті внаслідок розвитку політичної та торгово - ремісничої системи, очевидно, оскільки Галич відкупоючись від угрів 2 тисячами марок золота та 3 тисячами марок срібла віддавав йому не останні гроші. А це говорить, що

такі багатства місто, як центр землі, за свідченнями Аноніма Угорського, Королівства, не нагромадив за одне IX століття[27, с.142 - 144, с.441 - 442].

Аналіз джерел дає право наголошувати на достовірності свідчень “Аноніма Угорського”, де угри, очевидно, були не перші нападники, від якого Галич за свою багатовікову історію, починаючи фікшачії його готським істориком Йорданом у III столітті (246р.), відкуповувався. За цим свідчення виникнення Угриніва в час перебування угрів в околицях Галича в 986 році постає з усією очевидністю, що потребує подальшого, на території сьогодишнього села Угиніва, археологічного дослідження[16, с.180 - 183, с.185 - 186; с.17 - 24].

За таких обставин джерельна база “Аноніма Угорського” є цілком достовірною, якщо взяти до уваги ті обставини, що в 1935 -1937 роках в районі Крилоса, на відстані біля 1 км. від стародавніх міських укріплень, в лісі Діброва, археолог Я.Пастернак відкрив два угорських поховання. Це були могили знатних угорських воїнів, які були захоронені разом з кінсьми при багатому поховальному інвентарі серед яких виділяються золоті і срібні прикраси, які датуються IX століттям. Відкриття Я. Пастернака безумовно являються яскравим підтвердженням свідчень Аноніма про перебування угорських племен в околицях Галича, зокрема на території з назвою якого пов’язуємо виникнення села Угринів, де в 2008 році археологом В.Артюхом знайдені угорські старожитності IX століття, які підтверджують, що територію між Верхнім та Нижнім Угринівом, як і саму назву села Угринів, слід пов’язувати з епіцентром тимчасового перебування угорських племен по дорозі на Захід в Паннонію[34, Vol.21.141.0].

Очевидно розміщення угрів в околиці Галича, а власне на нинішній території села Угринів у IX столітті приблизно 896 року, за свідченнями письмових та археологічних джерел слід пов’язувати з першою історичною згадкою, назвою та датою заснування села Угриніва[13, с.12 - 13].

Слід наголосити, що етноструктура Верхнього Угриніва та велике поле між Нижнім та Верхнім Угринівом де археологом В.Артюхом були віднайдені достовірні археологічні старожитності угорських переселенців, розташовується з другої сторони у лісистій зоні, яка тягнеться з прадавніх часів густими пасмами лісів від стародавнього Галича не зачіпаючи тільки “Галицький “Гостинець” по дорозі через галицьке підгороддя та його поселення: Ямницю, Угринів з їхніми навколишніми очищеними від лісів, землеробськими угіддями. Власне таку картину Галицького підгороддя, навколишніх сіл, відтворює нам і Галицький літописець XII століття розповідаючи про час, коли галицький князь Володимир Володарович їздив з своїм боярським оточенням, очевидно, через Ямницю, Угринів на лови в лісисто передмістя Тисмениці[20, с.197].

Картину Галицького підгороддя, з прилягаючими до Галича поселеннями, описує нам візантійський дієписець Микита Хоніат в контексті взаємовідносин візантійського імператора Андроніка Комнина і галицького князя Ярослава Осмомисла у XII столітті: “Він був прийнятий правителем Галичини немов рідним братом, пробув у нього досить довго і до того прив’язав його до себе, що разом з ним полював і засідав у думі і жив в одному з ним палаці і разом обідав. Коли ж Андронік у 1183 році став імператором, він побудував розкішні палати, де були розписані сюжети його життя та полювання в Галичині на турів - зубрів. Живопис уявляв собою приміські села з накритими соломою хатинами, кінну їзду по дорозі “Галицькому Гостинцю” через ці села Ярослава Осмомисла і Андроніка з собаками, крик птахів, гавкання собак, полювання на оленів, забитого списом кабана і раненого зубра”[26, с. 167, с. 420].

Вище приведені літописні свідчення дають право гіпотетично відтворити картину Галицького Підгороддя XII століття, умови життя в сільських хатах сіл: Єзупіль, Ямниця, Угринів, через які проїжджали князі Володимир Галицький та Ярослав Осмомисл на полювання[7, с.141- 158, с.188 - 216, с.314].

Оскільки всі цивілізації використовували у своєму сполученні водні шляхи прилягаючих рік, і як наголошувалось вище, Угринів у певній мірі, прилягав до водної артерії, притоки Дністра, ріки Бистриці, по якій в данину мешканці, що розміщувалися по берегах ріки мали не тільки зручне водне сполучення, як з культовими язичницьким центром, “Монастирем”, що знаходиться у Вовчинецьких горах, але й торгово - економічні відносини з стародавнім Галича[10, с.176 - 179].

Угринів у стародавні часи, у більшій ймовірності був тісно пов’язаний з повноводною, повною риби рікою Бистрицею. Очевидно його мешканці часто страждали від її розливів та частих повіней. Ще у XX столітті ріка Бистриця була дуже повноводною і піддавала затопленням прилягаючі землі Угриніва. Достовірно відома картина, дослідженого вченими, і описана письменниками великого затоплення Нижнього Угринова, внаслідок виходу з русла ріки Биситриці, яке відбулося в 1969 році. Автор цього дослідження сам мав можливість бачити і відчувати страх від цієї великої повені, яка закарбувалася в пам’яті на все життя[36, old. 47].

Ось як відтворює ці важкі доленосні події затоплення Галича та галицького підгороддя від виходу Дністра, очевидно і Бистриці у XII столітті у 1164 році, галицький літописець, що виявилось, за його твердженням, справжнім стихійним лихом: ” У той же рік була повінь велика у городі Галичі. ... од сильного дощу в один день і в ніч із Дністра несподівано пішла велика вода на оболонь і дійшла до Бикового болота і

потопила бюільше 300 чоловік, що ішли були із сілню із города Удеча. І багато людей попадали з дерев і вози що їх вода була повикидала, а багато інших потопилося. Хліб був у них сильно дорогий на ту зиму”[20, с.286].

Російський історик В.М.Татищев, який опирався на недійшовші джерела з стародавньої історії Галичини, доповнює картину повені в Галичині: ”І розлилась вода в Дністрі по обидві сторони вельми далеко, люди спасалися по деревах великих, скотина і жита на полях погинули від чого учинилась дороговизна і голод великий”[21,с.158, с.320 - 327; с.79].

П.П.Толочко наголошує, що у 1164 році розміри стихії були такими великими, що утоплених налічували сотнями. Таким чином це стихійне лихо не спричинило голод в Галичі та підгородді, літописець зауважив тільки, що підвищились ціни на хліб та тільки на одну зиму. Очевидно у наступньому році ситуація повністю стабілізувалася[25, с.257 - 258].

За аналізом свідчень літопису: “у наблищій околиці Галича знаходились урочища: Болоння, Бикове Болото, Угольники чи Угорники (перша письмова згадка 1378 р.). Назви сіл “Угольники - Угорники” сказано в множині, що дає підстави наголошувати, що Угольники - Угорники це збірна назва, можливо двох підміських сіл, якими за дослідженням та аналізом літопису: ”були Угорники і Угринів”. В галицькому підгородді, недалеко від Галича, літописець згадує “Печери Домамири”, які у 1242 році хитрощами здобув князь Ростислав Михайлович. Цей “город”, як його називає літописець, утотожуються з нинішнім селом Підпечари, Тисминецького району Івано - Франківської області[20, с.400]. Слід наголосити, що польські джерела сусідні за Угринівом села Пасічна та Загвіздя вперше згадують під 1374 роком. У грамотах 1350 - 1350 років за “Aktax grodzkie i ziemskie”, які опубліковані у Львові у ХІХ столітті наголошено, що в ХІV столітті поблизу Галича знаходилось село Микитинці, яке було відоме у 1373 році в час князювання Владислава Опольського. Як засвідчено в 3 томі збірнику документів “Kodex dyplomatyczny Malopolski”. ”В 1416 році польський король Владислав Ягайло підтвердив надання села Микитинці власникам, яким село щебуло надане князем Владиславом Опольським ще 15 грудня 1374 року, 1449 роком двтується перша згадка про село з другої сторони ріки Бистриці - Княгинин”[36, с.38].

На стародавнє походження Угриніва вказує, не тільки його назва, а ті обставини, що перша письмова згадка під 1440 роком, яка опублікована Премиславом Домбровським польською мовою у праці “Поділ Руського і Белзського воеводства у ХV ст.”, у Розділі “Адміністративний”. Львів 1939, наголошує, що в ХV столітті Угринів (Гугринів) був уже відомим і великим селом, з широко розвинутою господарською та ремісничою інфраструктурою[13, с.34; 18, с.9 - 10].

Як бачимо з аналізу першоджерела у час першої згадки у 1440 році Угринів вже належав королівським орендарям **Петру Одровонжу** та Миколі де Лубіна, а це може говорити, що власником Угриніва був сам польський король Владислав Ягайло, який орендував вищеозначеним шляхтичам свою маєтність, зокрема село Угринів.Тому в майбутньому для з’ясування проблеми першої письмової згадки про село Угринів в польських джерелах, слід вивчити всі земельні власності в Галичині короля Владислава Ягайла. Така перша згадка може бути і раніше 1440 року, хоча би наприклад у 1438 році, що засвідчено поінформованим королівським канцлером Іваном де Конєцьполе від ” W Piotrkowie 6 Grudnie 1438 r. “... – “Datum per manns magniticiet generosi virorum Iohannis de Coneczpole... Ad relacionem cinsdem magnifici Iohannis de Coneczpole Regni Polonie Cancellarii”[36, s.93]. І це підтверджується королівським привілеєм, який королівський канцлер Іван де Конєцьполе видав **Петру Одровонжу**, на право орендування земель, він від імені короля Владислава Ягайла у 1438 році. Цей документ опубліковано в 3 томі збірнику документів “Kodex dyplomatyczny Malopolski” у якому в документі LXXV наголошено про надання привілею **Петру Одровонжу** на маєтності: ” W Piotrkowie 6 Grudnie 1438 r. - Wladyslaw Warneczyk potwierdza I odnawia wszystkie prawa, przywileje i swobody poddanych swych swieckich I duchwnych” : ” I Nomini Domini Amex. Ad perpetuam rei memoriam. Nos Wladislaus tercius Dei gracia Rex Polonienee non terra Cracovie, Sandomirie, Siradie, Laneicie, Cuiavie, Lithwanie princeps, Spremus,Pomeranie, Russigue”... “- Aktum in opido...Larando de Grabic inniwladislaniensi et **Petro Odrowansch** de Sprowa”. Datum per manns magniticiet generosi virorum Iohannis de Coneczpole... Ad relacionem cinsdem magnifici Iohannis de Coneczpole Regni Polonie Cancellarii”. Що стосується самого Петра Одровонжа, як вдалось з’ясувати з історичних джерел, то в 1432 році на з’їзді всіх панів Галичини в Едльні, повелінням короля Владислава Ягайла було утворено Руське воеводство на чолі якого було обрано **Петра Одровонжа**, який раніше був першим галицьким старостою (Генеральним старостою галицьких земель). Цю адміністративну перемену затвердив польський король Владислав Ягайло. Сам Петро Одровонж походив із стародавньої польської шляхетської родини і управляв Руським воеводством з 1432 по 1450 роки, допоки не загинув у битві з молдаванами[36, s.93 - 95].

В вище приведеному документі за 1438 рік прямо не вказується, що Петру Одровонжу наданий Угринів. Документ просто засвідчує привілей короля Владислава Ягайла на села чи землі. Однак, якщо взяти до уваги наступний документ в якому під 1440 роком згадується, що Петро Одровонж володіє селом Угринівом, який був процитований Премиславом Домбровським у праці “Поділ Руського і Белзського воеводства у ХV ст.”, у Розділі “Адміністративний”, яка видана у Львів 1939 році, з яким пов’язується перша

згадка про село Угринів, і який в цей час належав королівським орендарям **Петру Одровонжу** та Миколі де Лубіна, то зрозуміло, що ці два документи говорять про один і той самий королівський привілей на село і землі короля Владислава Ягайла, а отже, першу письмову згадку про село Угринів, за свідченнями польських джерел, можна утотожити з 1438 роком, з часом, коли королівський канцлер Іваном де Конєцьполе, видав привілей на землю та село **Петру Одровонжу**. Таким чином приводимо до висновку, що вище процитований документ надавав право володіти Угринівом визначному шляхтичу, першому управителю Руського воєводства (з 1432 р.), **Петру Одровонжу**, уже у 1438 році. Слід наголосити, що подальші дослідження власностей польських королів від епохи їх утвердження в Галичині у 1370 - 1380 роках до епохи короля Владислава Ягайла у Краківських та Варшавських архівах, могли б уточнити реєстр сіл та міст, які в кінці XIV в першій чверті XV століття були захопле Польщею і заходилися у власності польських королів. Як відомо такий реєстр канцлер короля Владислава Ягайла мав у 1390 - 1400 роках, а це значить, що при ретельному дослідженні можна дізнатися, чи був Угринів серед сіл, які належали польському королю Владиславу Ягайла у 1390 - 1400 роках, якщо був, то це суттєво посунуло назад дату першої письмової згадки про село Угринів, “за свідченнями польських джерел”. Надіємось, що завдяки подальшому дослідженню істориками польських та угорських архівів це можна буде встановити, де за свідченнями угорських джерел 986 рік цілком логічно пов’язується з першою згадкою про село Угринів, про що йшлося вище. Уже сьогодні проведена реконструкція всіх літописних та археологічних джерел, то бачимо, що перед нами з сивого історичного минулого IX - XV століть яскраво постають наступні села галицького підгороддя: Угорники, Угринів, Пасічна, Загвіздя, Підпечари, Микитинці, які існують і до нині. Аналіз топографічних назв Галицького підгороддя показує, що ряд сіл про початки яких не маємо свідчень в ранніх історичних письмових джерелах, активно функціонували і розвивались в епоху Галицького князівства IX - XIII століть.

У висновок аналізу джерел наголосимо, що село Угринів, становлення якого гіпотетично розглянуто через призму археологічних та історичних джерел, являється передмістям, селом - супутником, столиці Галицької землі, міста Галича, господарсько - економічне та адміністративне становлення якого, в подальшому, слід розглядати з IX століття. Таким чином перед вченим, за сукупністю проаналізованих джерел, гіпотез вчених та краєзнавців, постає історична реконструкція розвитку села Угринів Тисменицького району Івано - Франківської області. У висновок слід наголосити, що для подальшого з’ясування етногенезу та історичного розвитку села Угриніва, потрібно провести подальші дослідження історичних джерел в архівах Польщі та Угорщини, які б корелювалися з широкомасштабними археологічними дослідженнями на території села Угринів з залученням знаючих і не одне десятиліття, апробували цю проблему фахівців істориків та археологів.

Список використаних джерел та літератури:

1. Арсенич П. До історії стародавнього Галича (до 70 - ти ліття з дня народження почесного члена УІК). Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. — М., 2004. - Т. VIII.
2. Артюх В. Звіти завідувача археологічним відділом УІК за 1998 - 2008 роки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.
3. Ауліх В.В. З історії долітописного Галича. В кн. Дослідження з слов’яно - руської археології. - К., 1976.
4. Ауліх В.В., Петегірич В.В. Работы Галицкого отделения Карпато - Волынской экспедиции. АО. 1977. - М., 1978.
5. Древне русское градостроительство X - XV веков. Под общей редакцией Н.Ф. Гуляницкого. - М., 1993. - Схема - карта реконструкция общего плана древнерусского Галича. - Рис. 129.
6. Йордан. О происхождении и деянии гетов. - М., 1960.
7. Ідзьо. Стародавній Галич (246 - 2006) - 1760 років від часу першої письмової згадки готського історика Йордана. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2006. - Т. XII.
8. Ідзьо В. Галицька держава - процеси етнотворення і становлення (III - XII ст). — Львів “Камула”, 2005.
9. Ідзьо В.С., Артюх В.С. Кельтські міста на Дністрі на межі нашої ери. (Згідно карти Клавдія Птолемея I - II ст. н.е.). - Науковий Вісник Українського Університету. - М., 2002. - Т. II.
10. Ідзьо В. Український мовний ареал від Геродота до Нестора. Українознавець. - Львів, 2006. - Вип. II.
11. Ідзьо В. С. Історія вивчення скельних культових пам’яток на притоках Дністра на прикладі культової пам’ятки “Монастир”, що між Івано-Франківськом та Галичем біля ріки Бистриця навпроти сіл Ямниця та Сілець. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2003. - Т. VII.
12. Ідзьо В.С. Угорські джерела епохи династії Арпадів про Україну - Русь (IX - XIII ст.). Науковий Вісник Українського Університету міста Москви. - М., 2002. - Т. II.
13. Історія міст і сіл УРСР. Івано - Франківська область. - Київ, 1971.
14. Історія міст і сіл УРСР. Івано - Франківська область. - Київ, 1971. - Старий Угринів.

13. Історія Угринова. Нариси з історії села Угринова Тисменецького району Івано-Франківської області. Науково - методичний центр "Українська етнопедагогіка і народознавство Академії педагогічних наук України і Прикарпатського університету ім. В. Стефаника. За редакцією В. Костіва. - Івано - Франківськ "Плай", 2000.
14. Карпів Й. Таємниця місцевих назв. - Тисмениця, 1995.
15. Кришто Д. Русские в Венгрии в эпоху династии Арпадов. Славяноведение. - М., 2001. - №2.
16. Майоров А.В. Галицко - Волынская Русь. - Спб., 2001.
- Наливайко С. Українське прізвище ІДЗЬО на індоарійському - угорському тлі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М. 2005. - Т. XII.
17. Партицький О. Старинна історія Галичини. - Львів, 1896.
18. Процак Р. Угринів - село моє: історія - минуле і сучасність. - Івано - Франківськ, 2000.
19. Раппопорт П.А. Военное зодчество западно - русских земель X - XIII вв. - Л., 1967. - Мал. - Карта 153.
20. Руський літопис. - К., 1989.
21. Татищев В.Н. История Российская. - М. 1964. - Т. I.
- Татищев В.Н. История Российская. - М. 1963. - Т. III.
22. Тихомиров М. Древнерусские города. - М., 1954.
23. Толочко П. Древняя Русь. - К., 1989.
24. Толочко П.П. Галичу –1100 років. - ГГЗ.- Київ. Галич, 1998.
- В.Д. Баран. Галичу 1100 років. - Археологія.- К., 1999.- №1.
25. Толочко П.П. Історичні портрети. - К., 1990.
26. Хониат Никита. История: в 2 - х томах. - Спб., 1860. - Т. I.
27. Шушарин В.П. Руссо - венгерские отношения в IX веке. Международные связи России до XVIII века. Ред. Кол.: А.А. Зимин, В.Т. Пашуто. - М., 1961.
28. Anonum Belas Regis Notarii de gestis Hungarorum liber 2; De civitatibus Lodameria et Galicia. - Scriptores rerum Hungaricarum. - Budapestini. 1937. - Т. I
29. Hodinka A. Az orosz evkonyvek magyar vonatkozásai. - Budapest, 1916.
- Wertner M. Az Arpadkori udvari tisztviselon sorozata. - Tortenelmi Tar, 1899.
30. Gyorffy G. A magyar nemzetsegrol a varmegyeig, a torzstol az orzagig. - Szazadon, 1958.
31. Kristo G., Makk F., Szegfu L. Adatok a "korai" helyneveink ismeretehez I// Acta Universitatis Szegediensis de Attila Jozsef nominatae. Acta Historica. - Szeged, 1973. - Т. XLIV.
- Gyorffy G. A magyar nemzetsegrol a varmegyeig, a torzstol az orzagig. - Szazadon, 1958.
32. Melich J. Nehany magyar nepnevrol. - Magyar xyelv. 1090.
- Melich J. A honfoglalaskori Magyarorszag. - Budapest, 1925 - 1929.
33. Malysz E. Akozepkori magyar nemzetisegi politika. - Szazadok, 1939.
34. Pasternak J. A krylosi (Galicia) magyar sirleletek. - AH. Budapest (Bp.), 1937.
35. Sarmatia et Dacia cum Ponto Euxirco et Caucasso gecundum Ptolemaeum. - Weimar Verlag des Geographischen Institus. 1848. (Карта).
36. CDM. - Krakow, 1887. Т. III. - №797.
37. SRH. - I .47, old.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2010

Виктор Ідзьо

Историческая реконструкция развития села Угринив

Аннотация: В статье рассматривается историческая реконструкция развития села Угринив Ивано-Франковской области.

Ключевые слова: Угринив, историческая реконструкция развития села Угринив, Угринив нижешний, Угринив верхний..

Viktor Idzo

Historical reconstruction development of village Ugriniv Ivan -Frankivsk region

Annotation: In the work there are described the historical reconstruction development of village Ugriniv Ivan -Frankivsk region.

Key words: Ugriniv, historical reconstruction, village Ugriniv.

Нація, націоналізм, національна ідея. Проблема вивчення меноменів на межі XX і XXI ст.

Анотація: В статті досліджуються феномени нація, націоналізм, національна ідея.

Ключові слова: Нація, націоналізм, національна ідея.

На межі XX і XXI століть стало цілком очевидним, що серед найзначніших проблем загальноцивілізаційного розвитку є національна ідея, нація, націоналізм, до того ж – і в автономному існуванні кожного з цих понять та феноменів, і в багатоступеневій взаємозалежності їх.

А водночас, що ті феномени – нація, націоналізм, національна ідея, – існують сотні років, однак досі викликають нестихаючі суперечки та полеміки як щодо змісту історично зафіксованих реальностей, так і щодо перспектив тих феноменів[1].

Майже через 200 років київські літописці на основі "Літописа Аскольда" створили свою "Повість минулих літ" (відома її третя редакція), поклавши фундамент "Київському" та "Галицько-Волинському" літописам та пристосувавши вже до нових князів і обставини, що згодом, особливо в Московському князівстві, стало підставою не тільки для актуалізації й "поліпшення" праць аналогічного типу, а, на жаль, і для занадто вільного поводження з історією. Аж до її безпардонної міфологізації та фальсифікації. Етапними на цьому шляху стали: 1613 рік, коли до влади в Москві прийшли Романови й зажадали знищення однієї частини стародруків та перелицювання іншої в ім'я доведення "законності" нової династії на престол. Зокрема – шляхом показу походження московських князів від київських монархів. А також 1721 рік, коли Петро I проголосив Московщину Росією і тим самим здійснив привласнення своїй державі не свого, а праукраїнського наймення. Виникненню облудних ініціатив Романових та успіхові їх задуму прислужилися події попередніх періодів, коли старець Філофей (до речі, київського походження) та Спіридон-Савва запропонували Іванові III розглядати Московію не як народ і не як державу, а як світовий феномен, покликаний стати третім і останнім Римом – захисником світового православ'я (так що не варто дивуватися бажанню Алексія II стати вселенським патріархом: це давня політика Москви, церква в якій завжди була підрядним ідеологічним департаментом держави й царів), й Іван Калита в світлі імперської доктрини месіанізму розпочав процес "собиранія под московским скипетром всех русских земель". Тобто експансію упродовж цілого наступного півтисячоліття, надаючи колонізаторській тенденції добродійного тлумачення та модифікуючи його залежно від обставин і за допомогою історіософських екзерсисів[2].

Так, на цій основі Катерина II започаткувала багатотомову "Историю государства российского", кладучи в її підмурівок щодо України цілком очевидну українофобську ідеологему: "малая Россия, Лифляндия и Финляндия суть провинции", котрі мають певні привілеї; їх порушувати непристойно, «однако ж и называть их чужеземными и обходиться с ними» поважливо – було б аналогічно непристойно. Потрібно зробити все, **"чтобы они обрусели** и перестали бы глядеть, как волки в лесу". Далі будуть впроваджуватися горе-теорії германського й варязького походження Київської держави, аж поки не запанують скандальні концепції М.Погодіна та породженого на тій основі москвофільства, нерідко лицемірно іменованого слов'янофільством. Відомі акценти московського академіка: до XIV ст., мовляв, у Києві жили "великороси", і українці в особі білих хорватів оселилися в ньому лише тоді, коли "великороси" відійшли з монголо-татарами на північ. А це означає, що вся спадщина Київської великокняжої держави: її землі, культура, мова, князівські династії, – належать... Московії. Що тоді не те що росіян, а й московців не було навіть у проекті, – сором'язливо замовчувалося. Бо йшлося про надзвичайну спадщину, і її треба було привласнити будь-якою ціною. А це вже – не історія й не мораль. Великий вчений М.Максимович показав усю абсурдність тієї ідеологемі (див.: Максимович М. Киевъ явился градомъ великимъ...– К., 1994), але та офіційна доктрина скандально луснула ще й з іншої причини: виходило, що коли "білі хорвати" прийшли до Києва лише в XIV ст., то "великороси" і українці є народами **різними**! І говорити як про єдиний східнослов'янський народ, так і про закономірність "воссоединения" українців та "росіян" у 1654 році в "единой неделимой" імперії немає жодних підстав. Висічена сама собою "унтер-офіцерська вдова" не могла погодитися з поразкою в своїх імперсько-месійних домаганнях й виплудила новий гомункулос великоросійської національної ідеї – слов'янофільство, згідно з яким під скипетром московського імператора мали об'єднатися вже не тільки три східнослов'янських племені, а й всі інші державні народи: поляки, чехи, серби, хорвати, словаки... Ідея визволення шляхом об'єднання приваблювала. Та ейфорія з обох боків тривала недовго: як і одурені та зражені українці, пригноблені турками, австрійцями, мадярами, німцями слов'яни, котрі сподівалися на визволення за допомогою Росії, скоро переконалися: за лестивими словесами-ідеями криється програма ще страшнішого – тотального уярмлення. Слов'янофільство (як і його варіант – москвофільство) – підступна пастка. Московській імперії потрібні, як писав К.Гавлічек-Боровський, не братерство і рівність, а українські

землі, адриатичні виноградники, чеські промисли, польська корона, болгарські курорти, – тому "до Москви я їхав слов'янофілом, а до Праги, – з розпачем наголошував Гавлічек-Боровський, – повернувся чехом".

Аналогічне прозріння сталося й в Україні. Т.Шевченко, кирило-мефодіївці проголосили курс на історично-зумовлене національне відродження. Царизм стракував голос народу як ворожий і антидержавний націоналізм. Відповідь української політичної еліти була адекватною: не можемо прийняти московське псевдослов'янофілство, бо воно заквашене не на бажанні рівності, демократії, братерства, а на запозиченому в древньому єврействі та римській імперії великодержавному месіанізмі. У "Програмових засадах Братства Тарасівців", філософсько насичених статтях М.Костомарова, І.Нечуя-Левицького, І.Франка, Лесі Українки, Б.Грінченка, П.Грабовського, у своєрідних маніфестах Ю. Бачинського "Україна irredenta" й "Самостійна Україна" М.Міхновського було сказано чітко і ясно: українці – окремий самодостатній народ і мають історичне право на власний життєвий вибір. Шлях? Він окреслений, як заповіт Т.Шевченка: "де нема святої волі – не буде там добра ніколи", тому – "вставайте! Кайдани порвіте!", "борітеся – поборете!", – і оскільки маєте відповідальність перед судом історії та вселюдства, то мусите "не ридать, а здобувать хоч синам, як не собі, кращу долю в боротьбі!" "Vivere memento!" (І.Франко). І це все важливо. Та на цей раз головним є питання: з якою місією здійснювались і якими наслідками завершилися ті походи з точки зору української національної ідеї[3].

Загальну відповідь давали численні дослідники, зокрема археологи: Столяров В. (Діалектика як логіка і методологія науки, 1975), Кобичев В. (У пошуках прабатьківщини слов'ян, 1973), Есенберлін І. (Золота орда, 1983), Новосельцев А. (Хазарська держава і її роль в історії Східної Європи й Кавказа, 1990), Джасханакертці І. (Історія Вірменії, 1986), Калініна Т. (Відомості ал-Хорезмі про Східну Європу і Середню Азію, 1983), Назаренко А. (Ім'я Русь і його похідні в Німецьких середньовічних актах, 1984), Вельтман А. (Аттила і Русь VI й V віків, 1858), Гінді Л. (Членування скіфських племен за даними лінгво-філологічного аналізу, 1984), Соломоник Е. (Латинські написи Херсонеса Таврійського, 1984), Левченко М. (Візантія і слов'яни в VI-VII ст., 1938), Буслаєв Ф. (Історичні нариси російської народної словесності та мистецтва, 1861), Лук'яненко К. (Слідами кельтських богів, 1984), Гумільов Л. (Етнос: міфи й реальність, 1988), Дашцевегійн Т. (Питання етногенезу монголів у світлі даних палеоантропології, 1985), Гумільов Л. (Хунни в Китаї, 1974), Толочко П. (Стародавній Київ, 1976), Ламанський В. (Про слов'ян в Малій Азії, в Африці і в Іспанії, 1859), Гельмгольц Г. (Слов'янська хроніка, 1963), Брайчевський М. (Утвердження християнства на Русі, 1989; «Літопис Аскольда», 2001), Федоров-Давидович Г. (Монети розповідають (нумізматику), 1963), Конрад М. (Схід і Захід, 1972), Іловайський Д. (Додаткова полеміка з питань варяго-руському і болгаро-гуннському, 1886), Історія о Аттілі, королі угорським (1988), Іловайський Д. (Розповідь про початок Русі, 1882), Ігнатович Є. (Україна – terra incognita, 1992), Історія стародавнього світу. Ч. II, Греція і Рим (1982), Прокопій з Кесарії. Війна з готами (1950), Кониський Г. Історія Русів (1846), Рибаків Б. (Київська Русь і руські князівства XII-XIII ст. (1982), Флоренсов М. (Троянська війна і поеми Гомера, 1991), Абгунов М. (Мандрівка в загадкову Скіфію, 1989), Третьяков П. (Слідами стародавніх слов'янських племен, 1982), Археологія СРСР. Степи Євразії в епоху середньовіччя, 1981), Купчинський О. (Найдавніші слов'янські топоніми України..., 1981), Старожитності епохи великого переселення народів V-VIII ст., 1982; Боровський Я. (Світогляд давніх киян, 1992), Діакон Л. (Історія, 1988), Іванов С. (Оборона Візантії і географія «варварських» вторгнень серез Дунай в першій половині VI ст., 1983), Петров В. (Походження українського народу, 1992), Ковалевська В. (Кавказ і алани. Віки і народи, 1984), Корсунський А., Гунтер Р. (Занепад й загибель Західної Римської імперії й виникнення германських королівств (до середини VI ст., 1984), Чекалова А. (Сенаторська аристократія Константинополя в першій половині VI ст., 1972), Антоніадіс-Бібібу Е., Гійу А. (Візантійська і поствізантійська сільська община, 1988), Петросян Ю. (Стародавнє місто на берегах Босфора, 1986), Сєдов В. (Східні слов'яни в VI-XIII ст., 1982), Боровський Я. (Біля джерел східнослов'янської писемності, 1982), Бодяньський О. (Про час походження слов'янських письмен, 1855), Гердер Й. (Ідеї до філософії історії людства, 1977), Лозинський С. (Історія папства. 1965); звичайно ж, М.С.Грушевський (Історія України-Руси), І.С.Нечуй-Левицький (Світогляд українського народу), М.Костомаров, І.Франко, Д.Яворницький, В.Дорошенко, О.Пріцак, О.Оглоблін, Ф.Вовк, В.Хвойка, І.Огієнко, Ю.Липа, В.Щербаківський, Я.Пастернак, О.Кандиба, В.Баран, Р.Терпиловський, В.Сніжко, О.Компан, Я.Дашкевич, С.Наливайко, В.Ідзьо, М.Пришляк; нині Я.Дзира, Кифішин А. (Кам'яна Могила), Шилов Ю. (Джерела)... [4]. Природно, що існує, як уже зазначалося, чисельна зарубіжна історіографія про найдавніші часи, що є предметом подальшого долідження.

Список використаних джерел та літератури:

1. Антологія. Націоналізм. Упорядкування О.Проценка та В.Лісового. – К., Смолоскип, 2000.
2. Ентоні Д.Сміт. Національна ідентичність. – К., Основи, 1996.
3. Кононенко П. Національна ідея, нація, націоналізм. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2005. - Т. VIII..

4.Кононенко П.Національна ідея, нація, націоналізм. Українська нація і держава очима інших народів. Науковий Вісник Українського Університету в Москві. - М., 2006.- Т. IX..

Стаття надійшла до редакції 4.01.2010

Пётр Кононенко

Нация, национализм, национальная идея. Проблема изучения моментов на рубеже XX и XXI в.

Аннотация: В статье исследуются феномены нация, национализм, национальная идея.

Ключевые слова: Нации, национализм, национальная идея.

Petro Kononenko

Nation, nationality, national idea. Problems of in studing in XX – XXI st.

Annotation: In the work there are describet the problems of Nation, nationality, national idea in XX -XXI st.

Key words: Nation, nationality, national idea.

УДК930(477)

Тарас Кононенко

Ідейні настанови Григорія Сковороди в методологічній культурі нової філософії (до джерел історіографії філософських методологій)

Анотация: У статті досліджується питання генетичного зв'язку ідейної спадщини українського філософа Г.Сковороди з філософськими вченнями та концепціями представників різних націо-культурних утворень.

Ключові слова: Григорій Сковорода, ідені настанови, методологія культури, нова філософія, європейський контекст.

Друге століття поспіль дослідники обертаються в зачарованому колі визначень оригінальності, самобутності та водночас європейськості українського філософа Григорія Сковороди. Як-правило, цю проблему настійливо намагаються вирішити в спектрі питань, охоплених опозицією “Західної” та “Східної” філософії, в ширшому визначенні – “західності” та “східності”. Проте очевидність ознак цих характеристик, як на автора цього матеріалу, має цілком картезіанську сумнівність. Не існує чіткого розмежування ментальних ознак “західності” та “східності”, раціоналізованих у певних демонстративних логічних узагальненнях. Радше, будь-яка їх раціоналізація призводить до розмивання відмінностей та формування спільного знаменникового тла. Залишається лише нагромадження інтуїцій та вольових спроб виявлення власної історичної оригінальності. Проте, власне оригінальне і непересічне завжди залишається без догляду, неначе підтверджуючи парадокс того, що очевидне і близьке завжди чомусь виявляється неберучим та прихованим від нашої уваги і турботи. Імпонує в цьому контексті позиція сучасного німецького дослідника української філософії Рональда Піча, який у статті “Золоте правило” Григорія Сковороди в «європейському контексті» зовсім не наголошує на західному чи східному типажі “європейськості” філософа, а аналізує його твердження щодо норми суспільної моралі (“Чего себе не хочеш, другому не желай”) у контексті єдиної культурної парадигми європейського розвитку моральної філософії[3,с.674-681].

Проте у глибоких дослідженнях українських сучасників все ж є переймання ідеєю “долучення” до світових філософських стандартів шляхом вказання на спорідненість рис творчості філософа з “західністю” – “Філософська мова Григорія Сковороди у річищі західноєвропейського філософського мислення”[4,с.153-166]. Питання генетичної спорідненості філософії Г.Сковороди з наступними зразками російської релігійно-філософської традиції, наголос на чому якправило роблять саме російські дослідники, має декілька горизонтів. І в цьому історичному контексті саме постать російського філософа В.С.Соловйова (за його власною ідентифікацією) має особливе значення. Один з горизонтів стосується визнання безумовного впливу сталої філософської традиції, яка існувала на Україні на формування російської розмислової історії. Для цього, безперечно, необхідно розглядати цей процес динамічно, відкидаючи уяву про завершені ознаки українськості та російськості цієї історичної доби. Імперська Росія, з огляду на власне історичне значення, не могла не висотувати з колонізованих різними шляхами теренів найвищі досягнення культур та народів. Стосувалося це й культури філософії, методології розмислу. Динамічне формування імперії з необхідністю ставило питання власної унікальності, відмінності від оточуючої – європейської – культури. Конфліктними ставали і джерела походження підпорядкованих культур та традицій. Українська розмислова культура була відновлена за цієї доби як культура європейська та як культура університетська й академічна – культура раціональної основи. Саме це спричинювало потужні світоглядні конфлікти в асиміляційних процесах, проваджених на засадах нераціональних, підпорядкованих нормам і традиціям російського життя як

політичного, так і церковно-релігійного. Інший істотний горизонт взаємин Європа-Україна-Росія стосується не теоретично генетичних зв'язків, а родинно-генетичних взаємин у межах різноспрямованих векторів української історії. Цей тип взаємин найменш теоретично осмислений, існуючий лише на рівні дивних збігів обставин та аналогічності проявів. Проте його ніхто не наважується беззастережно відкинути. Спостерігаємо ми його чинність і у випадку міжісторичних, міжхронологічних стосунків Г.Сковороди та В.Соловйова. Російський дослідник спадщини В.Соловйова С.М. Луканов з посиланням на В.Л. Величко зазначає, що “по матері Володимир Соловйов походив “зі старовинної і своєрідно-обдарованої малоросійської сім’ї; одна гілка цієї сім’ї зазнала загадковотрагічної долі (в Полтавській і Харківській губ.), до другої належав відомий український філософ Григорій Саввич Сковорода” [2, с.7- 9]. І вже синтетично наша пропозиція також може бути виявлена у зазначеному джерелі, але з посиланням на працю В.Ф. Ерна “Григорій Саввич Сковорода. Жизнь и учение” (Москва, 1912): “...Сковорода перший в новій філософії (курсів – Т.К.) промовляє про “цілісну людину”... З принципом цілісності, наданим Сковородою, пов’язана в російській думці виразна риса дражливого ставлення до кабінетного, відстороненого знання і протест проти ідола науковості. В цьому суспільстві поєднуються слов’янофільство, Соловйов і Толстой... Про кровний зв’язок всього різноманітного цілого російської думки зі Сковородою засвідчує той помітний факт, що не лише найвищі моменти думки Сковороди мають власне продовження в наступній історії, а й нищі. Його гностицизм відроджується у Соловйова...” [2, с.8-9].

Свідомо чи ні, але глибоко обдарований російський філософ В. Ерн одночасно наголосив як на значенні філософії Г.Сковороди, так і її належності. І все це стосувалося саме “Нової філософії”, європейський ареал якої безумовно захоплював і український культурний терен сквородинської доби. Мало того, за твердженням В.Ерна слід визнати, що саме Г.Сковорода розвинув європейську думку до усвідомлення людини як “цілісної людини”, додавши до методологічної класики тієї доби і власну дешифровку. Які ж контексти виявляють філософські, культурні, політичні, родинні, метафізичні прояви взаємин представників однієї родини, проте відмінних епох, традицій, ментальностей, етноідентичностей – Г.Сковороду та В.Соловйова. Гадаємо, що саме ставлення до проблем історичності в форматі нової філософії, представлене російським мислителем, зможе продемонструвати напругу зазначених взаємин. Історичний пошук є найяскравішою складовою будь-якої з концепцій, які ми можемо зарахувати до традиції російського релігійного філософування. Запозичивши вершинний досвід німецької філософії цей історичний пошук захоплював кожен нову завойовану думкою частину універсуму, поширюючись і поглиблюючи цей універсум до меж єдиного у всьому і всього (далі за змістом – вседності). Продовжувачем цієї традиції, і водночас її реформатором-фундатором стала філософська постать В.С. Соловйова, безмежність інтуїції якого межувала часом з незбагненністю і суспіль джерельною чистотою відшуканих істин, очевидних, і так зрозуміло для історичної дійсності – нездійснених. Історія та історичне, зроджене та породжуюче стали не лише атрибутами філософічності, а й власними підставами життя філософії, сенс якого полягав у потребі безпосереднього життя людини, яка б крок за кроком відновлювала і зроджувала плин до Абсолюту, плин, який ми визначаємо як Історія. Історико-філософська концепція В.С. Соловйова найповніше зосереджує у собі життєвий історичний пошук як з точки зору ролі і місця філософії, так і всіх складових ієрархії структурованої часом дійсності. Це стало очевидним у процесі дослідження цієї концепції, власний стан якої з-поміж інших складових спадщини мислителя вирізняється лише контурністю і найзагальнішим змістом. Але робота з іншими матеріалами, які стосуються життя та творчості В.С. Соловйова, не залишає сумніву щодо того, що історико-філософська праця завжди скеровувала напрямок досліджень мислителя, а розкидані порізно у спадщині сотні одиниць історико-філософського доробку утворюють цілісну концепцію, яка, за зауваженням одного з ближчих друзів філософа, цілком могла б бути засвідченою у літературі окремою працею. Лише смерть мислителя завадила цій події. Що є історико-філософська концепція в російській релігійно-філософській традиції і чим вона відрізняється від уже класичних і знаних історико-філософських концепцій “європейської” думки нової філософії – питання, яке природно виникає завдяки чинності дискусії, яка вже тривалий час точиться навколо стосунків російської релігійно-філософської традиції і німецької нової філософії доби її філософського класицизму. Відповідь на це загальне питання безпосередньо залежить від диспозиції умо-гляду на вирішення зазначеної проблеми. Простір позірності обмежують два концептуальні підходи. Перший запевняє у тому, що російська релігійна філософія “знімечена” до власних підстав, і є лише різновидом національної варіації всесвітніх досягнень. Другий запрошує приєднатися до визнання кардинальної своєрідності істоти російської релігійної філософії, яка самотужки зіпнулася з історичного гумусу, засвідченого максимумом німецької філософії XIX ст., і постала органічною векторною сходінкою історико-філософського процесу. Власне, ці загальнотеоретичні підходи зумовлюють і інтелектуальні вправи щодо визначення місця й ролі наріжних історико-філософських концепцій російської релігійно-філософської традиції. Міра самотності філософської теорії покладає і міру самотності її складових, у нашому випадку, зокрема, – історії філософії. Зараз автор цих рядків переймається думкою про те, що дух саме німецької філософської традиції, як жоден інший, був всотований всіма напрямками розвитку російської філософії без

залишку. Дух, що впливав на російський релігійно-філософський світогляд XIX ст. – поч. XX ст. (як один з напрямків) значно вагомніше, ніж це усвідомлювалося, власне російськими мислителями, незважаючи, навіть на нищівну критику цього ж німецького теоретизуючого духу. То чи не варто досліджувати російську релігійну філософію виключно як прояв чи відлуння (див. вище), але все ж філософії нового часу (“нової філософії”, “філософії модерну”)? Розглядаючи цей взаємозв’язок варто ще раз звернутися, хоча й побіжно, до витоків формування методологічних підстав нової філософії, щоб значення класичної німецької філософії Нового часу XIX ст. виразніше постало згідно з власним історичним підґрунтям. Філософія Нового Часу є терміном, який широко застосовується у наближеній нам літературі для означення періоду в розгортанні історико-філософського процесу, і хронологічно пов’язується з початком XVI – кінцем XIX ст. Проте слід одразу зауважити, що хронологічний чинник не є визначним щодо вирізнення цього періоду з-поміж інших. Вагомість виокремлення цього періоду ґрунтується своєрідною типологічністю філософської проблематики та засобів її вирішення. Тут варто вести мову про зародження принципової зміни парадигми філософування та означення постатей, чия творчість цьому посприяла. Ця зміна парадигми філософування та переосмислення змісту предмета філософії розмежувала всі існуючі зразки філософії на нові та старі, попередні. Відтак, творчість філософів Нового Часу відбувалася як творення нової філософії, принципово відмінної від попередньої певними чинниками та складовими. Саме тому вірний відповідник означення цього типу філософії слід визнавати як період “Нової (modern) філософії”, а термін “філософія нового часу” певного століття – вважати допоміжним і суголосним більше періодизації суто історичному процесу, ніж історико-філософському. Зазначена зміна парадигми філософських досліджень найперше стосувалася переосмислення значення фізичної природи в системі філософських уявлень про світ та світобудову. Традиційна теологічна парадигма ґрунтувалася на аристотелівському баченні підрядної ролі фізичної природи, яке втілювалося у розрізненні на першу метафізичну та другу підрядну фізичну сферу дійсності. Згідно з цим поділом філософське знання поділялося на метафізику та фізику. Канонізоване християнством двобіччя світу нівелювало самостійне значення предметів відчуттєво-досвідних, вони завжди обіймали місце вторинної проекції дії начал вищих, позавідчуттєвих. Так само нівелювалося і значення природи як самодостатньої системи, універсуму. Період філософської доби Відродження значною мірою підготував настання початку переосмислення ролі природи та знання про природу у філософських побудовах. Природничі дослідження не лише накопичували новий дослідницький матеріал, а й готували чинники світоглядних перемін. Основною вимогою до філософії завжди залишалася вимога набуття нового, універсального за істотою знання. Проте філософські складники європейської теології вже тривалий час відігравали роль допоміжну щодо наук божественних. Філософія втратила як універсалістську методологічну функцію, так і бачення універсального предмета, дослідження якого давало б універсальне за змістом знання. Таким предметом нового філософського дослідження стає природа як універсальна цілісність, самостійна й самодостатня. Поняття природи є одним з найбагатозначніших у філософії. Український термін “природа” охоплює значення, які в різних мовах і в різних контекстах означаються різними словами та термінами. Тому часто цей термін застосовується згідно з першоджерелом чи рецептивно за змістом для означення змістів, починаючи від природи як суті, істоти чи сутності і аж до означення змісту універсальної єдності включно. Не з’ясовує питання і звертання до історичних філософських зразків, оскільки у одного автора ми маємо змогу віднайти низку відмінних значень. В нашому випадку мова може вестися про систему предметів, які постають у відчуттєво-досвідному вигляді, форми ж цього сприйняття визнаються за безпосередньо притаманні предметам, є їх невід’ємними якостями. Це за умови, що вже підметне слово система не може постати як предмет відчуттєвого сприйняття. Однак ця плеяда дійсності завжди в попередній філософії, від Талеса починаючи, набувала підрядного значення. Значення істоти дійсності мали не якості предметів (форми відчуттєвого сприйняття людини), а прихована від відчуттів людини природа (сутність, буття, субстанція тощо) речей. У Талеса істотою речей була вода; число у піфагорійців; вогонь і логос у Геракліта; чотири корені сущого у Емпедокла; гомеомерії в Анаксагора; атоми та порожнеча у атомістів; ідеї у Платона; субстанції в Арістотеля; елейці на чолі з Парменідом взагалі оголосили предмети відчуттів примарами сприйняття, які породжуються всупереч істинному буттю як умоглядної єдності. Цю ж підрядність можна спостерігати у філософській парадигмі неоплатоніків, світогляді християн, різних видах середньовічної філософії та теології. Тому зміна погляду на місце природи як системи відчуттєво-досвідних предметів призвело до розрізнення філософій на старі та нові, або ж на стару філософію (з єдиною субстанційною основою) та нові філософії. Згідно зі змінами світоглядного характеру відбулися і зміни щодо ставлення до знань людини. Постало питання нового зразка – що є джерелами знань людини, та якими засобами послуговується людина для набуття знань? Знання вперше розрізнилися на ті, які здобуваються виключно засобами людської істоти – людські знання, та знання, які надаються людині понадлюдським чином – знання вроджене та божественне. Відтак, ми маємо справу з двома типами знань: знанням людським (і засобів відчуттєвості, які єдино невідсторонювані від істоти самої людини) та знанням людини (знання людини про справи божественні не включає в себе суто людське знання, вони мають відмінні джерела набуття). Перша

спроба відповіді на це запитання, як, власне, і зміст його формулювання, належить британському філософу Френсісу Бекону (1561-1626). Саме з цим іменем пов'язується хронологічно точне визначення "початку" настання періоду "нової філософії", на противагу іншим періодам розгортання історико-філософського процесу, щодо початкових дат яких завжди точаться суперечки. Саме він вперше наважився по-перше, розглядати людське знання як систему знань, а, по-друге, розглядати цю систему знань як знання про систему природи. Саме цим визнавалося не підрядне, а самочинне значення фізичної природи. Вона ставала джерелом набуття нових знань універсального характеру, відновлювала пошукову функцію філософії. Таким чином, предметом філософії стала дійсність, у якій фізична природа відігравала не підрядну, а самочинну роль. (Не варто захоплюватися приписуванням зразкам нової філософії виключного атеїстичного чинника. Багато в чому "нові філософи" залишалися неперевершеними традиціоналістами у справах віри. Проте різких змін зазнавали саме погляди на істоту та структуру дійсності, у якій Богу було відведено зовсім не другорядне значення, але й природа вже не мала суто тіньової присутності). В свою чергу, зміна предмета філософії спонукала і до пошуків нових засобів пізнання, які б узгоджувалися вже як з власними спроможностями людини, так і відповідали істині універсуму, набутій у формі істини Одкровення чи вродженого знання. Пошуки нового знання ознаменувалися пошуками нового засобу чи методу пізнання, які б були позбавлені вад попередніх методів та давали змогу досягнути нові горизонти філософських досліджень. Контрадикторність ставлення до старої філософії щодо методів пізнання чітко визначилася вже у Ф. Бекона. На противагу всьому змісту "Органону" Арістотеля британський філософ пропонує зміст власного "Нового Органону", який ні порядком, ні алгоритмом здійснення не нагадує метод давньогрецького філософа. Узагальнена картина розроблених на теренах нової філософії методів може бути представлена чотирма методами, які вичерпують концептуальне поле теоретико-пізнавальних досліджень. Хронологічно першим методом у межах нової філософії є метод емпіричний, розроблений в основі Ф. Беконом, але який набув остаточного завершення у філософії також британського філософа Джона Локка (1632-1704). У ньому беззаперечно поєднуються дві складові – відчуттєво-досвідна та розумова. Зазначена врівноваженість цих складових є безумовним показником належності того чи іншого методу до емпіричного напрямку. Основою універсалістської спрямованості методу постає узагальнення здобутків методів різнорідних природничих наук. Єдність відчуттєво-досвідного та розумового складників утворює те, що ми називаємо емпіричним фактом (слово, наприклад, постає як предмет відчуттєвого сприйняття, і водночас втіленням певного розумового змісту). Провідною ж стратегією здійснення емпіричного дослідження є провадження індукції, яка призводить до наслідків, які ми б могли означити як середні аксіоми. Тобто методологія емпіризму не наполягає на здобутті знань та істин, які б мали по-перше, остаточний і завершений вигляд, і, по-друге, співвідносилися б з навіть умовними абсолютними істинами, набуваючи таким чином значення істин відносних. Істинність емпіричного висновку співмірна виключно з сукупністю вихідного емпіричного матеріалу, що теоретично узагальнюється. У завершеному вигляді методу Д. Локка тому і визначається два джерела появи людських знань – від відчуттів та від рефлексії (розуму). Отже, будь-яка абсолютна істина постає як суто середня аксіома. Другим за порядком розробки є метод раціоналістичний, безумовна першість започаткування якого належить французькому філософу Рене Декарту (1596-1650). Цей метод також має природничо-наукову основу, але у найбільш раціоналізованому вигляді – математиці. Це спрямування визначається певністю Р. Декарта в тому, що істина та істинне знання мусить має максимально позбавлене змістів, набутих від наук, що орудують значною часткою відчуттєвого досвіду. За Р. Декартом, істина має мати завершений вигляд, бути очевидною, чіткою і ясною. Також вона мусить бути незмінною, вічною, однорідною, тобто такою, яка суцільно протилежна істині в емпіричному знанні. Оскільки змінність, плинність, нечіткість, сумнівність – це ознаки знання, якого ми набуваємо завдяки відчуттєвим сприйняттям, то відчуттєво-досвідний чинник не має брати участь у формуванні істинного знання шляхом застосування певного методу. Цей метод має розгортатися виключно на засадах розумової дії, без огляду на будь-які відчуттєво-досвідні чинники. Саме тому провідною стратегією провадження раціонального дослідження є філософська дедукція, адаптований до нових завдань один з методів попередньої філософії. Наступним методом дослідження ми визначаємо метод історичного пізнання, започаткований італійським істориком, філософом, філологом, правознавцем Джамбаттіста Віко (1668-1744). Доля цього методу не була досить безхмарною. Він виник як безпосередня реакція на метод Р. Декарта, який мав природничо-наукову основу. Відповідь Д. Віко ґрунтувалася тим, що примат науковості у створенні нових методів дослідження не обов'язково мусить визначатися природничими науками, оскільки саме з гуманітарної сфери можна вирізнити науки, що створять основу для гуманітарного методу. Цими науками Д. Віко визначає історію, філософію, філологію та право, і свій метод називає методом історичного пізнання. Цей метод втілює першу спробу створення інтегративного гуманітарного методу, у якому критерії істинності визначаються не особистісною психологічною впевненістю дослідника в очевидність, ясність, безсумнівність істини, а технікою і методикою провадження дослідження. Саме гуманітарна спрямованість методу Д. Віко не дала змоги йому набутти широкого застосування у час життя філософа. Розвиток природничих наук і відповідних методологій

створювали зразки для наслідування саме у цьому ключі. Метод історичного пізнання набув справедливого визнання лише у XVIII ст. Четвертим своєрідним і чинним методом пізнання є метод сенсуалістичний, який належить також французькому філософу Етьєну Бонно де Кондільяку (1715-1780). Він виникає на схрещенні розвитку ідейного змісту філософського просвітництва у Франції та рецепції філософської творчості в галузі розробок емпіричної методології британськими філософами Д. Локком (1632-1704) та Дж. Берклі (1685-1753). Залучаючи основоположні принципи означення Д. Локком розвитку структури досвіду людини та іматеріалістичні тенденції досвідної філософії Дж. Берклі у викладі Вольтера (1694-1778), Е. Кондільяк доходить висновку, що саме відчуттєвість стає єдиним засобом та джерелом пізнання для людини. Ідеї розуму є безумовними відбитками наших відчуттів (а не предметів, що для розуму постають завдяки відчуттям). Поняття ж забезпечують дослідження причин появи тієї чи іншої ідеї та є нічим іншим як модифікованим відчуттєвим сприйняттям. Відтак, сенсуалістична методологія визначає лише одне джерело людських знань – відчуття самої людини (на відміну від відчуттєвого сприйняття матеріальних предметів у Д. Локка чи розумового набуття ідей Р. Декарта, чи вроджених ідей та принципів, чи знань, заключених у джерелах філософії, історії, філології та права). Окрім плідної методотворчої роботи, становлення нової філософії вирізняється і переосмисленням певних основоположних категорій попередньої філософії. Зокрема, йдеться про категорію “субстанції”, самодостатнє значення якої для всієї старої філософії було очевидним (за висловленням Арістотеля – визначити буття означає визначення того, що є субстанція). Поміж головних зразків нової філософії можна вирізнити три самостійних та оригінальних підходи, які зумовлюють місце та роль категорії субстанції у філософському вченні. Перший з них набуває власного розвитку в межах емпіричної методології та еволюціонує зусиллями британських філософів Т. Гоббса (1588-1679), Д. Локка (1632-1704), Дж. Берклі (1685-1753) та Д. Юма (1711-1776). Він вирізняється, імовірно, найбільшою рішучістю у спробах вилучити категорію субстанції з засновків філософських побудов. Розпочинає цю тенденцію Т. Гоббс, означивши всю осяжну відчуттєво-досвідну дійсність не як позавідчуттєву субстанцію, а як тіло, наголосивши на властивостях осяжності, осязання. Д. Локк, продовжуючи визнавати позавідчуттєве існування матеріальної субстанції, все ж виголосив часткову її неозначеність у суто субстанційних властивостях, поєднавши їх з властивостями відчуттєвих предметів та надавши їй місце “підстави”, “підпорки” для розокремлених речей. А розрізнення якостей матеріальних предметів на первинні та вторинні спонукало єпископа Дж. Берклі до ствердження іматеріалістичної підстави філософії – категорія матеріальної субстанції є наслідком діяльності розуму і не відповідає жодному предмету зовнішнього досвіду (термін за Д. Локком). Вінцем цієї тенденції є філософське вчення Д. Юма. Продовжуючи основну стратегію розгляду місця та значення категорії субстанції Д. Юму вдалося заснувати несубстанційний тип філософії, тобто філософське вчення, у якому ця категорія не має принципового значення. Другий підхід зумовлений своєрідною метафізикою Р. Декарта. Він водночас визнає метафізичну причину існування – Бога та два рівнозначні наслідки цієї причини: матеріальну субстанцію та духовну, рівні за значенням та місцем щодо причини власного існування. Традиційно таку позицію Р. Декарта називають суто дуалістичною. Однак це, вочевидь, певне применшення значення відкриття французького філософа. Радше, Р. Декарту вдалося обґрунтувати підстави філософії, у якій означається існування множини субстанцій. А дуалізм виявляється лише підвидом такої філософії. Це твердження може бути суголосним як з наслідками критики філософії Р. Декарта Б. Спінозою (1632-1677), так і філософськими здобутками Г. Лейбніца (1646-1716). Для Р. Декарта протиставлення матеріальної субстанції та духовної не є принциповим, а очевидним (“швидше за все вони протилежні”). Так само і тло двох субстанцій наповнюється на основі очевидності: все те, що не є протяжне, належить до мислення. Наступним потужним підходом є робота з адаптації категорій попередньої філософії і категорії субстанції, зокрема, до потреб нової філософії. Головна увага надавалася необхідності визнання єдності і, головне, одинності субстанції. Такий підхід сповідували Б. Спіноза (1632-1677) та Г. Лейбніц (1646-1716). Б. Спіноза піддав різкій критиці визнання Р. Декартом множини субстанцій та надав власне вчення про єдину субстанцію – гіперсубстанційний погляд на істоту дійсності, який позбавляє, якщо стати на цю позицію, будь-якої альтернативи. Проте це твердження не має суто негативного оцінкового значення. Філософія Б. Спінози є видатним зразком цілісного світосприйняття та світогляду. А вплив вчення про єдину субстанцію як причину самої себе мало вплив на наступні покоління філософів ще впродовж щонайменше двох століть. Не менш видатною є й філософія Г. Лейбніца, який публічно закликав впровадити спадщину Арістотеля в обіг проблематики нової філософії. І за основними властивостями вчення Г. Лейбніца про субстанцію вельми схоже з Арістотелевим. Окрім означення методологічних напрямків та ставлення до категорії субстанції, існують також інші тематичні особливості нової філософії, які можуть бути розглянуті в спеціалізованій літературі. Однак на одній вагомій особливості теоретико-пізнавальних теорій варто наголосити. Починаючи з Р. Декарта в обіг філософської лексики запроваджується термін “ідея” для означення завершеного змісту мислення, своєрідної одиниці мислення. Вочевидь, що цей термін має відмінний зміст від змісту терміну “ідея” у філософії Платона. Догідне визначення терміну “ідея” знаходимо у Д. Локка: “Оскільки цей термін, як на мене, найліпше означає все те, що стає об’єктом мислення людини, то я

застосовував його для вияву того, що з'ясовується словами “фантом”, “поняття”, “вид”, чи всього того, чим може перейматися душа впродовж мислення”[2,с.95-96].

Подібне застосування терміна ідея призвело до появи цілого напрямку в дослідженнях з теорії пізнання, який згодом набув назви “Ідеїзм”, тобто відбиття процесів мислення та діяльності душі в ідеях різного роду. Саме з цим пов'язаний згодом також популярний термін “ідеологія”, тобто вчення про ідейний зміст мислення. Важливим завданням для будь-якого типу ідеїзму було і є визначення причини появи певної ідеї чи низки ідей. Якщо йдеться про визначення причин зовнішнього досвіду, то пізнавальна діяльність спрямована на здобування знання. Якщо ж йдеться про причини внутрішнього досвіду – рефлексію, спостереження розуму над власною діяльністю, тоді пізнавальна діяльність спрямована не стільки на здобування знання, скільки на впорядкування вже зафіксованого у вигляді ідей знання. Шляхи ж такого впорядкування кожним філософом розглядалися самостійно [1,с.123-136].

Можливо, що бажання відрізнятись від чогось суттєвого, і вольовий поштовх до створення власного переважаючого суттєвого – це істотні, але ще недостатні складові для самої історії й історичного поступу. Останнє ж, поступ історії, а особливо його мета – інколи ставали причиною еротичного заціпеніння російської релігійної філософії: християнська мирська любов у сув'язі з логікою, ритуалізованою “Симпозіоном” Платона зроджували напрочуд прекрасні і часом незбагненні врожаї.

Список використаних джерел та літератури:

1. Джон Локк. Опыт о человеческом разумении // Джон Локк. Соч.: В 3-х т. – 1985. – Т. 1.
2. Лукьянов С.М. О Вл. Соловьеве в его молодые годы. Материалы к биографии. – Петроград, 1916. – Кн. 1.
3. Піч Р. “Золоте правило” Григорія Сковороди в європейському контексті // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність. – К., 2003. – С. 674-681.
4. Поліщук Н. Філософська мова Григорія Сковороди у річищі західноєвропейського філософського мислення // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність. – К., 2003.

Стаття надійшла до редакції 3.01.2010

Тарас Кононенко

Идейные напутствия Григория Сковороды в методологической культуре новой философии (к источникам историографии философской методологии)

Аннотация: В статье исследуются вопросы генетической связи идейного наследия украинского философа Г.Сковороды с философскими науками и концепциями представителей разных нацио-культурных образований.

Ключевые слова: Григорий Сковорода, идейные напутствия, методология культуры, новая философия, европейский контекст.

Taras Kononenko

Ideal conceptions of H. Skovoroda in metodikal culture of new philosophi

Annotation: In the work there are described problems of genuine connection ideal legacy H. Skovoroda with philosophi conceptions of variety national culture in vestigation.

Key words: H. Skovoroda, ideal conceptions, national culture.

УДК930(477)

Валентина Лазарева

Світоглядні константи і змінні вектори П.Куліша

Анотація: Характеризуючи питання світогляду Куліша – його пошуки в питаннях мови, духовності, нації та України в цілому, маємо передусім оглядати все те добре, що він створив в ім'я України. З плином часу справжні науково-художні цінності, залишені ним в спадок народу, стають виразнішими.

Ключові слова: світогляд, українська мова, народний дух, філософія, духовність, Україна, народ, ідея.

Світогляд людини формується під впливом оточуючого середовища. П.Куліш – виняткова постать в історії культурного руху по шевченківській Україні із доволі оригінальним світоглядом. Насамперед, він почав досягати розуміння під впливом оточуючих його людей, а також завдяки власної наполегливості у вивченні навколишнього світу. Не маючи такого потужного письменницького таланту як, зокрема, у Г.Сковороди, Т.Шевченка, І.Франка, митець тим не менш мав надлюдську наполегливість у своїх дослідженнях того, що він описував. В цьому напрямі він досяг своєї вершини як художник слова і людина,

що знається в цьому світі. Письменнику вдалося зібрати до купи, об'єднати і обробити безліч джерел та фольклорних матеріалів. Із зібраного він зміг створити неперевершену мозаїку українського світоглядного буття. Завдяки цьому в художніх творах відображав різноманіття настроїв населення України та й взагалі українства. Вроджені нахили, виховання та освіта сформували багатогранну Кулішеву натуру. Творчо обдарований його індивід постійно знаходився в пошуках та вів, за твердженням сучасних науковців-українознавців П.Кононенка та Т.Кононенка «непереборну боротьбу» в своєму «власному світі: між серцем та інтелектом, між принциповими переконаннями й емоційними рефлексіями» [5, с. 12]. Це позначалося в його ставленні до всього, незалежно від значимості предмета, який він розглядав. Маємо зазначити, що це чи не перша спроба комплексно проаналізувати доробок митця. Втім певні проблеми його творчості в різні часи розглядали попередні визначні українські критики, серед них Костомаров М. («Літературно-критичні статті»), Дорошкевич С. («Переднє слово»), Франко І. («Українські «народовці» і радикали») та сучасні науковці – Кононенко П. та Кононенко Т. («Могутній талант»), Токар Л.К. («Духовна спадщина Куліша як джерело українознавства»), відбулись також читання, присвячені 180-річчю від дня народження: «Творчі та ідейні шукання Пантелеймона Куліша в контексті сьогодення» та інші. Але осмислення його синтетичного творчого доробку в розв'язанні питання світоглядних констант і змінних векторів П.Куліша вже на часі. Втім, аналіз творчості митця підтвердив загально визнану суперечливість його світоглядних позицій. У зв'язку з цим слід відзначити, що основу його філософського світогляду являв своєрідний синтез релігійних, позитивістських, просвітницьких уявлень, поєднаних із романтичними. Проте, його релігійна віра в доцільність земного життя людини підкріплювалася просвітницькими уявленнями про розумну будову Всесвіту, існуванням всезагальних законів розвитку природи й суспільства. Втім просвітницькі погляди митця наприкінці 60-х років XIX ст. доповнилися ще й позитивістськими (він був обізнаний з працями не лише Б.Спінози, Ж.-Ж. Руссо, М.Тіндала, але й позитивістів Г.Спенсера, О.Конта, Е.Ренана, В.Тена та інших). Виходячи з цього, можемо визнати, що письменник належав до релігійно-філософського напрямку в позитивізмі через те, що на його погляд, наукове пізнання та релігійні почуття одні одним не суперечать. Відтак, як просвітитель-раціоналіст, збагачений досвідом позитивізму, зокрема поглядами Г.Спенсера на суспільство, митець вірив у «силу всесвітнього прогресу», тобто він застосовував позитивістську філософію до суспільства. Водночас він бачив і певні суперечності між поступом цивілізації і станом моральності, цим, на його переконання, найвищим критерієм суспільного прогресу. Саме цю суперечність він прискіпливо дослідив в своїх художньо-публіцистичних «Листах з хутора», особливо повно в другому з них – «Про городи й села». Зокрема автор писав що «цивілізація... веде чоловіка до всякого щастя» [14, с. 253]. Він підносив «українських хуторян» з їхнім «простим, свіжим розумом сільським чи хуторянським» [14, с. 254] над «городянами», яких він називав «прогресистами», що величаються «прогресом». Та через це він іронізував: «ми тому прогресу ціну знаємо») [14, с. 254]. Відтак, за логікою думок письменника, можемо стверджувати, що розвиваючи хутірську тематику, він возвещав, що в майбутньому по хуторах «культурные сословия» будуть преобладать над «чернью», яку він вважав «невежественной й предательской толпой» [20, с. 44]. Втім, через русоїстські погляди, визнавав певні моральні переваги «природної» людини над «цивілізованою».

Треба підкреслити, що просвітитель і позитивіст П.Куліш залишався водночас і романтиком через те, що в своєму світогляді виходив із романтичного і християнського уявлення про подвійність людської душі, а саме, в присутності в неї зовнішнього, поверхового і внутрішнього, захованого «в серці» [25, с. 155-156]. Втім пріоритетне значення він надавав внутрішньому через його глибинність, ірраціональність. Завдяки цьому фундаментальному дуалізму він і спромігся розробити ідею України. Та її він ствердив у своїй творчості через низку антитез минулого і сучасного, народної мови й мови штучної, хутора і міста, України і Заходу, жіночого і чоловічого начала тощо. Виходячи з цього, головним у втіленні ідеї України він вважав, зокрема, звернення українства до власної історії. На особистому досвіді письменник бачив, що минуле України, як її внутрішнє начало, вже забуто народом. Тому через художню творчість він поетично називав його скарбом, який глибоко закопаний, немов домовина, в могилі. Та сама дія збагачення пам'яті народу знанням його історичного минулого стає, на глибоке переконання митця, актом «воскресіння мертвих», «нового воскресіння», в результаті якого «із мертвих встане Україна». Справа в тім, що ця дія і увібрала, власне, його культурну діяльність, спрямовану на відкидання «зовнішнього» й пробудження сталого, що й утворювало, вважав він, справжню душу народу. Та цю культурну діяльність П.Куліш уподібнював до праці землероба, який очищав рідну землю від усього «зовнішнього» та допомагав «воскресінню» вічного історичного буття.

Ось ці думки наштовхнули автора до розв'язання іншої, надзвичайно болючої на той час проблеми, зокрема. мови. Втім, він не вважав на відомі переслідування і заборони, які царський уряд встановив з приводу вживання української мови. Завдяки своїй громадянській позиції, письменник через творчість відстоював «мову серця» і «мову розуму». Він постійно стверджував, що протягом всієї історії України – і «за князів варягів», і за Литви, під Польщею і Московією – в Україні існували дві мови: мова зовнішня, чужа, яка була здатна промовляти лише до розуму, а не до серця, та мова рідна, яку зберігав народ, бо вона відповідала його природі і лише вона була здатна виразити найпотаємніші рухи душі. Проте, митець вважав, що втрата

рідної мови позбавила індивіда відкрити в своїй душі шлях до предковічних вартостей народу, які є остаточною підставою в наданні народові можливість витворити свій «кращий порядок громадський». Крім того, ці ж цінності відкрилися й Г.Квітці, який запевняв, що козацьке самоврядування відійшло від сутності народного духу. Тому, вважав письменник, в народі зібалися темні сили і він зійшов з праведного шляху Любові й Правди і, насамкінець, із громади спільнота стала «отарою несмисленною». Отже, П.Куліш інтерпретував Квітчину «Конотопську відьму» саме в спільнотнісному аспекті: «Коли ж то зникне й розсіється тьма, і де ті уста, що возвістять народові його спасеніє?» [16, с. 504]. На тверде переконання митця, тьма розсіється лише тоді, коли відродиться дух народу – через усвідомлення ним національної самодостатності й самототожності. Та ці часи, на передбачення письменника, настають. Бо він вважав, що народний дух після Т.Шевченка «змушує серце українця усвідомлювати себе українським, а не якимсь іншим серцем» [18, 520]. Через це письменник був упевнений, що те ж саме міг би творити і М.Гоголь, якби в своїй творчості послуговувався рідним словом, тому що чуже не може розкрити особливості національної душі, «які що крок виявляються в способі вираження думок, почуттів, порухів душі і які мовою, не природною авторові, виразити не можна» [15, с. 475]. Так письменник зробив висновок, що лише Т.Шевченко найпотужніше передав своєю народнописенною поетичною мовою силу українського духу. Так само констатував і О.Потебня. Він, за справжню поезію вважав ту, яка підіймається з тих «криївок, де гніздиться наша первісна природна стихія, де живе сама правда людини» [21, с. 166]. Проте і сам П.Куліш, пробуючи себе у різних літературних жанрах, поставив завдання – висловити український дух, духовність. Завдяки аналізу попередників, він обґрунтував свої власні переконання. Митець вважав, що єдиний шлях для українського народу в утвердженні себе як самобутньої нації, пролягає через її культурне піднесення інтелігенцією, європеїзація та підвищення ролі слова. Письменник довів, що в українській людині яскраво виражена тяга до пізнання, завдяки чому з'являється у неї доброта, краса і любов, що відображене через рідне слово. Саме у рідній мові, пояснював він, закодовані праоснови народного буття, моделі сприйняття дійсності, лише це слугувало майбутньому поступу народу. Через те мова, за Кулішевим твердженням, посідає центральне місце в змісті людського буття. Крім того, П.Куліш дуже слушно керувався теїстичним принципом визнання вищої сили, яка проймає собою, утримує й визначає життя природи, людської одиниці й народу. Та в загальноєвропейському поступі ірраціоналістичної філософії він репрезентував собою досить потужну неоплатонічну українську традицію під збірною назвою «філософія серця» (Д.Чижевський). Для нього, життя є «дорогоцінним подарунком Проводу». Втім провидіння може виявляти себе й у формі законів природи, морального, політичного та економічного життя. Саме з його волі, вважав митець, у суспільному житті має існувати порядок, що базується на моральних засадах «мудрості наших предків» (Е.Берк) й на самобутніх культурних традиціях народу як виразу народного духу. Через це нація, тому і є нацією, що, як духовна спільність людей, здатна втілювати свої закони життя, виходячи саме з народного духу й відповідно до законів природи. На погляд П.Куліша, через знехтування духовно-культурних традицій «дитинства нашого громадянського суспільства», та їх обтяженість боротьбою за визволення і постали «нечестя» на руській землі. Та цими обставинами влучно скористалася Московія і почала «доводити народу-хохлу, що на білому київському піску помітні сліди північно-російських личаків» [24, с. 124]. Виходячи з цього, митець довів, що основи морального життя українського народу ґрунтуються на Святому Письмі: «Оту книжку читали наші предки за тисячу років до нас та й казали: правда! Ту книжку і ми читаємо та й говоримо: правда, навіки правда!» [13, с. 248-249]. Саме через це він вважав, що людина розумової праці має бути витвором народного духу, втім у своїй душі повинна мати моральні цінності, щоб у повсякденній діяльності, вчинках керуватися ними. Проте П.Куліш стверджував, що справжня хутірська людина господар, власник своєї землі, знавець хліборобської справи, мав бути «настільки ж енергійний, настільки ж м'який серцем», що «знає життєву силу природи й благоговіє перед її проявами, мов у храмі живого Бога» [24, с. 93]. Виходячи з цього, стверджував, що основа взаємин людей в містах, лише «збут і споживання», через це руйнуються моральні звичаї, духовно-культурні традиції та найстрашніше – позбавляє українство рідної мови. Завдяки особистому знайомству із соціально-економічним життям Європи, письменник дійшов висновку: Україна не має бездумно наслідувати ні шлях Європи, ані Америки саме тому, що в ній ще недостатньо розвинена національна соціально-політична свідомість. А передчасно ступивши на шлях наслідування, вона «стане іграшкою сусідніх націй» [13, с. 195]. Тому він дотримувався думки, що краще нам «у своїй шорсткій корі ще років з сотню пережити, та тоді вже її з себе злуцати, як не стане в нас на Україні деякої погані, которая у всяке добре діло мішається і всяке добре діло псує і нівечить» [14, с. 251]. Митець вболівав за Україну, її майбутнє бо був упевнений, що саме Провидіння зробить українство гідним передових європейських націй. У зв'язку з цим доводив, що хутр є саме тим своєрідним шляхом, завдяки якому Україна прийде в Європу, при цьому збереже свою самобутність. Через це він стверджував, що «мине кілька поколінь господарів – не ледацюг і спекулянтів... землі, – і вигляд його, характер його, грандіозність і вишуканість творінь природи зміняться невідомо» [24, с. 118]. Втім, дослідник бачив, що український хлібороб-господар, насамперед власник і його раціональне ведення господарства базується лише на індивідуальній свободі. Проте вона, на

переконання митця, впливала ще з прадавніх глибин його світосприйняття й національної психології. Відтак індивідуалізм, вважав він, уособлював провідну рису саме українців. Виходячи з цього, письменник вважав, що індивідуальна свобода, як ізначальний чинник буття українського хлібороба, повинна мати правове забезпечення. Та П.Куліш із сумом констатував, що інший період історії українства, який увібрав у собі козачину з гайдамачиною засвідчив, що провідна верства народу свідомо відійшла від державотворчих традицій княжої доби. Та козацькі полковники й сотники лише “тим слави здобували, / Що всюди шляхту в пень рубали. / А під Москву як утекли, / Самі паніти почали» [9, с. 598]. Виходячи з цього, він був переконаний, що козацька еліта зрадила народний дух, через це вважав, що оспівування козащини та піднесення низового козацтва Т.Шевченком були помилковими. Втім, на наш погляд, ця оцінка творчості Т.Шевченка та інша, де митець наголошував, що Шевченкове слово змушувало українця відчувати себе українцем, не суперечать одна одній, бо логічно впливають із його постромантичного погляду. Ці думки зосереджені також у “Хутірській філософії» письменника. Безперечно, тут позиція автора неоднозначна, але треба визнати, що її коріння лежать у глибинах його філософській та соціально-політичній концепції. Виходячи з них він, зокрема, вважав, що розвиток українського суспільства розпочнеться завдяки відновленню історично сформованих традицій, саме в їх основі шанувалось право, релігія, стверджувалась християнська мораль та національні цінності культури. Крім того, розвиток можливий лише за умови державно-правового статусу української мови. Втім письменник був упевнений, що цей розвиток можна було б забезпечити лише зусиллями духовної інтелігенції. Так, через усе життя П.Куліш проніс сприйняту ще в юності ідею Й.Гердера про цінність національної самобутності й неповторність історичного шляху кожного народу. Проте він дотримувався думки, що існують універсальні закони розвитку природи й суспільства, завдяки цьому, український мислитель був переконаний, що національне розмаїття людства повинно відповідати універсальним закономірностям розвитку Всесвіту. Отже, за світоглядними константами митця, виникнення народу означало, що в певний історичний час лише з волі Провидіння формувався дух конкретного народу та його культура. Саме так, на його погляд, формувався і процес життя в Київській землі, що виявляло себе в “повсюдне торжество життєвого начала... над елементами руйнування і торжество культури над варварством» [24, с. 117-118]. Як констатував митець, початком високої і самостійної культури були саме часи від Володимира Красного Сонечка до Володимира Мономаха. На його думку, саме це було дитинство Руси-України. Та якби цей період протримався довше, то за прогнозами письменника: “Не з півдня на північ, а з півночі на південь ішло б оновлення культури; нові ідеали високого та великого зайняли б вічно творчий дух природи...» [24, с. 118-119]. Проте, на жаль, це не сталося. Як свідчить історична доля України, через відомі обставини “дух народу» збився на манівці на відміну від творчого духу природи, встановлюючого розумні закони. Справа в тім, що він має дві складові – свідоме та несвідоме; люди ж своїми діями, на думку П.Куліша, порушили рівновагу цих сил. Саме людський розум діяв на забезпечення нищих інстинктів, а його творчий потенціал спрямовувався не на вдосконалення суспільства, а на його руйнацію. Саме так, вважав він, сталося з українським народом. “Руський дух» і дитинство держави руської, та нашого громадянського суспільства, було схоже на “блукання у голодній пустелі”, що передбачало повтор долі “єврейського племені” [24, с. 119]. У такий спосіб Провидіння і визначає для кожного народу один і той самий шлях до самого себе – шлях випробування через жертвність. Втім, цю ідею містить і романтична історіософська концепція “Книг биття...». Але в постромантичний період П.Куліш відмовляється від шляху випробування “Книг биття”. За його постромантичною концепцією цінності, ідеали, основи громадянського життя України-Руси, що сформувалися за часів Київської держави, одержали своє втілення в законах “руського княжого права», яке виражало “права природні Божі», тобто природну гармонію життя. За Кулішем, нещастя України-Руси почалися через привнесення в дух її народу варязького та ординського елементу. Лише із цих позицій, у драматичній поемі “Байда, князь Вишневецький» подій XVI ст., П.Куліш художньо інтерпретував дві протиборчі сили занедбаного народного духу. Це, з одного боку, героїзм, хоробрість, лукавство і сліпа наївність низового козацтва. Та ці стадні інстинкти спрямовував амбітний гетьман Ганжа Андигер. Саме таке його гетьманство, кероване дикою силою, на думку митця, лише зашкодило б Україні. Втім, другу силу втілював собою Байда Вишневецький. П.Куліш вважав його державцем як за природним так і за Божим призначенням, проте достойним і уславлених руських князів. Виходячи з цього, смерть Андигера, на розуміння автора, нікчемна. Проте для Байди вона виявилася свідомою, втім, героїчною, в ім'я відродження України. Та шлях до її пробудження, на думку автора, був тяжкий, схожий на шлях Христа, тому й спроводився жертвою в ім'я вищої Правди. Крім цього, за уявою П.Куліша, щоб вивести народ із пустелі зневіри, Боже Провидіння і вибирає з нього достойників, таких як Байда. Треба зазначити, що ідея обираності та жертвності була однією з головних у романтичній історіософській концепції. Та в авторській постромантичній концепції вона підпорядкована прагматично-раціональному принципові і тому була однією з основоположних у його хутірській філософії. Тож, відповідно до твердження митця, щоб Україна стала самобутньою, але європейською нацією, їй не потрібен нерозумний Ганжа Андигер, а саме мудрий державець з високим чином: “Коли б у нас був сан такий високий, ми б

завоювали увесь світ широкий» [6, с. 349]. Тому, згідно з ідеєю автора, лише мудрий державець здатний спрямувати силу стихії низового козацтва не на руїну, а на облаштування держави. Через це князь і не хоче втілюватися з козаками, адже: «Сьогодні козаки – зняряддя зради, /А завтра – воїни святої правди» [6, с. 442]. За твердженням П.Куліша, народ можна захопити промовами та збурити стихію інстинктів. Саме тому, на його думку, не справа народу як маси, що «розвивається інстинктивно, працювати у світі відмислених ідей» [18, с. 520]. Та щоб оживити в спільноті народний дух, серед них повинні знайтися люди, що в своєму житті керуються вищими цінностями. Саме вони можуть воскресити в народі приспану самосвідомість. І саме в цьому «полягає історичне завдання лицарів духу». Проте, їх не хвилювало, забудуть лі їхні імена, збережуть лі в народних пам'ятках культури, але «передчуття прийдешнього відживлення українського племені має солодко зігрівати кожну душу в її прагненні до нескінченного» [14, с. 526]. У своїх дослідженнях, митець приходив до висновку, що народний дух, сформований в Давній Русі був скрізь, а саме, в способі народного господарювання, основах соціально-політичного життя, нормах народної моралі та структурах народної мови. Проте на думку митця, його можна виразити лише з волі Всевишнього зокрема, через дії великих державців, творів великих майстрів слова. Саме через це, вважав він, з волі Бога серед нас і з'являються пророки, які своїм словом «усякому чоловікові одкривають... його ж власну душу» [9, с. 500]. Безперечно, П.Куліш відстоював право українського народу на самобутній розвиток, але застерігав, що через захоплення ним урбанізацією він буде позбавлений своїх зв'язків із природою. Автор «Листів з хутора» вважав хутір осередком національної самобутності, «простих звичаїв», живої народної мови і через це протиставляв його зрусіфікованим «городам і їх порядкам» [14, с. 255]. Саме таким чином, він доводив переваги патріархально-хутірського побуту над міською цивілізацією. Втім, пропагував єдність моралі й прогресу в національному переосмисленні позитивістських уявлень. Через це «національний дух» письменник розглядав як самотворчу силу, а українців – як «націю з своєю особою задачею» [8, с. 102], а втім, покликану пропагувати гуманістичні цінності, рівноправні й дружні стосунки між народами та пріоритет духу над політикою і силою. Звертає на себе увагу критична оцінка ним козащини, яка випливала із його світоглядних переконань із приводу перспективних й неперспективних шляхів боротьби за національне визволення. Вона, зокрема, обумовлювалася через неприйняття ним революційної ідеології, явившейся, на його погляд, плодом «безобразной коммунистической й нигилистической фантазии» [18, с. 342], що спекулювала на минулих народних рухах, втім в майбутньому загрожувала антисупільними та руїнницькими діями. Виходячи з цього, він допускав, що селяни, в слушний час, «імуться до розбою з енергією дикого інстинкту», через це жахався, «щоб не було в нас другої Руїни» [19, с. 313]. Втім, митець передбачав, що темна озброєна маса зведе нанівець і культуру, і волю, завдяки цьому, він боявся влади натовпу більше, ніж з боку царського уряду. Виходячи з цього, він добре усвідомлював, що уславлення «святих ножів» і кривавих заграб, може призвести до національної катастрофи в спільноті. Тому був упевнений, що в сучасному цивілізованому світі, «шляхом козащини і гайдамащини нікуди йти», бо «усі шляхи перегорожені початками культури» [18, с. 25]. Відтак, у світогляді й творчості пізнього П.Куліша відбувалася не тільки своєрідна романтизація позитивістських уявлень, а й позитивізація романтичних. На його усвідомлення, в сприйнятті національної минувшини відбувся перехід «духу нашого з одного людського віку в інший», бо, як він вважав, «багацько зафактованого тоді з'явилося нам тепер легендованим» [12, с. 3-4]. Внаслідок цього, взявши за основу документальні джерела, зокрема праці польських, українських і єврейських літописців, мемуаристів та істориків, письменник наново переглянув історію України та українського козацтва. У тритомних дослідженнях «История воссоединения Руси» (т. 1, 2 – 1874; т. 3 – 1877), «Отпадение Малороссии от Польши (1340-1654)» (т. 1, 2 – 1888, т. 3 – 1889), есеї «Мальована гайдамащина» (1876) і статті «Кзаки по отношению к государству и обществу» (1877), у публіцистичній праці «Крашанка русинам і полякам на Великдень 1882 року» (1882), він дав критичну оцінку козацьким й селянським повстанням. Завдяки цим документам він довів, що саме козаки руйнували культуру та початки української державності. Виходячи з цього, митець осудив народних і літературних співців козащини та гайдамащини (зокрема Т.Шевченка). Натомість підніс на вищий щабель культуртрегерську місію української та польської шляхти та освічених росіян. Втім, П.Куліш не уникнув нових крайнощів, зокрема, осудження й навіть, знеславлення запорозької вольниці та гайдамащини. Та, водночас, слід звернути увагу на думку М.Драгоманова, який визнавав, що в критичних поглядах на Січ, пізній П.Куліш мав певну рацію. На його думку, митець більш реалістично підійшов до козащини, і вважав, що хоча «П.Куліш пересолів і наговорив багато зовсім чудного, та все-таки зміна його поглядів свідчить, по крайній мірі, про те, що настав уже час, коли не можна цінити історію нашої України з погляду одного тільки національного, а надто перемішаного з православним...» [1, с. 348]. У зв'язку з цим, критик звертався до інтелігенції, щоб вона переосмислила історію та культуру України, зокрема «вартість» і «хиби» козацтва в європейському контексті, з співвіднесенням з вселюдськими цінностями. Втім, заповітною мрією письменника було створення уявної української держави. Цю мрію він виказав ще в 1843 році в «Книги о ділах народу українського і славного Війська козацького Запорозького». Проте ідея держави Україна була для нього тим критерієм, через який він розцінював усе розмаїття явищ навколишнього світу, іноді не вважаючи на те усе

“зле й лихе», що “заподіяла» українському народові “необачна Москва» [10, с. 411]. Митець, на противагу “руської єдності», залишався проповідником руської “двоїстости” та через те вважав необхідним на той час політичний і державний союз України з Росією, їх культурне зближення, але передбачав збереження й розвиток національної самобутності обох народів, що відповідали б їхній ментальності. У посиленні П.Куліша на взаємозалежність двох народів, яка склалась буцім-то історично, він побачив, що Росії належав провід політичний, а Україні – духовний. Та входження в “двоєдину Русь», на думку письменника, було на той час більш прийнятною можливістю за для політичного майбутнього України, а тому, бажаних перспектив її розвитку. Через те, обстоюючи возз’єднання, він не відмовлявся і від свого заповітного ідеалу самостійної України, лише вважав його менш реальним у тодішніх умовах і можливим, лише у прийдешньому, ніж рівноправний союз Північної та Південної Русі. Втім, Кулішеві ілюзії та надії щодо рівноправності союзу України й Росії в умовах XIX ст., який він підкріпив протестом проти гніту України російським царизмом, утвердив самобутній розвиток поневоленого українського народу, його активне відстоювання політичних, культурних й історичних прав. Втім, для самопізнання українського народу, особливе значення мав двотомник “Записки о Южной Руси». За уявленням автора, це мала бути енциклопедія різних відомостей про український народ. Та з відомих причин, не судилося. Проте, заслуга його передусім у тому, що він зібрав багатий фольклорно-етнографічний матеріал й простежив процес зародження та функціонування творів народної словесності. “Записки...” цінні, ще й тим, що висвітлили розуміння автором пізнання народу через його творчість та значення народної творчості як наукового матеріалу для істориків й джерела натхнення для письменників. Свої ствердження про важливість народної творчості для насичення поезії народним духом, митець і сам використовував у своїх історичних й історико-літературних працях. Так, ці матеріали про козаччину, які були вміщені в “Записках», знадобилися йому, зокрема в “Чорній раді». Важливо зазначити, що П.Куліш доклав значних зусиль у теоретичному обґрунтуванні самобутності української словесності. Спершу, митець вважав її “новим словом між народами, котре на те й явилось, щоб якось інакше, не по-давньому, людський розум повернути” [13, с. 509]. Проте він звертав увагу, що національна словесність має свої особливі риси та образність, і визначається, насамперед, народним духом. Саме це поняття займає особливе місце в його культурологічній та літературознавчій концепціях. Завдяки його твердженню, лише народний дух інтегрує в собі вищі духовні цінності нації, які заковані в світосприйнятті, в емоційно-чуттєвому стані, відтак, у природі та характері художнього слова. Через це П.Куліш акцентував увагу саме на народний дух і вважав, що: «Єсть непорушний закон правди в душі всякого поета; не здолає поет самохіть підняти вгору душею: піднімає його дух рідного плем’я, а не буде рідне плем’я оправданієм його лиць художественних, не припадуть вони й до душі мирові» [4, с. 12]. Отже, на його ствердження, основною умовою гармонійного і органічного розвитку літератури є відповідність її народному духові. Крім цього, самобутність української літератури письменник розглядав, зокрема, через розвиток рідної мови та національної тематики. Про це він з упевненістю писав в статті, присвяченій Марку Вовчку: “Словесність наша українська не багато виявила книг, котрі становлять хвалу... зате всі вони дишуть щирим народним духом... голосом у одну громаду, на одне велике діло чоловіколюбства” [14, с. 6-7]. Втім, на думку митця, перед тим, як перейти до безпосередньої боротьби за політичну самостійність українського народу, треба спочатку усамостійнити його національний дух. Та зробити це повинні, насамперед, українські письменники, які були за його визначенням: “могутими речниками», “пророкуючими мирові народну духовну самостійність нашу» [10, с. 411]. Тому, на його усвідомлення, лише вони зможуть, з “приниженої до землі маси» “утворити націю самочутну, само розуміючу”, про “свою будучину дбайливу” [10, с. 405, 409]. Виходячи з цього, він зробив висновок, що лише під їх проводом український “нарід-абориген” спроможеться стати господарем на “предківському займищі» [10, с. 409]. У сучасній йому Україні П.Куліш виходив з того, що радикальний національно-визвольний рух був би передчасним тому, що за його ствердженням „мы составляем нацию в смысле этнографическом, но вовсе не в политическом» [23, с. 3]. Проте треба зазначити, що за світоглядом 40-60-х рр. XIX ст. митець був схильний ідеалізувати народ, підносити республікансько-демократичні традиції козаччини. Та в наступні десятиліття, навпаки, виявив до нього негативне відношення та прославляв “царське правоправство”. Втім, пізніше, в 70-80 роках письменник був більш послідовним: уявно опанував несприятливу для розвитку української культури ситуацію та шукав нові шляхи для розвитку національно-культурного відродження рідного народу. Та серед іншого, головним для П.Куліша було, насамперед, зберегти національне обличчя українського народу через його мову, культуру, звичаї і традиції. По-друге, закласти основи національно-самобутньої української літератури та спрямувати народ на засвоєння здобутків західної та світової цивілізації. Таким чином, він наполегливо прагнув вивести рідний народ, українське письменство та науку, на світовий шлях культурного поступу. При цьому треба зазначити, що ні в молодому, ні в зрілому віці, митець не провадив послідовного аналізу дійсності, не освітленого романтичними ідеалами. Втім, він був упевнений, що світ образної словесності не має бути художнім еквівалентом довколишньої дійсності. Тому художній твір, на його думку, треба наділити високими ідеалами. Та прикладом для митця слугував “поэт, как представитель нравственного элемента жизни, который упредил

в человечестве образную религию, был везде и всегда ее неразлучным спутником и не расстается с нею никогда» [23, с. 58]. Так, зокрема в поемі «Трицько-Сковорода» він звеличував унікальний дар поета, який за зовнішнім бачив внутрішнє, що сховане від людини: /Тепер хіба поета око /Не профанує красоти, /Бо зазирає в жизнь глубоко /І бачить Бога чистоти /В твореннях рук його премудрих» [8, с. 330]. Отже, літературну творчість П.Куліш, розглядав насамперед, «как средство действовать благотворно на общество» [3, с. 282]. Проте, місце і роль літератури в суспільному житті письменник звужував до народно-пізнавальних, виховних, морально- та національно-повчальних завдань. Та серед них він пропагував: виражати національний дух, виховувати народ на прикладах загальнолюдської та християнської моралі, плекати національні цінності, при цьому, все це підпорядкувати, на його думку, її вищій меті, а саме – формуванню нації. Але, митець добре розумів характер творчого процесу, тому велике значення в ньому надавав саме присутності життєвого й культурно-наукового первнів. На його тверде переконання, літературна творчість мала спиратися на наукові джерела. Через це письменник, насамперед, повинен сам бути добре ознайомленим із історією, літературою, народною культурою також мати досвід світового мистецтва слова. Проте, витoki художньої творчості П.Куліш вбачав не тільки в духовному освоєнні ним національної та вселюдської культурної та наукової скарбниці, але, насамперед, в авторській душі, сформованій реальним життям. Відтак, митець розумів, що у творчому процесі найголовніше це почуття, інтуїція та підсвідоме: «Не мысль холодна научная, а душа внушает писателю... порыв для художественной особи» [2, с. 345]. Так, за його уявленням, у творчому процесі повинні гармонійно поєднуватися думка і почуття, сила мистецтва й наукові знання. Аналіз творчості П.Куліша засвідчив, що він – оригінальний мислитель. Втім його ідеї далеко випереджали добу. Та саме в способі їх висловлення, в їх основі, лежала велика туга за Україною, нацією, рівною, за його визнанням, іншим самостійним народам світу. Письменник страждав над її невідрадним станом і наполегливо працював для його покращення. В його світогляді була відданість ідеалам романтизму і симпатії до позитивізму. Проте, від щирого слідування ідеалам православ'я, він прагнув до ідеї створення єдиної для всіх людей природної релігії. Та це засвідчило його перехід від однієї крайньої позиції до іншої через уявне досягнення ним бажаної єдності. Втім, слід відмітити, що не вважаючи на це, постійним і незмінним у нього була ідея, що визначила весь зміст його діяльності, це концепція духовності українства. Тому і місію всього свого життя він вбачав у піднесенні українського народу до національного самоусвідомлення. На наш погляд, саме це дало право Д.Чижевському відзначити світогляд митця як «україноцентричний». Можемо ствердити, що для митця ідея України, це той критерій, через який він і розглядав все розмаїття явищ навколишнього світу. Треба відзначити, що в основі світогляду письменника, був двоякий погляд на сутність людини й світу, а саме: внутрішнє начало і зовнішнє, яке йому протистойть. На ствердження митця, все на світі розпадалося на дві категорії, залежно від свого відношення до України: на добро і зло, на друзів і ворогів, на будівничих і руйнівників, на святе і «негідь». Через те, всі його шукання, а саме, що за Україну, а що проти неї, і було основою його хитань. Також можемо зазначити, що в ньому жив принцип подвійності людини, двоякого єства душі, зокрема, ідея внутрішнього в людині і зовнішнього. Основою «внутрішнього» людини П.Куліш вважав її серце, яке завжди, на його погляд, перебуває в конфлікті із зовнішнім. На наше переконання, саме в цьому джерело трагічних його суперечностей. Втім, саме це протиріччя: боротьба «поверхні» і «глибини» душевної, являється провідною темою в багатьох його літературних, наукових і публіцистичних працях. Так, в його поезії серце – його улюблений образ, воно для нього «глибоке», «таємне», «нікому невідоме». На його думку, в ньому закладено «віра», надія, і «передчуття». Письменник був упевнений, що серце не лише має в собі Бога і світ, але має минуле і майбутнє... Саме в цьому він був глибоко переконаний. Саме це було головним принципом, за яким митець розвивав свій «україноцентричний» світогляд. Зокрема, він постійно акцентував на тому, що серце для нього уособлює зв'язок з Україною. Втім «забути» про неї можна лише тоді, коли в людині зовнішнє бере гору над внутрішнім. Митець зосереджував увагу, що лише із серця і через нього озивається історія та кризь сучасність говорить до нас минуле. На наше тверде переконання, винятковість П.Куліша в тому, що він був провідником історичної школи в романтизмі як із початковим, так і завершальним періодом цього напрямку. Тож аналіз світоглядних констант і змінних векторів митця в питаннях духовності, мови, нації та в цілому України засвідчив, що з плином часу вони стають виразнішими. Та головне те, що в його творчості була ідея внутрішньої єдності – ідея України. Цей дослід дає підставу для подальших розвідок у даному напрямі.

Список використаних джерел та літератури:

1. Драгоманов М. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. – К.: Наукова думка, 1970. – Т. 2. – С. 367. 63
2. 3 листа до Г.Галагана від 9 лютого 1857 р. //, 1899. – Кн. 9. 235
3. 3 листа до Параски Глібової від 6 квітня 1862 р. // Червоний шлях. – 1924. – № 8–9. 236
4. Квітка-Основ'яненко Г. Передмова до оповідання «Салдацький патрет» – «Супліка до пана издателя // Утренняя звезда. – Харків, 1833. – Кн. 2. 99

5. Кононенко П., Кононенко Т. Могутній талант / Зб. Наук. Праць. – К., МП Леся, 2000.
6. Куліш П. Байда, князь Вишневецький // Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2. 243
7. Куліш П. Гадки при святкуванні осьмих роковин Шевченкової смерті // Правда, 1896. – Ч. 2. 245
8. Куліш П. Григорій Квітка (Основ'яненко) і його повісті. // Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2. 252
9. Куліш П. Грицько Сковорода (Староруська поема) // Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 1. – 854 с. 253
10. Куліш П. Заздалегідне словце до другого типу // Куліш П. Досвідки. Думи і поеми. – К., 1876. 284
11. Куліш П. Зазивний лист до української інтелігенції // Твори: У 2 т. – К.: Наук. думка, 1998. – Т. 1. 286
12. Куліш П. Заздалегідне слівце до другого типу // Куліш П. Досвідки. Думи і поеми. – К., 1876. – С. 3-4. 285
13. Куліш П. Листи до М.Д. Білозерського. – Львів–Нью-Йорк, 1997. 292
14. Куліш П. Листи з хутора // Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2. 293
15. Куліш П. Об отношении малороссийской словесности к общерусской (Епилог к «Черной раде») // Твори У 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2 305
16. Куліш П. Передне слово до громади (Погляд на українську словесність) // Твори: У 2 т. – Т. 2. 310
17. Куліш П. Слово од іздателя // В кн. Марко Вовчок, «Народні оповідання», СПб, 1856. 326
18. Куліш П. Характер и задача украинской критики // Твори: У 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2. 335
19. Куліш П.О. Матеріали і розвідки. / Під ред. К.Студинського. – Львів.: НТШ, 1930. – Т. 22. 298
20. Лист до Ол. Барвінського від 29 серпня 1881 р. // Барвінський Ол. Спомини з мого життя. – Л., 1912. – Ч. 1.
21. Лист до І. Пулюя від 10 лютого 1880 р. // Куліш П.О. Матеріали і розвідки / Під ред. К. Студинського. – Львів.: НТШ, 1930. – Т. 22. 343
22. Потебня А. Мысль и язык. – К., 1969. 176
23. Куліш П. Простонародність в українській словесності // Твори: В 2 т. – К.: Дніпро, 1989. – Т. 2. 321
24. Рукописний відділ ЦНБ бібліотеки ім. В.Вернадського. – Фонд І. Шифр № 28469 20
25. Цит. праця: Куліш П. Хутірська філософія // Хроніка 2000. – 1993. – № 3–4. 207
26. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. К., 1992. 212

Стаття надійшла до редакції 22.01.2010

Лазарева Валентина

Мировозренческие константы и изменения взглядов П.Кулиша

Аннотация: Характеризуя вопросы мировоззрения Кулиша – его поиски в вопросах языка, духовности, народа и Украины в целом, мы должны прежде всего рассматривать все то хорошее, что он создал во имя Украины. С течением времени настоящие научно-художественные ценности, оставленные им в наследство народу, становятся выразительнее.

Ключевые слова: мировоззрение, украинский язык, народный дух, философия, духовность, Украина, народ, идея.

Lazareva Valentina

Outlook and views of P.Kulish

Annotation: In this article the point is taken on changes in outlook of Kulish. By the time his scientific and historical values become more expressive.

Key words: World view, Ukrainian language, national spirit, philosophy, spirituality, Ukraine, people, idea.

УДК930(477)

Мирослав Павлюк

Історичний аспект психолого - соціального опитування слухачів Радіо “Воскресіння”

Анотація: У статті розглядається історичний аспект психолого - соціального опитування слухачів Радіо “Воскресіння”.

Ключові слова: Радіо “Воскресіння”, історичний аспект психолого - соціального опитування, слухачі Радіо “Воскресіння”.

З 1994 по 1998 роки Радіо “Воскресіння” проводило акцію через спонсорів, які розповсюджували духовну літературу, зокрема “Біблія для дітей”. “Катехизм” та інші [2, с.16 - 17].

В результаті утворилась база даних згідно якої соціологи з листів, вибрали 2000 адрес куди висилались книг пропрційно по всій території України [1, с.6 - 7].

На адреси вислали анкети розраховуючи, що відсилі буде отримано до 300 відповідей. На підставі опитування, відповіло 1200 – 1300 осіб з усіх регіонів України, зокрема присланих відповідей, редакція Радіо “Воскресіння” зробило свій перший психо-соціальний аналіз. У 2000 році загадом 87, 95% опитаних

слухачів Радіо “Воскресіння” дали відповідь, що вважають себе віруючими і згодні з тематикою поданих матеріалів радіо. Хоча, слід зазначити, що передачі радіо “Воскресіння” слухають і невіруючі люди, їх - 1,81%. Ті, що не визначились з певною релігійною приналежністю – 10,24%. Ті, а це саме молоді люди, які сподіваються що через Радіо “Воскресіння” визначити своє релігійне ставлення було 17,24%. Взагалі, проблема динаміки приходу людини до віри через певні соціальні інститути, зокрема Радіо “Воскресіння” є предметом цього дослідження[3, с.32 - 34].

Питання 5. Чи віруюча Ви людина?	Частота	%
Так	438	87,95%
Ні	9	1,8%
Важко відповісти	51	10,24%

Головними ознаками та проявами духовно-релігійної культури слухачів, які відповіли, а їх 73, 80% - є віра.

Проживання у злагоді з власним сумлінням – 48, 58%. Безкорисна допомога іншим – 43, 12%.

Спокій – 43,12%. Справжні друзі – 40,69%. Впевненість у завтрашньому дні – 39, 07%.

На іншому полюсі життєвих інтересів знаходяться індивідуально-кар’єристські прояви:

Бути видатною людиною/побачити бути – 1,82%. Мати славу – 0,81%.

Знаходитись на високій службовій посаді – 0,4%.

Цей розділ характеризує слухачів радіо “Воскресіння” як добропорядних громадян, для яких духовно-культурні цінності важливіші, ніж власна вигода та визнання будь-якою ціною[3, с.32 - 34].

Питання 1. Вкажіть найважливіші для Вас життєві інтереси.	Частота	%
Віра.	361	73,08%
Життя у злагоді з власним сумлінням.	240	48,58%
Безкорисно допомагати іншим.	213	43,12%
Спокій.	213	43,12%
Мати справжніх друзів.	201	40,69%
Впевненість у завтрашньому дні.	193	39,07%
Створення міцної сім’ї.	153	30,97%
Досягнення матеріального добробуту.	110	22,27%
Займатися творчою діяльністю.	103	20,85%
Підвищити свій загальний, освітній та культурний рівень.	99	20,04%
Змістовно та з інтересом проводити вільний час.	71	14,37%
Індивідуальна свобода дій.	56	11,34%
Мати комфортні умови життя.	52	10,53%
Особиста безпека.	49	9,92%
Завоювання поваги та авторитету у людей.	45	9,11%
Добре заробляти.	42	8,50%
Активно брати участь у господарському управлінні, політичному житті.	23	4,66%
Бути видатною особою.	9	1,82%
Добитися слави.	4	0,81%
Посісти високу службову посаду.	2	0,40%

Так чоловіки та жінки практично порівно визначили для себе найважливіші життєві інтереси.

Хоча жінки більше здатні на безкорисливу допомогу іншим – 52,46%,

а чоловіки - 32, 46%.

Більше справжніх друзів потребують жінки – 44,67%,

а чоловіки – 37,05%.

В зв’язку з цим було задане наступне запитання.

Вкажіть найважливіші для Вас інтереси:

	чоловіки	жінки	Загалом	Заг.%
Віра.	72,51%	73,36%	361	73,08%
Життя у злагоді з власним сумлінням.	48,61%	48,36%	240	48,58%
Безкорисно допомагати іншим.	34,26%	52,46%	213	43,12%
Спокій.	45,82%	40,16%	213	43,12%
Мати справжніх друзів.	37,05%	44,67%	201	40,69%
Впевненість у завтрашньому дні.	37,85%	40,57%	193	39,07%

Уточнення щодо ступеню релігійної активності вносить питання про частоту участі у релігійних службах.

Питання 13. Виходите до церкви.	Частота	%
Постійно (раз на тиждень і частіше)	207	42,07%
Час від часу(раз на місяць, на свята)	131	26,63%
Дуже рідко(кілька разів на місяць)	113	22,97%
Ніколи (вважаю це зайвим)	41	8,33%

З таблиці видно, що склад віруючих не є однорідним.

Найбільш активними можна вважати тих, хто потісно ходить до церкви 42, 07% опитаних слухачів, по великих святах, кілька разів на рік церкву відвідують 26,63% опитаних і тільки 8,33% вважають це зайвим.

Таким чином віра в Бога і релігійна активність більшості слухачів Радіо “Воскресіння” залитшаються головною ознакою і проявом їх духовної культури.

Це твердження підкріплюється однозначно відповідями на питання №8:

Питання 8.Що, на Вашу думку є визначальним для оцінки з точки зору релігійності?	Частота	%
Внутрішня віра.	266	53,63%
Участь у релігійному житті, відвідування церкви.	140	28,23%
Наслідкування релігійних принципів.	50	10,08%
Інше.	40	8,06%

Слід звернути увагу і на той факти, що 95,36% опитаних в тій чи іншій мірі слідкують за інформацією релігійного змісту.

Серед їх числа є не тільки віруючі, але й ті хто не вважає себе такими, так і ті, хто ще не визначився з своєю вірою. Отож можна припустити, що процеси та явища релігійного характеру, зміни якими вони супроводжуються є інтересом уваги широкого загалу респондентів не залежно від того, чи людина вірить в Бога чи ні...

Зупинимося детальніше на таких ключових категоріях релігії загалом, як “Біблія” та “Молитва”. Чи часто люди в своєму повсякденному житті звертаються до Біблії, чи не відходить молитва до Бога на другорядний план перед буденністю? Респонденти загалом по соціально-демографічним характеристикам(стать, освіта, регіон) які постівноопитуються(56,34%) звертаються до Біблії і ця форма з огляду на важку соціально-економічну ситуацію в державі є досить високою. Плюс беручи до уваги тих , хто інколи звертається до Біблії (35,01% опитаних), можна припустити, що ця духовна книга є повсякденним порадином слухачів Радіо “Воскресіння” як у суспільному, так і у духовному житті. Хоча молоді люди у віці від 15 до 14 років, можливо, ще не в повній мірі розуміють значимість Біблії і не сфлмували конкретне судження щодо свого ставлення до неї. В цьому віці тільки 39,66% опитаних постійно звертаються до Біблії, хоча загалом по розподілу, ця цифра становить 56,34%. Тобто, чиям людина стає старшою, тим більше вона відчуває потребу як у Біблії так і у її вченні. Хоча 70,69% опитаних респондентів у віці від 15 до 24 років визначають своє ставлення до Біблії як до безпосереднього слова Божого, кожне твердження її слід приймати на віру[3, с.32 - 34]. В зв'язку з цим було задане таке питання №7:

Яке з суджень найбільш точно відображає Ваше ставлення до Біблії?

	15-24 років	25-34 років	35-44 років	45-54 років	55-64 років	Старші 65 р.	Загалом частота	Загалом %
Це безпосереднє слово Боже і кожне її твердження слід приймати на віру.	70,69%	68,52%	76,67%	70,33%	69,12%	62,50%	341	69,03%
Це Святе Письмо, але не все в ньому слід розуміти буквально.	17,24%	27,78%	18,33%	24,18%	19,12%	25,00%	108	21,86%
Це збірник легенд, історичних оповідань і моральних принципів	6,90%	0,00%	3,33%	1,10%	5,88%	6,25%	21	4,25%
Інше	5,17%	3,70%	1,67%	4,40%	5,88%	6,25%	24	4,86%

Заслуговує той факт, що тільки 2Ю22% опитаних слухачів Радіо “Врскресіння” нікооли не звертаються до молитви. А 97,78% опитаних з тою чи іншою частотою зхвертаються до молитви і загалом визначають її як зв'язок з Богом 89,36% опитаних, моральне заспокоєння 6,63%, особисті переживання –1,41% усіх опитаних респондентів. Хоча тут прослідковується негативна тенденція, оскільки чим молодші люди тим рідше вони моляться, що бачимо із питання № 14.

Як часто Ви молитесь?

	15-24 років	25-34 років	35-44 років	45-54 років	55-64 років	Старші 65 р.	Загалом частота	Загалом %
--	-------------	-------------	-------------	-------------	-------------	--------------	-----------------	-----------

Дуже часто.								
	20,69%	29,63%	33,33%	33,70%	33,82%	47,92%	170	34,34%
Часто.	56,90%	51,85%	54,35%	54,35%	55,88%	39,58%	255	51,52%
Інколи.	12,07%	14,81%	7,61%	7,61%	8,33%	8,33%	48	9,70%
Дуже рідко.	3,45%	3,70%	3,26%	3,26%	3,13%	3,13%	11	2,22%
Ніколи	6,90%	3,33%	1,09%	1,09%	1,04%	1,04%	11	2,22%

Тут можливий негативний прогноз на майбутнє, щодо молитви як релігійного атрибуту, оскільки підростаюче покоління все менше звертається до молитви як до зв'язку з Богом. Аналіз відповідей респондентів показує, що їх віра знаходить відображення і в практичній релігійній активності, крім внутрішньої віри, це і звертання до Біблії, молитви, відвідини церкви, відстеження змін на релігійному просторі держави. **Хоча традиційність віри, як фактор має все менший вплив на релігійність особистості, що відповідає 24,4% всіх опитаних.**

Так розподіл за віком показує, що тільки в людей старших 55 років традиційність віри є визначальною ознакою релігійності.

Загалом же релігійність зараз визначають власні роздуми, набуття особистих переконань – 42,44% опитаних та події особистого життя – 25,66% всіх опитаних, о бачимо із питання № 16.

Ящо найбільше вплинуло на Вашу релігійність?

	15-24 років	25-34 років	35-44 років	45-54 років	55-64 років	Старші 65 р.	Загалом частота	Загалом %
Власні роздуми, набуття особистих переконань.	29,82%	53,80%	38,33%	45,65%	44,53%	38,54%	209	42,22%
Події особистого життя.	40,35%	20,37%	38,33%	30,43%	17,52%	18,75%	127	25,56%
Традиційність Віри.	17,54%	12,96%	11,67%	17,39%	32,85%	38,54%	121	24,44%
Інше.	12,28%	12,96%	11,67%	6,52%	5,11%	4,17%	38	7,68%

Якщо ж взяти і розподіл за освітою, то вимальовується характерна картина сьогодення. Традиційна віра, як фактор впливу на релігійність наявна к старшого покоління людей з початковою або неповною середньою освітою. Задамо ще раз питання №16. **Що найбільше вплинуло на Вашу релігійність?**

	Початкова/неповна середня	Середня/середня спеціальна	Вища/непована вища	Загалом частота	Загалом %
Власні роздуми, набуття особистих переконань.	27,62%	40,93%	53,90%	209	42,22%
Події особистого життя.	20,00%	29,96%	22,73%	127	25,56%
Традиційність віри.	45,71%	20,25%	16,88%	121	24,44%
Інше.	6, 67%	8,86%	6,49%	38	7,68%

Щодо регіонального розподілу то віра як традиційна ознака релігійності стала сильна в Західних регіонах України 34,92%, що видно з всіх опитаних і це беручи до уваги, що в розподілі за регіонами Західний був представлений 12,65% серед усіх регіонів.

Перспективи на майбутнє. Щодо перспектив на майбутнє то можна ствержувати, що слухачі Радіо “Воскресіння” оптимістично настроєні люди- так 66,57% опитаних сподіваються на покращення своїх життєвих перспектив у найблищі роки і тільки 20,61% опитаних настроєні песимістично(або реально оцінюють ситуацію) і очікують погіршення власних справ, що видно і питання №2.

Питання №2. Як Ви оцінюєте свої життєві перспективи на найблищі роки?	Частота	%
Можна очікувати помітного покращення справ.	95	19,19%
Можна очікувати деяких зрушень на краще.	231	46,67%
Все залишиться так як є.	87	12,64%
Треба очікувати деякого погіршення справ.	44	8,88%
Треба очікувати значного погіршення справ.	58	11,72%

Загалом більш оптимістично у нас є молодь – так за покращення своїх життєвих перспектив висловилося 75, 87% молодих людей у віці 15-24 роки та 74,07% у віці 25-34 роки. А от перемістити – це люди передпенсійного віку – 45 –54 років- 29,34%, що очікують погіршення власних справ, що можемо побачити із питання №2.

Як Ви оцінюєте життєві перспективи на найблищі роки?

	15-24 років	25-34 років	35-44 років	45-54 років	55-64 років	Старші 65 р.	Загалом частота	Загалом %
Можна очікувати помітного покращення справ.	27,59%	22,22%	23,23%	14,65%	16,79%	17,89%	95	19,19%
Можна очікувати деяких зрушень на краще.	48,28%	51,85%	40,00%	43,48%	49,64%	46,32%	231	46,67%
Все залишається так як є.	8,62%	5,56%	20,00%	13,04%	13,87%	16,84%	67	13,54%
Треба очікувати деякого погіршення справ.	12,07%	7,41%	6,67%	16,30%	7,30%	4,21%	44	8,89%
Треба очікувати значного погіршення справ.	3,45%	12,96%	10,00%	13,04%	12,41%	14,74%	58	11,72%

Слухачам Радіо “Воскресіння” у своїх проблемах притаманно звинувачувати державу – 55, 67% опитаних і тільки третина 33, 81% звинувачують самих себе.

Є і такі, котрі вважають, що винні у їх проблемах не вони самі, а інші люди, що їх оточують – 10,53% опитаних.

Можливо причиною звинувачень у власних проблемах ті, хто звинувачують державу, мають ностальгію за так званим “соціалізмом”. Так вже 10 років надна держава намагається функціонувати у розрізі торгово-ринкових відносин, а 45, 05 % опитаних вважаю, що за “соціалізму” усім жилося краще і не дивно, що в видимо-невидимому протистоянні Захід-Схід, з твердженням згідні 34, 92% слухачів Західних і 54, 67% Східних регіонів. Все ж близькість до шовіністичної Росії та ностальгія за “ великим та могутнім” і вплив Московської церкви, ще довго матимуть відображення у свідомості віруючих людей Східних регіонів, що бачимо із питання №4.

Чи згодні Ви з твердженням: “За соціалізму жилося усім краще”?

Чи згодні Ви з твердженням: “За соціалізму жилося усім краще”?		Центр	Захід	Схід	Південь	Крим	Загалом частота	Загалом %
Повністю згідний.	13,96%	15,87%	14,67%	22,73%	20,45%	0,00%	81	16,36%
Частково згідний.	30,18%	19,05%	40,00%	21,59%	29,55%	25,00%	142	28,69%
Повністю згідний.	13,96%	15,87%	14,67%	22,73%	20,45%	0,00%	81	16,36%
Не згідний.	48,65%	47,62%	36,00%	48,86%	43,18%	75,00%	229	46,29%

Така ж ситуація у селах нашої держави, ще 50,58% з даними твердженнями, проти 47,01% - у райцентрах, та 36,52% у великих містах. Хоча позитивних наслідків такого “соціалізму” не видно ні в селах, ні в райцентрах.

Тип населення. У розділі певних поселенських груп респондентів також варто звернути увагу на одержану соціологічну інформацію. Соціологи зазвичай припускають, що глибокі релігійні вірування займають більше місця в духовному житті селян. Наше дослідження надало цьому твердженню чіткого кількісного виміру: так, якщо віруючими себе називали 87,57% жителів села проти 86,83% жителів обласних центрів та великих міст – невелика різниця у відсотках, то розподіл невіруючих показує, що таких на селі менше 1 відсотка – 0,96%, проти 2,99% - жителів обласних центрів та великих міст. Так і Біблію як безпосереднє слово Боже і кожне її твердження, приймають на віру – 76,33% жителів сіл, проти 63,86% в обласних центрах та великих містах.

Та ж ситуація із відстеженням інформації релігійного фактору – 65,22% у селі проти – 61,68% у великих містах. Позиції церкви в селі міцніші ніж у місті: 60% опитаних респондентів сіл повністю довіряють церкві проти 49,7% в обласних центрах та великих містах., що бачимо із поставленого питання №7.

Яке з суджень найбільш точно відображає Ваше ставлення до Біблії?

Задамо ще раз питання №16. **Що найбільше вплинуло на Вашу релігійність?**

	Обласний центр/ велике місто	райцентр/ мале місто	СТМ/ село	Загалом частота	Загалом %
Це безпосереднє слово Боже і кожне її твердження слід приймати на віру.	63,86%	63,93%	53,90%	209	42,22%
Це Святе Письмо, але не Все в ньому слід розуміти буквально.	25,90%	25,41%	22,73%	127	25,56%
Це збірник легенд, історичних оповідань і моральних принципів.	4,82%	5,74%	16,88%	121	24,44%
Інше.	5,42%	4,92%	4,35%	24	4,86%

А от щодо активності у відвідуванні церкви, то ситуація тут має дещо незвичайний характер: райцентри та малі міста найбільш релігійно активні в цьому ракурсі – 78,39%, проти 68,49% - у великих містах та обласних центрах, та 65,68% - у селах, що дає відповідь на питання №13. Виходите до церкви?

	Обласний центр/ велике місто	райцентр/ мале місто	СТМ/ село	Загалом частота	Загалом %
Постійно (раз на тиждень і частіше).	43,64%	47,58%	37,25%	207	47,07%
Час від часу (раз на місяць, на свята).	24,85%	25,81%	28,43%	131	26,63%
Дуже рідко (кілька разів на рік).	23,64%	20,16%	24,02%	113	22,07%
Ніколи (вважаю це зайвим).	7,88%	8,40%	15,30%	41	8,22%

У висновок наголосимо, що дане психо-соціального опитування слухачів Радіо “Воскресіння”, що проводилося з 1994 по 1998 роки Радіо “Воскресіння” було актуальне на межі тисячоліття тобто на 2000 рік і сьогодні у 2009 році потребує подальшого дослідження [3, с.32 - 34].

Список використаних джерел та літератури:

1. Качур В. Політ над світом пам'яті та мрій. Сучасна релігійна публіцистика. Львів “Радіо Воскресіння”, 2001.
2. Павлюк М. Радіо “Воскресіння” дякує добродійцям та діловим партнерам. Агенція Релігійної Інформації. - Львів, 1998. - №1.
3. Павлюк М. Історичні аспекти становлення Радіо “Воскресіння”. Українознавець. - Львів, 2009. – Вип. VIII.

Стаття надійшла до редакції 16.02.2010

Мирослав Павлюк

Исторический аспект психолого - социального опроса слушателей Радио “Воскресение”

Аннотация: В статье рассматривается исторический аспект психолого - социального опроса слушателей Радио “Воскресение”.

Ключевые слова: Радио “Воскресение”, исторический аспект психолого - социального опроса, слушатели Радио “Воскресение”.

Istorikal aspekts psychology – social interrogaition heares Voskresinnya Radio

Annotation: In the work there are describet problems of istorikal aspekts psychology – social interrogaition heares Voskresinnya Radio.

Key words: Voskresinnya Radio, Istorikal aspekts psychology – social interrogaition heares Voskresinnya Radio, heares Voskresinnya Radio.

УДК930(477)

Оксана Федотова

Комуністична цензура та твори друку: історія взаємовідносин в 30-х роках XX століття (українознавчий аспект)

Анотація: У статті досліджується історія цензури друкованих видань в Україні у 30-х рр. XX ст. Автором висвітлюється основні напрями роботи органів цензури по контролю бібліотечних та музейних фондів, книготоргівлі, ввозу зарубіжної літератури., збереженням державної таємниці в пресі.

Зіставлення груп цензурних та партійних джерел дозволяє відтворити об'єктивну картину діяльності цензорських інститутів по обмеженню духовної свободи суспільства в процесі видання, розповсюдження та використання друкованої продукції республіки.

Ключові слова: Комуністична цензура, твори друку, історія України, 30-ті рр. XX ст.

У 30-х роках XX століття ідеологічної ревізії зазнали всі сфери духовного життя суспільства. Цензурна система, основи якої закладалися у попереднє десятиліття, проходила етапи поступового формування, перетворюючись на потужний інститут. Паралельно з удосконаленням діяльності цензорських установ відбувалося зміцнення партійних структур. Весь комплекс реалізовував охоронно-цензорські функції в багатьох напрямках. Під пильним доглядом органів контролю перебувало, зокрема, й видання, розповсюдження та використання творів друку. В українській історичній науці окремі аспекти цензури друкованих видань згаданого періоду розглядалися в публікаціях С.Білоконя, В.Погрібняка, В.Ченцова, Ю.Шаповала, В.Очеретянка та ін. [1].

Проте, зважаючи на недостатню розробленість, дана тема потребує окремого висвітлення. Завданням нашої розвідки є ввести у науковий обіг ряд архівних джерел, на основі аналізу яких розкрити основні тенденції розвитку цензури творів друку в Україні у 30-х роках XX століття. Джерельну базу дослідження склали законодавчі й нормативні матеріали органів державної влади та управління, що зберігаються в фондах Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ф. 1 ЦК КП(б)У) – документи так званої “Окремої папки” й протокольної частини засідань Політбюро ЦК КП(б)У; Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ф. 166 НКО УСРР), Наукового архіву Книжкової палати України (ф. 5131), Архіву Національної бібліотеки України ім. В.Вернадського, а також опубліковані матеріали. Повертаючись до обраної тематики, зауважимо, що контроль за друкованими виданнями виявився на початку 30-х років могутнім засобом боротьби проти “усіх проявів буржуазної ідеології”, що, насамперед, було пов'язане з суттєвими змінами в національній політиці. Так, головним фактором небезпеки для єдності радянської держави оголосили “місцевий націоналізм”. Останнє поклало край процесу українізації й дало поштовх наступу на українську культуру. До пошуків “націоналістів” долучилося виявлення різного роду “контрреволюційних організацій”, що супроводжувалося фізичним нищенням найкращих представників української інтелігенції. Винайдення всіляких надуманих “ворогів”, “шкідників”, “дворушників” стало одним з нагальніших політичних завдань партійного керівництва. У світлі подібних настанов ідеологічну чистоту наявної в країні друкованої продукції повинно було забезпечити створене ще 1922 року Головне управління у справах преси при НКО УСРР (пізніше назване Головліт), під контролем якого знаходилися бібліотечна справа, книготоргівля, ввіз літератури з-за кордону тощо. Згадане відомство здійснювало також охорону військово-економічних таємниць в друці на основі спеціального переліку відомостей, що не підлягали розголошенню. 1930 року було проведено реорганізацію всіх республіканських Головлітів, яким надавалося право на відкриття видавництв і здійснення контролю за ними. Постановою ВЦВК і РНК УСРР “Про затвердження устави про Головне управління в справах літератури та видавництв і його місцеві органи” від 1931 року визначалося основне завдання роботи Головліту: “Здійснювати всі види політично-ідеологічного, воєнного і економічного контролю над призначеними до оголошення або поширення творами друку, рукописами, книжками, плакатами, картинами тощо, а так само над радіомовленням, лекціями, виставками” [2].

У документі наводилися й оновлені функції цензурного відомства, призначеного: “1) загально керувати місцевими органами і уповноваженими Укрголовліту, інспектувати, інструктувати й контролювати їх; 2) попередньо і наступно контролювати з політично-ідеологічного і воєнного та економічного погляду усю літературу, що її випускається та радіомовлення, лекції, виставки тощо; 3) конфісковувати видання, що не підлягають поширенню; 4) видавати в межах свого відання правила, розпорядження та інструкції; 5) видавати дозволи на відкриття видавництв та періодичних органів друку; 6) розробити спільно з відповідними урядництвами перелік відомостей, що за своїм змістом спеціально охороняються як державна таємниця і не підлягають опублікуванню та оголошенню; 7) складати списки заборонених до видання та поширення книжок” [3].

Зауважувалося, що Укрголовліт забороняє видавати ті твори, що містять пропаганду, спрямовану проти радянської влади й диктатури пролетаріату; розголошують державні таємниці; сіють національну ворожнечу; носять порнографічний характер. 19 липня 1931 року всім республіканським Головлітам був надісланий спеціальний циркуляр, яким встановлювалася судова відповідальність до уповноважених відомства за дозвіл до друку антирадянських матеріалів і таємних відомостей [4].

Відтепер ретельну перевірку органами цензури і політконтролю спецслужб проходили всі рукописи, гранки, виготовлені твори, після чого контрольні примірники надсилалися до ГПУ УСРР, Управління літконтролю НКО та для обов’язкової бібліографічної реєстрації до Української книжкової палати, причому останнє належало зробити протягом трьох днів. До порушників встановлювалися штрафні санкції. Наряду з реорганізаційними змінами діяльності органів цензури тривали чергові чистки бібліотечних фондів від “небажаних” видань. Ще 30 жовтня 1929 року Секретаріат ЦК ВКП(б) прийняв постанову “Про покращення бібліотечної роботи”, у якій говорилося про необхідність проведення перегляду книжкового складу бібліотек усіх типів з метою очищення їх від ідеологічно-шкідливої, застарілої й непрофільної літератури [5].

Завдання по забезпеченню чистоти бібліотечних фондів були сформульовані 1930 року в спеціальному “Інструктивному листі про перегляд масових бібліотек політосвітніх і профспілкових”, підписаному ініціаторами впровадження очищувальних кампаній у попереднє десятиліття, Н.Крупською та М.Смушковою. Значна увага приділялася правильному використанню книжкового складу бібліотек, котрий після вилучення ідеологічно-шкідливої літератури рекомендувалося розподілити на “ядро” бібліотеки й запасний фонд. Окремо йшлося про критерії відбору видань за різними галузями знань та порядок зберігання й використання конфіскованих книг [6]. НКО наполягав на вилученні 80% документального запасу бібліотек [7]. Того ж року постало питання про очищення бібліотечної і книготоргівельної мережі від “політично невитриманої” дитячої й навчальної літератури. Заважаючи на це, в “Бюлетені НКО” з’явилися підготовлені Державним науково-методичним комітетом НКО списки видань, що підлягали вилученню з усіх бібліотек загального користування й здачі для переробки на паперові фабрики. Один примірник приречених творів рекомендувалося пересилати для зберігання в “бібліотечному архіві” (тобто, спецфонді. – О.Ф) Харківської, Одеської і Київської наукових бібліотек та Київської дитячої бібліотеки. До категорії заборонених потрапили повісті О.Олеса, М.Вороного, романи Г.Бічер-Стоу тощо. Зокрема, рішучу боротьбу було оголошено жанру дитячої казки. Як зазначалося у тезах ЦК ЛКСМУ “Дитяча книжка в реконструктивну добу”: «Виходячи із здобутків марксистської педагогіки, ми мусимо гостро боротися проти застосування в дитячій літературі форми казки, що своєю суттю та своїми найголовнішими властивостями (перекручування дійсності, відрив від часу і простору, ігнорування причинного зв’язку, надприродна фантастика) суперечить завданням виховати у дітей матеріалістичний світогляд» [8].

Саме тому, в списках “ворожих” творів опинилися казки Г.-Х.Андерсена, Ш.Перо, М.Каразіна, С.Гейдроца, Д.Мамина-Сибіряка, Кіппіса та ін. Одночасно, з метою “підсилити масову художню роботу в установах Соцвиху”, з’явилися ухвалені Вищим репертуарним комітетом при НКО списки рекомендованих і заборонених дитячих п’єс. Значної допомоги у ході очищувальних заходів доклали й так звані “спеціальні комісії”, що керувалися “Правилами як опрацьовувати, перераховувати і видавати ідеологічно шкідливу літературу”, введеними у дію 1931 року. Згадана директива, підготовлена комісією у складі Н.Пискорської, Є.Косинського, О.Карпинської, К.Грибівської, передбачала виокремлення наступних категорій видань:

- 1) вилучених за постановами органів цензури з масового використання;
- 2) визнаних критикою як “ідейно й політично невитримані”, або спрямовані проти існуючого ладу, зокрема:
 - білоемігрантські;
 - антисемітські;
 - агітаційні різних контрреволюційних партій та течій;
 - фахово-шкідницькі;
 - націоналістичні та мілітаристичні;
 - релігійно-містичні тощо.
- 3) “бульварних, еротичних, порнографічних та халтурних” [9].

Для останньої групи творів були розроблені спеціальні позначення при індексуванні, а також особливі правила видачі, що передбачали письмовий дозвіл на користування ними. Необхідно зауважити, що протягом 1931 року в структурі Всенародної бібліотеки України почав функціонувати таємний відділ, куди надходила заборонена література й метою діяльності якого стала “концентрація книжкових фондів інших бібліотек, де вони використовуються не за призначенням” [10].

Однак, не дивлячись на те, що тільки з 1926 по 1931 роки було вилучено до 60% книжкових ресурсів країни, державне керівництво визнало стан вжитих заходів недостатнім, оскільки в фондах масових і червоноармійських бібліотек ще залишалися “небажані” твори [11].

Подібна ситуація склалася і в книготорговельній сфері. У доповідній записці начальника Головліту “Про стан книготорговельного обігу на Україні” до секретаріату ЦК КП(б)У вказувалося:

«... Зовсім бракує систематичної перевірки книжкових фондів і своєчасного вилучення із них макулатури. Так, наприклад, при обстеженні Вінницької книгарні виявилось, що книжка Яновської “Труд и игра” видання 24 року з портретом Троцького продається й до цього часу» [12].

За результатами перевірки терміново передбачалося підготувати відповідні керівні матеріали. Варто відзначити, що в НКО УСРР виникли деякі труднощі з розробкою централізованих списків видань, які підлягали вилученню та знищенню, про що повідомлялося у рапорті керівника сектора літконтролю Лиханського заступнику НКО Гірчаку. Зокрема, комісією, створеною за постановою заступника наркома освіти Кузьменка була підготовлена нова інструкція, котру передбачалося надіслати на місця разом із списками шкідливих творів, завдання по опрацюванню яких покладалося на Українську книжкову палату. В зв’язку з цим підкреслювалося, що останньою згадані списки “загублено, чи заховано, слідством чого став простий даної справи” [13].

У травні 1931 року в Києві відбулася Всеукраїнська нарада, присвячена діяльності бібліотечних установ УСРР з приводу “ідеологічних проривів на книгознавчому фронті”, внаслідок чого різкої критики зазнали Українська книжкова палата, Всенародна бібліотека України та Український науковий інститут книгознавства. Того ж року вийшла постанова колегії НКО УСРР “Про стан бібліотечної роботи в УСРР”, де вказувалося на суттєві недоліки в бібліотечній сфері, відсутність єдиної політики у комплектуванні фондів, слабкість кадрового складу, розбіжність в питаннях проведення партійної політики. З метою забезпечення єдиного ідеологічного центру в НКО була створена Центральна Бібліотечна комісія, з початком функціонування якої змінилося спрямування науково-методичного керівництва бібліотечною справою. 1933 року розпочався вирішальний етап наступу на українську культуру та посилення тотального контролю за політичним і духовним життям суспільства. Закликом до початку активних дій збоку радянської влади стало зняття з посади наркома освіти М.Скрипника. Під гаслом боротьби зі “скрипниківщиною” по країні прокотилася хвиля арештів, спрямована проти української інтелігенції. Цензурний терор викликав появу такого виду контролю, як рецензування й породив значну кількість офіційних і анонімних рецензентів у багатьох напрямках духовної культури. Причому, не обійшли увагою і театральну сферу. Досягнення цензури були вражаючими. Тільки протягом 1933 року до постановки заборонили близько 200 театральних п’єс, що кваліфікувалися як “націоналістичні твори” та 20 перекладів найвідомішої світової класики з ярликом “націоналістичних” [14].

А 3 жовтня в газеті “Комуніст” побачила світ рецензія на постановку театру “Березіль” драми М.Куліша “Маклена Граса”, котра називалася “фальшивою, не художньою, не нашою річчю”. Видатний український режисер Лесь Курбас звинувачувався в намірах “зіштовхнути театр на позицію українських націоналістів”, за що 13 грудня рішенням політбюро ЦК КП(б)У був позбавлений звання народного артиста УСРР [15].

На тому етапі цензура заборонила також ряд видавничих проєктів. Так, у полі зору ЦК КП(б)У систематично перебувала підготовка Української радянської енциклопедії, навколо якої точився постійний конфлікт між намаганнями вчених подати матеріал з урахуванням національної самобутності українського народу та стараннями партійно-державних органів витримати видання в офіційному ідеологічному руслі. Переслідуючи означену мету, політбюро ЦК КП(б)У постановою від 5 червня 1933 року визнало роботу УРЕ на чолі з М.Скрипником “ширмою для контрреволюційних елементів” [16]. Подальша підготовка енциклопедії доручалася новій редколегії у складі В.Затонського (голова), М.Кілерога, М.Попова, П.Любченка, Й.Якіра, Ю.Коцюбинського, О.Богомольця, А.Хвилі та інших “дослідників”, котрі повинні були забезпечити ідеологічне наповнення видання на 40% термінами суспільних наук [17].

Даний період характерний також тим, що органами цензури почали прийматися директиви стосовно масового вилучення шкідливих творів. Видання репресованих й політично скомпрометованих осіб негайно вносилися до реєстрів забороненої літератури. Відповідно до важливості моменту, наказом наркома освіти В.Затонського №208 від 1 грудня того ж року було вирішено питання про утворення державних обласних бібліотек, на основі чого розроблене положення, в якому вперше офіційно фонд заборонених видань іменувався спецфондом. Підкреслювалося, що: “В кожній бібліотеці мусить бути спецфонд книжок, де зберігається література, що не підлягає оголошенню. На чолі спецфонду стоїть зав. спецфонду, кандидатуру якого директор погоджує з начальником спецсектора Обл. ВНО” [18].

Цілком очевидно, що наповнення спецфондів відбивало всі зміни політичної лінії партії. Так, вже через декілька місяців після загибелі М.Скрипника, 2 січня 1934 року заступником наркома освіти УСРР А.Хвилею до ЦК КП(б)У була подана доповідна записка, у якій йшлося про наступне:

“До цього часу бібліотеки провадять видачу для користування творів М.О.Скрипника. Як відомо, в усіх томах творів М.Скрипника є цілий ряд шкідливих, націоналістичних, троцькістських теорій та настанов. Зокрема, в I томі – по троцькістському трактується історія нашої партії, по націоналістичному історія революції на Україні. В I і II частині II тому Скрипник по націоналістичному тлумачить роль і значення національного питання в пролетарській революції і в соціалістичному будівництві. В IV т. подано “лівацькі” настанови в галузі педагогіки та роботи шкіл, пропагується теорія відмирання школи, ідеалізується комплексна система тощо. В V т. проведена лінія на відрив українського радянського мистецтва від мистецтва братніх нам республік; подано настанови про орієнтацію розвитку українського радянського мистецтва до “старих часів” тощо. Зважаючи на це, я вважаю за потрібне дати розпорядження про включення творів М.О.Скрипника до списку книжок, які треба вилучити з бібліотек, або в крайнім разі не видавати на руки” [19]. Політбюро ЦК КП(б)У цілком погодилося з виявленою ініціативою, прийнявши 24 березня наказ про заборону видань згаданого автора та вилучення їх з масових бібліотек і книгарень [20].

Суперечливі процеси відбувалися в українській літературі. Ще в 20-ті роки почали з’являтися твори, які зображали певні недоліки в суспільному житті республіки. Проблеми, що мали місце в житті письменства, на межі 20-30-х рр. поступово переростали в трагічні події. До пошуків націоналістів долучилося виявлення якихось “контрреволюційних організацій”, що склалися насамперед з інтелігенції. Вже до 1930 р. за цими насамперед безпідставними обвинуваченнями було заарештовано кілька десятків українських письменників. У грудні 1934 р., у зв’язку з вбивством Сергія Кірова, на Україні засуджено до розстрілу за фальшивим звинуваченням у приналежності до “білогвардійської організації” діячів української культури: Григорія Косинку, Івана Крушельницького та інших з так званої групи “двадцяти вісьмох” [21].

Цікаво, що 9 грудня 1934 року був зданий до складання, а 15 грудня, за два тижні до вбивства С.Кірова, органами контролю підписаний до друку реєстр шкідливої літератури, “Список №2”, який доповнили ново- відредагованим і доповненим “Списком №1”. Усе разом, завізоване безпосередньо наркомом освіти В.Затонським, побачило світ під однойменною назвою “Зведені списки літератури, що підлягає вилученню з продажу, бібліотек та учбових закладів”. Необхідно відзначити, що згаданий посібник став першим зведеним українським проскрипційним списком. Пошуки націоналістів та інших надуманих збочень у художній творчості ставали одним з найголовніших політичних завдань партійного керівництва республіки. За ґратами сталінських казематів опинилися В.Підмогильний, Є.Плужник, Б.Антоненко-Давидович. Трагічна доля спіткала М.Зерова – одного з найяскравіших талантів української літератури, людину багатьох обдарувань. Заарештований у 1935 р., він був розстріляний на засланні. У 1937 р. обірвалося життя М.Семенка. Усього ж тільки протягом 1934 – 1938 рр. заарештовано за безпідставними звинуваченнями понад половину членів і кандидатів-стажистів Спілки письменників України. Більшість з них – фізично знищено [22].

Масштаби духовного терору були настільки величезними, що органи цензури не встигали фіксувати всіх змін політичної кон’юнктури. Якщо раніше у списках вказували прізвище автора, назву твору, видавництво, рік видання й мову, то тепер цензори перейшли до певної “уніфікації” своєї творчості, роблячи в рубриці “Назва” примітку: “Всі твори, за всі роки, всіма мовами”. З’явилися навіть окремі переліки авторів, всі видання яких підлягали тотальній забороні. Як вказувалося у “Довідці про вилучення шкідливої контрреволюційної націоналістичної й троцькістської літератури”, направленої в ЦК КП(б)У завідувачем культпропвідділом ПКО М.Кілерогом й заступником наркома освіти УСРР А.Хвилею: “Практика дальшої роботи довела доцільність організації вилучення книжок не за докладними бібліографічними списками видань, а за списками авторів, що їхні твори підлягають вилученню” [23].

У зв’язку з цим Головліт надав у квітні 1934 року зведений список осіб, усі твори яких призначалися на конфіскацію і знищення. Сумна доля спіткала видання за авторством таких літераторів, як: В.Атаманюк, О.Вишня, С.Вітек, М.Вороний, М.Гаско, О.Досвітній, Д.Загул, М.Ірчан, А.Річицький, А.Шамрай, М.Яловий тощо [24].

Іноді, проскрипційні матеріали містили мотиваційну частину щодо причини вилучення видань окремих діячів. Ілюстрацією до того може бути резюме Головліту стосовно літературної діяльності Б.Антоненко-Давидовича. Так, у графі “Причини вилучення” в списку №3 за 1934 рік констатувалося: “Зазначений автор-ворог. Твори його белетристичного характеру, не мають ніякої цінності, не відповідають сучасності. Популяризація його творів, які крім того являються націоналістичними за змістом, завдала б великої шкоди нашому соціалістичному побуту. Вважаємо, що треба вилучити всі твори цього автора, а тому просимо затвердити їх вилучення” [25].

Зрозуміло, що прохання Головліту не залишилося поза увагою партійних структур. Одночасно, органами цензури приділялося величезне значення збереженню історичної літератури періоду утвердження радянської влади. Так, наказом НКО УСРР від 1 жовтня 1934 року у зв’язку із запровадженням при ЦК КП(б)У Комісії історії громадянської війни під головуванням І.Якіра, в Українській книжковій палаті був створений Кабінет громадянської війни. Даній установі доручалося забезпечити налагодження роботи

кабінету й складання картотеки “книжкової, брошурної та журнальної літератури, як контрреволюційної емігрантської (українською мовою), так і літератури з історії Західної України часів 1917-1921 рр., а також журнальної літератури, видаваної українськими контрреволюціонерами чужоземними мовами (наприклад, “Інвестейтор” і т.п.)” [26].

У щойно розробленому положенні, стосовно важливості діяльності підрозділу вказувалося: “період громадянської війни на Україні є одним з найяскравіших сторінок Жовтневої революції, часів жорсткої боротьби робітництва і лав трудящого селянства проти внутрішньої зовнішньої контрреволюції, за владу Рад, за перемогу соціалістичної революції. Ця боротьба має свій значний відбиток у виключно історично-цінних друкованих документах епохи: книжках, брошурах, журналах, бюлетенях, газетах, листівках і телеграмах, стіннівках, відозвах, прокламаціях, гаслах, плакатах, Укростівських виданнях, метеликах, афішах і т.п. Ця література видавана в більшості в друкарнях “на колесах” владами, що за виключенням Радянської влади, існували години від години, в кращому разі – до декількох місяців, видавана в підпіллі, розповсюджувалась в більшості як література агітаційна, тобто без того, щоб вона довго затримувалась на склепах, або в одному місці – ніким систематично не збиралась, а тим більше не зберігалась з тих чи інших причин. Тому на сьогодні і є такий стан, що ця література ніде повністю не зібрана. Увага їй приділяється тільки поодинокими організаціями, збирання провадиться також повільно і немасово, обробка йде нарівні з “іншою” літературою, для наукової роботи її можна здобути і використати з великими труднощами. Зате націоналісти, контрреволюціонери використовують і цей момент для фальсифікації, для націоналістичного висвітлення історії” [27].

Основним завданням діяльності кабінету називалася допомога створенню “більшовицької лєнінсько-сталінської історії” громадянської війни з метою ведення активної боротьби з “проявами націоналістичної пропаганди”. В досить стислі строки були визначені бібліотечні установи, на базі яких організовувалися місцеві кабінети громадянської війни - опорні філії центрального відділу. До I кварталу 1935 року їм приписувалося надіслати дублетні примірники видань зі своїх фондів до Української книжкової палати. На допомогу в роботі місцевим підрозділам по складанню тематичних картотек, співробітники кабінету розробили основні рубрики з історії громадянської війни в Україні, а саме: 1. На шляхах до Жовтня. 2. Жовтень в Україні і боротьба з Центральною Радою. 3. Червона гвардія в Україні. 4. Розгром Каледіна. 5. Виступ польських легіонерів в Україні. 6. Боротьба з Румунською контрреволюцією за Бессарабію. 7. Україна перед німецькою окупацією. 8. Україна під п'ятою німецького імперіалізму (Гетьманщина). 9. Партія в підпіллі. 10. Нейтральна зона. 11. Крах німецької окупації, відновлення Радянської влади в Україні. 12. Антанта в Україні та в Криму. 13. Червона армія в боротьбі з інтервенцією. 14. Радянська Україна в 1919 році. 15. Отаманщина. 16. Вороги про нас. Підсумки і наука громадянської війни в Україні. 17. Денікінщина в Україні. 18. Війна з білополяками. 19. Врангелівщина в Україні та її розгром. 20. Польська диверсія в Україні. 21. Ліквідація української отаманщини. 22. Ліквідація махновщини. 23. Міжнародний пролетаріат. 24. Партія в громадянській війні. 25. Комсомол в громадянській війні. 26. Радянське будівництво [28].

Варто наголосити на тому, що діяльність відділу носила “спеціальний характер” й провадилася в таємному режимі. По суті, згаданий кабінет став прообразом відділу спецфондів, створеного в Палаті 1944 року. Між тим, у країні продовжувався очищувальний бум. Під час проведення планових рейдів по забезпеченню ідеологічної чистоти бібліотечних фондів, “шкідливі” видання не тільки потрапляли до спецфондів, а й нерідко знищувалися. Так, тільки з 1930 по 1932 роки запаси бібліотек республіки скоротилися на 10% [29].

У наступні роки масові вилучення видань набрали такого розмаху, що викликали занепокоєння самих органів цензури. 15 січня 1934 року до ЦК КП(б)У надійшов рапорт заступника наркома освіти А.Хвилі, у якому повідомлялося, що: “В зв'язку з тим, що серед викритих останнього часу як буржуазних націоналістів, провокаторів і шпигунів, є чимало таких, які були авторами безпосередньо, або редакторами чи впорядниками низки творів, що їх багато є по наших бібліотеках, повстала гостра потреба переглянути ці твори і визначити такі, що підлягають вилученню з книжкового обігу, зокрема з бібліотек масового користування. Зрозуміло, що така робота вимагає дуже обережного підходу, уважного перегляду кожного окремого твору (тим паче коли мовиться про передмову чи коментарій) аби не припустити перекручень та визначити до вилучення лише ті з цих книжок, де протягується в тих чи тих формах контрреволюційна націоналістична контрабанда. Мною на початку серпня було видано наказу, за яким переведення цієї роботи покладалося на Головліт з тим, щоб мірою перегляду певної літератури давати на місця вказівки про її вилучення (перший такий список було надіслано на місця на початку січня). Водночас тим же наказом (що його було розіслано для керівництва всім областям), щоб перестерегти від перекручень, категорично заборонялось всім органам наросвіти, бібліотечним колекторам та окремим робітникам провадити масове вилучення літератури з бібліотек без спеціального дозволу та санкцій НКО. Але, не зважаючи на це, зараз є факти, що сигналізують про небезпеку повторення відомої вже своїми наслідками так званої чистці бібліотек, що провадилось в 30-32 рр. Ці факти набувають тим більше загрозливого характеру, що за умов надзвичайно низького політичного

рівня бібробітників, засміченості складу їх класово-ворожими елементами та відсутності на місцях партійного проводу бібліотечною справою, можуть перетворитися на масове вилучення української літератури взагалі, зокрема українських класиків. Безперечно і те, що на це спробує спровокувати класовий ворог, залишки націоналістів” [30].

Доповідачем наводилися також приклади вилучення зі шкільних та дитячих бібліотек м. Харкова всіх творів Б.Грінченка, Л.Українки, В.Винниченка; з Центральної бібліотеки м. Миколаєва – видань українських письменників, у яких містилися передмови засуджених авторів. За викладеними фактами партійними органами терміново було розіслано на місця нову директиву про негайне припинення хаотичного вилучення книг з бібліотечних фондів поза списками та директивами НКО. З цього приводу А.Хвиля звертався до ЦК з проханням: 1) підтвердити названу директиву, надавши відповідні вказівки обласним, міським і райнаркомом; 2) виділити на допомогу Головліту групу кваліфікованих комуністів для перегляду творів “всіляких шкідників”; 3) утворити при НКО спеціальну комісію з метою загального керівництва даною роботою [31].

Натомість, як зазначалося у зверненні секретаря ЦК КП(б)У Постишева до секретарів обкомів партії, в ході подальшого очищення бібліотечних фондів список конфіскованих книг безпідставно поповнився творами Маркса, Енгельса, Леніна, Сталіна, Плеханова, Кропоткіна тощо. В той же час, на полицях деяких бібліотек були виявлені “книги Досвітнього та інших українських фашистів”. З цього приводу пропонувалося керуватися виключно інструкціями центральних органів цензури [32]. 21 червня 1935 року Головліт за дорученням ЦК ВКП(б) оприлюднив наказ, у якому говорилося, що при вилученні троцькістсько-зінов’євської літератури з бібліотек провадилася їх безконтрольна чистка й розкрадання фондів. У зв’язку з викладеними фактами, суворо наказувалося: 1) Негайно припинити будь-які бібліотечні чистки; 2) Провести вилучення з бібліотек і складів літератури контрреволюційного характеру згідно з доданим списком [33]. Політбюро ЦК КП(б)У 19 липня також прийняло рішення, зобов’язуюче обкоми КП(б)У покласти край огульним чисткам бібліотечних фондів [34].

Але, якщо свавілля на місцях було дещо призупинено, згори продовжували надходити все нові, більш розширені матеріали. Так, скажімо, того ж місяця ЦК КП(б)У затвердив список №3 видань 84 авторів, що підлягали вилученню з продажу, бібліотек та навчальних закладів. У контексті реалізації завдань по вихованню майбутніх будівників комунізму, окрема роль приділялася просуванню ідейно-витриманої класової книги. Відтак ЦК КП(б)У, враховуючи політичну кон’юнктуру, ухвалив перелік літераторів, чії твори рекомендувалося видати в 1935-1936 роках, а саме: А.Головка, І.Микитенка, О.Корнійчука, Л.Первомайського та ін. [35].

Того ж року начальник Бібліотечної управи НКО Кобленц розіслав до всіх обласних відділень народної освіти, директорів державних наукових і обласних бібліотек директивний лист стосовно підготовки книжкових виставок. Виходячи з того, що під час їх проведення до списків рекомендованих видань потрапили “політично шкідливі” та “застарілі” твори, НКО наполягав на підвищенні більшовицької пильності та ідейної якості роботи. Спеціальним пунктом підкреслювалося, що за ідеологічне спрямування рекомендаційних списків і проваджуваних виставок відповідальність несе безпосередньо директор бібліотеки [36].

Набирали обертів й так звані “обстеження” бібліотечних і архівних установ. Зокрема, за результатами перевірки діяльності Української книжкової палати у зв’язку зі звільненням з посади її директора, Галіна, 5 липня 1934 року побачив світ наказ наркома освіти В.Затонського №378, у якому вказувалося на ряд недоліків в організації її роботи. Серед цілком слушних закидів на адресу установи, зустрічаємо також і суто цензорські, як от (документи цитуються мовою оригіналів. – О.Ф.): “1) В работе Книжной палаты имели место националистические и другие вредительские установки и извращения: предметный, рецензионный каталог, “Карточный репертуар” и система рубрик идеологически не выдержаны и в значительной части построены на националистических установках. По линии аннотации научной литературы для издания “Индексация научной литературы СССР” до последнего времени посылались аннотации сочинений контрреволюционеров Речицкого, Свизинского и др. с характеристикой, как сочинений марксистско-ленинских. 2) Абсолютно игнорировались все правила хранения и пользования литературой секретного фонда, каким долгое время руководил националист Никифоров...” [37]. А в наказі заступника НКО УСРР Хаїта від 30 січня 1935 року “Про наслідки обстеження Харківської державної бібліотеки ім.Короленка” констатувалося, що консультантом відділу каталогів, науковим співробітником Малець, читачам пропонувалися “твори емігранта-нацдемівця Антоновича та ін.” [38].

У зв’язку із висунутими зауваженнями, згаданим установам належало забезпечити ідеологічну чистоту довідково-бібліографічного апарату й встановити належний порядок зберігання політично-шкідливої літератури. Загалом, духовний клімат тих років добре відбиває лист звільненого з роботи в газеті “Комуніст” К.Полонника* до секретаря ЦК КП(б)У й відповідального редактора М.Попова. Так, названий співробітник був знятий із займаної посади 8 грудня 1934 року через написану ним 1932 року книгу “Сонце в крові”,

* Начальник Головліту УРСР з 1946 по 1959 рр. – (О.Ф.)

редаговану у видавництві “Західна Україна”. Згодом, осіб, які брали участь в її підготовці, звинуватили у націоналістично-контрреволюційній діяльності, через що дана книга світу не побачила. Проте, через 2 роки, факт авторства пригадали. Не допоміг навіть значний творчий доробок К.Полонника (художні нариси, твір “Переможений Париж”, 3 п’єси, сценарії до 2-х кінофільмів). У наказі про звільнення вказувалося, що в минулому він “був зв’язаний з рядом націоналістів і припустився ряду найгрубіших політичних помилок” [39]. Між тим, як зізнавався автор листа: “Я сам изживал и изжил свои ошибки по книжке “Сонце в крові”, о чем свидетельствует дальнейшая моя работа. И очевидно я буду еще много работать, ибо мне всего лишь 30 лет, а наша социалистическая действительность дает такую колоссальную творческую зарядку.... Между тем – у меня семья. Между тем, несмотря на мою высокую квалификацию, никакая редакция не решается принимать меня на работу: формулировка увольнения ведь такова, что и на смелого редактора страх нагонит, не только на труса” [40].

В зв’язку з цим дописувач наполягав на відміні висунутої аргументації щодо його звільнення. Очевидно, означене питання було узгоджене, оскільки надалі даний факт з біографії К.Полонника більше ніде не фігурував. Необхідно зауважити, що протягом 30-х років з’явилися нові цензурні матеріали звітного характеру, віддзеркалюючи технологію роботи цензорів по контролю за літературою. За наказом уповноваженого РНК СРСР по охороні військових таємниць у друці і начальника Головліту Інгіулові, 1935 року республіканським цензурним відомством почали складатися “Зведення про важливіші вилучення, затримання та конфіскації, зроблені органами Головліту і ВВЦ”*. Дані звіти містили відомості за рубриками: “Попередня цензура” й “Наступний контроль”. Як приклад цензорської діяльності, можна навести варіанти подібного втручання, приміщені у списку №2 станом на 1 вересня 1935 року. “І. Предварительная цензура В газете “Вперед” / Поддорский район Ленинградской области вычеркнуто: “незаменимым работником числится в колхозе один недобитый классовый враг – животновод Цветков А., который при сдаче масла государству с обобществленного стада, взял, наснимал, с заразной лошади вшей и положил их в сдаваемое масло – пусть рабочий класс кушает.” “ІІ. Последующий контроль Задержан №8 журнала “Красная Новь” / редактор Е.Ермилов, в котором напечатана V-ая часть “Голубой книги” Мих. Зошенко. В книге тенденциозно подобраны хвалебные заметки о террористах Каляеве, Желябове, Мирском, Лизогубе и других. Совершенно неудовлетворительно дана заметка о Ленине. В книге дан ряд двусмысленных выступлений, в основном клонящихся в сторону христианской проповеди непротивления злу, недопущения критики инакомыслящих. Автор пытался протащить в “Красной Нови” рассказ “История одного выигрыша”, снятый цензурой в журнале “Крокодил”” [41].

1937 року такі рапорти стали носити назву “Зведення про найголовніші виправлення і конфіскації, зроблені органами Головліту України в книжково-журнальній та газетній продукції”, де більша увага приділялася цензуруванню текстів. Пізніше, у післявоєнний період, на підставі практики підготовки звітів, стали виходити самостійні “Текстові зведення викреслень попередньої цензури”, що надсилалися на розгляд до ЦК КП(б)У. Проте, в 30-х роках ці документи ще не відбивали спеціалізацію роботи цензорів і носили загальний характер, на підтвердження чого можна навести фрагмент зведення №1 за I половину січня 1937 року: “Конфісковано німецьку читанку для 10 класів Адмоні і Александр видання “Радянської Школи” / передруковано з матриць російського видання Учпедгиз/. В читанці наводяться такі тези: 1) “... При кайзері все було краще. 2) В усьому винні євреї... 3) Слуги – люди іншої раси. 4) Комунізм буває тоді, коли все розіб’ється вщент. В Росії жінок гвалтують, вони вбили мільйон людей. Комуністи хочуть у нас все забрати”.

Політредактора т. Штеренберга винного в дозволі цієї книжки притягнуто до партвідповідальності. Справу провинного редактора книжки передано до парторганізації “Радянської Школи” [42].

Паралельно, відділом військової цензури УСРР при уповноваженому РНК по охороні військових таємниць в пресі провадилася автономна робота по забезпеченню збереження таємної інформації, за наслідками чого до ЦК КП(б)У надсилалися “Зведення про найважливіші порушення “Переліку відомостей, які становлять державну таємницю”. Так, скажімо, у рапорті заступника начальника ВВЦ УСРР Тенцера до секретаря ЦК КП(б)У М.Попова, датованому 11 березня 1937 року, повідомлялося, що відділами військової цензури областей й республіканським підрозділом за 1936 рік не допущено до друку 974 порушення “Переліку відомостей”. Причому, 107 з них – стосовно охорони економічних інтересів СРСР [43].

Наступним контролем друкованої продукції було виявлено 533 порушення. На думку автора, хоча кількість розголошень зменшилася (у порівнянні з попереднім роком), проте сам факт їх наявності сигналізував про необхідність додаткового зміцнення цензорського апарату райлітів і міськлітів. Наводилася статистика і вид подібних розголошень за тематикою: 1) Організація РСЧА – 132 (48); 2) Дислокація РСЧА – 325 (178); 3) Бойова техніка й військова підготовка – 25 (12); 4) Шляхи сполучень і транспорт – 47 (18); 5) Воєнна та хімічна промисловість – 141 (128); 6) Організації оборонного значення – 64 (20); 7) Різні – 133 (54) [44]. Далі в документі розглядалися конкретні випадки порушень державної таємниці, як от факт приміщення

* ВВЦ – відділ військової цензури. – (О.Ф.)

в журналі “Червоний Хрест” №1 (органі ЦК УЧК) даних про кількість допризовників, які проходили обстеження на належність за групами крові. З цієї причини журнал цензурою був затриманий, оскільки вимагав передруку. У II половині 30-х років продовжувалися подальші перевірки друкованої продукції. В ході планових очищень бібліотек від “ідеологічно-невитриманої літератури” виявлялися все нові факти безсистемного вилучення творів друку, що стало предметом особливої уваги органів влади. Спеціальна постанова ЦК ВКП(б) від 9 грудня 1937 року констатувала, що має місце шкідницький підхід стосовно безсистемного очищення фондів. Суворо наказувалося припинити всі заходи по перегляду книжкового складу бібліотек і книгарень. Заборонялися вилучення за старими списками, а також будь-які знищення вже конфіскованих творів. До ряду відповідальних працівників органів цензури встановлювалися міри адміністративного, судового й партійного покарання [45]. Протягом періоду “великої чистки” 1936-1938 років Головлітом УСРР були підготовлені чергові списки “небажаної” літератури. Всі вони проходили обов’язкове обговорення й затвердження на засіданнях Політбюро ЦК КП(б)У. Можливим є перелічити окремі з них, уведені в дію 1938 року: “Бібліографія книжок ворогів народу” (Список №3), “Бібліографія буржуазно-націоналістичної літератури” (Список №5), “Бібліографія збірників зі статтями та портретами ворогів народу” (Список №6), “Бібліографія політично-економічної літератури” (Список №7), “Літературні збірники, читанки, які підлягають вилученню” (Список №10) тощо. За іронією долі, випущені списки поповнилися творами і тих репресованих діячів, з легкої руки яких відбувалися погромні цензорські рейди 20-30-х років. Так, перелік видань, затверджений 4 вересня 1938 року, вмістив 3 книги колишнього шефа ГПУ-НКВД УСРР В.Балицького. А в окремому циркулярі, щойно підготовленому Головлітом, вже йшлося про конфіскацію всіх без виключення видань згаданого автора як “шкідливих, застарілих”. До розряду таких відносилися тепер і твори бувшого заступника наркома освіти УСРР публіциста А.Хвилі [46]. Ентузіазм Головліту спричинив також появу наприкінці 1937 року матеріалів на вилучення літератури у вигляді “Списків книг, які потрібно виправити”, де містилися конкретні вказівки з приводу “що робити”. У своєрідній прелюдії до них повідомлялося, що: “Всі ці книжки засмічені передмовами, листами та промовами ворогів народу. Залишати в такому стані і видавати масовому читачу не можна” [47].

З цього приводу органи цензури пропонували “зробити силами бібліотек та торговельної мережі” наступні виправлення, а саме (орфографія документа – за оригіналом. –О.Ф.): “17. Іван Франко. “Вибрані твори”, в одному томі, за ред. Е.Кулика, Передм. П.Колесника, Упорядник. А.Хуторян. Держлітвидав, 1936 р. 604.Вирізати: - титульний лист, передмову П.Колесника (ст. 5-16) та зміст (остання сторінка). 18. “Щаслива юність, Збірка дитячої творчості. Дитвидав ЦК ЛКСМУ, 1938 Р.Зклеїти сторінки 72-у та 73-тю” [48].

Величезна кількість творів друку, що регулярно зараховувалися до числа заборонених, вимагала термінового розширення й уніфікації мережі спецфондів. 25 жовтня 1938 року з’явився наказ уповноваженого РНК СРСР по охороні військових таємниць у друці і начальника Головліту Садчикова, яким передбачалося створення особливих фондів періодичних і неперіодичних видань в центральних бібліотеках Москви, Ленінграда, союзних і автономних республік, областей, міст крайового і союзного підпорядкування, республіканських книжкових палатах. До постанови додавався також перелік бібліотечних закладів, затверджених для організації в них спецфондів та інструкція про порядок обліку й зберігання означених матеріалів. Даною інструкцією змінювалися також правила користування забороненими творами й встановлювалися обмеження відносно доступу до них, навіть з метою проведення наукових робіт [49].

Наприкінці 30-х років органи цензури зазнали суттєвого очищення. У рапорті Головліту СРСР від 28 червня 1938 року “Про здійснену роботу по перебудові цензури за умов ворожої діяльності” на ім’я Голови РНК СРСР В.Молотова повідомлялося, що тільки в 1937 – 1938 роках із загальної кількості цензорів (144 особи) центрального апарату, від обов’язків відсторонені 44 особи. У відділі іноземної літератури з 68 працівників були заарештовані. За списками Головліту в масштабі країни вилучили 9740 назв друкованої продукції [50].

Таким чином, за результатом дослідження можна зробити висновок, що протягом 30-х років ХХ століття в Україні, як і в СРСР загалом, переважно сформувалася система ідеологічної цензури, в об’єктиві уваги якої знаходилася й друкована продукція. Основним критерієм оцінювання видань стала відповідність їх коливанням політичної амплітуди. Використані архівні джерела у цілому дозволяють розкрити головні напрями діяльності цензорських установ республіки по контролю за творами друку. Найбільш інформативними є розпорядчі (постанови, накази, інструкції, листування), звітні (довідні, звіти) та інформаційні (зведення, доповідні записки) матеріали органів державної влади та управління. Зіставлення груп партійних і цензурних джерел дає можливість об’єктивно висвітлити процес цензурування літератури в Україні на різних рівнях влади.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білокінь С. На полицях спецфондів у різні роки // Слово і час. – 1990. – №1. – С. 69-76; Погрібняк В. Репресовані книги // Маршрутами історії: Зб. / Упоряд. Ю.Шаповал; Редкол. Ф.Рудич, І.Курас та ін. – К.:

- Політвидав України, 1990. – С. 329-341; Ченцов В. Табу – на думку, заборона на слово: За матеріалами роботи політконтролю НК - ДПУ // З архівів ВУЧК, НКВД, КГБ. – 1994. – №1 – С. 12-22; Шаповал Ю. Комуністична цензура в Україні: штрихи до портрета // Бахмут. шлях. – 2001. – №1-2. – С. 84-110; Очеретянко В. Політична цензура в системі контролю за особистістю та суспільством: До 80-річчя створення рад. цензури // з архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1998. – №1/2 (6/7). – С. 70-79; Його ж. - Загратовані книги. Встановлення партійно-державного контролю над виданням, розповсюдженням та використанням літератури в Україні у 20-30-ті роки // З архівів ВУЧК, ГПУ, НКВД, КГБ. – 1999. – №1/2. – С. 128-141; Його ж. - Загратована думка: [Етапи, форми і методи обмеження інтелектуальної свободи в Україні] / Ін-т історії України НАН України; Голов. редкол. наук. – док. сер. кн. “Реабілітовані історією”. – К.: Рідний край, 2000. – 150, [1] с.
2. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВ України). – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 588. – Арк. 34.
 3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВОВ України). – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 588. – Арк. 34.
 4. История советской политической цензуры. Документы и комментарии. – М.: Роспект, 1997. – С. 286-288.
 5. Справочник партийного работника. Вып. VII. Ч. II. – М.; Л., 1930. – С. 272.
 6. Справочник библиотекаря / Главполитпросвет; Под ред. М.А.Смушковой. – М.; Л.: Гос. изд-во, 1930. – С. 247-262.
 7. Зеленов М.В. Аппарат ЦК ВКП(б) – ВКП(б), цензура и историческая наука в 1920-е годы: Монография. – Нижний Новгород, 2000. – С. 392.
 8. Вимоги до п'єси для дітей: Затв. Центр. Рада позашк. виховання // Бюл. НКО. – 1930. – №37. – С. 16-17.
 9. Архів Національної бібліотеки України ім. Вернадського /Далі – Арх. НБУВ/. – Оп. 1. – Спр. 270. – Арк. 1.
 10. Дубровіна Л.А., Онищенко О.С. Історія Національної бібліотеки України ім.В.І.Вернадського 1918-1941 / НАН України; НБУВ. – К.: НБУВ, 1998; – С. 122.
 11. Новохатько Л.М. Проблеми соціально-економічного і культурного розвитку України в контексті національної політики (20-30-ті рр. ХХ ст.). – К.: Стило, 1998. – С. 214.
 12. Центральний державний архів громадських об'єднань України / далі – ЦДАГОУ/. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 4183. – Арк. 74.
 13. ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 10. – Спр. 590. – Арк. 7.
 14. Шаповал Ю. “На окнах – решётки, на идеях – решётки”//День. – 2003. – 23 авг.
 15. Очеретянко В. Загратовані книги. Встановлення партійно-державного контролю над виданням, розповсюдженням та використанням літератури в Україні у 20-30-ті роки// З архівів ВУЧК – ГПУ – НКВД – КГБ. – 1999. - №1/2. – С. 130 – 131.
 16. ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.6. – Спр.283. – Арк.123.
 17. Див.: Очеретянко В. Зазн. пр. – С.132.
 18. Директиви про бібліотечну справу: Зб. офіц. док. / Бібл. Упр. НКО УСРР; – К., 1935. – С. 70.
 19. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6457. – Арк. 19.
 20. Там само. – Оп. 1. – Спр. 1882. – Арк. 36.
 21. Петров В. Українські культурні діячі УРСР 1920-1940 – жертви большевицького терору. – Нью-Йорк: Пролог, 1959. – С.79.
 22. Костюк Г. Українське наукове літературознавство в перше пореволюційне п'ятнадцятиліття// Зап. НТШ. Т.СЛXXXIII: Праці іст.-філол. секції: Зб. на пошану укр. вчених, знищених большевицькою Москвою. – Париж – Чикаго, 1962. – С. 185 – 216.
 23. ЦДАГОУ. – Ф.1. – Оп.1. – Спр. 1882. – Арк.36.
 24. Там само. – Оп. 20. – Спр. 6441. – Арк. 165-166.
 25. Там само. – Оп. 16. – Спр. 15. – Арк. 174.
 26. Науковий архів Книжкової палати України /далі – Наук. арх. Кн. палати України/. – Ф. 5131. – Спр. 4. – Арк. 2.
 27. Там само. – Арк. 16.
 28. Там само. – Арк. 38.
 29. Див.: Новохатько Л.М. Зазн. пр. – С. 218.
 30. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6442. – Арк. 1-3.
 31. Там само. – Арк. 4.
 32. Там само. – Спр. 6653. – Арк. 67.
 33. Беладі П., Краус Т. Сталин. – М.: Политиздат, 1982. – С. 207.
 34. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 6. – Спр. 375. – Арк. 50-51.
 35. Там само. – Арк. 21.
 36. Арх. НБУВ. – Оп. 1. – Спр. 505. – Арк. 8.
 37. Наук. арх. Кн. палати України. – Ф. 5131. – Спр. 2. – Арк. 158.

38. Див.: Директиви про бібліотечну справу. – С. 71.
39. ЦДАГОУ. – Ф. 1. – Оп. 20. – Спр. 6646. – Арк. 41.
40. Там само. – Арк. 42.
41. Там само. – Спр. 6647. – Арк. 35.
42. Там само. – Спр. 7102.- Арк. 12 – 14.
43. Там само.
44. Там само. – Арк. 39.
45. Декреты Советской власти. Т. 7. – М.: Политиздат, 1975. – С. 311.
46. Див.: Шаповал Ю. Зазн. пр. – С 173.
47. ЦДАГО У. – Ф. 1. – Оп. 16. – Спр. 18. – Арк. 2.
48. Там само. – Арк. 5.
49. Див.: История советской политической цензуры. – С. 492-493.
50. Шаповал Ю. “На окнах – решётки, на идеях – решётки”// День. – 2003. – 23 авг.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2010

Оксана Федотова

Коммунистическая цензура и сочинения печати: история взаимоотношений в 30-х годах XX века (украиноведческий аспект)

Аннотация: В статье исследуется история цензуры печатных изданий в Украине в 30-х гг. XX ст. Автором освещаются основные направления работы органов цензуры по контролю библиотечных и музейных фондов, книготорговли, ввоза зарубежной литературы, сохранностью государственной тайны в прессе. Сопоставление групп цензурных и партийных источников позволяет воссоздать объективную картину деятельности цензорских институтов по ограничению духовной свободы общества в процессе издания, распространения и использования печатной продукции республики.

Ключевые слова: Коммунистическая цензура, сочинения печати, история Украины, 30-тые гг. XX в..

Oksana Fedotova

Communist censorship and printed editions: the history of relations in 30-th years of XX century (Ukrainian aspect)

Annotation: In the article the history of censorship printed editions in Ukraine for a period of 30-th years of XX century is searched. The main directions of censorship body's work on supervision for library funds, book trade and preservation of state secret in press are covered by the author.

Comparison of different source groups lets elucidate the significance of state ideology in process of control over sphere of printed production.

Key words: Communist censorship, and printed editions, the history Ukrainian, in 30-th years of XX century.

УДК930(477)

Юій Шилов

Наріжні проблеми українознавства

Анотація: В статті розглядаються наріжні пролеми українознавства в контексті завдань та розвитку сучасної науки.

Ключові слова: Українознавство, проблеми українознавства, розвиток українознавства.

Розкриття теми про стан та завдання сучасного українознавства може бути успішним лише на тлі планетарному. Цього вимагають завдання особливого значення народів індоєвропейської спільноти у формуванні земної цивілізації та становлення цієї спільноти здебільшого на терені України [15; 50; 73].

Перше питання, що виникає зі сказаного: яке місце та глибину посідають слов'яни - українці серед індоєвропейців? Друге питання: як це визначається? Визначення починається з історіографії. Вона має два головних русла, що подекуди єднаються. Історик - самоучка Ю.П.Миролюбов сформулював цю альтернативність та підхід до неї так: "надо прислухиватися к народному мнению, а не к измышлению ученых"; "их ошибка мышления проистекает от неумения различать вечное от преходящего. Если человек не знает разницы между тем и другим, то все его рассуждения будут всегда должными. Тут и логика не поможет, обо и она требует отличать постоянное от временного" [30, с.49; 32, с.71].

В академічній науці подвійність історіографії найбільш чітко визначена в монографії видатного археолога, історика, етнолога Б.О.Рибаківа "Язычество древних славян" [45]. Тут мовиться про пріоритет

історичної пам'яті народу (яка зберігається мовою, фольклором, святими текстами, орнаментикою тощо) над офіційними, заідеологізованими писаннями. Всупереч пануючій думки про формування слов'янської етнокультури починаючи лише з останніх століть I тис. до н.е.[18; 41, с.459 - 460; 54,с.117 - 119], академік Б. Рибак робить висновок: слов'яни пам'ятають про мамонтів, що вимерли у Європі щонайменше 11 тисячоліть назад. Згодом до подібного висновку прийшли, своїм шляхом, археологи та мовознавці В.О.Сафронов і Н.О.Николаєва, автори монографії “История славянской и евразийской мифологии”[40,с.163 - 306]. Вони розширили цей напрямок слов'янської фольклористики до малоазійського регіону індоєвропейців, до їх грецького та інших відгалужень. А шумеролог - мовознавець А.Г.Кифішин вказав не тільки мнемонічний, але й графічний засіб збереження згадок про часи мамонтів (= ішкурів > ящерів, за Рибаким > аргоната-змійборця Ясона тощо, за Сафроновим і Николаєвою). Цей засіб поділяється на загальноновизнані вже календарі та нещодавно відкриту протописемність, що зародилася разом із людством сучасного антропологічного типу[22,с.534 - 550; 59,с.335 - 357]. До того ж прадавні міфи ті що нерідко містять у собі “внутрішні календарі”, що дозволяють датувати їх на засадах археоастрономії[59; 64]. Нище будуть наведені артефакти української етнології, які надійно датуються починаючи з 7000 -6200 рр. до н.е.

Дослідивши найдавніший у світі, XIX - XII ст. III тис. до н.е. літопис Кам'яної Могили на Запоріжжі (яка містить також наступні зображення кораблів та міфологем крито - троянського кола[34, с.131 - 137; 67], Кифішин дійшов висновку:” Троя II - IV формирует собственную культуру, которая дифференцируется от праславянской, выросшей с ней из общих корней (о чем свидетельствует общий тот же ритуальный календарь), но пользуется все еще древним протосумерским письмом, как, очевидно и праславянская”[22,с.48]. При цьому дослідник намічає пунктир від найперших з відомих літописців – Каскісіма (“Мандрівної Мурахи”) із Кам'яної Могили - до аргоната - троянца Ахілла з роду Мірмексів - “Мурах”, чийми іменами були позначені містечки обабіч входу до меотиди (Азовського моря, біля узбережжя якого стоїть Кам'яна Могила)[22, с.252 - 257]. До цього слід додати, що цінність Золотого Руна - мети аргонатов III тис. до н.е. на острові Ея (перед Меотидою; Колхиду залучили до легенд про аргонатов пізніше) - полягала в тому, що насправді це було “ не золоте руно, а написана на шкірах книга”[4,с.109 - 110].Хранительською, може саме її – як найдавнішої в світі - вважали греки, а за ними і римляни, троянську вішунку Сівілла[33, т.2, с.430 - 431], безсумніву спадкоємницю Самовілли слов'янських “Вед” - стародавню, з арійських часів “Божественну книгу”[56,с.103 - 105, с.271 - 272].

Згадана вище Троя - I, і датується 2600 - 2450 рр. до н.е. Її реалії найбільш відповідають орієнтальній частині Аратти (“усатівський варіант трипільської археологічної культури” сучасної Одещини), вплив якої простежується до Кам'яної Могили[7; 20]. Її жерці, на думку Л. І.Акімової[1,с.9, с.22 - 23; 2,с.270], поєднували міфотитули “Шумера, Єгипта, Греції, Італії... Тавриди, Колхиди, Кавказу та Гіпербореїської Країни”, також “ слов'янську територію, яка стала центром утворення майбутньої Трої”. Висновки Кифішина і Акімової пояснюють початок слов'янства в “Мазуринському літописці” з 3099 р. церковно - візантійського літочислення, тобто з 2592 р. до н.е.[21,с.257 - 261, с.347]. Тоді “Славен і Рус з робами своїми відлучились від Ексинопонта(антична назва Чорного моря); Славуня і Рус, за свідченнями “Велесової Книги” сконцентрувались навколо Гелона (Більського городища на Полтавщині), яке виникає у VIII ст. до н.е. разом із зведенням Іліона на руїнах Трої, спорідненої з Гелоном щеї специфічними міфами “Про мандрівного Геракла”[67; 68, с.118, с.228 - 229].Зібрання В.М.Даниленком давньоруських написів, що продовжили традицію календарних присвячень Трої до X століття[72,с.19 - 25] і згадки про віки Троїані ті що у “Слово о полку Ігоревім” XII ст.; і легенди про руїни гомерівської Трої на Київській землі”XVI ст.[25,с.398]. Подібну писемність, а також календар зберегли і кельти, родичі наддніпрянських скотів - слов'ян. Якщо взяти за відлік перекази франків, що за церковно - візантійською хронологією “ починаються з V століття, то 2910 - 2951 роки ” невідомого літочислення” легендарного Дана вкажуть на часи тієї ж Трої - II, а не чуже й слов'янське ім'я героя - на етнічну назву данаїців часів Троянської війни. З 3629 р. до н.е. того ж літочислення починали свій родовід королі слов'янських племен венедів,вандалів, рутенів Південної Прибалтики, куди - згідно “Літопису Великого князя Литовського Жемайтійського” і, почасти свідченням античних авторів та “Велесової Книги” - переселилися із Трої (- VII) прашури перших. Якщо вилучити з останньої дати 5 зазначених вище століть, то отримаємо дату, близьку і до кінця Трипілья, С –II (приблизно 3200 - 2650 рр.) до н.е. [17, т.I, с.95 - 97], і до завершення Савур - могили (міфічний 3102 р. до н.е.) і до започаткування Трої - I (2920 р. до н.е.). На початку II тис. до н.е. в Кам'яній Могилі й довколишніх курганних похованнях інгульської культури розповсюджується найдавніше в світі алфавітне письмо троянського типу[22,с.39 -48; 34,с.233 - 234; 42]. Ним напевно і було написане Золоте Руно, що зберігалось на острові Ея. Надалі ця традиція продовжується в пеласгійській та русенсько - етрусській писемності, яка засвідчується приналежністю до слов'ян. У середині того ж II тисячоліття до н.е. у Приазов'ї з'являються написи на індоєвропейському санскриті[26,с.49 - 52].До нього близька доцерковна глаголиця, якою записано “Супойський переказ” хранителів козацького звичаю[5; 75, с.9 - 10].Абетка ж “Велесової Книги” має ознаки обох писемних систем. Вона як і “Веда Словена”, індоарійські Веди й іранська Авеста, вперше напевно

записуються протягом I тис. до н. е. Одночасно проступають свідчення про вторинність записів: священними вважаються запам'ятовані тексти. До таких крім названих вище, належать ісландські Едди, українські "Скази Захарики"[31], руські билини, а також величезний фольклор. Прряд із ними існують рунічні записи - конспекти троянців, русенів, русичів, кельтів, германців та інших народів. Можна стверджувати, що з цим річищем, витоки якого у Кам'яній Могилі слов'яни протягнули писемну пам'ять до "створення Кирилом і Мефодієм писемності для слов'ян", хоча слов'яни і раніше у всі віки мали свою священну писемність[3, с.322], про що засвідчують "Веди слов'ян"[52], писемність Кмиєвщини та "Велесова Книга"[14, с.13 - 14]. Пам'ять Вед сягає 9 - 7 тисячолітньої глибини. Веди відомі в державі Аратті[76] в 5400 - 2200 рр. В так званій трипільській археологічній культурі[17, т.I, с.87 - 113; т.II, с.45 - 47]. Подібні книги "Златну Каницю" розвивали і індоєвропейці, арії, іранці, індійці, ісландці[52, с.388 - 391]. Схожі тексти є і у Велесовій Книзі"[52, с.146 - 147, с.214 - 215, с.364 - 365].

Схожій орієнтації розвитку слов'янської писемності притримувалися в XVI - XIX століттях італієць М.Орбіні, француз П. Левеск, росіяни В.Татіщев, М.Ломоносов, О.Чертков[3, с.322; 52, с.679 - 692].

Сьогоднішні науковці на чолі з П.Толочко не притримуються цієї аргументації[15, с.149 - 151]. Інші фахівці вагаються щодо визначення індоєвропейської приналежності Трипілля[16, с.44, с.99 - 100; 18, с.84 - 91; 54, с.26; 17, т.I, с.475 - 477, с.526 - 528; 74, с.55 - 92; 54, с.26; 29, с.222 - 223; 51, с.13 - 14; 71, с.145 - 155]...

Останні не сприяли нових віянь в "історичному матеріалізмі" започаткованих працями Даниленка, Рибаківа, Сафронова та узгодженої позиції Г. Скрипника та Ю. Шилова[71, с.51 - 128; с.145 - 155] та їх фольклорного та писемного вивчення пам'яті народу, яку запропонував вченим ще Б.Рибаків[46, с.754].

Тому в сучасному українознавстві[24; 27; 28; 39] в рамках незалежної України, нагромадилось багато проблем з етнокультурного розвитку слов'ян - українців. Найголовніші, в історіографії та етнокультурному розвитку українців[9; 49; 60; 73; 74; 75; 76; 77; 78].

1.Кінець палеоліту (XIX - X тис. до н.е.).

До сказаного вже сягання історичної пам'яті українців - слов'ян на 21 - тисячолітню глибину (часів мамонтів та максимального наступу льодовика, що став першопричиною початку слідкування за перебігом подій[68, с.145 - 148], слід долучити ще кілька свідств. Вони зосереджені в казці "Про богатира Димка та його зятя Андрушка"[58], у дечких "Сказах Захарки"[31]; останні висвітлюють й усі наступні епохи. У XII тис. до н.е. жерці Кам'яної Могили винайшли писемність протошумерського типу.[22, с.658 - 659], що дозволило дослідникам залучити дані лінгвістики.

2.Доба мезоліту (IX - VII тис. до н.е.).

Мамонти у цей час у Європі вимерли й мисливство зосередилося на оленях[68, с.149]. Зароджується міфологія Діванни[9, с.149 - 151; 13, с.37], яка сягає індоєвропейської та євроазійської спільноти[40, с.97 - 130].

Крім фольклорних, маємо значну кількість орнаментальних зображень на вишиванках та писанках так і на посуді трипільської культури[16, с.33, с.99]. Жерці Кам'яної Могили у 7000 - 6200 роках на цій спадщині формують зародження праслов'янства [40, с.220 - 221], який перростає в праукраїнський етнос, що видно із трипільської культури та літопису Кам'яної Могили[22, с.660 - 665; 46, с.755 - 756; 73, с.120 - 121].

3.Доба неоліту(датування для різних районів коливаються між кінцями VII - V тис. до н.е.)

Мисливство відступає перед рибальством та збиральством. З'являються човни, гончарство та ткацтво. Появляється релігія, слово жрець у різних індоєвропейських народів в тому числі у слов'ян протягом 6680 - 1700 рр. до н.е.[59, с.332]. Велике значення починає відігравати календар[45, с.68, с.143, с.155 - 156].

Починає розвиватися фольклор і міфологія, яка зафіксована в Кам'яній Могилі й Шумері[22, с.823; 34, с.103 - 105].

V тисячоліттям розпочинає розвиватися писемність, що зафіксовано індоарійських Ведах[14, с.7 - 24] та індійській Рамаїні[60, с.30 - 32]. На території України розвивається писанкарство, орнаменталістика, культ богині Берегині, що підтверджується буго - дністровською археологічною культурою, яка передувала трипільській[68, с.49, с.53].

4.Доба міді або енеоліту(5400 - 2200 рр. до н.е. за крайніми датуваннями Трипілля).

Сюди слід віднести всі вищезгадані відповідності Аратта -Трипілля - прото, а згодом пра - індоєвропейський етнос, який міг називати себе хаттами[21]. Крім антропологічних (за С.П.Сегедою) з'являються дані для співставлення аратських та українських помешкань[17, т.I, с.320 - 340; т.I, с.380 - 384], одягу та зачісок[6, с.50 - 93], з'являються багаточисельні етнографічні паралелі трипільським обрядовим танцям і післям з українськими [29, с.250; 60, с.121 - 252; 60; 35], а також в мові[36; 73, с.68-71; 57, т.I, с.136 - 138].

Розпочинає панувати місячно - зодіакальний календар, що протягом XXIV ст. до н.е. замінюється сонячно - зодіакальним[11, с.207 - 208; 64, с.285 - 288]. Десь через тисячу років після появи аратських відповістей з'являються і співіснують з ними арійські, що видно по започаткуванню козацьких традицій в арійській культурі[5; 75, с.9 - 10], що видно із легенд про Козака Мамаю[48; 73, с.129 - 138]. Перший засвідчує появу Дажьбога 4400 - 1700 рр. до н.е. і знаменує про Золотий вік 3102 у індоєвропейській традиції[15, с.87 -

106; 65; 68,с.323 - 334, с.569 - 573]. В цей час розвивається і звичай аратти, що описаний в Рамаяні [68,с.304 - 305; 37,с.142 - 152; 38,с.42 - 57]. Це засвідчується і Велесовою Книгою[8;12; 68,с.119 - 296; 72,с.78 - 106]. Щойно наведені датування астральних богів збігаються у 2440 - 1700 р.до н.е., що видно із датування Мазуринського літописця, яке прив'язується до датування Трої(2920 - 2600 - 2450 р. до н.е.) та Трипілля (3200 - 2650 - 2200р. до н.е.). Ці дати, як відно наголошував Б.Рибаків дають право робити висновки про час і умови виокремлення слов'ян з індоєвропейської спільноти[46,с.755 - 756].

5.Доба бронзи(2200 - 1020 рр. До н.е. між кінцями війн “народів Півночі” з Шумеро - Аккадським царством, а ахейців і дорійців з Троєю).

Б.О.Рибаків дотримувався думки про перехід від пра- до- слов'янської давнини в середовищі сколотів (з кінця XVI ст. до н.е, за Геродотом[12, IV, 7]) “ времен греческих аргонавтов и классической Эллады”[47,с.10]. Найвірніші паралелі можна проводити з наддніпрянськими курганами неподалік Каховки[62], які утотожуються з легендами Савур – могили[56,с.230 - 231] і шанують українські хліборобські традиції, як корелюються з легендарними розповідями Геродота [12, IV, 5; 10, т.I, с.65 - 66] та “Велесової Книги”[8, дощ. 28].Всі легенди притаманні для території України Азовсько – Дунайського регіонів, що розміщується над “Синім морем”[73, с.124 - 126], а також для регіону Аратти – Трипілля, про що вказують українські легенди про “Змієві вали”. Всі вони відносяться до часу IX –VIII століття до н.е...[73, с.127 - 128].

6.Від (сколото - кімерійсько - скіфської) доби раннього заліза до сьогодення.

Останні з розглянутих вище зв'язків належать до проблеми спадковості: Трої > Іліона > Гелона (Історії Геродота) < Г (К)олуні (Велесової Книги) < Калиці (Ведам словена) – це перша лінія збереження пам'яті слов'яно - української спільноти.

Друга лінія збереження і адаптація сучасної української етнокультури, це вивчення прадавніх українських міфів та легенд, белинних традицій які простежуються в археології[63], зокрема через українські козацькі, запорізькі традиції[23; 37,с.166 - 186; 38,с.83 - 89; с.185 - 310; 70;75], та козацький фольклор, легенди[66, с.68 1- 736].

Власне така українська традиція зберігається від Аратти – Трипілля до Київської Русі, про що наголошує індолог С.І.Наливайко[38,с.42 - 57], який прослідковує цю традицію по свідченнях “Махабгарати”[VIII; 27;30]. Таким чином цей епос може бути спільним у IV - III тисячолітті до н.е. як для предків індусів так і предків праукраїнців Аратти[43,с.89 - 140]. Власне вона виражається особливо у епоху Київської Русі[78, с. 135 - 145, с.146].

Із вищесказаного, бачимо тепер безпорадність офіційної позиції українських археологів, а за ними й етнологів, які виключають пошуку на території України єдиного народу – предків сучасних українців. У них не має у продовж тисячоліть предковичних місць, культурного і життєдіяльного генофонду, історичної пам'яті...[54,с.5; 57,т.I,с.376 - 429; 61].

Хоча Україна найбільше зберегла від минулого Золотого віку - щедро поділившись з людством своїми людьми та культурою та історією[68, с.457 - 636; 71; 72; 73; 74; 75; 76; 77; 78] і найпершим демократичним законодавством постантичного світу (селянсько – козацьке Звичаєве Право та “Конституція”1710р. [78, с.147].

Тож маємо зібрати посіяне, подбати про Золотий вік прийдешнього. А без оновленого українознавства, поглибленого у тисячоліття індоєвропейства та з'ясування сутності українського буття, не обійтись тут ніяк!

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Акимов Л.И. Троя и Шлиман. – М., 1996.
- 2.Акимов Л.И. Троянский мир в античной мифоритуальной традиции// Сокровища Трои.- М., 1996.
- 3.Асов А.Славянские руны и “Боянов гимн”.- М.,2000.
- 4.Белякова Г.С.Об истоках доскорописьменной системы письма у славян//Русская Мысль.- М., 1993. - №3 - 12.
5. Безклубий Л. З давніх звичаїв// Спас. Український звичай.- Запоріжжя, 2000.
- 6.Васіна З. Український літопис вбрання.- К.,”Мистецтво”, 2003. –Т.I.
- 7.Ващук П.М., Шилов Ю.А. К вопросу о контактах майкопской и трипольской культур//Майкопский феномен в древней истории Кавказа и Восточной Европы. – Ленинград, 1991.
- 8.Велесова книга. – Переклад та коментарі Яценка Б.І. – К.,”Індоєвропа”, 1995; Коментарі та український переклад Яценка Б. І., російський переклад Яценка В. І. – Київ: ”Велес”, 2001.
- 9.Войтович В.М. Українська міфологія. – К., ”Либідь”, 2002.
10. Воропай О. Звичаї нашого народу.Етнографічний нарис.- Т II. – Мюнхен, 1958, 1966; - К.,”Оберіг”, 1991.
11. Вуд Дж. Солнце, Луна и древние камни. – М., “Мир”, 1981.
12. Геродот. История// Пер. Иком. Стратановского Г.А. –Ленинград ”Наука”, 1972.
- 13.Головацький Я.Ф. Виклади давньослов'янських легенд , або міфологія.- К.,”Довіра”, 1991.

14. Гузі́й В.М. Золота очеретина. – Бровари ”Укр. ідея”, 1997.
15. Даниленко В.М. Энеолит Украины. - К., “Наукова думка”, 1974.
16. Даниленко В.Н. Космогония первобытного общества. - М., 1999.
17. Енциклопедія Трипільської цивілізації. - К., 2004. - Т.ІІ.
18. Залізняк Л.Л. Нариси стародавньої історії України. - К., 1994.
19. Залізняк Л.Л. Походження українського народу. - К., 1995.-Вип. 1- 4.
20. Збенович Б.Г. К проблеме связей Триполья с энеолитическими культурами Северного Причерноморья// Энеолит и бронзовый век Украины. - К., 1976.
21. Кикешев Н.И. Прародины и предки. - М., 2003.
22. Кифишин А.Г. Древнее святилище Каменная Могила. Опыт дешифровки протошумерского архива XIII – III тысячелетий до н.э. - К., 2001.
23. Кобилух В.О. Українські козацькі назви у санскриті.- Львів -Київ, 2003.
24. Кононенко П.П., Пономаренко А.Ю. Українознавство. - К., “МАУП”, 2005.
26. Кульбака В., Качур В. Соматичні культури бронзового віку півдня Східної Європи.- Маріуполь, 1998.
27. Кушнір В.Г. Нарожознавство Одещини. - Одеса, 1998.
28. Лозко Г. Українське народознавство. - К., 2004.
29. Массон В.М. Черныш В.К. Энеолит правобережной Украины и Молдавии//Энеолит СССР. - М., 1982.
30. Миролубов Ю.П. Предистория славяно - русов// Сборник сочинений. – Aachen: Eupen, 1990. Т. - 14.
31. Миролубов Ю.П. Сказы Захарихи// Сборник сочинений. – Aachen: Eupen, 1990. Т. -16.
32. Миролубов Ю.П. Гоголь и революция// Сборник сочинений. – Aachen: Eupen, 1990. Т. - 18.
33. Мифы народов мира. - М., 1991, 1992. - Т.І. - Т - ІІ.
34. Михайлов Б.Д. Петроглифы Каменной Могины. - Запорожье, 1999.
35. Мицик В.Ф. Священна Країна хліборобів.- К., 2005.
36. Мосенкіс Ю.П. Трипільський прасловник української мови.- К., 2001.
37. Наливайко С.І. Таємниці розкриває санскрит.- К., 2000.
38. Наливайко С.І. Індоевропейські таємниці України.- К., 2004.
39. Недяк В. Україна – козацька держава.- К., 2004.
40. Николаева Н.А., Сафронов В.А. Истоки славянской и евроазиатской мифологии. - М., 1999.
41. Павленко Ю.В. История мировой цивилизации.- К., 2002.
42. Пустовалов С.Ж. К вопросу о наличии знаковой системы у населения катакомбной общности Северного Причерноморья// Северное Причерноморье в системе Евразийских древностей (энеолит – бронзовый век). - Донецк, 2006. - Ч.І.
43. Рол Д. Генезис цивилизации.- М., 2002.
44. Руденко М.Д. Гносис і сучасність (Архітектура Всесвіту). - Тернопіль, 2001.
45. Рыбаков Б.А. Язычество древних славян.- М., 1981.
46. Рыбаков Б.А. Язычество древней Руси.- М., 1987.
47. Рыбаков Б.А. Древние славяне и античный мир.- М., 1988.
48. Савур – могила. Легенди та перекази Нижньої Наддніпрянщини. - К., 1990.
49. Саннікова Л.П. Свята Мова Творця у звичаї Народу. Еніофеноменологія староукраїнської культури.- К., 2005.
50. Сафронов В.А. Индоевропейские прародины. - Горький, 1989.
51. Скрипник Г. Екологія національної культури// Матеріали до української етнології. - К., 1995.- Вип. 1- 4.
52. Славянские Веды.- М., 2003.
53. Толочко П.П. Походження назви “Україна”// Матеріали до української етнології.- К., 1995. - Вип. 1- 4.
54. Толочко П.П., Отрощенко В.В. та ін. Етнічна історія давньої України. - К., 2000.
55. Трубачев О.Н. К прародине ариев (По поводу выхода книги: Ю.А. Шилов. Прародина ариев: История, обряды и мифы.- Киев 1995)// Вопросы языкознания. - М., 1996. - №3.
56. Трубачев О.Н. Indoarica в Северном Причерноморье.- М., 1999.
57. Трубачев О.Н. Труды по этимологии: Слово. История. Культура. - М., 2004, 2005. – Т.І. -Т. - ІІ.
58. Українські народні казки. - Київ - Ірпінь, 1996.
59. Чмыхов Н.А. История язычества Руси. - К., 1990.
60. Чумарна М.А. З початку світу. Україна в символах.- Львів 1996.
61. Шилов Ю.А. Древнейшие курганы и мифотворчество // Македонски фолклор. - Скопје, 1987.
62. Шилов Ю.А. Воплощение Аполлона в позднекатакомбном захоронении на Нижнем Днепре// Древнее Причерноморье, 1991.
63. Шилов Ю.А. О названии полуострова Чонгар// Проблемы истории Крыма. - Симферополь, 1981.
64. Шилов Ю.А. Мифы о “космических странниках” и календарная служба Европы V – I тис. до н.э. – М., 1992.
65. Шилов Ю.А. Гандхарва – арийский Спаситель. - Одесса, 1993.

- 66.Шилов Ю.А. Прародина ариев: История, обряды и мифы. -Киев, 1995.
- 67.Шилов Ю.А. Триполье и Троя. - М.,1997.
- 68.Шилов Ю.А.Истоки славянской цивилизации. - К., 2004.
- 69.Шилов Ю.О.Аратта і Аріан. Пракоренів Русі//Тези всеукраїнської наукової конференції “Переяславська земля та її місце в розвитку української нації, державності та культури”.- Переяслав – Хмельницький, 1992.
- 70.Шилов Ю.А. Про витоки космогонічних уяв запорожців// Українське козацтво: витоки, еволюція, спадщина.- К., 1993.
- 71.Шилов Ю.А. Населення українських земель з часів Індоевропейської спільноти: пракорені української фольклорно - обрядової культури.//Матеріали до української етнології. –К.,1995.- Вип.1 - 4.
- 72.Штлов Ю.А.”Велесова Книга” та актуальність прадавніх учень. - К., 2001.
- 73.Шилов Ю.А. Джерела витоків української етнокультури ХІХ тис. до н.е. - ІІ тис. до н.е. - К., 2002.
- 74.Шилов А.О. Праслов’янська Аратта. - К., 2003.
- 75.Шилов Ю.О. Арійські традиції запорозців//Козацьке лицарство – основа національного виховання.- К., 2004.
- 76.Шилов Ю.О. Витоки етносу й цивілізації слов’ян. - Чернівці, 2005.
- 77.Шилов Ю.О.Національна ідея – витоки, сучасний стан і перспектива розвитку// Матеріали Міжнародної науково-проактивної конференції “Рід на віра – духовна сутність слов’ян”.- К., 2005.
78. Шилов Ю.О.Чого ми варті. - К., 2006.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2010

Юрій Шилов

Нарежные проблемы украиноведения

Аннотация: В статье рассматриваются нарежные проблемы украиноведения в контексте задач и развития современной науки.

Ключевые слова: Украиноведение, проблемы украиноведения, развитие украиноведения.

Yri Shilov

Main problems of Ukrainian Studies

Annotation: In the work there are described main problems of Ukrainian Studies.

Key words: Ukrainian Studies, main problems of Ukrainian Studies, development Ukrainian Studies.

Філологія

УДК801(477)

Ігор Глібовицький

Творча постать Ісидора Воробкевича у літературній спадщині Івана Франка та музикознавчих дослідженнях Станіслава Людкевича

Анотація: У статті розглядається творча постать Ісидора Воробкевича, яка відтворена у літературній спадщині Івана Франка та музикознавчих дослідженнях Станіслава Людкевича

Ключові слова: Ісидор Воробкевич, Іван Франко, Станіслав Людкевич, літературна спадщина.

Проголошення Української держави активізувало завдання концептуального перегляду художніх надбань національної культури, викликало великий інтерес до її витоків та непересічних досягнень минулого, сприяло глибокому аналізу проблем Української історії, мовознавства, літератури, мистецтва.

У зв'язку з історичними подіями останніх десятиліть, одним з пріоритетних напрямків українського музикознавства є висвітлення процесу формування та розвитку музичної культури Західної України другої половини ХІХ - початку ХХ століття. Характеризуючи еволюцію художніх стилів, висвітлюючи культурологічні явища в музичному житті краю, аналізуючи творчість тієї чи іншої мистецької постаті, дослідники, природно, акцентують увагу на фактах, що ігнорувались чи свідомо замовчувались в силу різних, в тому числі, ідеологічних чинників. Останнім часом з'являються ґрунтовні наукові праці і публікації, в яких зроблена суттєва переоцінка цінностей та оновленою постає картина музичного життя Галичини та Буковини означеного періоду. Серед видатних діячів минулого, які заклали фундамент майбутнього розквіту музичної культури, важливе місце займає творча постать Ісидора Воробкевича (1836-1903). У вересні 2003-го року українська громадськість відзначає 100-у річницю його смерті. Незважаючи на значну популярність та авторитет І.Воробкевича на Буковині в 70-90-х роках ХІХ століття, в радянський період, у зв'язку з

приналежністю композитора до духовенства та патріотичним змістом творчості, його значення в історії української культури применшувалось, а музична спадщина, за винятком декількох творів, не популяризувалась. Тому однією з актуальних проблем, що вимагають вирішення, є визначення в контексті розвитку музичної культури, місця І.Воробкевича як одного з яскравих представників національного відродження краю. Першою і на сьогоднішній день найґрунтовнішою характеристикою життєвого і творчого шляху прославленого буковинця стала монографія Марії Білінської (І)¹. За останній час інтерес до І.Воробкевича значно зріс, про що свідчить ряд наукових публікацій. Так, наприклад, Ярина Вишпінська підкреслює органічний зв'язок музики композитора і народної творчості, дає глибокий аналіз "Співаника для шкіл народних", акцентує увагу на важливій ролі збірника у вихованні та розвитку духовної культури дітей (2, 81-87). Значним кроком у пошуках матеріалів, пов'язаних з творчою постаттю І.Воробкевича, вивченні, пропаганді і популяризації його музичної спадщини стала подвижницька діяльність Андрія Кушніренка. В його наукових статтях підкреслюється, що творчість композитора стала не тільки значним внеском у скарбницю національного мистецтва, але "залишається актуальною в наш час, є духовним надбанням нашого народу і формує сьогодні сучасну гармонійну особистість, якій повинні бути властиві високі почуття патріотизму до своєї рідної землі, до своєї рідної культури" [3, с. 175; 4, с. 51-54].

Значно зросла увага до композитора з боку наукових та навчальних видань, в яких І.Воробкевичу присвячені окремі розділи. Ільшість публікацій про І.Воробкевича зосереджує увагу на його літературній діяльності, ігноруючи часом факт, як зауважив свого часу Осип Маковей, що "тільки оцінка тексту, і музики була би повною оцінкою пісні С.Воробкевича" (5, 67).² Багатогранний талант, що поєднав у собі дар композитора, письменника, драматурга, педагога, фольклориста, диригента і громадського діяча слід розглядати комплексно, правильно розставляючи акценти. Віддаючи данину пам'яті яскравому представнику українського відродження на Буковині другої половини ХІХ століття, слід не применшувати, але і не перебільшувати його заслуги. Адже талант І.Воробкевича, як і багатьох його сучасників розвивався у складних, далеко не сприятливих суспільно-політичних умовах. Серед основних завдань, які ставили перед собою представники української інтелігенції того часу - пробудження національної свідомості, боротьба проти румунізації, онімення та москвофільства, створення культурно-освітніх та політичних товариств і організацій, розширення сфери вживання рідної мови і т.п. Таким чином, на перший план висувалися питання просвітницького характеру. Проблеми професіоналізації мистецтва, піднесення його на новий художній рівень, що органічно поєднує національні традиції з досягненнями європейської культури та високий етичний пафос, залишалися поза увагою більшості митців того часу. Тому, на наш погляд, особливо цінними для розуміння творчої постаті І.Воробкевича є свідчення, спогади та критичні статті його молодших сучасників - Івана Франка та Станіслава Людкевича, - які чи не першими усвідомили нові завдання, що стоять перед українськими письменниками, поетами, музикантами. І.Франко і С.Людкевич належать до тих видатних діячів універсального масштабу, котрі досягнули сутність національної ідеї крізь призму світової культури, а тому їх оцінка, судження і думки залишаються актуальними в наш час. Творча постать І.Воробкевича у літературній спадщині І.Франка та музикознавчих дослідженнях С.Людкевича не тільки допомагає зрозуміти місце видатного буковинця в історії національної культури, але також яскраво віддзеркалює світоглядні та естетичні принципи цих авторів. І.Франко, який відзначався широтою суспільно-політичних, філософських, психологічних, наукових, мистецьких інтересів, що охоплювали практично всі проблеми людського буття і духу, не обділив І.Воробкевича своєю увагою. Його ім'я згадується у зв'язку з висвітленням історії української літератури, становленням національного театру, видавництвом художніх творів. Також - випуском співаників, рецензуванням спектаклів, хоча ґрунтовний аналіз його життя і творчості як, скажімо, Юрія Федьковича, у І.Франка відсутній. Відмітимо, що Великий Каменяр неодноразово відгукувався на поетичну творчість І.Воробкевича. Це, зокрема, вірш "Подорож на місяць" з передмовою (як відповідь на вірш "Чоловік і місяць") та сонет "Данилові Млаці" з циклу "Знайомим і незнайомим" (як відповідь на вірш "Не можна всім догодити"). В цих творах специфічний франковий гумор доповнює гостра публіцистичність та громадянський пафос автора, який, звертаючись до буковинця, закликав:

"Ти будь керманіч наш в бурливім морі,
Щоб в тобі бачив люд привідця свого
І все чув добре слово в добру пору"[6, с. 90].

Слід підкреслити, що І.Франко оцінював І.Воробкевича не тільки як письменника і поета, але також і композитора. При цьому Великий Каменяр намагається зберегти об'єктивність, відзначаючи як сильні, так і слабкі сторони його таланту. Так, в листі до К.К.Попович³ (1884 р.), він підкреслює, що "Данило Млака -

¹ Посилання на використані джерела подані в дужках: перша цифра вказує на порядковий номер, друга - на сторінку

² Як відомо, повне ім'я композитора - Ісидор, в народі більш поширене як Сидір; один з найпоширеніших літературних псевдонімів - Данило Млака

³ Попович-Боярська Кліментина Карлівна (1863-1945) - українська письменниця

писав багато лірики, дещо навіть досить доброго, - але... поезія його абсолютно не гріє і не морозить нікого" [7, с.423], Проте вже через два роки в листі до І.Воробкевича І.Франко, від імені редакції часопису "Зоря", дякує за надіслані поезії, обіцяє їх опублікувати і додає: "Сказати правду, славна наша Буковина хоч виплекала гарну і своєобразну групу писателів і поетів, котрої ви, високоповажний отче добродію, єсте окрасою, в дотеперішній "Зорі" майже нічим не була репрезентована і для того подвійне нам пожадане Ваше щире слово" [8, с.43 – 44].

Таким чином, ставлення І.Франка до свого старшого сучасника було далеко не однозначним. Особливо критично він поставився до великих історичних полотен, характеризуючи їх як "довгі і позбавлені будь-якої вартості поеми" [9, с. 96] і протиставляючи їм драму Ю.Федьковича "Довбуш". Водночас І.Франко справедливо відзначає ліричну природу таланту І.Воробкевича, якого поетично називає "як одного з перших жайворонків нової весни нашого народного відродження" [10, с. 115]. Власне, у передмові до виданої в 1901 році окремої збірки поезій "Над Прутом" прославленого буковинця І.Франко найглибше аналізує його художній талант. Звертає на себе увагу наголос на музичній природі поезій "буковинського співака", який у "дрібних ліричних пісеньках... являється вповні паном своєї сили, розсипає велике багатство життєвих спостережень, осяяних тихим блиском щирого, глибокого людського і народолюбного чуття". Відзначаючи велику популярність і виховний зміст поезій, І.Франко додає: "Багато з тих пісень гомонить нині скрізь по наших краях завдяки гарній музиці самого автора". Отже, Франкова оцінка місця І.Воробкевича в українській культурі була різною. Вона пов'язана з тими новими завданнями, які поставали в царині художньої творчості та в цілому українського мистецтва. Так, зокрема, характеризуючи глибоку кризу галицького театру 80-х років, він гостро критикує музично-драматичні твори Данила Млаки, протиставляючи їм п'єси Марка Кропивницького, Івана Карпенка-Карого, Панаса Мирного, опери Миколи Лисенка, твори Петра Ніщинського. Водночас Великий Каменяр щиро радіє з приводу певних успіхів свого старшого сучасника. Так, в іншій рецензії він не в силі приховати своє захоплення однією з кращих музичних комедій І.Воробкевича "Пан Мандатор", яка "гарною музикою і за своєю вартістю не поступається перед зарубіжними творами цього жанру" [11, с. 107].

Взагалі, творча постать буковинського митця в літературній спадщині І.Франка, як вже згадувалось, віддзеркалює художньо-естетичні погляди автора. Так, стверджуючи, що І.Воробкевич не виправдав покладених на нього надій стати поряд з Ю.Федьковичем, І.Франко додає, що він "виявив більший талант як музикальний композитор, ніж як поет, хоча й музикальні його композиції держаться більше німецької школи, ніж українського народного стилю" [12, с.321].

Як відомо, І.Франко у статті "Думки профана на музикальні теми", полемічно загострюючи проблему українського національного стилю, виходить з хибної думки про шкідливість традицій церковної музики Дмитра Бортнянського, які підхопили представники "перемиської композиторської школи" - Михайло Вербицький та Іван Лаврівський, а згодом - Анатоль Вахнянин, Віктор Матюк, Ісидор Воробкевич. Безумовно, на їх творчість мали великий вплив традиції австро-німецької музики, зокрема, чоловічого хорового співу Liedertafel. Проте, не викликає сумніву тісний зв'язок музичної спадщини І.Воробкевича з народнопісенними джерелами, а саме з старогалицькою елегією, яка акумулювала численні риси українського фольклору. Якщо І.Франко, незважаючи на глибокі знання в царині фольклору та інтерес до творчості класиків світового музичного мистецтва, все таки залишався любителем музики, то С.Людкевич став одним з основоположників музикознавства як науки та першим професійним музичним критиком в Галичині. Тому його оцінка творчої постаті І.Воробкевича має для нас особливе значення і вагу. При вивченні наукових праць, досліджень та статей С.Людкевича, в яких він піднімає складні проблеми розвитку української музики, особливе захоплення викликає їх серйозний аналіз, гостра полемічність і логіка викладу. Володіючи неабияким літературним талантом, С.Людкевич глибоко осягнув природу поезій Тараса Шевченка, до текстів якого, починаючи з М.Вербицького та І.Воробкевича, часто зверталися західноукраїнські композитори. На думку вченого, тільки муза М.Лисенка, завдяки "талантові і високій музичній культурі взагалі, а зокрема, завдяки його пильному студіюванню українських народних пісень", доросла до розуміння поезій Великого Кобзаря [13, с. 256]. Що ж стосується І.Воробкевича, то С.Людкевич, на перший погляд, не шкодує гострих слів вокальним творам буковинця, називаючи їх "карикуруванням" Т.Шевченка, якого той "убирає... постійно в зовсім чужі, ненародні строї - раз у мелодіку німецьких сентиментальних романсів, то знов у якісь штучні, неприродні акценти грубо пересадного театрального пафосу" [14, с.259].

Можливо, нині критика С.Людкевича може видатися надто різкою, але дослідник ставив перед західноукраїнськими композиторами найвищу планку. Він добре усвідомлював, що тільки володар самобутнього таланту, який отримав вищу музичну освіту, може стати справжнім професіоналом, котрий поєднає національні традиції з досягненнями європейського мистецтва. На жаль, слід визнати, що І.Воробкевич тільки в декількох своїх творах, як "Круг містечка Берестечка", "Ой чого ти почорніло", "Огні горять", зміг частково задовольнити високі вимоги С.Людкевича. Відзначаючи велику популярність в Західній Україні окремих хорових композицій буковинця, що відзначаються яскравою мелодією та

окремими "ефектними" прийомами, С.Людкевич, тим не менше, робить висновок, що "муза Воробкевича не доросла до інтерпретації Шевченка". Втім, це не завадило С.Людкевичу в 1928 році зробити редакцію хору "Огні горять". Це свідчить про відсутність упередженості та об'єктивне усвідомлення автором як сильних, так і слабких сторін таланту композитора. Дуже високо оцінив С.Людкевич статтю І.Воробкевича про М.Вербицького. Тоді це була чи не єдина біографічна довідка про першого і найвидатнішого композитора Галицької України. Згадується також 25-а річниця відзначення творчої та громадської діяльності І.Франка 1898 року, для якої спеціально були створені композиції М.Лисенка, І.Воробкевича та С.Людкевича. Цікавою також є, на наш погляд, Людкевичева характеристика творчого процесу буковинського композитора, який, отримавши належну музичну освіту, "писав багато, легко і скоро, не передумуючи і не переживаючи того, що йому несла моментальна, не раз буденна уява, і тому плодив не раз, побіч речей справді вдатних і гарних, також багато "сміття" [15, с. 284]. Звичайно, враховуючи те, що музична спадщина С.Воробкевича налічує понад 600 різних за жанрами творів, серед яких 400 для хору, важко було б сподіватися на їх мистецьку рівноцінність. Проте значна частина доробку композитора є яскравою сторінкою історії української культури, має значну художню цінність і в час національного відродження достойна ширшої популяризації. С.Людкевич у своїх музикознавчих публікаціях надавав великої уваги аналітико-критичній оцінці творчої спадщини західноукраїнських композиторів: І.Воробкевича, Д.Січинського, А.Вахнянина, В.Матюка, О.Нижанківського. Виходячи з важких суспільно-політичних та матеріальних умов, що явно не сприяли розвитку їх часто яскравих творчих обдарувань, дослідник вимушений був називати своїх старших сучасників "змарнованими талантами", навіть "дилетантами". Проте, С.Людкевич визнає їх заслуги для рідного мистецтва, бо "без них був би немислимий дальший наш поступ і від них треба нам буде класти основи дальшої музикальної культури".

Таким чином, Іван Франко та Станіслав Людкевич залишили свої цінні думки щодо творчої постаті І.Воробкевича, ювілей якого, безумовно, активізує інтерес до цього видатного українського митця. Звичайно, пропонована стаття не може претендувати на вичерпне висвітлення піднятої проблематики, а тільки залучається до подальших музикознавчих пошуків і ще глибших осягнень творчого феномену Ісидора Воробкевича.

Список використаних джерел та літератури:

1. Білінська М. Сидір Воробкевич. К:Музична Україна, 1982.
2. Вишпінська Я. Музично-педагогічна діяльність С.І.Воробкевича і розвиток музичної освіти на Буковині // Питання історії, історіографії, джерелознавства та архівознавства Центральної та Східної Європи. Зб. наук.праць - К:Чернівці, 1997. - вип. І. - с.81-87,
3. Кушніренко А. Сидір Воробкевич і сучасність //Науковий вісник Чернівецького університету. - Чернівці, 1999. - вип. 47. - Педагогіка та психологія. - с.170-175.
4. Кушніренко А. Використання музичної спадщини С.Воробкевича в процесі формування майбутнього педагога // Система неперервної освіти: здобутки, пошуки, проблеми: Матеріали Міжнародної практичної конференції – Чернівці, 1996. - кн. 4. - с.51-54.
5. Шабліовський В. Фольклорні джерела україномовної та румуномовної творчості С.Воробкевича // Слов'янське літературознавство і фольклористика. – К, 1984. - в.14. - с.62-68.
6. Франко І. "Данилові Млаці" з циклу "Знайомим і незнайомим // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т.І.-К: Наукова думка, 1976.-с.90.
7. Франко І. Лист до К.К.Попович // Зібрання творів у п'ятдесяти томах. Т.48.-К: Наукова думка, 1986. - с.423.
8. Франко І. Лист до С.І.Воробкевича // Там же. Т.49. - К: Наукова думка 1986. - с.43 - 44.
9. Франко І. Українська альманахова література // Там же. Т. 27.-К: Наукова думка, 1980. - с.103-104.
10. Франко І. Передмова (до видання: Данило Млака (Ізидор Воробкевич) над Прутом) // Там же. Т.33.-К: Наукова думка, 1982, - с.115.
11. Франко І. Рецензія на "Запорожець за Дунаєм" С.Гулака-Артемівського та "Пан Мандатор" Д.Млаки // Там же. Т.28.-К: Наукова думка, 1980, - с.107.
12. Франко І. Нарис історії українсько-руської літератури до 1890 року // Там же. Т.41.- К: Наукова думка, 1984. - с.321.
13. Людкевич С. Вокальна музика на тексти поезій "Кобзаря" // Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т.І. Упорядкування, редакція, переклад, примітки З.Штундер. - Львів: Дивосвіт, 1999. - с.256.
14. Людкевич С. Вокальна музика на тексти поезій "Кобзаря" // Дослідження, статті, рецензії, виступи. Т.І. Упорядкування, редакція, переклад, примітки З.Штундер. - Львів: Дивосвіт, 1999. - с.259.
15. Людкевич С. Віктор Матюк // Там же. - с.284.
16. Людкевич С. Поклик до нашого музикального громадянства// Там же., - с.284.

Стаття надійшла до редакції 19.01.2010

Творческая личность Исидора Воробкевича в литературном наследии Ивана Франко и
музыковедческих исследованиях Станислава Людкевича

Аннотация: В статье рассматривается творческая личность Исидора Воробкевича в литературном наследии Ивана Франко и музыковедческих исследованиях Станислава Людкевича.

Ключевые слова: Исидор Воробкевич, Ивана Франко, Станислав Людкевич, литературное наследие.

Igor Glibovyt'skyi

Creative personality of S.Vorobkevych in the literary legacy of I. Franko and the musicological works
of S. Liudkevych.

Annotation: The article is dedicated to the memory of S.Vorobkevych. Creative personality of the Bucovina's writer and musician is considered in the views of his younger contemporaries.

Key words: Memory of S.Vorobkevych, literary legacy of I. Franko.

Оксана Джус

Рідна мова в національному шкільництві: погляд Софії Русової

Анотація: У статті розглядається становище української мови в школі на переломі XIX-XX століть у погляді Софії Русової.

Ключові слова: Україна, Софія Русова, українська мова.

Упродовж століть найвизначніші філософи, психологи та педагоги утверджували думку про рідну мову як основу державності взагалі та підґрунтя національної культури, освіти зокрема. В Україні особливо гостро вона зазвучала на переломі XIX-XX ст. - в час активізації національно-визвольного поступу. Її обґрунтовує ціла плеяда освітніх діячів, чий педагогічний погляд формувалася під впливом полум'яного слова Тараса Шевченка. Серед них чільне місце посідає Софія Русова. У працях С. Русової знайшли відображення як концептуальні засади творення рідномовного шкільництва, так і психолого-педагогічні аспекти навчання української мови в школі, розвитку дитячого мовлення у дошкільних закладах. Вивчення творчої спадщини С. Русової, аналіз наукових досліджень її творчого доробку (І. Зайченка, І. Пінчук, О. Проскури) показує, що уже в ранніх педагогічних творах, вміщених у російськомовних періодичних виданнях Росії та Наддніпрянської України ("Украинская жизнь", "Южные записки", "Ежемесячный журнал для всех", "Вестник воспитания") вона виступає палким захисником української мови — як від дискримінаційних заходів російської, так і ополяченої австро-угорської адміністрацій. А в публікаціях на сторінках першого українського педагогічного журналу "Світло" розвиток мови педагог визначила одним із головних завдань нової національної школи [1, с.4].

Окремими розділами питання мови - і як головного інстинкту, який відрізняв людину від інших живих істот, і як засобу "для виявлення свого внутрішнього світу і для приймання нового безмежного знання" [2; 40], і як важливого чинника соціалізації особистості — розглядаються у фундаментальних творах Софії Русової "Дошкільне виховання" (1918), "Теорія і практика дошкільного виховання" (1924), "Нова школа соціального виховання" (1924), "Дидактика" (1928), "Нові методи дошкільного виховання" (1927). Для сучасної системи освіти в Україні особливо актуальними, на наш погляд, є судження С. Русової, які стосуються проблем двомовності в освіті, висловлені в умовах зросійщення й ополячення українців, вони позначені палкою пристрастю педагога-патріота і водночас глибоко науковим аналізом психолого-педагогічних "заперечень двомовності". У статті "Націоналізація школи", опублікованій у 1917 р. в час перших кроків нашої молодшої держави в царині українзації всього культурно-освітнього життя, С. Русова назвала навчання дітей рідною мовою першою психологічною вимогою навчально-виховного процесу. Заперечуючи лютим противникам українзації шкільництва, вона писала: "Нікому на думку не спаде взяти великоруську дитину і вчити її на чеській мові, — вона ж теж слав'янська..." І далі: "Рідна мова у вихованні й освіті — то є найкращий ... провідник думок, почувань, вражень. От через що першою свідомою вимогою за для справедливого психологічного задоволення нації є вимога національної школи" [3, с. 4 - 5]. Ще гостріше звучить ця теза у науковій розвідці С. Русової "Дещо зо сучасної педагогіки": "Двомовна, або утраквістична школа, хто її не влаштовував би, держава чи приватна особа, є не лише злим глузуванням над здоровою науковою педагогікою, але й недопустимою... образою для учнів... Двомовна школа — це педагогічний нонсенс і... життєвий злочин, яким жартувати не слід... [4, с. 44].

Важливими видаються думки педагога, що стосуються місця рідної мови у змісті освіти. С. Русова детально аналізує як шляхи і засоби розвитку мовлення дитини в дошкільному віці, так і в процесі навчально-

виховної діяльності школи. За її твердженням, навчання мови є головним завданням дошкільного виховання. Воно включав такі процеси, як виразну вимову всіх звуків (тобто формування звукової культури), розвиток зв'язного мовлення, навчання грамоти тощо. При цьому педагог була переконана, що “болочим процесом і цілком непедагогічним методом був би раптовий відрив дитин від “її хатньої мови”, тобто від діалекту, з яким вона, приходять у дитсадок. “Ніколи не можна собі дозволити глузувати з місцевої... вдома засвоєної говірки,” — стверджувала С. Русова. Нові літературні вирази, нові слова у дитячу свідомість педагог радила вводити поступово, найкраще у вільних розмовах з дітьми [5, с.53].

Щоб найкраще розвинути мову дошкільнят, слід, по-перше, “стежити за доброю вимовою дитини”, а по-друге, навчати її “гарним легеньким ритмічним віршам”; по-третє, давати дітям “розмовляти вільно”, на цікаві для них теми; по-четверте, спонукати їх “до складення самостійних творів, невеличких оповідань”; по-п'яте, розказувати їм найкращі художні твори, які б захоплювали... своїм змістом і художньою формою, мовою” [5, с. 78].

Неодноразово педагог наголошувала на потребі залучення дітей дошкільного віку до драматизації, яка “обслуговує виховання і пам'яті, і мови, й уяви” [2, с.85].

Виходячи з головного завдання початкової школи — розвинути думку й мову учнів, С. Русова окреслила зміст роботи в ділянці удосконалення їх зв'язного мовлення, навчання читання, письма, розвивати мовлення школярів вона радила насамперед через збагачення словника, надання можливості вільно висловлювати власні думки, а не лише слухати свого вчителя. Саме тому вже на перших уроках учитель повинен систематично і цілеспрямовано залучати дітей до осмислення розповідей. Водночас потрібно привчати дітей до слухання розповідей учителя, читання ним творів рідної літератури. Починати треба, писала С. Русова, “з найпростіших творів народного епосу, казки, загадки, думи, пісні й т. п., дати дітям почути їх красу, музичний ритм, мальовничий зміст. Формулюючи вимоги до читання художніх текстів учителем і учнями, С. Русова вимагала виразності, ясної дикції, пояснення педагогом незрозумілих для учнів виразів загодою, щоб вони мала змогу “як найглибше віддаватися насолоді при слуханні” [6, с. 132].

Навчання мови, на думку вченої, включає не лише формування умінь слухати, читати, переказувати і розповідати, але й писати, грамотно викладати свої думки на папері. Важливого значення вона надавала пропедевтиці письма: ще в дошкільному і молодшому шкільному віці радила широко використовувати малювання, ліплення, вирізування; інші активні творчі роботи, які б готувати руку дитини до виконання письмових вправ, виробляли в неї елементи графіки письма, С. Русова була прихильником “гарного письма дитини”, краще прямого, ніж похилого, вимагала, щоб воно стало для учнів свідомим виразом їх власних думок, а не механічною оправою. Замість диктантів радила практикувати вільні письмові перекази прочитаного, оскільки саме в такій праці 10-12-річних дітей виробляється найкращий індивідуальний стиль, здібність легко передавати свої враження у формі опису,...чи власного оповідання” [6, с. 134].

У працях С. Русової знаходимо чимало думок щодо вивчення “чужих мов”. Знайомство з ними, вказувала педагог, “дав кожній людині змогу вступати з чужими народами в безпосередні зносини через літературу цих чужих, часто дуже далеких народів можна дізнатися про душу цих народів, про їх ідейні змагання... [7, с.56]. Проте слідом за К.Ушинським вона була переконана, що можна і треба “вчити і навчатися усяких мов, але вчитися, думати, засвоювати успішно нові знання можна лише на тій мові, яка для учня цілком рідна, якою він з малих літ висловлює свої переживання, свої думки, свої почуття” [4, с.43].

Педагог розглядала мову і як один з найвиразніших факторів соціального виховання людини. У праці “Нова школа соціального виховання” С. Русова стверджує, що головна вартість мови не в ній самій, а в тому, що вона є знаряддям, засобом вияву симпатії, набирання знання, досвіду. Через мову, стверджує С. Русова, дитина навчається через мову вона себе виявляє перед іншими” [8, с. 73].

Проаналізовані положення творчої спадщини визначної громадської діячки і педагога Софії Федорівни Русової уможливають висновок про те, що вимога рідної мови для всієї української освітньої справи виступає у її творчій спадщині і в практичній діяльності як складова глибинних і багатограних процесів державотворення, формування національної самосвідомості підрастаючих поколінь, як один з найважливіших чинників удосконалення вмісту освіти, що в надзвичайно цінним і корисним для нашого сьогодення, для теорії та практики розбудови шкільництва незалежної Української держави.

Список використаних джерел та література:

1. Русова С. Нова школа //Світло, 1914. — Кн.7-8. — С.4.
2. Русова С. Теорія і практика дошкільного виховання, — Прага: Український Громадський видавничий Фонд, 1924. — 123с.
3. Русова С. Націоналізація школи //Вільна Українська Школа.— Київ, 1917.— №1. — С. 3-7.
4. Русова С. Дещо зо сучасної педагогіки / Про психологічні і педагогічні заперечення двомовності/ /У кн.: Софія Русова і Галичина: Збірник статей і матеріалів./ Упор. Нагачевська З.І. — С.39-45.
5. Русова С. Нові методи дошкільного виховання. Прага: Видавниче т-во “Сіяч”, 1927. — 109 с.

6. Русова С. Дидактика. — Прага: видавниче т-во "Сіяч", 1925. — 190 с.
7. Русова С. Націоналізм та інтернаціоналізм у вихованні // Альманах "Жіночої долі" з додатком календаря на рік 1928. — Коломия, 1928. — С.55-58.
8. Русова С. Нова школа соціального виховання. Катеринослав-Ляйпціг: Укр. вид-во, 1924. — 150 с.
Стаття надійшла до редакції 12.02.2010

Оксана Джус

Родной язык в национальной школе: взгляд Софии Русовой

Аннотация: В статье рассматривается состояние украинского языка в школе. на переломе XIX-XX веков во взгляде Софии Русовой.

Ключевые слова: Украина, София Русова, украинский язык..

Oksana Jus

Nativ language in national school.View of Sofia Rusova

Annotation: In the work there are described analizis of Sofia Rusova abovt situation nativ language in national school. XIX-XX st.

Key words: Ukrainian, Sofia Rusova, ukrainian national school.

УДК801(477)

Тетяна Донцова

Героїчний епос Бориса Грінченка

Анотація: В статті розглядається героїчний епос Бориса Грінченка в контексті української літературної традиції.

Ключові слова: Борис Грінченко, героїчний епос, українська літературна традиція.

Злам століть характеризується взаємовпливом сталих літературних традицій в яких Борис Грінченко творить свій український героїчний епос кінця XIX початку XX століття[1, с.46]. Ще раніше ми досліджували героїчний епос українця в VI числі Українознавця через психологічні підвалини[10, с.81 - 83].

У цьому дослідженні ми вцілому демонструємо український героїчний епос, який Б.Грінченко виводить з давніх слов'ян, і вірить у його магічну та містичну силу й тому висвітлює героїзм в літературному варіанті [2, с.154]. Б.Грінченко не випадково у літературно-художній формі апробує українського героя [3] — це результат суб'єктивної авторської творчості[4, с.76-77].

Його герой це український ідеал[5, с.124], з ним він пов'язує сенс життя та відновлення України, її літератури. Його літературний герой показує героїзм українця у його боротьбі з ворогами [6, с.146.]Б.Грінченко героїчним епосом виводить головний ідеал українця, який бореться за волю[7, с.78].

Головне у літературі Б.Грінченка, це приклад героїства українця[10,с.81-83], яке він пов'язує літературою та історією [6, с.147-148].Герой у нього це певний ідеал, він служить людям[8, с.38] і вносить в свідомість українського народу істотичну правду в літературній епосній формі [9, с.918], своє українською мовою спілкування [6, с.148]. Герой у Б. Грінченка має свою, героєву душу, через яку передає літературні форми української минушини[10, с.30], через епос минулих епох [9, с.150].

Б.Грінченко традиційним епосом подає перебіг думок героя в контексті української літературної традиції при витворі образу героя. Він відтворює героїзм українців при застосуванні прийому художнього та літературного мислення, як плин свідомості, яка притаманна для відновлення через український національний епос, історико-літературне світобачення.

У висновок скажемо, що Б.Грінченко наголошує, що українські думи мають вирішальне значення, для відновлення думного епосу українського народу, як і української літератури вцілому[10, с.81 - 83].

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Ницше Ф. Антихристианин: Опыт критики христианства// Сумерки богов/ А.А.Яковлева. — М., 1990
- 2.Худаш М. З історії укр.антропонімії. — К.: Наук.думка, 1977. — 235с
- 3.Белей Л. Українська літературно-художня антропонімія кінця XVII — XX століть: Дис.док.філолог.наук: 10.02.01.- Ужгород, 1996. — 393с.
- 4.Хигир Б. Тайна имени\ Личный магнетизм. — М.: Книжный мир, 1990. — 95с.
- 5.Глинський І. Твоє ім'я — твій друг. — К.: Веселка, 1978. — 235с.

- 6.Грінченко Б. Зернятка. – К.: Веселка, 1989. – 271с.
- 7.Белов В. Знання про смерть лише примножують скорботу\\Наука і суспільство. – 1993. - №2.
- 8.Громов Е. Правда героя\\ Громов Е. Восхождение к герою. – М.: Просвещение, 1982
- 9.Урнов Д. Потока сознания литература// Краткая литературная энциклопедия. – М.: Сов.Энцикл., 1968. – 975с.
- Дем'янюк М. Еволюційні процеси в українській прозі кінця XIX – початку XX століття. Форми та функції внутрішньомонологічного мовлення: Дис.канд.філолог.наук: 10.01.01. – Дніпропетровськ, 2000. – 171с.
- 10.Т.Донцова. Героїчний епос Б.Грінченка: психологічні підвалини героїчної особистості. Українознавець.- Львів, 2008.- Вип. VI.

Стаття надійшла до редакції 29.02.2010

Татьяна Донцова

Героический эпос Бориса Гринченко

Аннотация: В статье рассматривается героический эпос Бориса Гринченко в контексте украинской литературной традиции.

Ключевые слова: Борис Гринченко, героический эпос, украинская литературная традиция.

Tateana Doncova

Heroic literature of B.Grinchenko

Annotation: In the work there are described heroic of B.Grinchenko in ukrainian literature tradition.

Key words: B.Grinchenko, heroic literature, Ukrainian literature tradition.

УДК801(477)

Виктор Дудченко

“Викторид” - обучение Украинскому Языку для русскоязычных средствами международной азбуки

Аннотация: В статье рассматривается проблема обучения русскоязычных украинскому языку.

Основной акцент концентрируется на средстве обучения международной азбуке.

Ключевые слова: Украинский язык, международная азбука, русскоязычная среда.

Общепринято считать для введения обучаемого в области элементарных знаний какого-либо иностранного языка необходимо пройти курсы обучения сроком один год, полгода или 3 месяца в зависимости от качества и нагрузки обучения. Иногда этот вопрос обучения стоит так остро, что необходимо изучить выбранный язык в кратчайшие сроки. Можем привести такой пример. В одном коммерческом институте было отчислено от обучения на подготовительных курсах около 80 абитуриентов. Отчисленные не знали своего родного украинского языка. Мы предлагаем для устранения данной нестыкованности обучения второму языку, в нашем случае, украинскому, выделить только один день. Если такой оборот получится, то ученики получают знания, а преподаватели получают дополнительно в свой заработок существенную прибавку. А теперь о методике обучения русскоязычным украинского языка за один день. Конечно, это должна быть особая методика. Существует язык БЕЙСИК, позволяющий на самом низшем уровне общаться на английском языке. Он включает в себя всего около сотни слов. С другой стороны, за 1 год можно ли изучить украинский язык? А за два года? А за пять лет? А за десять лет? Орфографический словарь украинского языка под редакцией С.И.Головошчука и В.М.Русановского (Киев, 1975, издательство “Наукова Думка”) содержит 114 тысяч слов. Вряд ли такая лексика под силу одному человеку, да и нужно ли это. Любой человек живет в определенной области словарного запаса, включающего общую и специфичную для его интересов, его профессии подобласти лексики. Сузим первоначальную лексику до 100 слов общей лексики и 100 слов специфичной (специальной) лексики. Мы предлагаем в первую часть слов общей лексики для обязательного запоминания. Включить слова с их украинским переводом: открыть-відкрити закрыть-закрити начать-почати закончить-закінчити позвать-покликати послать-послати читать-читати писать-писати показать-показати убрать-прибрати двигаться-рухатися направо-праворуч налево-ліворуч вверх-вверх пауза-пауза входит-входити ставить-залишити и т.д.[1; 3]. В группу специальной лексики по филологии входят слова: буква - буква писать-писати знак-зчитать-читати сказка-казка чертить-креслити пьеса-п'єса рисовать-малювати рассказ-розповідь окрашивать-зафарбовувати повесть-повість описать-описувати роман-роман вспомнить - згадувати герой-герой почувствовать-відчути сюжет-сюжет полюбить-покохати фабула-фабула огорчить-засмутити развить -розвивати убрать-прибрати конфликт-конфлікт родить-народити. В данной подборке минимального словарного состава заметна некоторая перегруженность лишними словами, которая подкорректируются преподавателем. Таким образом, словарный состав для данного (или из нескольких)

занятия зависит от темы, предложенной преподавателем. Итак, дорогие читатели, за один день можно изучить украинский язык при следующих ограничениях: ознакомиться с общей лексикой в пределах 30-50 самых необходимых слов и 30 специальных (профессиональных) слов. Для знания украинского языка в полном объеме это явно мало. Но мы же ставим перед собой очень скромные задачи. И, второе, если учесть, что обучение – это есть знания, умения и навыки, то это будет знание украинского языка в пределах избранной лексики. Но этого может быть вполне достаточно для общения обучаемого и преподавателя на низшей стадии или в пределах данного занятия. Для эффективности обучения мы предлагаем в классе при проведении занятия – украинский язык за один день использовать стендовый плакат со списком необходимых слов на русском языке и перевод их на украинском языке. Еще удобнее использовать диапроектор с возможностью демонстрировать переводчик при дневном свете. Перед глазами учеников – переводчик, который не нужно переписывать в свою тетрадь. Для индивидуальных занятий можно использовать специально разработанные, непохожие на существующие, методические видеофильмы. Все это сократит время для изучения. Умение пользоваться словарным составом происходит во время занятий. Остается невыполненным пункт “навыки”. Это закрепляется на последующих занятиях во фрагменте урока – повторение в тот же день или другие дни в пределах 6 – 12 академических учебных часов. Освоение словарного состава, которое мы называем изучение украинского языка за 3 – 4 занятия уже наберется словарный состав и умение пользоваться словами принятыми правилами. Занятия должны быть разнообразными, в игровой форме. Обучение облегчается тем, что украинские слова очень близки к русским с соответствующими особенностями украинского языка. Ускоренное обучение осуществляется не за счет запоминания новых слов заучиванием, а использованием “шпаргалки”, которая в данном случае играет положительную роль и еще за счет подготовки преподавателем насколько возможно краткого словарного состава. Но за те деньги, которые мы подсчитали выше и для получения дополнительного эффекта можно организовать дополнительные курсы для преподавателей по новой системе и дополнительно поработать для подготовки справочного, наглядного материала. Есть еще ряд особенностей методики обучения украинского языка “за один день”, о которых будет написано во второй части статьи в одном из следующих сборников. В заключение можно сказать, что данная методика для подготовительных групп вполне обоснована, так как обучаемые на занятиях присутствуют регулярно и они заинтересованы в знании нового для них языка. Во второй части статьи мы покажем методику ускоренного усвоения новых слов. А за следующие 5 минут времени, во время которого вы дочитаете статью, вы будете уже готовы прочесть маленькое сообщение на украинском языке. Итак дорогие читатели, если текст на данной странице или в данном фрагменте \ мы предлагаем коротенькую новую украинскую песню \ набрать на украинском языке, а в скобках наиболее непонятные слова набрать шрифтом в два раза крупнее размером, то эти новые слова будут бросаться нам в глаза и запоминаться помимо нашей воли. Если этих слов не будет слишком много, то большинство из них будет зафиксировано нашей памятью, даже если преподаватель даст команду не запоминать эти слова. Второй способ заключается в том, чтобы в произвольных местах текста выделяющимся шрифтом печатать украинские слова и перевод к ним или наоборот. Эти слова должны входить в тот минимум общей и профессиональной лексики, о котором говорилось выше. Имеются еще другие хитрости, о которых мы не упоминаем. В заключение приводим обещанные стихи, которые неподготовленным в украинском лексиконе читателям предлагаются в качестве первого зачета для перевода с украинского языка на русский [2;3].

Успеха вам! ДЕРЖИСЬ! Злякався сісти на пором, \ з - побоялся бы, с - сесть \ Что в океані крутить шторм, щ - что к - треплет \ Мені не треба мерседес \ м - мне т - нужен \ Без тормозів та трьох коліс \ та2 - и т3 - трех \ Фортуна вертка, не журиш \ в - ненадежна ж - печалиться \ як щогла з парусом зі скрипом, та тримайсь! \ Я-как, щ-мачта, з-со, т2-держись \ похід потрібен капітан, \ п - путь п2 - нужен \ такий, що має тонкий стан, \ м - имеет \ палкі уста потрібні їй \ п - пылкие \ що б бурі були не страшні. \ б - были \ Не зарікайся, не бурчи, \ з - ручайся б - ругайся \ не тільки ласка, є - дощі \ т - только д - дожди \ і океан лиш той пройде \ п - пройдет т - тот \ хто вірність в серце пронесе \ х - кто в - верность з - с \ [3].

Итак, методика нашей научной статьи предназначена для обучения, в избранном случае, украинскому языку тех украинцев, которые родились или выросли за пределами Украины и не имеют возможности даже на низшем уровне изучать по своему желанию свой родной Украинский язык.

Источники:

1. Дудченко В.И. Музыкальная системная азбука “Викторид”. - М., Изд. МГОПУ, 1997.
2. Дудченко В.И. “Викторид”. Методика начального обучения. - М., 1994.
3. Орфографічний словник української мови. – Київ “Наукова Думка”, 1975.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2010

**“Вікторід”- навчання української мови для російськомовного
середовища засобами міжнародної азбуки**

Анотація: В статті розглядається проблема навчання української мови для російськомовного середовища.

Основний акцент концентрується на засобі навчання міжнародній азбуці “Вікторід”.

Ключові слова: Вікторид, Українська мова, міжнародна азбука, російськомовне середовище.

Viktor Dudchenko

“Viktorid” – studying ukrainian language among russian environment by international alphabet

Annotation: In the work there are described the problem of studying ukrainian language among russian environment.

Key words: Viktorid, environment, ukrainian language.

УДК801(477)

Віктор Ідзьо

Філологічна реконструкція розвитку назви села Угринів

Анотація: У статті розглядається філологічна реконструкція розвитку села Угринів.

Основний акцент концентрується на вивченні філологічних концепцій з вивчення назви села Угринів.

Ключові слова: Угринів, філологічна реконструкція назви села Угринів.

Археологічні та історичні дослідження засвідчують, що на території Угриніва з незапам'ятних часів проживали люди. Їх археологічні старожитності, історичні, топографічні джерела, етноніми, топоніми є предметом зацікавлення представників Угринівської влади, зокрема голови сільської ради Романа Терешкуна, краєзнавця Й.Карпіва, українських вчених Ю. Полянського, В.Грабовецького, Б.Василенка, В.Ідзьо, В.Костіва, С.Пушика, В.Артюха. та місцевих угринівських істориків - краєзнавців, таких як Н.Сокуренько, М.Венгровича, Р.Процака, які виложили свої напрацювання щодо розвитку та етнованазви рідного села Угринів в своїх працях[1, с.194 - 195; 7, с.11 - 13; 22, с.2 - 22; 23, с.2].

Однак, найбільше зацікавлення щодо розвитку населеного пункту та назви села Угринів з незапам'ятних часів складають ґрунтовні незалежні філологічні дослідження львівського санскритолога В.Кобилуха[10, с.90 – 100; с.45 - 49] та київського мовознавця С.Наливайка[16, с.17 - 24; 17, с.21 - 42; 18, с.161 - 168; 19, с. 492 - 493, с.507; 20, с.287 - 289] та інших вчених - мовознавців та лінгвістів, які будуть розглянуті в розділі “Філологічна реконструкція розвитку села Угринів”.

З глибини віків разом із зародженням та існуванням будь - якого поселення, села, як наприклад села Угриніва Тисменицького району Івано - Франківської області, його безпосередньо супроводжує своє власне ім'я, найменування, яке виражається, як певними символами чи потрясіннями епохи (наприклад перебування та прохід Угрів через Україну та Галичину в 986 році IX століття), діяльністю тих чи інших народів та особистостей, власною мовною та культурною традицією та мовною та культурною традицією сусідів, наприклад, угорців.

Звичайно великим потрясінням, військово - політичним та культурно - мовним, господарським та етнічним впливом на населення Галичини було переселення угорського народу, як їх називає літопис “Угрів” у IX столітті, що відтворено як у відчизняних, угорських так і в зарубіжних джерелах, засвідчено археологічною, топографічною наукою відбито в назвах сотень населених пунктів по всій Україні в тому числі й у етно - культурній пам'яті жителів галицького села Угриніва.

Зазвичай інородні назви поселень в тому числі й Угриніва, в українському етномасиві виникають не випадково, а незримо несуть певний філологічний та історичний зміст.

Первинне ім'я Угринів, з філологічної точки зору, може змінюватись, вдосконалюватись, проте суть його, як і потрясіння певної епохи, зокрема 896 рік IX століття, час вторгнення угрів у Галичину, збереглося назавжди. Люди, народжені у селі, наприклад Угриніві, зберегли стародавню легенду через покоління про прихід угрів у 896 році та заселення території, яке носить село Угринів. Ця назва села є, якщо не безпосередньо пов'язана з історичною та з мовною назвою та традицією, то десь на чужині щоразу пригадавши своє село Угринів, її мешканець поринає у приємні ностальгічні спогади про своє рідне село з яким пов'язується певна етнічна, мовна, культурна та історична пам'ять. Тому кожному односельчанину, мешканцю, уродженцю села Угриніва буде цікаво дізнатися про етимологію та мовні, лінгвістичні гіпотези

виникнення населеного пункту, яку буде розглянуто з філологічної точки зору, під впливом переселенців угрів, які у 896 році пройшли крізь галицькі села і своїм перебуванням під стародавнім Галичем дали назву села Угринів, яку ми розглянемо через призму аналізу філологічних, лінгвістичних, санскритичних та топографічних джерел. Добре відомо, що назва Угринів є надзвичайно поширена, з філологічної та лінгвістичної точки зору, назва серед прикарпатських і українських поселень взагалі. Щонайменше ще три села Івано - Франківської області мають таке ж найменування. Зокрема, існує Угринів (Старий і Середній) у Калуському районі. Окрім того, легко відшукати назву села Угринів у інших областях України. Відтак, Угринів є у Львівській (Сокальського району), Тернопільській (Бережанського району), Чернівецькій (Заставненського району) областях та інших. Ще декілька поселень мають назву, що співпадає зі словом “Угринів” за спільнокореневою основою або змістовим навантаженням. До таких належать Угриньківці Чортківського та Заліщицького районів Тернопільської області, Угринь Галицького району Івано - Франківської та Чортківського району Тернопільської областей, Угорці Золочівського району Львівської області та Ярославського повіту Польщі, а також Угнів, що під Львовом та Угорники біля Івано - Франківська та Отинії. Попри те таку мовну спорідненість у назвах згаданих сіл та поселень не обов’язково свідчить про однакове їх походження. Річ у тім, що в імені можуть бути закладені, насамперед, різноманітні мовні, географічні, історичні характеристики, елементи традицій, обрядів, мови та фольклору, які притаманні для даної місцевості. Відтак, надзвичайно важко встановити мовну та лінгвістичну, достеменно правильну версію походження назви села Угринів, адже варіантів наразі є кілька. Найвідомішу і найвірнішу версію подає краєзнавець Йосип Карпів у книзі “Таємниці місцевих назв”. “За народним переказом, - вважає автор, назва села походить від прізвиська Угрин - першого поселенця на цій території. Спочатку говорили: Угринів двір, Угринів лан, а потім із збільшенням кількості жителів, назва перейшла на все поселення. Частина села, яка розташована на вищому кінці отримала назву Угринів Горішній, а та, що на нижньому - Угринів Долішній...”[9, с.50].

З таким твердженням важко не погодитись, адже ще до XX - го століття в селі, скрізь легенди згадувались якісь стародавні угри, угрини, наголошувалось, що ним є гурики г - урики, які ніби то походять від присвійних імен Угрин, Угринів, що нібито гурики - угрики - угрини і причетні до етноніму Угринів.

Що ж до перших жителів Угриніва то у “Довідці про історію села” зазначено: “Дехто оповідає, що першими на селі були три брати - ковалі Будзенки. Інші говорять, що першими були угри Гурики - Г - Угрики”. Якщо такі дані достовірні, то дотримуючись аналогії до версії Й.Карпіва, можна припустити, що назва нашого села трансформувалась і розвинулась саме із прізвиська Угрин - Гурик. До того ж у архівних документах, що відносяться до XV століття наше село йменується Гугринів, Г - Угринів[9, с.50].

Врешті, традиційно вельми популярним є твердження про те, що чимало назв місцевих населених пунктів нерозривно пов’язані з їх географічним місцезнаходженням. Дотримується цього і відомий письменник та поет, Степан Пушик, який у своїх публікаціях зазначає: “...над Золотою Бистрицею є село Клузів, тобто те, що виникло коло луку, “клузі”... А ще вище цього села є Угринів, за річкою - Угорники. Населених пунктів, урочищ з такими назвами є доволі багато, бо виникали поблизу гір, тобто “у гори”...”. Надалі С.Пушик спростовує чергове припущення про походження села Угринів - основою для появи присвійного імені “Угринів” стали найперші поселенці - племена угрів. “Немає ніяких підстав назву Угорщина, угри виводити від “югри”. Уграми могли називатись ті слов’яни, що жили “у гор”. Очевидно, що так само “югрою” називаються племена, що були за Уральськими горами”. Філологічна версія С.Пушика “назв села Угринів - “У Гори” мала би наукову цінність, якщо вона підтверджувалась якимись іншими поселеннями такого типу і з такими назвами в регіоні Галицької області. Угринів розміщений зі сторони Чорного лісу, і у лісі на Верхньому Угриніві і на полі між Верхнім і Нижнім Угринівом і на рівнині у більшій мірі, а не біля гори “У Гори”. Угринів більше тяготеє до ріки та лісу, до стародавнього центру Галича, з другої сторони до ріки Бистриці, а не “До Гори”[23], тому ця філологічна гіпотеза поета С.Пушика малоімовірна, оскільки літописець Нестор називає Карпати у XII столітті “горами Угорським”, “горами Кавкасієвським себто Угорськими”[25, с.1].

Цікавою мовознавчою версією походження села Угринів, є дослідження львівського санскритолога В.Кобилуха, яку він виловив в своїй статті “Праісторія топоніму Угринів” у якій розглянув топонім Угринів через призму санскриту[10, с.90 - 100; с.45 - 49].

Дослідник В.Кобилук у своїй філологічній версії походження села Угринів наголошує: “з давніх давен мовознавці знають назви Угри, Угринів, Угорський, Угерці, Угорці, Угорники та Угриньківці, як похідні від єдиної основи Угри, угорський... Чогось ніхто не застановився на тих українських лексичних основах які має папалелі у словниковому складі угорської мови, бо вони не угорського походження, а виникли під угорським, очевидно політичним впливом. Чогось ніхто не застановився, що ні одна з тих лексичних основ не появилася в словниковому складі угорської мови, бо не з угорського походження, а тільки виникла під угорським впливом. Угорці - мадяри прибули в Східну Європу в 375 році нової ери разом із першою монголо - китайською навалою, а в Закарпаття - щойно на початку X століття. До приходу в IX

столітті тут виявляється не було їх постійних топонімів чи гідронімів на території нашої держави, бо угорці захопили давно обжиті праукраїнські землі, тимчасово перебуваючи в них, от як на прикладі в околиці Галича, в селі Угринів Тисменицького району Івано - Франківської області, нав'язали, свій топонім, Угринів, а захоплений народ поступово підкоряли і мадяризували. Власне так під їх впливом виник починаючи з IX століття топонім Угринів. За кілька століть уже мали силу нападати на інших і поширювати свою мову подібну до узбецької похідної із північно - західного китайського племені "ефталідів". Угорці й донині їдуть туди і в Мордву і Комі АР по діалектологічні скарби. Топонім із кореневою основою на Угри - розповсюджений майже по всіх їх руху в час переселення по всій Україні в IX столітті[10, с.90 - 100; с.45 - 49]

Як засвідчує "Словник географічних назв України" назви з похідною Угри - Угринів відомі по руху угорських племен на захід, а саме:

1. Угри - Львівської області Городоцького району;
2. Угринь - Тернопільської області Чортківського району;
3. Угриньківці - Тернопільської області Чортківського району;
4. Угриньківці - Тернопільської області Заліщинського району;
5. Угорці - Ярославського повіту в сучасній Польщі;
6. Угерці - Перемишльського повіту в сучасній Польщі;
7. Угерці - Львівської області Самбірського району;
8. Угорці - Львівської області Золочівського району;
9. Угорське Коло - Львівської області Стрийського району;
10. Угорники - Івано - Франківської області Тисменицького району;
11. Угринів - Івано-Франківської області Калуського району;
12. Угринів Верхній - Івано-Франківської області Тисменицького району;
13. Угринів Нижній - Івано - Франківської області Тисменицького району;
14. Угринів - Івано - Франківської області Тисменицького району;
15. Угринів - Волинської області Горохівського району;
16. Угринів - Тернопільської області Бережанського району;
17. Угринів - Львівської області Сокальського району;
18. Угринів - Тернопільської області Підгаєцького району;
19. Угринів - Чернівецької області Заставнівського району;
20. Угриничі - Волинська область, Любешівського району;
21. Угроїди - Сумської області Краснопільського району[4, с.316 - 317; 10, с.90 - 100; с.45 - 49].

Усі ці назви, наголошує санскритолог В.Кобилух, потрібно ретельно проаналізувати в санскриті, порівняти з іншими мовами і тоді виявиться, що з якого кореня походить назва поселення Угринів. Український філолог, знаючий мову та праісторію України, повинен погодитися з тим твердженням, що тільки санскрит допоможе досягнути неоціненну вартість найдавніших унікальних археологічних знахідок історії рідного краю і виведе нашу мову на правдиву дорогу свого походження. Бо люди плекали свою мову, як їм диктував Всевишній а усіх галузях життя держави, не чекаючи, поки прийдуть у 375 році монголо - китайські дикі та голодні племена ефталітів, яких народ назвав мадяри - угри - печеніги - бургари - половці - татари. Всі вони нищителі українських поселень IV - IX століть н.е. То ж усі вони з одного гнізда хижаки, що започаткували так звану "угорсько - фінську групу народів" після 375 року... Тому назва "Угри", що первісно означувалась, як "страх, страшний, жахливий" ономізувався із словами "Гори Угорські", як наголошував літописець Нестор, тобто українською мовою розуміється як мешканці Гір. Появилась лексима - Угринів, Угорець, мешканців прийшлих від похідної Угорщина - (у санскриті "нічний злодій"). Згодом у праукраїнські корені основи непоміть перемішалися з мадярськими словами утворюючи літературну угорську мову, та створюючи етнізм Угри, Угринів. Нині мало хто вбачає щось інше. Тільки Санскрит (надалі буде скорочено "сс") може нас усіх поєднати із правильним розумінням[10, с.90 - 100; с.45 - 49].

У санскриті - *ugrata* означає - 1. насилля, грабдація; 2. суворість.

У санскриті - *ugra* - *grabhava* (bah.) означає 1. той, що володіє величезною могутністю; 2. державний, керівник, діяч[13, с.112].

У санскриті - *augrua* n. - (читається із подовженням першим складом " угрія". П.П.Білецький - Носенко у 1843 році " називає: "угри, Венгрія"[2, с.362].

У санскриті - *dugha* m. - (читаємо ужа) - 1. приплив, 2.повінь, потоп[13, с.143].

Похідні українські прізвиська: Ожга, Ожак та російське слово "ужас, ужасно, ужасный, ужасать" і т. д.

У " Санскритсько - німецькому словнику" Клауса Мілюса слова санскриту пишуться латинською мовою. Але щось подібно до Угринів не виявляємо. Для зацікавлених наводимо декілька прикладів із первісним - *ugra*, переклад якого подаль вище, наприклад:

У санскриті - *ugra* - *karman* :

1. що пов'язаний на із мгутньою дією на людину;
2. що нагадує диявола.

У санскриті - ugra - grosa (читаємо угра - гося), пізніше - жося): 1. шум, несамовитий гамір, 2. крик, 3.оголошення.

У санскриті - ugra - gasmi - величезне могутнє сонце.

У санскриті - ugra - rus (читаємо угра - русь) - величезна краса, блик.

Rus, rusati, rusita - означає: 1.прикрашати, 2. малювати красивою фаобою все гарно, 3.обсипати чимось красивим, 4. запліднювати красою. Похідні: Русь, ім'я Рузя, Рузіта, рушати.

У санскриті - ugra - virua - 1. величезна руїна; 2. надмірне страждання.

У санскриті - ugra - vega m. 1. надмірна стрімкість; 2. надмірне страждання.

У санскриті - ugrayudha (являється уграюда) - страшенно жорстокий воїн[27, s.78 - 79].

На півдні Чехії є містечко під назвою Угерське - Градіште. Тут є зрозуміло, що мається на увазі “ угорське (мадярське) місто.

У Західній Європі в Бельгії, на схід від Брюсселю є топонім Угре із тим самим праукраїнським значення, що й угра.

Санскритське слово угра вже від багатьох тисячоліть входить у назву найбільшої ріки Європи - нинішньої Волги в Російській Федерації. Нині збереглася назва ріки Угра і назва міста Угра на півночі Смоленської області.

Ще в II столітті нашої ери грецький історик Птолемей мандруючи по Русі, називає гідронім Угринів - “Ugra” уже спрощеним уривком складу РА (га). Власне той єдиний склад первісного слова “ ugra” зі своїм давнім етимологічним значенням увійшов до назви “ Могутнього небесного світила - Сонця” даснім єгиптянам ще в V - IV тисячолітті до нашої ери, які походять з Правобережної материкової Праукраїни. Через те 12 вересня 1822 року француз Жан - Франсуа Шампольон вичитав єгипетські ієрогліфи тільки серез знання так званої “ давньоскіфської”, тобто праукраїнської мови”[11, с.19, с.35, с.63 - 66, с.223; 10, с.90 - 100; с.45 - 49].

Очевидно, багато тисячоліть це слово служило своєю назвою у гідронімах і топонімах , коли навіть спрощену половину слова - один наголошений склад “РА” дав давнім єгиптянам основу на знамениту назву “Божого Світла на Землі”. Подібні спрощення в праукраїнській мові були вже чимало тисячоліть тому, але тільки при умові активного і єдиномовного спілкування. Таких прикладів у сучасній українській мові немало, бо вона в нас найдавніша на світі і була єдиномовна протягом сотень тисячоліть. Сюди належать такі слова: “іти на прю”, де “прю” складається із складів пер - рю, хліб - складається із двох стародавніх основ: хур - ліп, ріка Буг (від бу - гата). Роксоляна від санскриту - “Праксаяна”, що означає “очищення, обмивання (у свченій воді); цимбали - у санскриті - цінт - бала “сила задуму”, Ірпінь - у санскриті - іра + пінь - означає “ освіжаючий напій”...

Лексема угра є дуже давньою. Від неї походять наші гідроніми: Укра, Вкра, Вікра і назва - Україна[11, с.214], яка містить в собі фонетичні зміни ще з одного періоду, коли фенома [g] переходила в феноми [r] і [k]. Тому маємо Угра - УРА! (Слава!). Інша назва вийшла із ugra + jna (janati / janate) -

1.той, що знає, розуміє, усвідомлений;

2.m. знавець; janatar m. - знавець, свідок.

Отже, Україна це:

1.”Та, що знає велич Божу”;

2.”Та, що розуміє славу Божу”[14, с. 22 - 45; 10, с.90 - 100; с.45 - 49].

Прадавня основа Угра - залишила великий слід у нашій правмові та в мовах сучасного світу. Вона є в первісному і в пізнішому, вже в еволюційно зміненому, вигляді, що впізнаємо при уважному вивченні історії рідної мови і то тільки в порівнянні з нашою прамовою - Санскритом[10, с.90 - 100; с.45 - 49].

Топонім Угерці, Угерське Градіште та Угорське Коло є похідні пізнішого походження, вже еволюційно зміненого, від назви “угрія, угри” (див. Словник П.П.Білецького - Носенка). Похідна: угарі, вугарі, вугравати, вугристий[3, с.316].

Цих дві лексеми змінювалися спочатку у двох напрямках:1. Фонема - [Г] переходить у фонему - [Г]; фонема - [Г] оглушується, тобто полегшується в артикуляції, дає також щілину, але, але більш передню фонему [К]. Маємо угри. Інша лексема укри, але з тим же наголосом на першому складі - пішли на схід і пішли на захід у спрощеному вигляді[10, с.90 - 100; с.45 - 49].

На півдні Середнього Сибіру Російської Федерації (РФ) є топонім УК над річкою Уда Іркутської області. У цій назві зберігся перший наголошений склад. Таке ж явище спрощення є у лексемах з ненаголошеним складом у слові протягом тисячоліть виявляємо в глитві в назві м. Укмегре на північному сході від Кавнасу. У санскриті - mrga[13, с.518] - (читаємо мрьга) - 1. дичина, дика тварина великого чи малого розміру; 2. олень, серна, вепр. На ґрунті литовського пізнішого повноголосся дало Мерге, а в Україні,

Польщі та Вірменії - Мугра. До речі слова з такою основою, як і в афганській мові, мають негативне, а той лайливе забарвлення у побутовому спілкуванні[10, с.90 - 100; с.45 - 49].

У німецькій мові є топонім “Уккерат”, що в санскриті складається із двох основ (ukra+rati), що разом означає “той, що забирає страх і тим самим додає спокою”. Тут зустрічаються дві кореневі основи, тому “перемагає” наголошений склад - uk + rat. Але ж у німецькій мові є закон позначення наголосу подвоєнням фонем у наступному складі і виходить - “Уккерат”. Цей “німий” закон дуже часто змінює основну форму первісного кореня праукраїнської мови, ніби “соромлячись” свого походження від найдавнішої неньки. Чи не краще позначити наголос нинішнім слов’янським методом. Та, “що край, то звичай” [16, с.17 - 24].

Голосна [Е] тут виконує зв’язкову функцію між двома коренями так само, як і в новішій українській мові першого тисячоліття до н.е. документом якої є величава праукраїнська пам’ятка історії мови - “Велесова Книга”.

Назва нинішнього східно - бельгійського містечка Угре в і села Угри (нині вимовляють Угри Городоцького району на Львівщині) походять від первісного ugra у значенні: “міфчний, могутній, сильний, божественний, строгий, силач, моцар, епітет Шиви та Рудри...”. Похідне: унри, угарі, угристий, вугарі (висипка), вугроватий[3, с.316], угор (риба).

Містечко Угроїди - топонім у Сумській області. Складається із двох коренів – ugra+aida, разом ugra - aida дало нам Угроїда = Угроїди (aida читаємо “ида”) - означає, 1. “той, що освіжає, зміцнює”.2.потомок чи намісник Божий - означає “той , що зміцнює могутність і славу Божу” [10, с.90 – 100; с.45 - 49].

Угорники - топонім у Карпатах. Зі слів корінних гуцулів, так називали опришків чи інших підпільників, які пішли в гірські ліси для тимчасового переховування і боротьбі за незалежність Краю. В етимологічній основі тут є кореневе “гора, гори”.

Угринів, Угринь - назва села походить від ugra+ina, разом ugraina - Угриня - після спрощення протягом тисячоліть - Угрин, Угринів, що означає “Сонце Величі (Божої), очевидно від пестливої любові у ставленні появилася м’яка фонема кінцевого [Н], як у словах: “істоньки, питоньки, спатоньки...”. Похідне сучасне прізвизе Угрин, назва села Угринів[10, с.90 - 100; с.45 - 49].

В багатьох словниках цю лексему ототожнюють із “угорець”, “угрин”, від яких творять населений пункт “Угринів”, Угриньківці. У санскриті Угринь+khev (khevati) - служити, прислуговуватися - сі (cinoti...) - навантажувати, збрати (ся), нагромаджувати (ся). Разом: Угринь+khev+ci+= “Ті, що збираються служити під Сонцем величавим”, або “ що відправляють службу Божу під могутнім Сонцем”, тобто під теплим рсонням. Угриничі – у санскриті ugra+ina+ic - (читати “іч”) - володар, владика. Разом: “ugrainaic” - Угринич = “Володар божественної величі Сонця”, тобто старший священник для мирян , тобто віруючих - сонцепоклонників, які сягали аж до 988 року, бо після прийому християнства появилися зовсім інші назви у релігії. Угринів – у санскриті ugra + ina + jiv - (jivati) - 1.жити, бцти живим. Разом: ugrainjiv - Угринів = “той, що живе під величчю сонця”, тобто “ хто живе під сонячним теплом і світлом” [13, с.108].

Це нам продемонструють гідроніми, топоніми, імена, прізвища та різні словники слов’янських мов. Так Грінченко Б.Д. у своєму “Словнику” подає слова “Угрівати(ся), Угрів, Угрівок - “де сонце гріє”, нині називаємо одним словом - осоння[3, с.316].

Російський мовознавець Даль В. у своєму “Словнику”подає “Угрев, Угревина”, що означає “сонячне тепло”, “Солнцекпек”, “знойное местечко”, тобто українське - осоння[5, с. 470].

В сербо - хорватській мові - ugrijati” - означає “зогріти, нагріти”. Словники імен не відчують різниці між іменами “Гринь” і “Гриць”, її відчуває народна мова у топонімах, прізвищах і в санскриті відчуваємо вражаючу різницю[29, с.336 - 337].

Багатьом вченим здається, що топонім Угринів походить від назви угри - угорці, оскільки він реально пов’язується з уграми переселенцями. Слід наголосити, що такі топоніми за своєю побудовою значно давніші ніж угорські назви угри, угринів на нашій території. Таких топонімів є аж девять, а з розгалуженням цих назв доходить до дванадцяти і то в різних областях України. Отже, наголошує у висновку санскритолог В.Кобилух ми дізнаємося про девять сіл на Україні з назвою Угринів з праісторичною праукраїнською назвою, що розвинулась під впливом угорських переселенців у IX столітті, що давнє життя нашого народу на рідній Землі під “благодатним Осонням” є давні і потребує подальшого дослідження. Через ту благодать в Угринівах виростили не тільки веселі, розумні й працьовиті люди. Як в Угриніві під Галичем, Тисминецького району так і в Старому Угринові Калуського району Івано - Франківської області проходило життя з великою чисельністю мешканців із незвичайними мистецькими і всебічно майстерними талантами, що славилися на всю Гуцульщину і Галичину[10, с.90 - 100; с.45 - 49]

Слід наголосити, санскритична концепція походження назви Угринів є цікавою з огляду розширення світобачення на проблему походження топоніму та виникнення села Угринів, однак вона відносить нас у далекі століття, які корелюються і доповнюють археологічні джерела тільки з IX століття, які пов’язуються з переселенням угрів згідно чого, найбільш ймовірно в той час і пройшла та кристалізація топоніму села

Угринів, що проглядається і через призму вищепроведених археологічних досліджень у XX столітті Я.Пастернака[28, Vol.21.141.0] та у XXI столітті археолога В.Артюха[1, с.194 - 195].

Сукупність вищепроведених філологічних джерел більш конкретно кристалізують угорську версію виникнення топоніму та походження назви села Угринів, яка прив'язується і з філологічної точки зору до угорських переселенців, які прийшли в Галичину в 896 році, та подальшого угорського впливу на виникнення села з назвою Угринів. Археологічні старожитності угрів, точно датуються IX - X століттями і говорять про те, що прийшли угорці на цьому великому Угринівському полі чи пасли коней, чи мали якийсь час постою, оскільки знайдені старожитності пов'язуються з угорською кінською зброєю[1, с.194 -195].

Сам факт, що літописець Нестор, з філологічної точки зору, називає Карпати "Горами Угорськими", ще раз підтверджує спорідненість філологічну назви села Угринів з певними угорськими топонімами чи переселеннями угорцями. Так Руський літопис вперше фіксує нам термін "Угри" розповідаючи про народи Яфетові у XII столітті:" Яфет узяв також краї до Понтійського моря на північних сторонах: Дунай, Дністер, і Кавкасієські гори, себто Угорські..."[24, с.1].

Дальше літописець Нестор описує усобиці часів правління Святослава, наголошуючи, що:" Святослав же сей окаянний, лихий, убив також брата Святослава, пославши убивць до гори Угорської, коли він утікав в угри"[24, с.71].

Сучасні дослідники праці: "Історія Угринова (Нариси з історії села Угринова Тисменицького району Івано - Франківської області)", що вийшла в Івано - Франківську в 2000 році під редакцією історика В.Костіва, проводячи версії походження села Угринів С.Пушика, Р.Процака наголошують: "На думку історика В.Ідзьо, уродженця села Угринів, назва села походить від угорських переселенців, що в IX столітті зупинялись в стародавньому Галичі по дорозі в Паннонію. Власне від їх перебування в околиці стародавнього Галича, на території майбутнього села і пішла назва села Угринів. Твердження В.Ідзьо корелюється з вітчизняними та угорськими джерелами і претендує на достовірність"[7, с.12 - 13].

Слід наголосити, такої ж точки зору, щодо версій походження назви села Угринів в своїй праці "Українське прізвище ІДЗЬО на індоарійському - угорському тлі" притримується провідний науковий співробітник Інституту Українознавства МОН України Степан Наливайко, який наголошує: "... Угри, Угринів через призму мовознавства цілком достовірно, вченими – мовознавцями, пов'язується з переселенням угорців у IX столітті. Особливо їх топонімічне, лексичне виникнення українських сіл Угринів, Угоринки і т. д. було для мене предметом наукового вивчення". Через кілька десятиліть, на межі XX і XXI століть, вже на українознавчій ниві доля звела мене з Віктором Святославовичем Ідзьо - доктором історичних наук, професором, засновником та ректором Українського Університету та Українського Історичного Клубу в Москві, автором 20 наукових монографій, 25 наукових брошур та 600 наукових праць, академіком Міжнародної Академії Наук Євразії щойно визнаним як визначним науковцем та вченим і в Україні, де в 2005 році він був обраний українським професором у Львові, а в 2006 році в Києві на загальних зборах, академіком відділення українознавства, Академії Наук Вищої Школи України. Характерно те, що він родом з села Угриніва. Я сприйняв це як знак і упритул взявся до з'ясування виникнення села Угринів Тисменицького району Івано - Франківської області та українського прізвища Ідзьо, аби з'ясувати його походження і значення цих назв в історії України. Хоча й усвідомлював неймовірність того, що угорська назва села Угринів й українське прізвище Ідзьо можуть мати спільне мовне джерело. Я схилився до думки, що однаковість назви села Угринів й українського прізвища - просто випадковий фонетичний збіг, оскільки в селі Угринів, де прадавніх часів проживає рід Ідзьо і де, як засвідчують документи, народився прадід - Михайло Ідзьо (кінець XVIII - перша чверть XIX ст.), дід - Іван Ідзьо (XX ст.)[7, с.159]. батько - Святослав Ідзьо (XX - перше десятиліття XXI ст.) і сьогодні проживає рід Ідзьо (близько 50 осіб різної статі) і всі вони є родичами академіка Віктора Святославовича Ідзьо"[16, с.17 - 24].

Як наголошує в своїх дослідженнях академік В.В. Грабовецький, завідувач кафедри історії України Прикарпатського національного університету, село Угринів після гіпотетичних чи легендарних згадок з часу переселення угрів IX - X століть, та їх проживання на території Угриніва в XII - XIII ст. згадується в джерелах у XV столітті в 1440 році, є туманні згадки польських джерел про Угринів і в 1380 роках, що дає право припускати поступове зростання села починаючи з IX - X - XII - XIII ст., де реально, воно стає відоме, згідно письмових джерел, в кінці XIV поч. XV століття. За дослідженнями та легендарними переказами в IX - X століття через територію Угриніва у 896 році проходили чи перебували на постої один місяць, чи за іншими твердженнями до пів року, угорські племена, у XII ст. галицький князь Володимир розгромив угорські полки і осоромлений угорський вельможа, родич угорського короля, з роду Арпада, який втратив все угорське військо, не побажав повертатися з соромом в Угорщину і оселився під Галичем, можливо в Угриніві, зобов'язавшись вірно служити галицькому князю та виконувати всі військові повинності. Князь Володимир Галицький, об'єднувач та засновник Галицького князівства, подарував йому місцевість та село яке ще й сьогодні старі жителі називають старогалицькою назвою - "Рогізне", яке з XII століття почало носити назву Угринів, що за 10 км. від стародавнього Галича, якому, як столичному центру Галицької землі в 2006 році виповнюється 1700

років від часу першої письмової згадки в 246 р.н.е. готського літописця Йордана 246 р.(за науковими висновками академіка В.С.Ідзьо). У місцевих жителів зберігся про село стародавній вислів: ”Чий погіст (погост) - гостинний двір, село - Угринів, де наголос падає на перший склад, зокрема букву “У”! - григів”[16, с.17 - 24.].

Як засвідчено в стародавній легендах перший “Угрин”, лицарі “Угрини”, власники села “Угринів” та навколишніх земель у XII - XIV ст. добре вели господарство, були багатими господарями та добрими галицькими рицарями та князівськими боярами.Таким чином дослідження прізвища Ідзьо та назви села Угринів почалася з серцевини Галичини, передмістя стародавнього Галича - Угриніва, який з XVII століття став підгороддям нового центру землі Станіславава, а з 1961 року Угринів перше село під обласним містом Івано - Франківськом.

Слід наголосити, що в стародавній історичній традиції Угринів по “гостинцю”, дорозі, що веде від стольного Галича, є друге за Ямницею, а отже Угринів в своїй стародавній історичній традиції було підгороддям (селом - супутником) стародавнього столичного центру Галичини - міста Галича [16, с.17 - 24].

Дальше київський дослідник Степан Наливайко, розвиває своє дослідження вивченням виникнення топоніму села Угринів у наступній праці “Князівське ім’я Ізяслав та українське прізвище Ідзьо на індо - арійсько - угорському тлі” в науковому журналі “Українознавство”: ” село Угринів, як зазначено в попередній праці, недвозначно засвідчує причетність її до етноніма угри - угрини - угорці.”

Тому з’ясуємо проблему :

Угри, Угринів в українській ономастиці.

Зрозуміло, що назва Угринів утворена від іменника угрин і присвійного суфікса ів, активного в українському назвотворенні. Тож Угринів означає “Місто угринів (угорців)”, “Угринське (Угорське) місто”. Два потоки Угорських є на Закарпатті (Тячівський і Рахівський р-ни) і один - на Івано - Франківщині (Верховинський р-н). В останньому й гора Угорська та потік Угорська Поточина. На Закарпатті ж (Хустський р-н) і потік Угринів. Потік Угорці є на Львівщині (Самбірський р-н), там і річка Угрия (Нестерівський р-н). Річка Угор (Угар, Угра), притока Десни - на Чернігівщині, Угринка - на Берестейщині, притока Мухавця, який є частиною Дніпро - Бузького лиману . Тож лише Угор (Угар, Угра), притока Десни - у басейні Дніпра. Інші 8 річок і потоків - із басейнів Дунаю, Дністра, Бугу та Вісли, а найбільше їх – у водозборі Дунаю[29]. Гідронім і топонім Угринів - у басейні Тиси, лівої притоки Дунаю. Отож ареал найбільшого поширення гідронімів і топонімів на Угр, Угринів є - Закарпаття, Львівщина й Івано -Франківщина.

Історична топогеографія не менш цікава. Сучасні Карпати називалися Угорські гори, а за містом Санок були Угорські ворота. Вважається, що обидві назви постали в IX ст., коли угорці через Східну Європу й Карпати прийшли на терени сучасної Угорщини, свою другу батьківщину. За Геродотом, кімерійці після битви між собою біля нижнього Тірасу - Дністра тікали від скіфів, що йшли зі сходу, вздовж Чорного моря, “а скіфи переслідували їх, маючи праворуч Кавказ”. Якщо це справді так, то Кавказом тут іще в V ст. до н.е. названі Карпати [17, с. 178 - 179].

Між старим Києвом і Печерським монастирем було урочище й гора Угорське, нині в межах Києва. Цей район у літописні часи був заселений, мав систему укріплень, візову площу і входив до так званого Берестівського “урядового центру” (навіть чи випадковий перегук їх із середньовічним Берестям та її річкою Угринкою). Тут теж були Угорські ворота, бо сюди від Дніпра піднімався узвіз, що замикався брамою. Вони згадуються під 1151 роком, коли Київ обложили ковуї, торки й печеніги. Прикметно, що саме на горі в урочищі Угорське похований Аскольд - тут нині парк Аскольдова могила. Що може свідчити про якусь глибшу, досі ще не зовсім зрозумілу й збагнуту причетність Аскольда до угрів[18, с.34 - 48].

Сама назва Угорське постала нібито тому, що тут зупинялися угорські купці. Перша літописна згадка про неї - 882 рік: “І погребли його на горі, яка нині зветься Угорською”. Під 898 роком мовиться, що “йшли угри мимо Києва горою, яка нині зветься Угорське” і “...поховали Аскольда на горі, яку нині Угорське називають”. Дехто ідентифікує цю гору з горою Хоревиця і навіть твердить, що вони похідні від спільного кореня. Та все ж імовірніше, що назва Угорське сходиться до етноніма угри. Іпатіївський літопис під 1204 роком згадує у Волинській землі місто Угровеск, ототожнюване з селищем Угруйськ на річці Буг біля Верещина. Назву Угровеск виводять від угр, причому літописи знають угрів білих і угрів чорних. Проміжною формою назви Угровеск вважається Угров - із суфіксом приналежності - ов, до якого додався ще один типовий суфікс - еськ [17, с.179]. Проте, схоже, Угровеск утворене від первісного Угровезьк, а везьк - від вежа. Тобто Угровезьк похідне від ранішого “Угорська Вежа”, “Угорська Фортеця”. Назва спершу могла мати форму Угровеж, Угровіж, як від Біла Вежа - Біловеж, Біловіж. Візантійський імператор та історик Костянтин Багрянородний у творі “Про управління імперією” (X ст.) серед 6 печенізьких фортець на Дністрі називає Аспрон, про яку мовить: “печеніги називають її Аспрон, бо її каміння видається зовсім білим” [8, с.298]. Між Ялтою і Алупкою (південний берег Криму), є селище Гаспра, назву якого пояснюють від грец. aspra “білий”, нібито за відшарування тут світлих гірських порід. Наступні за Аспроном 5 фортець подані в оригінальному звучанні і в усіх них наявний компонент ката (Тунгата, Кракнаката, Салмаката, Сакаката, Гіеуката), якому відповідає

санскр. kota “укріплення, фортеця” [21, с.174] й укр. хата (пор. крилатий вираз: мій дім - моя фортеця). Але назву першої фортеці візантійський автор подає грецькою - Аспрон, що й означає Біла Фортеця, Біла Вежа. Очевидно, оригінальна назва першої фортеці теж містила ката, як і назви інших п’яти фортець. Біла Вежа була в історичній Половецькій волості на Берестейщині, де й Берестя з його річкою Угринкою. Волость була в складі Великого Князівства Литовського й Речі Посполитої (XIII - XIX ст.), до неї входили села Голя (Половці) й Піщатка (Половецька) - тепер у Кам’янецькому районі, який на заході межує з Підляшшям і повністю український, а на півночі займає Біловезьку пушу. Місто -райцентр Кам’янець (давнє каменец “фортеця”), за 40 км від Берестя, засноване, як вважається, 1276 року з волі князя Володимира Васильковича. Тоді ж у місті споруджена й Біла Вежа [12, с.146, с.250].

У світлі цього привертає увагу давній Сугров - половецьке місто, яке згадує Суздальський літопис під 1112 роком, де мовиться, що Ярополк “дійшов до міст Оусенева і Сугрова, узяв вежі половецькі і бився з половцями”. Тут якраз згадуються вежі, хоч і половецькі, що до певної міри підтверджує слушність нашого тлумачення літописного Угровеск як Угровезьк. А під 1116 роком літопис каже, що “Ярополк ходив у землю половецьку до ріки назвою Дон та взяв полон великий і міста половецькі - Галин, Чешуїв і Сугров”. Ці три назви не мають певного пояснення і зводяться до якогось іномовного (найчастіше тюркського) джерела. Назва Сугров, зокрема, нібито сходить до тюркських (печенізької чи половецької) мов й утворена від іномовної топооснови Сугр нез’ясованого значення і присвійного суфікса - ов [17, с.164]. Але насправді все виглядає дещо інакше.

2. Укр. угра й санскр. ugra

На означення угорця українська мова знає кілька історичних термінів - угра, угор, угрин, угринчук, а угорської жінки - угорка й угринка. Слово угрин складають угр+ин, де ин - суфікс приналежності або наділеності, властивий слов’янським мовам (полянин, древлянин, сіверянин, печеніжин, тугарин, чудин, ятвяжин) і індійським: йог і йогін, раджа “цар” і раджін, мантрі “міністр” і мантрін (звідки й китайське мандарин), ваджра “громова стріла” і Ваджрін “Наділений ваджрою” - Індра, трішула (укр. тришило) “тривістря” і Трішулін “Наділений тризубцем” - Шіва, чакра “диск, колесо” (грец. киклос, лат. циклос) і Чакрін “Наділений диском - чакрою” - Вішну. Суфікс - ин активний і в творенні українських назв: Малин, Батурин, Делятин, Снятин, Чигрин - Чигирин тощо. Останнє, до речі, якраз і тотожне індійському Чакрін. У санскриті ugra (хінді ugr) означає “дужий, сильний, могутній”, “великий, високий, шляхетний”, “суворий, грізний, гнівний”, “силач, велетень, богатир, герой” [20, с.112].

В всі ці значення якнайкраще підходять для етноніма - самоназви. Ім’я Угра, окрім Шіви - Вріши - Рудри, тотожного нашому Родові - Влесові - Стрибогові, мають персонажі індійської міфології та епосу. Угра входить першим елементом у численні двоосновні чоловічі й жіночі імена, так звані імена - композити. Найбільше їх знову - таки має Шіва, який уособлює в тризубі середнє вістря і зображається з тризубцем: Уграретас “Грізнострілий”, Угратеджас “Грізносилиий”, Уградганван “Грізнолукий”, Угреша “Грізнобог” тощо. Індра - цар богів і ватажок небесного воїнства у ведах - теж Уградганван “[Грізнолукий]”. Що ж до Угреша, то Карамзін під Москвою фіксує назву Угреша, а в самій Москві - Угрешський двір [6, с.411].

У давній Тірі (суч. Білгород - Дністровський) знайдено напис II - III ст. з іменем Шіви - Махадава “Великий бог”, а на Молдаванці в Одесі - Бутанат (інд. Бгутанатх) “Владика бгутів”. Де бгути - добрі й злі духи, почит Шіви. Дружина Шіви - Рудри - Влеса, відома в Північнопричорномор’ї під іменами Дія, Діва, Дурга, Опіда (у Геродота), Діва - Обида (у “Слові о полку Ігоревім”), Обідоносиця (у “Влес - книзі”), Мокоша (в Києві), Партенос, Артеміда і Тавропола (всі в таврів), має імена Угракалі “Грізночорна”, Уграчанда “Могутньогрізна”, Уграчаріні “Грізнокрока. Ім’я Дургадеві (в грецькій передачі Тіргатао) “Дурга - богиня”, яке й нині побутує в індійців, у Давній Україні зафіксоване аж у IV ст. до н.е. - тут його мала дружина сіндського царя Гекатея, виходяця з меотського племені іксоматів біля Азовського моря, давньої Меотиди. Дурга - ще одне ім’я Деві - Діви з Херсонесу Таврійського - Корсуня, звідки в X ст. князь Володимир приніс до Києва християнство (сам Корсунь - Херсонес прийняв християнство у V ст.). У язичницькому пантеоні Володимира Дурга - Деві - Діва виступала під іменем Мокоша (санскр. Махеші “Велика богиня”) і була Захисницею, Покровою і Матір’ю стольного Києва й усіх міст руських. Ім’я Уграпутра “Син Угри (Шіви)” має Сканди - бог війни в індійській міфології. Путра “син” (путрі “дочка”) відбите в українських прізвищах Путра, Путря, Путро, Путрин, Путрак, Путрик, Путренко, Путриченко й назвах Путрівка (село) на Київщині й Путреда (річка) на Закарпатті. Уграшекхара “Корона Угри - Шіви” - назва священної для індійців ріки Ґанґи, яка, за міфами, спершу текла в небесах, а потім Шіва спуститив її на землю. Санскр. шекхара “вінець, корона” споріднене з українськими прізвищами Шекера, Шекеря, Чеке́ра, Секера, Шекеренко й назвами потоків на Закарпатті - Шекерянка та Шеки́рінський.

Інша назва Ґанґи - Апаґа, відома ще в “Рігведі”, де араґа - “ріка, потік”, від санскр. ара “вода”+ga “текти, плинути” [20, с.94].

У цьому плані показові українські гідроніми на Закарпатті: ріка Апшиця (притока Тиси), що тече з - під гори Апецький Плаєць біля села Водиця (Рахівський р-н). В цьому ж ареалі й полонина Апецка, населені пункти

Апшиця (суч. Водиця), Вишня Апша (суч. Верхнє Водяне), Середня Апша (суч. Середнє Водяне), Нижня Апша (суч. Діброва), варіанти яких Апса, Апсиця, Апсавиця. Там же потічок Апшинець, гребля Апшинець, гора Апшенеска [24, с.23]. Як бачимо, Апшиця - Апсиця = Водиця, Апша-Апса = Водяне, тож пов'язування їх із санскр. *aras*, *arsu* "вода, ріка" слухне і вмотивоване [15, с.175 - 177].

У "Махабгараті" річка Апага тече в Аратті (давна назва Пенджабу). А в Україні маємо річки Апока в Криму, Апака в басейні Сейму, Апажа - Десни, Опічна (Опочна) - Південного Бугу, Опака (Опока) - Дністра, де й ліс Опачка й населений пункт Опака (Львівщина). У басейні Сіверського Дінця - яр Опаківський, Опук гора в Криму, де збереглися руїни античного міста Кімеріка, Опачичі - село на Київщині, де виявлено поселення і могильник доби бронзи, річка й село Опішня на Полтавщині тощо. Річка Опака є в Середньому Пооччі (Росія) [27, с.78 - 80].

Ім'я Апагея "Син Апаги (Ганги)" в індійському епосі має могутній воїн Бгішма, який у 18 - денній війні між двоюрідними братами пандавами й кауравами, яким доводився дідом, очолював військо кауравів. На 10 - й день битви Бгішму смертельно поранив пандав Арджун, підступно пустивши в нього стрілу з - за спину дівчини, в яку Бгішма відмовився стріляти. Бгішма прожив ще 58 днів і встиг викласти мудрі настанови, які склали "Шанті -парву" ("Книгу Миру"), 12 - ту книгу "Махабгарати" (всіх книг 18). Ці настанови мають сумлінно вивчати царі, якщо хочуть досконало осягти науку управління державою. Бгішма і автор кодексу честі воїна, особливо властивий раджпутам - індійським "козакам", тож і половцям. В угорців побуває прізвисько Шанта, а Шантану "Миролюбний" ім'я батька Бгішми.

Могутній воїн Арджун в індійському епосі вважається втіленням бога - воїна Індри, він був одружений із сестрою Крішні, сам Крішна був у нього колісничим за 18 - денної війни, саме Арджуні виклав Крішна своє філософське бачення світу, яке склало знамениту "Бхагавадгіту" у складі "Махабгарати". Прикметно й те, що у вірменській легенді про трьох братів Куара, Мелтея і Хореана з області Палунь, яку дослідники співвідносять з літописною легендою про полянських князів Кия, Щека й Хорива, діє верховний жрець Ардзан, який у III ст. очолив опір індійських громад у Тароні (зараз у Туреччині) насильницькому наверненню до християнства. З іменем Арджун - Ардзан (споріднене з латин. *argentum* "срібло", у зв'язку з чим згадується Князь Серебряний у східнослов'янських середньовічних переказах), пов'язане й прізвисько Ардзінба, що його має, зокрема, відомий учений - хеттолог і недавній президент Абхазії - Віталій Ардзінба. Саме ім'я Бгішма воїнське, означає "Грізний, Кого бояться вороги" й тотожне українському прізвищу Бушма. Тобто Бгішма - Бушма значеннєвий двійник імені Угра. Їм відповідає і ім'я Бгішмака у батька царівни Рукміні, дружини Крішні, український відповідник якому - прізвисько Бушмака. Причому парі Бгішма - Бгішмака відповідає пара Угра - Уграка. Діда Бгішми звали Пар'яшравас, а це ім'я тотожне слов'янському Переяслав, відбитому в Україні і як ім'я (його літопис пояснює від переяти славу), і як назва Переяслав (після 1943 р. з додатком Хмельницький) на Київщині та в інших слов'янських ареалах. Санскр. *para* "багато, дуже, вкрай" відповідає слов'янським префіксам пере, пре, а *shravas* те саме, що й слав у численних слов'янських іменах і назвах. Так що індійське Пар'яшравас і слов'янське Переяслав насправді означають "Багатославний", "Преславний". Старшого брата Шантану й дядька Бгішми звали Бахліка, а внука Бахліки - Бгурішравас, теж "Преславний", бо в санскриті й *bhuri* - "дуже, багато". Це ім'я, в свою чергу, відповідає слов'янському Борислав, теж відбитому в українців і як ім'я (поет Борислав Степанюк), і як назва міста (Борислав на Львівщині). Бгурі також імена Брахми, Вішну й Шіви, які й уособлюють тризуб. Санскритсько - слов'янським парам Пар'яшравас - Переяслав і Бгурішравас - Борислав значеннєво тотожна й пара Багушравас - Богуслав (в Україні теж місто). Імена з Угра мають і Вішну й Крішна, у "Влес -книзі" Вишень та Кришень: Угранарасімха "Грізний людинолев" означає аватару Вішну в подібні людинолева, ім'я Уграсенані "Могутньосилий" має Крішна - восьме земне втілення Вішну, бога - захисника землі і людей, що уособлює в тризубі ліве вістря. Уграсена "Грізносилий" звали царя, столиця якого - Матхура, де народилися Крішна і його старший брат Баладева - Білобог. Канса, син Уграсени й брат матері Крішні, одібрав трон у батька, за що Крішна покарав його і повернув трон своєму дідові по матері.

3. Ще деякі найбільш цікаві імена з Угра [26, с.450 - 451].

Уграбаху - "Могутньоукий". Є індійські воїнські імена Діргхабаху, Діргхахаста, Діргхабгуджа "Довгорукий", де санскр. *dirgha* споріднене з рос. *долгий* та укр. *довгий*, а Діргха - ще одне ім'я Шіви. Пор. Князі Довгоруки [25, с.34 - 69].

Уграбгата - "Могутній воїн", "Грізний богатир". У запорожців часте прізвисько Бут, яке може споріднюватися з санскр. *bhata*, хінді *bhat* "воїн". Угравіра - "Могутній герой". Слово вір або бір, винятково активне в індійському іменотворенні, наявне і в низці українських прізвиськ, зокрема, в запорожців - Бальвір, Балбир, Балбиренко, Банбир, Банбиренко, Шалбир тощо [15, с.185 - 196, с.397 - 425].

Уграданда - "Грізножезлий, Могутньоскипетрий, Могутньокий". Санскр. *danda* "кий, жезл, скипетр" на теренах України відбите в етнонімі дандарії "жезлодержці", що його мало індоарійське плем'я на Південному Бузі й Кубані й назві Дандака біля колишнього Херсонеса Таврійського (літописного Корсуня і нинішнього Севастополя), причому Дандака виявляється семантичним двійником назви Київ [17, с.18 - 27].

Уградева - “Могутній бог”, “Грізнобог”. Ім’я Шіви. Дева, дев “бог” як дей відбите в боспорських іменах III ст. Балодей, Сакдей, Хардей, Гармодей і сучасних українських прізвиськах Дей і Матирдей. Балодей відбите в запорозьких козаків (XVII ст.) як Болудей і Білдей, а в сучасних українських прізвиськах як Бельдій, Більдій, Більдієнко тощо[15, с.106 - 125].

В індійській міфології Бальдев (санскр. Баладева) “Могутній бог”, “Білобог” - старший брат Крішні, землеробське божество, атрибут і зброя якого - рало, плуг. Інше його ім’я Балвір (санскр. Балавіра) “Могутній герой” теж рясно відбите в українських прізвиськах (див. Угравіра). Уградухитар - “Дочка Угри (Шіви)”. Інд. duhitar, слов. дщерь та іран. духт тотожні. Останнє наявне в імені Гурандухт, яке мала половчанка, дружина грузинського царя Давида Будівничого й бабуся цариці Тамари. Ім’я Гурандухт означає “Дочка Гуран”, де Гуран - різновид імені Гаурі, яке мала богиня-воителька й дружина Шіви, відома під іменами Діва - Деві, Дурга, Партенос, Махеші - Мокоша тощо. Дот в імені відомої принцеси Турандот теж сходиться до духт, дохт “дочка, дівчина”, а саме ім’я означає “Туранська дочка”, “Туранська діва”[15, с.71 - 80].

Уграка - “Хоробрий”, “Мужній”.

Угракалі - “Грізночорна”. Ім’я Дурги. У Криму засвідчені назви Кала - міта, Кала - рас, Калі - ера “Чорногора”, Калі - стана, Калі - тіра, Калі - варді, де перший компонент означає “чорний” або “чорна”. Він же наявний і в гідронімах Калка, Калець, Кальчик, Калище, Калигірка, Кальна, Кальник, Кальнівка, Кальничка, Кальновець, Калуш, Кальміус, Кальніболотка[20, с.228 - 232].

Сюди стають і українські прізвиська Калакура, Калатура, Калнавіл, Кальміус, Калниш, які означають “Чорновіл”, “Чорнотур”. А на Закарпатті рясно саме “чорних” назв: урочище Калатура на Косівщині, історичне Чорне Місто, Калуш і Чернівці, Чорна Тиса й Чорний Черемош, Чорногора та ін. [15, с.29 - 42].

Угарава - “Могутньоревий (від ревти)”, “Грізноревий”. Пор. означення Дніпра - Ревучий, а також ім’я Раван “Ревун” у демона з “Рамаяни”, який викрав Сіту, дружину царевича Рами зі священного лісу Дандака (про Дандаку, одне з трьох найбільших міст у Криму, пишуть у II й IV ст. Птолемей і Амміан Марцеллін). “Рамаяна” виявляє багато спільного з українським фольклором, обрядами й звичаями[17, с.210 - 221].

У “Влес - книзі” згадується руський князь Болорев, ім’я якого може відповідати індійському Баларева “Сильноревий” (санскр. bala “сила”). Уграшакті - “Грізносилий”, “Могутньосилий”, “Грізномогутній”. Із санскр. шакті “сила, можуть” споріднені етнонім шаки (іран. саки) “скіфи”, печенізька фортеця Сакаката на Дністрі (X ст.), назви Саки й Сквиря, українські прізвиська Сакович, Скварук, кімерійське ім’я Сакіта. Шакті - ім’я Дурги - Деві, шакті також термін, що означає жіночу творчу енергію, зображається як трикутник вершиною вниз, тоді як чоловіча шакті - вершиною вгору. Накладання їх один на один творить шестикутник, що символізує єднання двох могутніх енергій і творення нового життя; така емблема й нині ужиткова в Індії на святах та весіллях[15, с.133 - 135].

В наступному своєму дослідженні “Князівське ім’я Ізяслав та українське прізвисько Ідзьо на індо - арійсько - угорському тлі”, яке було опубліковане в науковому журналі “Українознавство”. - К., 2006., С. Наливайко наголошує: “Таким чином село Угринів поблизу стародавнього Галича (III - XIII ст.) та середньовічного Станіслава з 1961 року міста Івано - Франківська (XVII - XXI ст.), є цікаким, з мовознавчої точки зору, населеним пунктом, з давньою історичною та етимологічною традицією. Його назва Угринів, яка постала після міграції Угрів у 896 році, спонукає до подальшого етимологічного та мовно - етнічного дослідження”[18, с.161 - 168].

Виникнення етноназви села Угринів Тисминецького району Івано - Франківської області, дослідник Степан Наливайко з’ясовує також у великій монографії “Українська індоаріка”, яку видало київське видавництво “Євшан зілля” у 2007 році[19, с.492 - 508].

Дослідник наголошує, що зустріч на українознавчій ниві з Віктором Святославовичем Ідзьо, доктором історичних наук, професором, академіком, ректором Українського університету в Москві, родом з села Угриніва Тисминецького району Івано - Франківської області, була не випадковою. Власне вона: “розпочала моє дослідження топонімів Угринів, Угрин, з села Угриніва Тисминецького району, що на Івано Франківщині, звідки родом академік Віктор Святославович Ідзьо. Ця стародавня назва села Угринів, недвозначно засвідчує причетність її до етноніма угринів, угрів - угорців... Найбільший ареал поширення топоніму та гідроніму Угр - Угринів в Закарпатській, Івано - Франківській та Львівській областях”[19, с. 492 - 492; с.503, с.507].

У розділі “Угри в українській ономастиці” завідувач відділу порівняльних досліджень Науково - дослідного Інституту Українознавства МОН України, Степан Наливайко наголошує: “Назва села Угринів утворена від іменника угрин і присвійного суфікса - ів, активного в українському назвотворенні. Тож Угринів, Тисминецького району Івано - Франківської області - означає “Місто угринів (угорців), “Угринське (Угорське) місто чи місце”. Історична топографія наголошує, що Карпати називалися гори Угорські в IX столітті, коли угорці через Прикарпаття і Капрати йшли на свою другу батьківщину, територію сучасної Угорщини. Таким чином, наголошує дослідник С.Наливайко у обширній монографії “Українська індоаріка”: українська назва Угринів говорить і про давні індоарійські - угорські зв’язки[19, с.507],

Наголошуючи на індо - угорському походженні назви села Угринів Тисминецького району Івано - Франківської області, дослідник зауважує:” переселенці Угри цілком реально проходили по території Галичини у 986 році на якому виникло село Угринів Тисминецького району Івано - Франківського району, що знаходиться в передмісті стародавнього Галича. Проведені великі пошукові роботи та знайдені на полі між Верхнім і Нижнім Угринівом старожитності угорських переселенців IX століття, кандидатом історичних наук, археологом Вадимом Артюхом, ось факт, який яскраво підтверджує нашу гіпотезу[1, с.198 - 199; с.492 - 508].

Хоча ці старожитності є малочисельними, а звідки, як вважає археолог В.Артюх, вони можуть бути багаточисельними, оскільки тут Угри зупинялися короткочасно і могли стояти на цьому угринівському полі, на якому в подальшому постав населений пункт Угринів, відсили до пів року. Однак ці угорські старожитності є реальними і це дає підстави наголошувати, що наша гіпотеза, яка ще потребує подальшого археологічного підтвердження, є вірна[19,с.492 - 493,с. .501, с. - 503 - 508; 1,с. 198 - 199].

У наступному дослідженні “Тисяча найновіших тлумачень давніх українських назв, імен, прізвищ на індоарійському матеріалі”, яка вийшла в 2008 році, київський дослідник С.Наливайко (завідувач сектору українознавчих досліджень науково - дослідного Інституту українознавства МОН України, сходознавець, індолог, випускник індійського відділення факультету східних мов Ташкентського університету та Лакхнауського університету (Індія), на основі нових порівняльних досліджень, пояснює назву села Угринів, топонімів та гідронімів з однойменними назвами: “Так, назву **“угорські”** річки слід кваліфікувати як низку гідронімів пов’язаних з етнонімом угри. Це потік Угорці на Львівщині, дей річка Угориня, два потоки Угорських і потік Угорський на Івано - Франківщині, де річка та село Угринів, потік Угорська поточина і гора Угорська, а також потік Угринів на Закарпатті. Річка Угра (Угар, Угор), притока Десни, що на Чернігівщині, Угринка на Берестейщині. Тож лишк річка Угра в басейні Дніпра, інші вісім пісок і потоків у басейні Дунаю, Дністра, Бугу та Вісли, причому в водозборі Дунаю їх п’ять.

Ареал найбільшого поширення **“угорських гідронімів”** та топонімів типу **Угринів** на Закарпатті Львівщині та Івано - Франківщині. Карпати колись називались Угорські гори, за містом Сяном були Угорські ворота. Між старим містом і Печерським монастирем у Києві було уричище й гора Угорське. Цей район у літописні часи мав систему укріплень, візову площу і входив до так званого Берестівського “урядового центру” (пор. Середньовічне Берестя та її річку Угринку). Тут були й Угорські ворота, бо від Дніпра піднімався узвіз, що замикався брамою. На горі Угорське похований київський князь Аскольд (тут нині парк Аскольдова могила). Іпатівський літопис під 1204 роком у Волинській землі згадує місто Угровеськ. Назва від первісного Угровезьк, а везьк від вежа. Тобто Угровезьк - “Угорська вежа”, “Угорська фортеця” Назва спершу могла мати форму Угровеж, Угровіж. Оскільки переселенці угри ставили вежі, тобто свої шатри при переселенні проходячи через Україну, то місце Угровська у первісному значенні, на нашу думку, могло означати місце, укріплений табір з “угорських вкж”, де вони стояли під час переселення в Паннонію. Скріплена фортеця, місце тимчасового фортепікаційної стоянки угрів могла в майбутньому перерости в місто Угровеськ, яке згадується і Іпатівському літописі під 1204 роком.

Щодо “ угорських річок” , то вони не тільки пов’язуються з етнонімом угри, алей можуть означати “могутня, велика, грізна (ріка)” (пор. Відоме Угрюм -ріка, дослідно Огрюм - ріка), оскільки санскрит - ugra має всі ці значення притаманні для етноназви Угри та топоніму Угринів.

Що ж до етно - назви **Угри** - то це літописне плем’я, яке вчені відносять до фіно - угорських племен.

Проте серед так званих сіндо - метських племен Приазов’я (давня Меотида), засвідчені агри (огри, оугри), які мають індоарійську приналежність й споріднені з половцями й печенігами.

У санскриті **Ugra** (хінді **ugr**) означає “дужий, сильний, могутній”, “силач, велетень, богатир, герой” - усі ці значення якнайкраще підходять для етноніма-самоназви.

Таким чином, етнонім угри - угрини - угорці означає “силшні - великі - могутні - грізні (богатирі - герої)”. Таке саме значення мають і найдавніший писемно засвідчений етнонім на теренах України - кімери - кімерійці, індійський етнонім сувіри - саувіри й український сівери - сіверяни.

Ім’я Угра має Шіва - Рудра, тотожний наршому Родові - Велесові - Стрибогу, його мають персонажі індійської міфології та епосу, воно входить космпономом у численні двоосновні імена, яких знову-таки найбільше у Шіви, атрибут якого - тризубець. Імена з Угра мають Вішну й Клішна - Вишень і Кришень, як наголошує “Велесова Книга”. Імена всіх цих божеств, спільних для індійців та українців, широко відбиті в українських прізвищах і назвах Прикметно й те, що в ретельно розробленій становій і кастовій класифікації давньоіндійського суспільства терміном **ugra** означається нащадок батька - кшатрія (воїна) й матері - шудрянки (селянки). А давній соціальний термін шкдра широко відбитий навіть у сучасних прізвищах - Шудря, Шудра, Шудряк, Шудрик, Шудренко, Шудраченко, як і термін угра в назвах: Угорські, Угринів[27, с.78].

Що стосується терміну **Угринів**, то цим йменням зоветься ряд населених пунктів на Івано - Франківщині, Львівщині та Закарпаттю. Ця назва, робить висновок у своєму дослідженні “Тисяча найновіших тлумачень давніх українських назв, імен, прізвищ (на індоарійському матеріалі) завідувач сектору

порівняльних досліджень науково - дослідного Інституту українознавства МОН України, сходознавць індо-іранської філології, випускник індійського відділення факультету східних мов Ташкентського університету та Лакхнауського університету (Індія) Степан Іванович Наливайко, засвідчує причетність до етноніму **угри - угрини**, де слово угрин складають угр+ин, де ин суфікс приналежності, наділеності, угорських племен. Тож нава **Угринів** означає “ Місто Угринів ”, “Місце Угринів” (перше поселення, тимчасове місцестояння, отже Угринів, Угринське, Угорське місто, де стояли угорські племена в 896 році під Галичем, своїми вежами, очевидно по колу створюючи табір, стоянку, поселення, місто в час переселення. Найбільше таких назв дійсно є на території України в місцях тимчасових стоянок під час переселення угорських племен, що відтворено слов'янським означенням цього племені Угрин, Угринів і т. д. Так наприклад Ужгород (угорська назва Угварі) - місто на Закарпатті на ріці Уж. В угорській назві **вар** означає “ місто”, **первісно “ укріплення, фортеця, рясно відбите в давньоукраїнських** в давньоукраїнських назвах (Вара, Варин, Варовичі, Заворичі, Пустоварівка, Сквиря). До цього етно - топонімічного ареалу, відноситься слов'янське означення племен “Мадьярів” - “Угри”, та пов'язаних з їх місцями перебування у 986 році поселень типу “Угринів” Тисменицького району Івано - Франківської області[20, с.287 - 289].

У висновок дослідження наголосимо, що філологічна реконструкція розвитку села Угринів Тисменицького району Івано - Франківської області є не повна і потребує апробації нових мовних, лінгвістичних та тографічних джерел, як і досліджень вчених по вищезначеній проблемі, що є предметом нашого подальшого дослідження...

Список використаних джерел та літератури:

- 1.Артюх В.Звіти завідувача археологічним відділом УІК за 1998 - 2008 роки. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.
- 2.Білецький - Носенко П.П.Словник української мови. - К., ”Наукова думка”, 1966.
- 3.Грінченко Б.Д.Словник української мови. - К., 1909. - Т. IV.
- 4.Горпинич В.О. Словник географічних назв України. - К.,”Довіра”, 2001.
- 5.Даль В.Толковый словарь живого великорусского языка.-М.,”Русский язык”, 1982.- Т.IV.
6. Етимологічний словник літописних географічних назв Південної Русі. - К., 1985. - Т.IV
- 7.Історія Угринова. Нариси з історії села Угринова Тисменицького району Івано - Франківської області. Науково - методичний центр "Українська етнопедagogіка і народознавство Академії педагогічних наук України і Прикарпатського університету ім. В.Стефаника. За редакцією В.Костіва. - Івано - Франківськ “Плай”, 2000.
- 8.Карамзин Н.М. История государства Российского. - М., 1989. - Т. I - IV.
- 9.Карпів Й. Таємниця місцевих назв.- Тисмениця, 1995.
- 10.Кобилух В. Праісторія топоніму Угринів. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2008. - Т. XIV.
- Кобилух В.Праісторія топоніму Угринів. Грегiт. Історико – краєзнавчо - туристичний часопис Регіонального об'єднання дослідників Гуцульщини. – Львів, 2009.- Ч.5.
- 11.Кобилух В.О.Українські козацькі назви у санскриті. – Львів – Київ - Донецьк.- ІІІІ: ”Наука і освіта”, 2003.
- 12.Константин Багрянородный. Об управлении империей//Развитие этнического самосознания славянских народов в эпоху раннего средневековья. - М., 1982.
- 13.Кочергина В.А. Санскритско - русский словарь. - М., “Русский язык”, 1987.
- 14.Кузич - Березовський І. “Оріяна”. - Мічиган, 1980.- Т. I.
15. Леонюк В. Словник Берестейщини. - Львів, 1996.
- 16.Наливайко С. Українське прізвище ІДЗЬО на індоарійському - угорському тлі. Науковий Вісник Українського Історичного Клубу. - М., 2005. - Т.XII.
- 17.Наливайко С.І. Індоарійські таємниці України. - К., 2004.
- 18.Наливайко С.Князівське ім'я Ізяслав та українське прізвище Ідзьо на індо - арійсько - угорському тлі. Українознавство. - К., 2006. - №2.
- 19.Наливайко С.Українська індоаріка. - Київ - Видавництво “Свшан - зілля”, 2007. - С.492 - 493. - С. 501. - С. 503 - 508.
- 20.Наливайко С. “Тисяча найновіших тлумачень давніх українських назв, імен, прізвищ (на індоарійському матеріалі).- Київ - Видавництво “Свшан - зілля”, 2008.
- 21.Нерознак В.П. Названия древнерусских городов. - М., 1983.
- 22.Процак Р.Угринів - село моє: історія, минуле і сучасність. - Івано - Франківськ, 2000.
- 23.Пушик С. Клузів чи Ключів? // Тижневик Галичини. 1994.- 4 листопада.
- Пушик С.Дохристиянський Галич. // Галичина, 1994.
- 24.Руський літопис.- К., 1989.

25. Санскритско - русский словарь. - М., 1978.
 26. Янко М.П. Топонімічний словник України. - К., 1998.
 27. Myllus Klaus. Worterbuch Sanskrit – Deutsch. Langenscheidt-Verlag Enzyklopadie.- Leipzig - Berlin - Munchen-Wien-Zurich-New-York, 1975.
 28. Pasternak J. A krylosi (Galicia) maguar sirleletek. - AH. Budapest (Bp.), 1937.
 29. Tanovic Lijas. Rusko - srpsko - hrvatski i srpsko - hrvatski - ruski rjecnik. - Sarajevo, 1988.

Стаття надійшла до редакції 9.01.2010

Виктор Идзьо

Филологическая реконструкция развития названия села Угринив

Аннотация: В статье рассматривается филологическая реконструкция развития села Угринив.

Основной акцент концентрируется на изучении филологических концепций изучения названия села Угринив.

Ключевые слова: Угринив, филологическая реконструкция развития села Угринив.

Viktor Idzo

Filologikal reconstruction development of village Ugriniv Ivan -Frankivsk region

Annotation: In the work there are described the **filologikal** reconstruction development of village Ugriniv Ivan -Frankivsk region.

Key words: Ugriniv, filologikal reconstruction, village Ugriniv.

УДК 801(477)

Антоніна Калашник, Олег Огірко

Тарас Шевченко – християнин – поет і художник

Анотація: Стаття присвячена аналізу творчості Тараса Шевченка – українського національного пророка як християнина – поета і художника.

Ключові слова: Шевченко, “Кобзар”, молитва, Бог, християнство, Церква, Біблія, поезія, малярство, україноцентризм.

Скарб своєї душі, скарб свого великого серця подарував нам Тарас Шевченко. Неоцінним скарбом у вихованні духовності служить муза Кобзаря. В часах, коли християнське виховання в навчальних закладах було заборонене, читаючи “Кобзар”, можна було збагнути правди християнської віри.

Подібно до того, як серед величезного різноманіття тематики Святого Письма морально етична проблематика знаходиться в центрі уваги, так і посеред тисяч слів і рядків творів Шевченка духовність займає центральне місце. Духовність починається з віри в Бога.

Советська школа проголосила Тараса Шевченка атеїстом і зі всіх сил намагалася віднести його до свого пантеону. Та це зовсім не відповідало істині. Недаремно портрет Кобзаря українці розміщують поруч зі святими образами. Без віри Шевченко ніколи б не став Пророком християнського народу! Тарас Шевченко був глибоко віруючим і практикуючим християнином. Це проявлялося і в його зовнішній поведінці: у молитвах, в читанні Святого Письма, у відвідуванні церкви, у приступанні до сповіді, у прийнятті Святого Причастя, у дотримуванні постів. Мав Шевченко і внутрішнє відчуття Бога, жив глибоким внутрішнім життям [1]. Шевченкові був властивий духовний аристократизм, тобто, не визнання над собою ніякої вищої сили, окрім Господа Бога:

“Молітесь Богові одному,
 Молітесь правді на землі,
 А більше на землі нікому
 Не поклоніться”.

Тарас молився з дитинства:

“Молюся Богу... І не знаю,
 Чого маленькому мені...
 і так приязно молилось”. (“Мені тринадцятий минало..”)

Шевченко закликав і інших молитися. Як своєрідний заповіт молоді звучать такі рядки: “Тихенько Богу помолюся, Молися й ти”.

Найкраще свідчать про релігійні переконання Шевченка його листи та щоденник. “З того часу, як я приїхав до Миргорода, ні разу з хати не виходив, а до того всього нема що й читати: якби не Біблія, то “здуріти б можна” (з листа до Аркадія Родзянка). “Молися, якщо можеш молитися, і молячись, віруй

глибоко у замогильне, краще життя, віруй і віра спасе тебе!" (з листа до Андрія Козачковського). "Дасть Бог, трохи одпочину, то напишу тобі тихесенько гарнесенько, та може ще, як Бог pomoже, і віршами. Молю Господа милосердного послать тобі многолітє і здоров'я на славу нашої преславної України" (з листа до Михайла Максимовича). "Перед Благовістом до заутрені прийшли мені на думку слова Розп'ятого за нас, і я немовби віджив, пішов на утреню і так радісно, чисто молився, як здається, ніколи раніше. Тепер я говію, сьогодні прийняв Святі Тайни, хотів би, щоб усе життя моє було таке чисте, прекрасне, як сьогоднішній день" (з листа до Варвари Репніної). "Щойно тепер я вповні повірив у слова: "Любя, наказую, ви". Молюся й дякую Богові за безконечну любов до мене, за посланий іспит. Він очистив, вилікував моє бідне, хворе серце" (з листа до Настасії Толстої). "В Полтаві чи не по Кобзареві вже й Богу моляться" (з листа Пантелеймона Куліша до Шевченка) [5].

З листів Шевченка дізнаємося і про те, що читані з дитинства з веління вчителя-дяка похоронні молитви він відмовляв усе життя на вістку про смерть своїх найближчих. Шевченкові не потрібно було проходити тим непростим шляхом, яким йшла інтелігенція до Бога. У дорослому віці він не починав з нуля у пошуках одвічних істин. Народившись у селянській родині, Тарас автоматично позитивно розв'язав проблему віри в Бога. Релігійність міцно трималася нашого селянства і діти з молоком матері вбирали її. Така "домашня Церква" Григорія та Катерини Шевченків-Грушівських виховала і велетня духу – Тараса. Водночас дід з батьком допомагали прорости в дитині паростком національної свідомості. З дитинства поєднавши любов до Бога з любов'ю до України, Шевченко пізніше у своїй творчості підніме їх на високий рівень. Одним з перших біографів Тараса Шевченка був Олександр Кониський (1836-1900), який приїхав в Галичину зі Східної України і був одним із засновників літературного товариства ім. Т. Шевченка та ініціатором перетворення його в наукову установу НТШ м. Львова. О. Кониський у ювілейному виданні НТШ в 1898 р. писав, що Тарас Шевченко-Грушівський родом із Звенигородського повіту в Київщині. Прадід Тараса – Андрій Грушівський, побитий в боях під Полтавою в 1709 р. декілька років скривався, бо воював на стороні гетьмана Івана Мазепи проти царя Петра I, а потім з'явився в с. Кирилівці, де скоро оженився з донькою шевця Ефросиною. Замешкав в домі тестя і за звичаєм його називали Шевченко. Своє справжнє прізвище він затаїв. Між кирилівськими кріпаками на початку XIX століття була родина посполитих Івана та його дружини Марти Шевченків-Грушівських. По церковних книгах "Ісповідні записи" (1814-1816 рр.) Кониським були віднайдені записи про родину Григорія та його дружини Катерини та дочки Катерини Григорівни, котрі писалися Шевченко-Грушівські. Батько Тараса – Григорій Грушівський оженився з Катериною Бойко, родина якої походила з Галичини. Сім'я Григорія поселилась в с. Моринцях. В обох селах Кирилівці та Моринці, що належали до маєтностей Енгельгардта, були церкви греко-католицької релігії в обох в ім'я св. Івана Богослова. Там 25 лютого (за старим стилем) 1814 року Катерина повила сина Тараса [2].

Цікаво, що національний пророк України – Тарас Шевченко був охрещений 28 лютого (за старим стилем) 1814 року в церкві св. Івана Богослова греко-католицьким священиком Іваном Базаринським. Священик записав метрику Тараса, де зазначив його прізвище Шевченко-Грушівський. Хрещеним батьком був моринецький посполитий Григорій Дяденко. До речі, насильна ліквідація Греко-католицької Церкви в Східній Україні, зокрема і на Черкащині, відбулася щойно в 1839 р. У Бога немає нічого випадкового – все у взаємозв'язку. Оскільки народився хлопчик напередодні св. Тарасія – Царгородського архієпископа, який боровся проти іконоборства, то за християнською традицією був названий Тарасом. Це ім'я в перекладі з грецької означає "бунтівливий". Бунт в богословському розумінні не є однозначно негативним словом. Явище справедливого обурення Церква називає праведним гнівом, захистом істини. Можливо звідси у Шевченка було відчуття своєрідної ліцензії на те, щоб захищати люд християнський. Можливо звідси потяглося коріння високого призначення Апостола правди. Саме ж ім'я завдяки Тарасові Шевченкові стало у нас суто національним. Батько Тараса Григорій бідував, як і всі кріпаки, хоча був стельмахом. Згодом перебрався в Кирилівку, де Тарас провів перші 15 років життя. Крім Тараса у батьків були: старші від нього сестра Катерина на 8 років та брат Микита на 2 роки, а також молодші – Ярина, сліпа Марія і брат Йосип. Батько Тараса був тихим, вмів читати по-церковному. Доглядала Тараса сестра Катерина. Дитиною Тарас мав велику фантазію, допитливість, любив мріяти. Нераз його болів живіт, бо з голоду любив їсти глину. З 8 років пішов на науку до дяка, вивчив напам'ять Псалтир, читав Святе Письмо. Коли Тарасові минуло 9 з половиною років, то померла його мама, а батько згодом взяв собі з Моринців мачуху Оксану, яка була дуже злою до його дітей. Коли Тарасові виповнилося 12 років, то батько Григорій, вмираючи, дав йому своєрідний заповіт: "Синові моєму Тарасові з спадщини після мене нічого не треба, бо він не буде людиною аби якою. З нього вийде або щось дуже добре, або велике ледащо. А його спадщина по мені або нічого не значитиме, або нічого не допоможе" [2].

Дід Тараса Іван внукові все розповів про прадіда Грушівського. Кониський писав, що в школі Тарас іменував себе як Грушівський. Дід водив Тараса на відпусту по цвинтарях в навколишніх місцях і показував, де спочивали ватажки гайдамацьких загонів Микита Швачка, Семен Неживий, а також

розказував про гайдамаччину і коліївшину, зокрема про Максима Залізняка та Івана Гонту, бо й сам був в гайдамаках. Після смерті батька Тарас помагав дякові читати Псалтир, потім вчився в малярів, наймитував, а згодом став покійовим козачком в пана Енгельгардта. Згодом був переїзд до Вільна, потім до Петербургу, де Тарас навчався малярства. Весною 22 квітня 1838 р. Тараса викупили з кріпацтва, він поступив до Академії мистецтв, де проявив талант геніального художника. В 24 роки Тарас почав активно завершувати шкільну освіту, багато читав: твори Гомера, Гете, Шіллера, Шекспіра, історію Греції, романи Дікенса, "Енеїду" знав напам'ять. З часу викупу почав писати вірші, одним з перших надрукував "Причинну". В 1840 році видав свій Кобзар, який поміщав 8 віршів. Російська критика глузувала з нього. Так, Вісаріон Бєлінський в листі до П.В.Анненкова обзивав Тараса "ослом, дураком, горьким пьяницею и охочим до патриотизму хохлацкого" [2].

Можливо, не випадково Шевченко не був одруженим, хоча ми знаємо, як мріяв він про власну родину. Відомим є і те, що Шевченко подобався багатьом жінкам з найвищих кіл тогочасного суспільства. Він був цікавим для них своєю духовною силою, потужністю інтелекту. Напевно, не останню роль відігравала і врода Шевченка, яка заторкувала і естетичні струни душ жінок. Звичайно, важко доглядіти неозорих Божих промислів, та, мабуть, в планах Божого Провидіння Шевченкові, необтяженому сімейними обов'язками, було призначено виконати якусь важливу місію. Бог нагородив його особливим талантом – даром слова: Шевченко мав промовляти до людей в обороні Божої правди. У вірші "Ну що б, здавалося, слова..." він виявляє розуміння походження свого призначення:

"Знаць од Бога
І голос той, і ті слова
Ідуть меж люди!"

Як перегукуються ці рядки з відомим зачином Апостола і євангелиста Івана Богослова, яким починається Великодній ранок у наших церквах: "Споконвіку було Слово, і з Богом було Слово, і Слово було Бог. З Богом було воно споконвіку..." (Ів.1, 1-4). У цьому ж вірші ми бачимо у Шевченка прояв здорового християнського оптимізму - надії: "Орю Свій переліг - убогу ниву!

Та сію слово. Добрі жнива
Колись-то будуть".

Важко не побачити Господнього благословення на слові геніального Кобзаря. Невипадково "Кобзар" Шевченка називають "Євангелієм від Тараса". У "Кобзарі" Шевченко виявляє глибоку обізнаність з текстами Старого і Нового Завітів, адекватно теологічно інтерпретує біблійні сюжети, володіє релігійною термінологією, вміло використовує християнську символіку. Близько 1400 разів у "Кобзарі" Т. Шевченко згадує Бога та Божі справи. У Шевченка вчилися пояснювати теми Святого Письма наступні покоління українських письменників. Через усі твори проступають релігійні переконання їх автора. Шевченко виступає співцем християнського світогляду. Персонажі його поезій – також віруючі. Важко назвати твір Шевченка, в якому поет обходиться без Божого імені. Так міг писати лише християнин. Шевченко любив старших людей. Його самотня душа потребувала материнської ласки і він реалізовував свої синівські почуття через піклування про стареньких. Є документальні свідчення про те, що Шевченко не опускав нагоди відвідати не свою, але таких рідних йому матерів своїх приятелів.

Як природно випливають молитви з уст і сердець Шевченкових персонажів – жінок. Молоді матері, дивлячись в оченята своїх новонароджених діточок-пташенят, просили Матір Божу про її заступництво щодо них:

"Пошли тобі, Матір Божа,
Тії благодати,
Всього того, чого мати
Не зуміє дати".

У "Кобзарі" є ряд творів, присвячених релігійній тематиці. Це "Неофіти", "Марія", віршовані переклади Псалмів. До семи своїх творів Шевченко виносить епіграфом цитати зі Святого Письма. Це наступні поеми: "Неофіти", "Марія", "Тризна", "Сон", "Великий Лях", "Кавказ", "І мертвим, і живим". В написаному "Букварі" автор дає дітям велику кількість позитивної інформації з Біблії, а також молитви. Релігійна поема "Неофіти" за жанром поезії – це віршована апологетика, тобто, захист християнства. Шевченко розповідає в ній про героїчну смерть перших християн за віру Христову. Адже "більшої від цієї любові ніхто не має, як та, коли хто життя кладе за друзів своїх" (Ів. 15, 13).

Пролог до "Неофітів" – це молитва в її найкращому класичному вияві. Усе тут молитовне – від зачину "Благословенная в женах Святая праведная Мати Святого Сина на землі" – до молитовного закінчення "Амінь" [7]. Як відомо, молитва – це розмова з Богом. Хто ще може так палко, щиро, гарно розмовляти із Всевишнім?!: "Ридаю, Молю, ридаючи, пошли,
Подай душі убогій силу,
Щоб огненно заговорила,

Щоб слово пламенем взялось,
Щоб людям серце розтопило,
І на Україні понеслось,
І на Україні свяtilось
Те слово, Божее кадило,
Кадило істини. Амінь". ("Неофіти")

На яких діапазонах душі можна молитися так, як молиться поет у поемі "Марія"?! - Напевно, що тільки на Божих:

"Все упованіє моє
На тебе, мій пресвітлий раю,
На милосердіє твоє,
Все упованіє моє
На тебе, мати, возлагаю.
Святая сило всіх святих,
Пренепорочная, благая!
Молюся, плачу і ридаю:
Воззри, пречистая, на їх,
Отих окрадених, сліпих
Невольників, Подай їм силу
Твого мученика сина,
Щоб хрест-кайдани донесли
До самого, самого раю" (Марія)

У "Подражанні 11 Псалму" Тарас Шевченко так передає мову Господа Бога:
"Возвеличу нині! Ради їх

Людей закованих моїх
Убогих, нищих... Возвеличу
Малих отих рабів німих!
Я на сторожі коло їх
Поставлю слово".

Шевченкові зрозумілою є християнська ідея "любові до ворога".

"Моліться, браття! Моліться
За к а т а лютого, його
В своїх молитвах пом'яніте" ("Неофіти")

Треба сказати і про християнський екуменізм Тараса Шевченка. Як справжній християнин, він вмів пошанувати людей з різними релігійними переконаннями. Шевченко закликає до змагань за волю народи Кавказу і вірить, що Божя правда переможе:

"Ми віримо Твоїй силі
І Слову живому
Встане правда, встане воля,
І Тобі одному помоляться всі язики
Во віки і віки". ("Кавказ")

І тут же:
"Борітеся, поборете,
Вам Бог помагає!"

У поезіях Шевченка слова "Господь Бог", "Христос", "Спаситель", "Святая Мати", "Святе Писання", "ікона", "свічка", "церква", "храм", "святая неділенька" – виконують роль духовної зброї для християнина [8, 9]. Мріючи про духовно здорове покоління, Тарас гнівно застерігав: "Образ Божий багном не скверніте!" У поемі "Тарасова ніч" автор вкладає в уста кобзаря-бандуриста пісні, які розповідають, що від часів зліквідування царицею Катериною II Запорізької Січі почався процес занепаду найосновніших форм релігійного життя українців, що вело до зубожіння української духовності:

"Зажурилась Україна,
Така її доля!
Зажурилась, заплакала,
Як мала дитина

.....

Виростають нехрещені
Козацькі діти;
Кохаються невінчані;
Без попа ховають.
Запродана жидам віра;

В церкву не пускають”.

У вірші "Світе ясний, світе тихий" Шевченко передбачив антропологічну кризу советських часів – втрату людського в людині, моральне зубожіння, девальвацію цінностей.

“Будем, брате,
З багряниць онучі драти,
Люльки з кадил закуряти,
Явленими піч топити,
А кропилом будем, брате,
Нову хату вимітати”.

Дехто ще й сьогодні звинувачує Шевченка у богоборстві, та він ніколи атеїстом не був. Цікаво, що цього не закидають Кобзареві читачі - християни, розуміючи підтекст належно. Це не був бунт Шевченка проти Бога. Не антиклерикальні мотиви, якими була на сполох література XIX століття. Критика стосувалася позиції царської церкви і її служителів, а вони були цілком чужими для українців. Шевченко засуджував як москвофільство, так і польське окатоличення. Критикував їхню індіферентність до проблем народу, їх національний нігілізм. Про це як в часи Шевченка, так і сьогодні з боєм говорить і пише наша інтелігенція, яка, нерідко, сама має духовну освіту і добре обізнана з суттю справи.

Церква однозначно мала б виступити на захист знедоленого люду. Коли чиниться очевидне зло, людей треба духовно озброювати. Це додавало б народу віри, що справа, за яку він бореться, є святою. Чому б святим отцям та й не напоумити царя-батюшку? Та не отверзалися уста церковнослужителів, оскільки вони залишалися знаряддям церковно-політичних інтересів Петербурга і Вільна. Так що не було тоді кому не те, що життя покласти за овець, я й слово за них мовити. Шевченко критикував спекуляцію на декларуванні християнських принципів і одночасному не дотриманні їх в житті. Він вважав бездоганне виконання зовнішніх правил благочестя без внутрішнього благородства – злом, тобто, критикував подвійну мораль церковнослужителів. Через нарікання Тараса Шевченка на церковні порядки і духовенство його інколи представляли як атеїста. Іван Франко пояснював ці нарікання, як досади нещасної людини, що не бачить обіцяної правди на землі. В своєму щоденнику Тарас писав (“Журнал”, 1857 р.): “Імператор – поганин Август, зсилаючи поета Назона Овідія до диких племен гетів, не заборонив йому писати й рисувати, а християнин цар Микола I заборонив мені і те і друге”. Очевидно, безпідставно протестували чернігівський єпископ Філарет і київський митрополит Арсеній проти розповсюдження в недільних школах українського “Букваря”, якого написав Шевченко [3].

А щодо так званих "дискусійних моментів" в творчості Кобзаря, то це звична форма поетичних висловів, певна поетична стилізація, яка спирається на книгах Старого Завіту. Вона допустима у християнстві і відома під назвою контраверсійних прийомів старозавітних пророків. А от чого не було в Шевченкові – християнинові, так це космополітизму. Він писав:

Того Бог карає,
Того діти цураються,
В хату не пускають”.

Та ще не ховався він за християнською праведністю фарисеїв. А якби жив у наш час, то не поповнив би нізащо багаточисельного загону пристосуванців цієї сучасної пристойної форми зради, новітнього яничарства. Недарма сьогодні кажуть, що до президентської булави не вистачає Шевченкової голови. Ото би був у нас національний лідер! Він достойно з честю витримав би три найважчі випробування за Святим Письмом: владою, славою і грошима. Зрештою, його Кобзар і зараз звучить як християнсько-патріотична програма президента. Шевченко зумів прочитати Біблію в контексті духовно-національних проблем свого народу. Наш національний пророк мовив свою пристрасну молитву до Бога за Україну, благаючи:

“Любіться, брати мої,
Україну любіте
І за неї, безталанну,
Господа моліте”,

“Свою Україну любіть!
Любіть її... Во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть!”

Художній світ Біблії, її зміст, образи та мотиви посідають помітне місце в малярській творчості Тараса Шевченка. Серед його академічних робіт були “Іезекиїль на полі, всіяному кістками” (1845), “Жертвоприношення Авраама”. Пізніше Кобзар використав біблійні теми у творах “Христос благословляє хліб”, “Притча про блудного сина”, “Святий Дмитро”, “Лот з дочками”, “Голова Христа”, “Смерть Марії”, “Апостол Петро” та ряд інших. Християнський дух в образотворчому мистецтві особливо виражений великим Т. Шевченком у картинах: “Розп’яття”, “Свята родина” [4].

Шевченко постійно цікавився релігійним малярством і всюди шукав контактів з ним: у творах світових класиків, своїх учителів і колег з Академії. Серед таких робіт слід відзначити офорти (одна з технік широкого тиражування художніх творів завдяки вигравірованню на мідній пластинці рисунку) – “Свята родина”,

“Притча про робітників у винограднику“. Цей твір роздум з офортом картини І. Соколовського “Приятелі“ Шевченко подав на розгляд художньої ради Петербурзької академії мистецтв. За ці роботи художнику було присвоєно звання академіка. Працюючи в археологічній комісії, митець залишає безцінні рисунки й акварелі з різних міст і сіл України. Щоб краще зрозуміти географію його поїздок слід вдуматись в список його робіт: Мотринський монастир, церква всіх святих у Києво-Печерській Лаврі, церква Покрови в Переяславі, Чигирин з Суботівського шляху (жіночий монастир), Богданова церква в Суботові, Воздвиженський монастир у Полтаві, Почаївська Лавра, трапезна в Гусятині, Видубицький монастир у Києві. Повертаючись із заслання, Шевченко робить серію рисунків і акварелей церковної архітектури на території Росії. Його цікавили культові споруди інших релігій, зокрема збереглася прекрасна акварель католицького костела в Києві, сепія синагоги на Волині. В листі до Варвари Рєпіної він згадує про це такими словами: “Новий Завіт я читаю з благоговійним тремтінням. І внаслідок цього читання в мені зродилася думка описати серце матері по житті Пречистої Діви, Матері Спасителя. І друга – намалювати картину розп’ятого її Сина. Молю Бога, щоб хоч коли – небудь ті мрії здійснилися!“. До цієї теми Шевченко зміг повернутися лише під час заслання. Після повернення з архангельської експедиції в нього появилася надія на дозвіл малювати. Даний ескіз “Розп’яття“ художник пропонує католицькій церкві, як майбутній запрестольний образ, що зображає смерть Спасителя. Ескіз цього образу представляє собою вертикальну композицію, заокруглену угорі, центральне місце на площині призначене для Спасителя, зображення Якого графічно вписане у площину, в якій Йому ніби тісно. Лише зверху над Христом дещо більше місця заповнено зображенням неба. Постаць Христа виділена світлом, Його лице підняте вгору до неба. Внизу, біля основи хреста, зігнута фігура жінки із закритими руками обличчям. Темна тінь від хреста, що проходить у нижній частині, поєднує зображення двох христів із розбійниками. Цікавою особливістю є різне трактування зображення розп’ятих розбійників. Ліва фігура зображена силуетно і на темній плямі хмар, а права – є значно світлішою, а злегка опущена голова освітлена контрастним світлом. В темі Спасителя і материнства виконана в 1856 р. одна з робіт Шевченка під назвою “Благословення дітей“. Центральне місце відведено молодій матері, яка слухає проповідь Христа, поклавши руку на тіло дитини. Її силуетна фігура дуже чітко виділяється на фоні освітленої стіни. Дещо нижче зліва скупими засобами Шевченко показує величезну кількість людей, які яскраво освітлені сонцем. На цьому фоні в контрольному освітленні виділяється фігура проповідуючого і благословляючого Христа. Вираз Його лица не схований в тіні, перед Його піднятими руками силуети кількох дитячих фігурок. Робота також є дуже чіткою і цільною. Ця робота була передана Шевченком в Нижньому Новгороді Михайлові Щепкіну для розігрування в лотереї. Творчість Шевченка, поета і художника є яскравим підтвердженням його щирого відношення до християнської тематики. Тарас Шевченко несе в собі заряд україноцентризму, ідея якого в усі часи служила нашому народові джерелом як духовного, так і національного єднання. Шевченко пройшов свою “хресну дорогу” разом з хресною дорогою свого народу. Хто-хто, а він мав право попросити у нащадків:

І мене в сім’ї великій,
в сім’ї вольній, новій
не забудьте пом’янути
незлим, тихим словом”.

Як актуально і сьогодні звучать його полум’яні слова – заклик до єдності українського народу:

“А всім нам вкупі на землі
Єдинomisліє подай
І братолюбіє пошли”

Список використаних джерел та літератури:

1. Калашник А.К. Тарас Шевченко – християнин – патріот // Матеріали другої міжнародної науково-практичної конференції “Формування духовно і морально зрілої особистості у процесі викладання гуманітарних дисциплін”. – Львів: ЛІ МАУП, 2005. – С. 49-55.
2. Кониський О. Тарас Шевченко-Грушівський. Хроніка його життя. Т.1,2.– Львів, 1898-1901.
3. Мокрий В. Тарас як християнин і проповідник правди // Греко- католицький церковний календар. – Варшава, 1992.
4. Огірко О. Християнська етика. 9 клас. – Львів, 2003.
5. Сверстюк Є. Шевченкові стовпи // Українська мова і література в школі. – К., 1993.- № 3.
6. Святе Письмо Старого і Новою Завітів. – Торонто, 1990.
7. Скоць А. Поетичний культ слова в "Кобзарі" Тараса Шевченка// За вільну Україну. - 10 березня, Львів, 2000.
8. Хоркавий Р. Слово про незламність // Діти Марії. – березень, Львів, 1998.
9. Хоркавий Р. Зброя в Шевченковій поезії // Діти Марії.- березень, Львів, 1999.
10. Шевченко Т. Кобзар // Дніпро. – К., 1985.

Тарас Шевченко – християнин – поет и художник

Аннотация: Стаття посвящена анализу творчества Тараса Шевченко – украинского национального пророка как христианина – поэта и художника.

Ключевые слова: Шевченко, “Кобзарь”, молитва, Бог, христианство, Церковь, Библия, поэзия, живопись, украиноцентризм.

Antonina Kalashnyk, Oleh Ohirko

Taras Shevchenko is a Christian – poet and artist

Annotation: The article is devoted the analysis of creation of Taras Shevchenko – the Ukrainian national prophet as Christian – poet and artist.

Keywords: Shevchenko, “Kobzar”, prayer, God, Christianity, Church, Bible, poetry, painting.

УДК801(477)

Фёдор Климчук

Славянские – этно – языковые пограничья

Аннотация: В статье рассматривается проблема политико-административные пограничья. Особое внимание уделяется этно - языковым пограничьям, которые существенно отличаются от политических пограничий.

Ключевые слова: Этно - языковые пограничья, политико - административные пограничья.

Пограничья бывают разными. Наиболее известны широкому кругу общественности политические и политико-административные пограничья. Это местности, прилегающие к границам между государствами, к границам автономий и административных единиц. Но есть и этно языковые пограничья. От пограничий политических они отличаются существенно. Границы государственные и административные – четкие. Пограничья этно-языковые между родственными народами имеют более сложный характер. В одних случаях они почти такие же четкие, как и политические пограничья. В других случаях в пределах этно-языковых пограничий существуют контактные зоны с неоднородным населением. В третьих случаях в регионах такого типа существуют контактные этно-языковые группы, характеризующиеся определенной степенью переходности между двумя этносами и их языками. В конце XIX – начале XX вв. обострились всякого рода этно-языковые отношения. Возникающие в связи с этим проблемы, естественно, требуют своего решения. Но прежде, чем принимать какие-либо решения и действия, необходимо очень глубоко и детально изучить предмет. В данный контекст вписываются ситуации, существующие на этно-языковых пограничьях. Мы остановимся на этно-языковых пограничьях в славянском мире. Будет идти речь о границах одних славянских народов с другими народами, тоже славянскими, и о территориях, примыкающих к этим границам. Большинство этих пограничий существует ныне, некоторые теперь не существуют, но существовали в прошлом. Ныне существуют следующие основные этно-языковые общности славян: русские, украинцы, белорусы, поляки, чехи, словаки, лужичане, болгары, македонцы, словенцы и носители сербско-хорватской этно-языковой общности.

Остановимся на этно-языковых пограничьях каждого из указанных народов или общностей.

Русские: граничат с украинцами и белорусами.

Русско-украинская этническая граница довольно поздняя. Сформировалась она в основном в XVII—XIX вв. Исключение составляет небольшой ее участок в пределах северо-восточной части Сумской области Украины и прилегающей территории России.

На Украине проживает 8.334,1 тыс. русских (2001 г.). Среди сельского населения наибольшие анклавы русских в областях Луганской, Запорожской и Харьковской. Меньшие анклавы в областях Сумской, Херсонской, Одесской, Николаевской. Есть русские сельские поселения в других областях. Переписью 2001 г. на Украине зарегистрировано 5.544,7 тыс. русскоязычных украинцев. В России переписью 2002 г. зарегистрировано 2.943 тыс. украинцев. Украинские этноязыковые массивы и острова в России встречаются от границы с Украиной до Тихого океана.

Существует довольно значительная контактная русско-украинская этническая группа. Назовем ее условно: «украинцы по народности – русские по национальности». Так, на территории нынешних Белгородской, Воронежской и Ростовской областей, Краснодарского и Ставропольского краев переписью 1926 г. зарегистрировано 4.419.853 украинца [1]. На той же территории в 1989 г. зарегистрирован 615.271 украинец. Разница составляет 3.804.582 человека. Это 86 % от численности лиц, зарегистрированных в 1926 г.

украинцами на указанной территории. Одна из причин приведенного несоответствия следующая. В основу разных переписей зачастую положены разные принципы. Так, в основу всероссийской переписи 1897 г. положен языковой принцип. В основу советской переписи 1926 г. положен принцип принадлежности опрашиваемых к определенной народности. В основу остальных советских переписей, начиная с переписи 1937 г., положен принцип принадлежности к определенной национальности. Мы не будем касаться сложных вопросов, что такое «народность», «национальность», «нация». Нашей целью являлось отметить факт существования указанной этно-языковой группы: украинцы по народности – русские по национальности.

Русско-белорусская этническая граница древняя, нечеткая. По переписи 1999 г. в Белоруссии зарегистрировано 1.141.731 русских (11,4 %), а также 1.166.346 русскоязычных белорусов. По переписи 2002 г. в России зарегистрировано 808 тыс. белорусов. На территории Беларуси встречаются русские села, почти исключительно старообрядческие. Белорусские села, острова и небольшие массивы встречаются в разных регионах России -- вплоть до Приморского края. Существуют контактные русско-белорусские этнические группы. Самая значительная из них – это *смоляне*, жители центрально-западной части исторической Смоленщины. Ученые XIX—XX вв. народные говоры этой территории относили к белорусским [2]. По данным 1866 г. [3], 42,41 % населения Смоленской губернии составляли великороссияне, 46,69 % -- белорусы и 10,55 % определялась как «смесь великороссиян с белорусами». Около трех месяцев (январь—март 1919 г.) центрально - западная Смоленщина входила в состав Советской Социалистической Республики Белоруссии. А вот что пишется о Смоленщине в новом энциклопедическом российском издании за 1998 г.: [4]

«Смоленщина не является чисто великорусской территорией. Западная часть области в историко-этнографическом отношении – белорусская земля. В Смоленской губернии в XIX веке белорусов насчитывалось больше, чем великороссов. Однако к XX в. соотношение изменилось в пользу русских. Вместе с тем именно Смоленск, а не официальная белорусская столица Минск, стал родиной Белоруссии как государства. В конце 1918 г. в Смоленске была проведена партийная конференция Западных губерний, провозгласившая образова-ние Белорусской Республики. Короткий период (1918—1919 гг.) Смоленск официально «прожил» в составе Белоруссии». Отдельную этнографическую группу образует коренное население западной части Брянской области. В прошлом эта территория входила в состав Черниговской губернии. Традиционные говоры жителей этих мест близки к среднебелорусским говорам [5].

Нынешняя узкая пограничная полоса Псковской и Смоленской областей с Беларусью ранее входила в состав Витебской и Могилевской губерний. Коренное население этой территории по говору, менталитету и этнографическим особенностям мало отличается от населения сопредельных территорий Республики Беларусь. Упомянем этн(ограф)ическую группу – *горюны*. Живут в нескольких населенных пунктах Путивльского и частично Белопольского районов Сумской области на Украине. В их говоре сочетаются черты русские белорусские, частично украинские [6].

Крайний юго-восток Латвии – это старая контактная зона латышей, белорусов и русских.

У к р а и н ц ы: граничат с р у с с к и м и, б е л о р у с а м и, п о л ь к а м и, с л о в а к а м и. В прошлом граничили еще с с е р б а м и и б о л г а р а м и.

О русско-украинской границе речь шла выше.

Украинско-белорусская этническая граница различается на разных отрезках.

а) Средняя часть этой границы, между реками Днепр на востоке и Горынь на западе. Это участок нынешней границы между Беларусью и Украиной. По обе стороны этой границы, как с белорусской, так и с украинской стороны распространены говоры со значительной степенью переходности.

б) Северные окраины Черниговской и северо-западные окраины Сумской области Украины: здесь бытуют говоры с белорусской основой. В то же время переписи регистрирует население этих микрорегионов украинцами.

в) Южная часть Брестской области Белоруссии. Коренное население этой территории представляет отдельную этн(ограф)ическую группу. Интерпретация народных говоров этой группы в научной литературе неоднозначная. До вхождения этой территории в состав БССР (1939 г.) большинство ученых относили эти говоры к украинским [7]. Пожалуй, впервые иную точку зрения высказал украинский ученый Ф.Т.Жилко. Эти говоры он отнес частью к белорусским, частью к переходным белорусско-украинским [8]. В дальнейшем украинские диалектологи часть брестско-пинских говоров относили к украинским [9]. Но северную их границу определяли условно: по р. Мухавец, по Днепровско-Бугскому каналу, по административной границе Кобринского района с Дрогичинским, по р. Ясельде. Т.е. этой границе не придавалось никакого значения, ее устанавливали не на основании языковых факторов, а условно. Скорее всего украинские диалектологи ориентировались на положение Ф.Т.Жилко о переходом характере брестско-пинских говоров [10]. Вероятно, полагалось, что в южной части ареала украинских черт должно быть чуть больше, нежели в северной. Вот и относили южную часть говоров брестско-пинского ареала к украинским говорам. Изменился вид на интерпретацию характера брестско-пинских говоров у украинского ученого А.И. Скопненко. Первоначально

украинскую языковую границу на Брестщине он соотносил с границей Кобринского района с Дрогичинским [11], впоследствии все брестско-пинские говоры он отнес к украинским [12].

Белорусские диалектологи долго воздерживались от языковой интерпретации брестско-пинских говоров. Прошло 8 лет после того, как украинскими диалектологами было заявлено, что «чисто» украинских говоров на Брестщине нет. Но вышел «Дыялекталагічны атлас беларускай мовы» (Мінск, 1963). В атласе брестско-пинские говоры отнесены к говорам белорусского языка. И снова не так все просто. В белорусской диалектологии различают понятия «говоры белорусского языка» и «белорусские говоры». Белорусские говоры – это говоры, которые являются белорусскими генетически. К ним относятся не только говоры на территории Республики Беларусь, но и за ее пределами, например, на Смоленщине. К говорам белорусского языка относятся говоры на территории Республики Беларусь, которые входят в сферу влияния белорусского литературного языка. Часть из них, в частности, брестско-пинские говоры, генетически составляли единство с говорами северо-западной части Украины. Заметим также, что в 1980-1990-е годы существовало движение за создание на основе брестско-пинских говоров отдельного литературного языка (западнополесского).

Украинско-польская этническая граница характеризуется определенной сложностью. На территории нынешней Польши существует несколько исторических областей, которые представляли собой контактные зоны украинцев и поляков. Это Южное Подляшье, Холмщина, Надсянье, Северная Лемковщина. После переселений 1940--50-х годов украинцев здесь осталось немного. Северное Подляшье представляет собой контактную украинско-белорусско-польскую зону.

На территории нынешней Украины в прошлом поляки составляли наиболее высокий процент в Галиции (Галичине) [13]. Ныне это Львовская, Ивано-Франковская и большая часть Тернопольской области. Эта территория входила в состав Польши с 1349 по 1772 гг, затем в 1919—1939 гг. Процент поляков здесь постепенно увеличивался (см. таблицу). Территория Галичины, входящая теперь в состав Украины*

Год переписи, исчисления	Всего населения (тысяч человек)	Украинцы: численность (тысяч человек), процент	Поляки: численность (тысяч человек), процент
1795	1.996,5	1.487,9 -- 74,5 %	341,6 - 17,1 %
1846	2.638,2	1.940,0 -- 73,5 %	462,9 - 17,6 %
1900	4.163,2	2.696,2 -- 64,8 %	868,1 - 20,9 %
1910	4.623,0	2.952,6 -- 63,9 %	1.060,9 - 23,0 %
1921	4.214,0	2.652,5 -- 62,9 %	1.066,9 - 25,3 %
1931	4.742,7	2.854,3 -- 60,2 %	1.353,6 - 28,5 %
1959	4.288,1	3.886,2 -- 90,6 %	93,1 - 2,2 %
1970	4.830,8	4.428,2 -- 91,7 %	62,7 - 1,3 %
1979	5.058,2	4.685,4 -- 92,6 %	...
1989	5.304,6	4.934,0 -- 93,0 %	...
2001	5.178,7	4.955,7 -- 95,7 %	24.568 - 0,47 %

Так, если в 1795 г. поляки здесь составляли 17,1 %, то в 1931 г. – 28,5 %. В результате репатриаций 1945—1946, 1955—1958 гг. и других переселений основная масса поляков той части Галиции (Галичины), которая входит в состав Украины, переселилась в Польшу. Западные окраины исторической Галичины (район Перемишля, Ярослава, Санока) остались в составе Польши. В настоящее время процент украинцев в этом регионе невелик. Украинско-словацкая этническая граница проходит в основном на территории Словакии и лишь частично на территории Закарпатской области Украины. В «Атласе украинских говоров Восточной Словакии» содержится материал из 267 восточнославянских или восточнославянско-словацких населенных пунктов [14]. Восточнославянские говоры Словакии заметно отличаются от украинского литературного языка. В связи с этим и некоторыми иными причинами в Словакии существует движение за создание отдельного восточнославянского языка – (карпато)русинского. В отдаленном прошлом население нынешней Венгрии было неоднородным. Кроме венгров, здесь повсеместно жили и славяне. Славянское население Венгрии относилось к нескольким этносам. Назовем их условно праукраинцами, прасловаками, прачехами, прасербохорватами, прасловенцами. На этой территории праукраинцы граничили с прасербохорватами, словаки – с прасербохорватами и, вероятно, прасловенцами, прачехи – с прасловенцами. В середине XVIII в. на территории Украины созданы административные области Ново-Сербия и Славяно-Сербия. Сербь, проживавшие в этих областях, впоследствии ассимилировались с окружающим населением, преимущественно с украинцами. До 1940 г. на территории Добруджи, болгарской и румынской, жили болгары и румыны. Ареал расселения болгар продолжался на северо-восток, на территорию южной Бессарабии (ныне юго-западная часть Одесской области Украины). Здесь ареал расселения болгар соприкасался с ареалом

расселения украинцев. Впоследствии румыны из болгарской Добруджи (110 тыс.) переселены в румынскую Добруджу, а болгары из румынской Добруджи (62 тыс.) переселены в болгарскую Добруджу [15]. Таким образом, район расселения болгар в южной Бессарабии был оторван от основного болгарского массива и преобразовался в анклав. По переписи 2001 г. в украинской части Бессарабии (находится между низовьями Дуная и низовьями Днестра, входит в состав Одесской области) проживало 617,2 тыс. чел. Из них украинцы составляли 40,2 %, болгары 20,9 %, русские 20,2 %, молдаване 12,7 %, гагаузы 4,0 %.

Болгарские анклавы есть также в Запорожской области.

Б е л о р у с ы: граничат с р у с с к и м и, у к р а и н ц и м и, п о л я к а м и.

О белорусско-русской и белорусско-украинской границе речь шла выше.

Белорусско-польская этно языковая граница проходит к западу от г. Белостока, центра воеводства Подлясье (Подляшье) [16]. На территории Польши происходит постепенная ассимиляция белорусов со стороны поляков. Согласно переписи 1999 г. в Республике Беларусь проживало 395.712 поляков. Из них указали родными языками: белорусский 67,1 %, польский 16,5 %, русский 16,2 %.

Район г. Вильнюса (столица Литвы) и его окрестностей – это старая контактная зона литовцев, белорусов и поляков. Самый немногочисленный славянский народ – л у ж и ч а н е, или л у ж и ц к и е с е р б ы, или, в немецкой огласовке, с о р б ы. Живут в Германии. Ареал их расселения окружен населенными пунктами с немецким населением. В прошлом, несколько столетий назад, ареал расселения лужичан граничил с ареалами поляков (на востоке) и чехов (на юге). П о л я к и: граничат с б е л о р у с а м и, у к р а и н ц и м и, с л о в а к а м и, ч е х а м и, в прошлом граничили с л у ж и ч а н а м и. О польско-белорусской, польско-украинской, польско-лужицкой границах речь шла выше. По обе стороны польско-словацкой государственной границы проживают так называемые g ó r a l i (*горцы*). Говор их польский, но довольно специфический. Принято считать, что представители этой группы, проживающие на территории Польши, считают себя поляками, а проживающие на территории Словакии – словаками. Польско-чешская этноязыковая граница в настоящее время в основном совпадает с границей государственной. В округе Фридек-Мистек Северноморавской области Чехии поляки составляют около четверти населения. Это пограничье с Силезским воеводством Польши, часть так называемой Тешинской (Цешинской) Силезии. Есть чешские села в Нижнесилезском воеводстве Польши (на границе с Чехией). Ляшское наречие чешского языка, распространенное в северо-восточной Чехии, характеризуется значительной степенью переходности к польскому языку [17].

Ч е х и: граничат со с л о в а к а м и и п о л я к а м и, в прошлом граничили с л у ж и ч а н а м и и ю ж н ы м и с л а в я н а м и. О чешско-польской, чешско-лужицкой и чешско-южнославянской границах речь шла выше. Чешско-словацкая языковая граница характеризуется значительной степенью переходности. Восточноморавское наречие чешского языка характеризуется определенной степенью переходности к словацкому языку, в то же время западнословацкому наречию словацкого языка характерна определенная степень переходности к чешскому языку. Польский ученый З. Штибер основную часть восточноморавских говоров, бытующих на юго-востоке Чехии, считает говорами словацкого языка [18].

С л о в а к и: граничат с ч е х а м и, п о л я к а м и, у к р а и н ц а м и, в прошлом граничили с ю ж н ы м и с л а в я н а м и. О всех этнических пограничьях словаков с другими славянскими народами (чехами, поляками, украинцами, южными славянами) речь шла выше. Говоря о западнославянских этносах, нельзя не коснуться к а ш у б о в и п о л а б о в. Кашубы проживают в Польше, в низовьях Вислы. Их говоры одни исследователи считают диалектом польского языка, другие – отдельным языком. Полабы жили в северо-восточной части нынешней Германии. Последние носители полабского языка умерли в середине XVIII в.

Б о л г а р ы: граничат с м а к е д о н ц а м и и с е р б а м и, в прошлом граничили с у к р а и н ц а м и.

О болгарско-украинской границе речь шла выше. Болгарско-сербская этно-языковая граница характеризуется значительными признаками переходности [19]. На границе с Сербией имеется полоса болгарских говоров, характеризующаяся определенной степенью переходности к сербскому языку. В то же время торлакская диалектная группа сербского языка, расположенная в юго-восточной Сербии характеризуется признаками переходности к болгарскому языку. На крайнем юго-востоке Сербии есть говоры с болгарской основой. Болгарский и м а к е д о н с к и й языки образуют отдельную подгруппу в системе южнославянских языков. Некоторые ученые считают македонские говоры диалектом болгарского языка. Часть этнической Македонии (Пиринская Македония) входит в состав Болгарии. Коренное население этого края переписями 1946 и 1956 гг. регистрировалось как македонцы, другими переписями – как болгары. Некоторые исследователи македонские говоры на территории Болгарии интерпретируют как переходные [20].

На севере Македонии есть македонские говоры, которым характерна определенная степень переходности к сербскому языку [21].

С е р б с к о – х о р в а т с к и й диалектный ареал делится на три наречия: штокавское, чакавское и кайкавское [22]. На штокавском наречии говорят сербы, черногорцы, босняки-мусульмане и большинство (до 60 %) хорватов. На чакавском наречии говорит часть хорватов (ок. 15 %). Чакавское наречие – это, скорее

всего, реликт средневекового хорватского языка. На кайкавском наречии говорит часть хорватов (ок. 25 %). Кайкавское наречие – это по-существу диалект словенского языка, испытавший влияние штокавского наречия. Деление носителей сербско-хорватской диалектной общности на сербов, черногорцев, хорватов и босняков-мусульман не этно-языковое, а религиозно-политическое. Сербь (в том числе сербы-боснийцы) и черногорцы – православные, хорваты – римо-католики, босняки-мусульмане – мусульмане. Население Боснии и Герцеговины однородно в языковом отношении, неоднородно по религиозному составу. До середины XX в. наиболее многочисленной конфессиональной группой в этой области были православные сербы. В результате геноцида сербов в годы Второй мировой войны [23] их численность сократилась. Наиболее многочисленной группой в Боснии и Герцеговине стали мусульмане. Так, по официальной турецкой переписи населения 1851—1852 гг. в Боснийском пашалыке насчитывалось 1.077.956 жителей. По вероисповеданиям они распределялись следующим образом: православные – 44,9 %, мусульмане – 37,3 %, католики – 16,5 %, другие – 1,3 % [24]. В 1982 г. в Боснии и Герцеговине проживало 4.181.000 человек. В 1981 г. по национальности они распределялись следующим образом: мусульман 39,5 %, сербов 32,0 %, хорваты 18,4 %, югославов 7,9 %, других ок. 2,2 % [25].

Хорваты современные и хорваты средневековые различаются весьма существенно. Основной признак, по которому выделяются нынешние хорваты от других носителей сербско-хорватских говоров, -- это их римо-католическое вероисповедание. Но ведь официальное разделение христианской церкви на православную и католическую произошло только в середине XI в. (1054 г.). А первые письменные сведения о хорватах относятся к VII в. При этом первоначально хорваты являлись язычниками. Таким образом, до середины XI в. римо-католическое вероисповедание не могло быть основным этноопределяющим признаком хорватов. Между тем источники VII – XI вв. четко выделяют хорватов как этнос, т.е. хорватам были присущи другие этноопределяющие признаки, в том числе язык. Что же представлял собой средневековый хорватский язык? Если наложить зону расселения хорватов после их поселения на Балканах [26] на зону распространения чакавских говоров в прошлом [27], то обнаружится их значительное совпадение. Отсюда напрашивается вывод, что чакавское наречие является остатком средневекового хорватского языка. Ученые констатируют факт, что чакавский диалект с XII по XVI вв. являлся литературным языком хорватов [28].

В конце XX в. усложнилась интерпретация политиками и учеными национальной и языковой ситуации в сербско-хорватском диалектном ареале. В бытовой практике югославские события конца XX в. очень часто называют религиозными войнами. Делается аналогия из мировой истории, в частности, с религиозными войнами в Германии в XVI веке.

Взятый в квадратные скобки отрывок в публикацию не включен: На наш взгляд, необходимы монографии или книги следующего характера. В нее необходимо включить все письменные памятники от самых ранних до тех, которые написаны в канун югославских событий конца XX в., в которых этнонимы и лингвонимы для обозначения населения, говорящего на сербско-хорватских диалектах, и их диалектной системы. Указать: что за памятник, время и место написания, характер языка, кто автор, все о нем, этноним (сербы, хорваты, черногорцы и др.), кого он обозначает, лингвоним (языки сербский, далматинский и т.д.), кто на нем говорит, какие документы на нем написаны и т.д.]

С л о в е н ц ы граничат с хорватами, преимущественно с носителями кайкавских и чакавских говоров. Об отношении кайкавских говоров к словенскому языку речь шла выше.

В прошлом прасловенцы граничили с прачехами и, возможно, прасловаками.

Говоря о славянских этно-языковых пограничьях, нельзя не коснуться литературных микроязыков. Фундаментальные исследования по славянским литературным микроязыкам принадлежат известному ученому слависту А.Д. Дуличенко [29].

Основные признаки литературных микроязыков следующие:

1) в основу литературных микроязыков положены народные говоры, которые существенно отличаются от общенациональных литературных языков;

2) литературный микроязык обычно является достоянием не всей нации, а отдельной ее части или какой-либо этн(ографической) группы;

3) публикация художественных произведений на народных говорах – явление обычное. Для литературного микроязыка этого недостаточно. К литературному микроязыку можно отнести такую языковую систему, на которой существует богатая разножанровая литература.

Специфические говоры часто формируются на этно-языковых пограничьях. А существование специфических диалектов является базой появления на этих диалектно-языковых системах литературы, а впоследствии и формирования литературных микроязыков. На славянских этно-языковых пограничьях сформировались следующие литературные микроязыки:

1) варианты (карпато)русинского [30, с.309 - 419].

2) югославо-русинский (южнорусинский; Сербия и Хорватия; создатели – потомки выходцев из Карпат) [30, с.11 - 84];

- 3) чакавский (Хорватия) [31, с.69 - 99];
- 4) кайкавский (Хорватия) [31, с.100 - 142];
- 5) ляшский (Чехия) [31, с.165 - 195];
- 6) западнополесский (Брестско-Пинское Полесье, Беларусь) [31, с.227 - 281];
- 7) восточнословацкий (Словакия) [31, с.196 - 226];

Славянские этно-языковые пограничья, таким образом, оказываются потенциальными источниками, способствующими усложнению и вместе с тем обогащению социолингвистической составляющей современного славянского мира: именно здесь прежде всего и предпринимаются попытки создания новых славянских литературных микроязыков.

Источники:

1. Рассчитано по: Всесоюзная перепись населения 17 декабря 1926 года. Т. 3: Центрально-Черноземный район. Средневолжский район. Нижне-Волжский район. Народность. Родной язык. Возраст. Грамотность. Т. 5. Крымская АССР. Северо-Кавказский край. Дагестанская АССР. Народность. Родной язык. Возраст. Грамотность. Москва: Изд. ЦСУ СССР, 1927.
2. Максимов С.В. Очерк IX. Белорусская Смоленщина с соседями. Живописная Россия: Отечество наше в его земельном, историческом, племенном, экономическом и бытовом значении: Литовское и Белорусское Полесье. Москва, 1882. С. 429-473. Е.Ф.Карский. Белоруссы. Том 1. Введение в изучение языка и народной словесности. С приложением двух карт. Варшава, 1903. С. 41-52, 168-169; карты. Е.Ф.Карский. Этнографическая карта белорусского племени. Труды комиссии по изучению племенного состава населения России. 2. Петроград. С. 17-23, карта; Н.Н.Дурново, Н.Н.Соколов, Д.Н. Ушаков. Диалектологическая карта русского языка в Европе. Петроград, 1914; они же. Опыт диалектологической карты русского языка в Европе. С приложением русской диалектологии. Труды Московской диалектологической комиссии. Выпуск. 5. Москва, 1915. С. 11-12, 27, 47 - 48, 123. П.А.Расторгуев. Говоры на территории Смоленщины. Москва: Изд-во АН СССР, 1960.
3. XL. Смоленская губерния. Список населенных мест по сведениям 1859 года. Издан Центральным статистическим комитетом Министерства Внутренних дел. Обработан членом Статистического Совета Н. Штиглицом. С.-Петербург, 1868. С. XLVIII (48) - L (50).
4. Энциклопедия для детей. Том 12. Россия: природа, население, экономика. Москва: Аванта, 1998. С. 496.
5. Расторгуев П.А. Северско-белорусский говор. Ленинград. Издание Института белорусской культуры, 1927.
6. Горюны: история, язык, культура. Материалы международной научной конференции (Институт языкознания РАН, 13 февраля 2004 г.). Сумы, 2005.
7. Карский Е.Ф. Белоруссы. Том 1. Введение в изучение языка... С. 38-40, 167; карты. Е.Ф.Карский. Этнографическая карта... С. 11—14, карта; Н.Н.Дурново, Н.Н.Соколов, Д.Н. Ушаков. Диалектологическая карта...они же: Опыт диалектологической карты... С. 11-12, 27, 47-48, 123.
8. Жилко Ф.Т. Карта говорів української мови. Ф.Т.Жилко. Нариси з діалектології української мови. Київ: Радянська школа, 1955. Ф.Т.Жилко. Деякі питання класифікації говорів української мови в світлі даних лінгвістичної географії. Філологічний збірник (Вид-во АН УРСР), Київ, 1958. С. 84-86.
9. Жилко Ф.Т. Говори української мови. Київ: Радянська школа, 1958 (Карта говорів української мови); Жилко Ф.Т. Нариси з діалектології української мови. Київ: Радянська школа, 1966 (Карта говорів української мови); С.П.Бевзенко. Українська діалектологія. Київ: Вища школа, 1980. С. 204 (карта); О.Скопненко. Берестейщина // Берестейський край (газета), Брест, 1996, № 2 (2). С. 5.
10. Жилко Ф.Т. Деякі питання... С. 84-86.
11. Скопненко О. Берестейщина... С. 5.
12. Скопненко О.І. Берестейсько-пинські говірки: генеза і сучасний стан. Київ, 2001.
13. Брук С.И., Кабузан М.В. Численность и расселение украинского этноса в XVIII – начале XX в. Советская этнография, Москва. 1981, № 5. С. 15-31. Н. Stupnicki. Galicya pod względem geograficzno-topograficzno-historycznym. Lwów, 1849. E. Czyński. Etnograficzno-statystyczny zarys liczebności i rozsiedlenia ludności polskiej. Warszawa, 1909. С. Чорний. Національний склад населення України в XX сторіччі. Київ, 2001. Используются также официальные данные польских переписей 1921 и 1931 гг., советских переписей 1959, 1970, 1979, 1989 гг., украинской переписи 2001 г.
14. Латта Василь. Атлас українських говорів Східної Словаччини. Братислава / Пряшів, 1991.
15. Maryański A. Współczesne wędrówki ludów. Zarys geografii migracji. Wrocław-Warszawa-Kraków: Ossolineum, 1966. S. 125.
16. Карский Е.Ф. Белорусы. Том 1. Введение в изучение языка..., с. 37-38; карты. Е.Ф.Карский. Этнографическая карта..., с. 9-11, карта; Н.Н.Дурново, Н.Н.Соколов, Д.Н. Ушаков. Диалектологическая карта...; они же. Опыт диалектологической карты..., с. 11-12, 27, 47-48, 123. Atlas gwar wschodniosłowiańskich Białostoczczyzny. Tom I (Prace Slawistyczne, № 14). Wrocław-Warszawa-Kraków-Gdańsk, 1980.

17. Stieber Z. Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich z wyborem tekstów gwarowych. Warszawa: PAN, 1956, s. 77--79. České nářeční texty. Praha, 1976, s. 283-328.
18. Stieber Z. Zarys dialektologii języków zachodnio-słowiańskich..., s. 77--79.
19. Sławski F. Zarys dialektologii języków południowosłowiańskich z wyborem tekstów gwarowych. Warszawa: PAN, 1962, s. 115--116, 133, mapy 1, 3; П. Ивић. Дијалектологија српскохрватског језика. Увод и штокавско наречје. Нови Сад: Матица Српска, 1985. Карта. Славянские древности. Этнолингвистический словарь. Под редакцией Н.И.Толстого. Том 1. Москва: Международные отношения, 1995, с. 74 (Карта 8. Дialeктное членение сербскохорватского ареала), 79 (Диалекты болгарского языка).
20. Sławski F. Zarys dialektologii języków południowosłowiańskich..., s. 127-129.
21. Sławski F. Zarys dialektologii języków południowosłowiańskich..., s. 117-119, 133, mapy 1, 3. П. Ивић. Дијалектологија српскохрватског језика..., карта.
22. Ивић П. Дијалектологија српскохрватског језика..., с. 21-23. Славянские древности. Этнолингвистический словарь..., с. 74 (Карта 8. Дialeктное членение сербскохорватского ареала); F. Sławski. Zarys dialektologii języków południowosłowiańskich..., s. 82--116, mapy 1, 3.
23. Интернет: Вртанесян К., Палян А. Акты геноцида в истории человечества. 11. Геноцид сербов. Геноцид; taragir@genocide.ru [неоднократный просмотр 2006--2007].
24. История Югославии. Т. I. Москва: Изд-во АН СССР, 1963. С. 356.
25. Ćirić. Przewodnik po Jugosławii. Warszawa: Sport i turystyka, 1974, s. 430.
26. Грот К. Известия Константина Багрянородного о сербах и хорватах и их расселении на Балканском полуострове. С-Петербург, 1880, с. 18-147.
27. Ивић П. Дијалектологија српскохрватског језика..., с. 29. F. Sławski. Zarys dialektologii języków południowosłowiańskich..., s. 89-90.
28. Sławski F. Zarys dialektologii języków południowosłowiańskich..., s. 89.
29. Дуличенко А.Д. Славянские литературные микроязыки (Вопросы формирования и развития). Таллин: Валгус, 1981. 324 с.; он же. Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов. Т. I- II. Тарту: Изд-во Тартуского университета. I. 2003, 419 с.; II. 2004, 398 с.; он же. Языки малых этнических групп: Функциональный статус и проблемы развития словаря (на славянском материале). Modernisierung des Wortschatzes europäischer Regional- und Minderheitensprachen [Zweigstelle für Niedersorbische Forschungen des Sorbischen Institut]. Hrsg. von G. Spieß. Tübingen: Narr, 1999, s. 29--43. он же. Языки этнических меньшинств и языки региональные (региолекты): некоторые методологические аспекты. Języki mniejszości i języki regionalne. Pod red. E. Wrocławskiej i J. Zieniukowej. (Język na pograniczach. 24). Warszawa: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy, 2003, s. 27--39.
- Александр Дмитриевич Дуличенко – доктор филологических наук, ординарный профессор славянской филологии Тартуского университета (Эстония); родился в поселке Высокий Новоалексеевского сельсовета Курганинского района Краснодарского края (Россия).
30. Дуличенко А.Д. Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов... Т. I.
31. Дуличенко А.Д. Славянские литературные микроязыки. Образцы текстов... Т. II, с. 69-99.

Стаття надійшла до редакції 17.01.2010

Федір Климчук

Слов'янське – етно – мовне прикордоння

Анотація: В статті розглядаються проблеми політично-адміністративного прикордоння.

Особлива увага приділяється слов'янському - етно-мовному прикордонню, яке суттєво відрізняється від політичних кордонів.

Ключові слова: Слов'янське етно - мовне прикордоння, політико - адміністративне прикордоння..

Fjodor Klimtšuk

Slaavi-etnilis-keelelistest siirdealad

Annotation: Artiklis esitatakse sünteesülevaade slaavi etnilis-keelelistest siirdealadest, kõigepealt idaslaavi, edasi lääneslaavi ja lõpuks lõunaslaavi aladest. Autor pöörab tähelepanu etnilis-keeleliste areaalide kokkupuudete erinevale iseloomule, sealhulgas ühtede kõnemassivide üleminekule teistest. Autori arvamus on, et perifeersus - ja üleminekusituatsioonid slaavi siirdealadel loovad eeldusi potentsiaalsetest lookalsete mikrokirjakeelte loomise katsetest, millega ongi kõigis kolmes Slaavia osas juba tegeldud.

Key words: Slaavi, etnilis-keelelistest siirdealadest, kõigepealt idaslaavi.

Українці, Україна, Трипілля : Кризь призму Вед

Анотація: На підставі лише мовних і фольклорних фактів переконливо засвідчується: українська мова й духовна культура сягають щонайменше ведійсько-кімерійсько-трипільських часів, а українська історія творилася разом і одночасно з історією найдавніших цивілізацій світу.

Ключові слова: українознавство, індоаріка, санскрит, веді, шастри, етимологія, український фольклор, українські імена й назви, індійські імена й назви, Трипілля, "Велесова книга", "Рігведа", "Махабхарата", "Рамаяна".

1. Українська мова й санскрит

Санскрит (дослівно "оброблена, культурна") – мова давньоіндійської культури, літератури й культового дійства, у деяких сферах культурного, наукового й релігійного життя вжиткова й досі. Вважається священною, винахід її індійська традиція приписує Сарасваті – богині знань, красномовства й мистецтв, дружині бога-творця Брахми, який у тризубі уособлює праве вістря (у Києві є ансамбль індійського танцю "Сарасваті"). Розрізняють чотири різновиди санскриту: ведійський санскрит, яким написані чотири веді (чатурведа) – найдавніші індійські пам'ятки, епічний санскрит, яким написані обидві епічні поеми Давньої Індії – "Махабхарата" й "Рамаяна", класичний санскрит – мова решти художньої, наукової і релігійної літератури та буддійський санскрит – мова різноманітної літератури, пов'язаної з буддизмом, найпоширенішою нині в світі релігії за числом віруючих. Найдавнішим є ведійський санскрит, інакше – ведійська мова. Між санскритом і українською мовою існує виняткова подібність як у граматичній будові, тотожності численних префіксів, суфіксів, часток, наявності відмінків і відмінкових закінчень, кличної форми, так і в основному лексичному фонді. Наприклад:

терміни спорідненості: тата – тато, мата-матар – мати-матір, нана – неня, дада – дід, пардада – прадід, девар – дівер, бграта – брат, свастрі – сестра, свасур – свекор, суну – син, відгва – вдова, наводга – невістка, снуша – синова (рос. сноха);

частини тіла: наса – ніс, анкха – око, бгру – брова, оштха – уста, гріва – шия, пада – п'ята, хаста – кисть, мурдга – обличчя (пор. морда), паршва – перса, стана – стан, груди;

займенники: ту – ти, сваям – сам, свій – свій, тваї – твій, маї – мій, катара – котрий, татсама – той самий, анья – інший, етад – цей, тат – той;

числівники: дві – два, трі – три, чатура – чотири, панча – п'ять, даса – десять, шата – сто, убга – обидва (оба), багута – багато, двітій – другий, трітій – третій, шаштха – шостий;

прикметники: пурна – повний, діргха – довгий, крішна – гарний (пор. красний), прія – приємний, сваччха – свіжий, швета – світлий, нава – новий, юва – юний, сукха – сухий, танга – тугий, нанга – нагий, уткріта – відкритий, віхваліт – схвильований, паріпурна – переповнений;

іменники: уда – вода, муша – миша, шула – шило, манса – м'ясо, дгама – дім, ніша – ніч, тама – тьма, авіка – вівця, біджа – зерно (укр. збіжжя), пхена – піна, дгвані – дзвін, набгаса – небеса, самбгар – собор, раса – роса, двара – двері, гірі – гора, ватар – вітер, гіма – зима, юшіка – юшка, чашака – чашка, коша – кіш, плавана – плавання, парівартана – переміна (досл. перевертання), мадгумахкі "бджола", досл. медомуха;

дієслова: смаяті – сміятися, рудаті – ридати, бгаяті – боятися, плаваті – плавати, кагаті – казати, наштаті – нищити, бгагаті – бігати, кхелаті – гуляти, ліп'яті – ліпити, лубг'яті – любити, будг'яті – будити, джиті – жити, кшаяті – сяяти, чуматі – цілувати (пор. цьомати), піті – пити, ліг'яті – лизати, падаті – падати, джнйаті – знати, ведаті – відати тощо.

Тому не дарма саме індійські мовні факти у багатьох випадках дозволяють задовільно пояснити давні й сучасні українські реалії тоді, коли засоби інших мов, в тому числі й слов'янських, уже нібито вичерпані. Це тим зрозуміліше, що на давньоукраїнських теренах існувала навіть не одна (колись, певно, таки одна), а дві малі Індії: Сіндика біля Керченської протоки, давнього Боспору Кімерійського, про яку пише Геродот у V ст. до н.е., і Сіндська Скіфія у низів'ях Дніпра [1, с. 198-202]. Саме сюди, ще за дохристиянськими уявленнями українців, через три тижні допливала кинута в сивий Славутич шкаралуца з великодніх крашанок і сповіщала тамтешнім божим людям, праведникам рахманам-брахманам, що настає їхнє велике свято – Рахманський Великдень. А особливість цього свята та, що з-поміж усіх слов'янських народів воно відоме лише українцям. Ці дві Сіндики-Індії античні автори згадують упродовж тисячоліття, починаючи з V ст. до н.е., хоча зрозуміло, що вони існували й значно раніше від цих перших писемних згадок. Від Чорного моря до Закарпаття засвідчена присутність із найдавніших часів індійського етносу, що входив до ранньодержавного утворення на півдні України – Боспорської держави, яка проіснувала майже тисячоліття і, звичайно ж, мала величезний і різноманітний вплив на тутешні народи та їхню історію. Саме її наступницею стала Києворуська держава, з якої нині переважно й починають вивчати українську історію, хоча до неї були могутні

Кімерійська, Скіфська та Боспорська держави. А кімерійці-кімери-сівери, скіфи-сколоти, таври-поляни-руси – автохтони в Давній Україні, тільки писемні пам'ятки знають їх тут принаймні 3 тисячоліття. Тож на теренах України звучав і санскрит, неоціненний для зрозуміння і пояснення багатьох українських реалій, давніх і сучасних. У пам'ятках на санскриті, надто в чотирьох ведах і двох епосах, безліч точок дотикання з Україною, українцями, українським фольклором, побутовою, обрядовою і весільною термінологією, назвами, іменами, прізвищами. Індійські веди, "Махабгарата" й "Рамаяна" важливі для українця не тільки як унікальні літературні пам'ятки, а і як безцінні історичні джерела, де збереглося чимало такого, що в слов'ян узагалі, а в українців зокрема втрачено або збереглося лише фрагментарно. Донедавна малозалучувані, нині вони проливають нове і яскраве світло на нашу багатовікову історію і культуру, часто-густо обібрану й перекручену, на поясненні поверхово чи й зовсім хибно давні й сьогочасні українські реалії. На зразок того, скажімо, що Україна означає "окраїна", а українці – "окраїнні" і що постали ці назви десь у XII-XIII ст. Хоча насправді значення їх зовсім інше, і вони – набуток найдавніших історичних часів. У ведах, "Рамаяні" й "Махабгараті" згадуються племена, що їх античні автори фіксують на теренах давньої України. Веди знають царів з іменами Судас і Сомак, які нині побутують у сучасних українців як прізвища Судас (похідне Сдасюк) і Сомак (похідне Савмак), а "Махабгарата" – царів з іменами Бгішма, Бгішмака, Багушравас, Бгурішравас, Пар'яшравас, відбитими в сучасних українців як прізвища Бушма й Бушмака та імена й назви Богуслав, Борислав, Переяслав. У "Слові о полку Ігоревім" є загадкове жіноче божество Діва-Обида, а у "Велесовій книзі" Обидоносиця, що їх дослідники пов'язували з якоюсь незрозумілою богинею кривди-образи-обиди. Але на справжнє значення обох імен пролив світло санскрит, де апіда означає "корона, вінець". Тож санскритська форма імені давньоукраїнської богині – Деві-Апіда й означає воно "Діва в короні", "Богиня в короні", а Обидоносиця – "Корононосиця", "Вінценосна" [5, с. 335-342]. Іще в III ст. до н.е. Діва-Деві була богинею-воїтелькою і Матір'ю-Покровою Херсонеса Таврійського, літописного Корсуня, звідки в X ст. великий князь Володимир приніс до Києва християнство, привів християнських священників і привіз християнські регалії. Вона посідала чільне місце в херсонеському пантеоні, мала своє літочислення, на її честь відзначалися свята-партенії, виготовлялися статуї, карбувалися монети, які зображали її із сагайдаком, луком і сарною, з розмайними кучерями, у пов'язці або короні-апіді. Її храм у центрі міста був головною святиною херсонесців. У найбільш загрозливій для міста часи вона зображалась у так званій баштовій короні, що обрисами нагадувала зубчасті фортечні мури. Діва-Деві має архайчні риси матері-корови, теракотова пластинка, знайдена 1946 року в Херсонесі-Севастополі, зображає жінку з головою корови. Там знайдено й монети з богинею Дівою на одному боці і биком на другому; до речі, назва Корсунь і означає "Місце бика", де кор-кур (воно ж і в слові корида) в індоіранських мовах означає "бик" і відбите в українських прізвищах Калакур, Калакура, Чорнокур – "Чорновіл" і Білокур "Біловіл". Ця ж богиня, вже під іменем Мокоша, якому тотожне інд. Махеші "Велика Богиня", була Захисницею і Покровою, Матір'ю Києва, саме їй завдячує життям крилатий вислів Мати міст руських. І саме з нею пов'язані численні "дівині" й "дівочі" річкові назви по всій Україні, Дівич-гори в Каневі та Києві, Дівочі гори в Трипільї й Сахнівці, які засвідчують винятково давній культ жіночого божества, що сходиться до часів матриархату і особливо властивий Трипільлю, як і культ Священного Бика. З прийняттям християнства вона стала Богородицею Покровою – козацькою богинею, яка, до речі, іконографічно теж іноді зображається в короні. Невипадково після втечі з половецького полону новгород-сіверський князь Ігор найперше одвідав храм Богородиці Пирогощої на Подолі в Києві й підніс давній богині, покровительці й захисниці воїнів, вдячну молитву за свій щасливий порятунок. Тяглість у просторі й часі Діви-Деві-Мокоші простежується і засвідчується щонайменше з трипільських часів і донині.

2. Веди й "Велесова книга"

Найдавніший різновид санскриту – ведійський санскрит, інакше ведійська мова, якою написані веди. Веди в стародавніх індійців, слов'ян, балтів, українців – загальне означення священних знань, що відбивають найдавніші уявлення і вірування, їх містять чотири збірники стародавніх індійців, найвідоміший з яких – "Рігведа", що вважається і найдавнішою культурною пам'яткою всіх індоєвропейських народів. Сама назва "Рігведа" означає "Річевідання", "Відання проказувати-промовляти-прорікати", тобто знання того, як, коли і які з тієї чи іншої нагоди проказувати, промовляти, прорікати молитви-звернення до богів. Тобто мається на увазі насамперед словесний супровід богослужінь, обрядів і ритуалів. Де компонент ріг, що має і форму річ, споріднений з українськими рек-рік-реч-річ у словах ректи, прорікати, пророк, речення, річ (мова), наріччя тощо. А ще ріка й рік, бо і мова, і вода, і час з філософської точки зору – категорії плинні.

"Рігведа" – найавторитетніша з 4-х вед, вона, як вважають, склалася десь у XV-X ст. до н.е., хоча деякі її гімни, як дослідили індійські астрономи за описами розташування у них сузір'їв, відбивають події іще X тис. до н. е. З "Рігведи" перекладає Леся Українка, родоначальниця української індології (разом з Іваном Франком), яка в грудні 1890 року писала з Луцька своєму дядькові Михайлу Драгоманову: "Та от ще напишіть мені, прошу, чи не знаєте, може, який є переклад ведичних гімнів на французькій або німецькій мові, може б я його собі купила, бо страшно мені сподобалися ті гімни..." Є у "Рігведі" й гімн до лісової феї, образ якої дивовижно перегукується з образом Мавки у Лесиній "Лісовій пісні" [6, с. 204-209]. Перекладав

гімни "Рігведи", як і "Гімн до лісової феї", і Павло Ріттер (1872-1939) – перший український санскритолог, родоначальник української наукової індології. Українська земля, українська мова, українські пам'ятки зберігають надзвичайно архаїчні слова, назви, імена, терміни, які народ проніс крізь тисячоліття і які містять винятково важливу й значущу інформацію. Особливий інтерес у цьому плані становить "Велесова книга", давньоукраїнська пам'ятка V-IX ст. (за датуванням найбільш авторитетного дослідника, перекладача й коментатора пам'ятки Бориса Яценка). Вона виявляється винятково інформативним і перспективним джерелом як для історичної науки, так і для українознавства, бо зберегла для нащадків унікальний термін тривіди, тотожний санскритському тріведа. Українське тривіда зрозуміле індійцям без перекладу, як без перекладу зрозуміле українцям санскритське тріведа "тризнання". Укр. три й віда, санскр. трі й веда – етимологічні двійники, у них спільне походження й однакове значення. Віда-веда означає "знання, відання, наука" й утворене воно від дієслівної основи від "відати, знати", спільної для індійських і слов'янських мов. Українська мова від цієї основи має величезну кількість слів, як і мови індійські. У білорусів і чехів Академія Наук називається Академія Вед. Наявність у "Велесовій книзі" слова тривіди має виняткове значення насамперед тому, що недвозначно й незаперечно засвідчує – давні українці знали веде! Що відразу переносить нас до сивої індоевропейської давнини, до витоків світобачення, уявлень і вірувань українців, вводить вітчизняну історію в контекст світової історії і в орбіту світових цивілізацій. Водночас термін тривіда-тріведа – і своєрідний часовий індикатор, бо засвідчує: "Велесова книга" знає і пише про часи, коли термін тривіди однаково побутував і в давніх індійців, і в давніх українців. Наша пам'ятка пише про часи, коли до трьох канонічних вед ще не входила четверта – "Атхарваведа". Вона додалася згодом, через що поряд із терміном тріведа постав і термін чатурведа – "чотири веде". Тож термін тривіда-тріведа відбиває найраніший період індоевропейської історії, сягає найдавніших часів. Світогляд і міфологія вед знаходять прямі паралелі в Трипільській культурі й найдавнішому українському фольклорі, що не раз відзначали авторитетні вітчизняні й зарубіжні дослідники, серед них і російські академіки Борис Рибakov та Олег Трубаков. Тому є всі підстави казати, що "Велесова книга" містить подієві пласти, які сходять до ведійсько-кімерійсько-трипільських часів.

3. Херсонеська присяга й шастри

На ведах базуються шастри – священні книги. 1890 року біля колишнього (нині відновленого) Володимирського собору в Севастополі знайдено біломармурову плиту з написом III ст. до н.е., яку назвали Херсонеська присяга. Колись тут було велике й славне місто, столиця загадкових таврів, яке античні джерела називають Херсонес Таврійський або просто Херсонес, а давньоруські літописи – Корсунь. У своїй присязі херсонесці-корсунці клянуться перед своїми богами "оберігати для народу састер і не розголошувати нічого потаємного ні еллінові (!), ні варвару". Присяга містить кілька важливих свідчень: у ній згадані богиня Діва – захисниця й покровителька міста й састер, суто індійський термін на означення священних книг – шастр, найпершу й найавторитетнішу частину яких складають веде. Знаменне в присязі й те, що корсунці-херсонесці ще в III ст. до н.е. клялися оберігати свої священні книги від еллінів-греків і варварів. Наші ж історики-античники вважають Херсонес-Корсунь грецьким містом, хоча насправді то було тавроруське місто. А візантійський автор XII ст. Іоан Цец прямо каже: назва руси тотожна назві таври. Назва ж таври сходять до грецького таврос "бик", тож і руси, як і таври, бичичі, тавричі, туричі. До речі, "Артхашастра" – давньоіндійський трактат про мистецтво політики й управління державою, датований I ст. до н.е., написаний на таких самих дерев'яних дощечках, нанизаних на шворку, як і "Велесова книга". У священних книгах-шастрах викладено громадські й релігійні обов'язки, правові й етичні норми людини, написані вони в стислій формі, зручній для запам'ятовування, позаяк первісно священні тексти передавалися усно і в засвоєнні їх пам'яті відводилася першорядна роль. Шастри формують основоположне філософське поняття – арта-ріта-лад, відоме згодом в індійців під назвою дгарма. Арта-ріта-дгарма означає світолад, вселенський закон, непохитність космічних процесів і трактується як лад-віра-закон-обов'язок. На арті-дгармі тримається організований, упорядкований, справедливий і праведний світ, арта-дгарма – це моральні й етичні норми, релігійні та суспільні засади і устої такого світу. Шастри закликають непохитно дотримуватися арти-дгарми – законів і приписів свого суспільства, племені, стану, роду, сім'ї. Людина має беззастережно дотримуватися традиційної дгарми-віри, а це – правдивість, чесність, незлобивість, непричинення зла живому, чистота помислів. Власна дгарма вища загальнолюдської моралі чи етики, у кожної людини своя дгарма, залежна від походження, соціального статусу, віку. Для жерця-священнослужителя дгарма-обов'язок – вивчати й доносити до людей веде, священні знання, здійснювати пожертвини, обряди й ритуали. Дгарма-обов'язок воїна – захищати свої країну й народ, справедливо правити державою, дгарма-обов'язок селянина – обробіток землі, тваринництво, торгівля. На першій стадії життя (усіх стадій чотири) дгарма-обов'язок людини – освіта, на другій – одруження, чесний заробіток, утримання сім'ї, неухильне відбування обрядів і ритуалів. Життя давньої громади, общини, суспільства регламентували приписи, викладені в шастрах. Ці приписи сукупно і творили морально-етичні засади суспільства – арту-дгарму-віру-обов'язок-закон-лад. Слова ріта й лад споріднені, як споріднені слова дгарма й держава – в обох спільна основа дгар-держ "держати, тримати".

Тобто дгарма – це те, на чому тримається світ, його суспільні, морально-етичні норми, а держава – те, що цю дгарму-арту-лад сповідує, обстоює, захищає і береже. Упорядкований і справедливий лад-арту-дгарму уособлював бик, опора й захисник його, запорука моральних, етичних, суспільних і релігійних норм. Наділений світотворчими якостями, бик тримав небо, землю і повітряний простір між ними, він овіяний ореолом святості й божественності, був живим утіленням досконалої краси й нездоланної могутності. Як на опорах тримається міст, так і світ тримається на бикові-законові-ладові. Мостова опора в українській мові – бик, що й сходить до давніх уявлень про бика – опору світу. Поняття бик невіддільне від понять небо-дощ-земля-корова-зрошення-запліднення-врожай-багатство-добробут-лад. Тому Влес-Велес "Бик", чоловік Деві-Діви-Мокоші, і стояв при Володимирі у Києві на Подолі, на березі Почайни, бо символізував Дніпро, різноманітні й різномовні назви якого, серед них Бористен і Данапер, означають Бик-ріка. Биками означувалися верховні божества в багатьох міфологіях, могутні царі, видатні герої. Давньоіндійські трактати закликають усіляко вшановувати бика: вішати на шию мелодійні дзвіночки, змащувати й фарбувати роги, прикрашати вінками й гірляндами, обдавати запашними куривами, підносити найкращий корм. Бик – неодмінний атрибут ведійського весільного обряду: його приносили в пожертву на честь приїзду жениха до нареченої, молодий садовив молоду на руду бичачу шкуру на схід або північ від весільного багаття – це символізувало родючість і процвітання; на бичачу символіку багаті українські весільні пісні й весільна обрядовість, український фольклор, колядки й казки. Бик в українському фольклорі – символ творення, парубок, віл – чоловік. В українців Бик-Тур – бог ратної справи, могуті й незламного духу, у нього просили краси й сили, найдужчих і найхоробріших юнаків називали турами. На Галичині у вересні відзначали свято священного Бика-Тура – туриці, небіжчика везли в останню путь воли, золоторогих турів оспівують щедрівки. Порівняння богатиря, царя чи бога з биком-туром звичайне в багатьох епосах, серед них і в українському. Поклоніння Бикові особливо властиве Трипілью, де розписна скульптура засвідчує парний орний запряг волів іще в III тис. до н.е. Знайдену у трипільських шарах на Росі глиняну модель храму прикрашають бичачі роги – характерна риса трипільської образотворчості. Трипільці закопували під долівками черепи з рогами биків, тримали їх на покуті. Поховання оформлювалися у вигляді розгорнутої бичачої шкури, кам'яну посудину з Кам'яної Могили обрамлюють по вінчику бичачі голови, причорноморські кургани містять бичачі черепи й кам'яні навершя у вигляді голови бика. Бик-Тур надзвичайно рясно відбитий в українських іменах і прізвищах, назвах племен, міст і річок, у фольклорі, прислів'ях, приказках, фразеологізмах, світоглядних, філософських, соціальних, побутових і фахових термінах. Новітні мовознавчі дослідження свідчать: "бичачу" етимологію містять сотні й сотні українських назв, серед них і основоположні для вітчизняної історії – етноніми руси, українці, скіфи, таври, волиняни, гуцули, назви Україна, Русь, Скіфія, Таврія, Волинь, Бористен, Еksamпей, Гіпаніс, Дніпро, Дністер і багато інших. Край, країна чи народ, у назві яких містився компонент із значенням бик, вважалися праведними й чеснотливими. А саме під знаком Бика-Тельця-Тура-Тауруса найдавніші астрогеографічні карти розміщують Скіфію-Україну. Деякі з цих карт надзвичайно давні, створені ще до нової ери [3, с.527-540]. Шастри утверджують віковічність і непорушність поділу суспільства на чотири стани – жерців, воїнів, землеробів і залежних общинників. А такий поділ скіфи-сколоти знали ще до Херсонеської присяги. Це засвідчує Геродот у V ст. до н.е., коли переказує скіфську легенду про чотири магичні дари, що впали з неба й далися до рук наймолодшому з трьох братів – Колаксаєві. Чотири небесні дари – це золоті чаша, сокира, плуг і ярмо. Символіка їх прозора навіть для пересічного сучасного індійця, хоч у нас вчені мужі й досі ламають довкола цього списи: чаша символізує жерців, сокира – воїнів, плуг – землеробів, ярмо – залежних общинників. Тож скіфи-сколоти знали чотиристановий суспільний поділ. А це, за шастрами, найперша ознака праведності, закону, арти-дгарми-ладу. Про такий поділ у давніх українців свідчить і те, що навіть у сучасних українських прізвищах відбито всі чотири індоіранські терміни на означення цих станів. Тож веде, шастри й дгарму давні українці знали ще три тисячоліття тому. Але три тисячоліття тому вони лише зафіксовані писемно. На час фіксації вони давно вже були вироблені, усталені й навіть мали легендарний характер, як у випадку зі скіфською легендою про чотири магичні дари, що впали з неба. Ці дари мають божественний характер, божественний характер мають і веде – вони належать до категорії почутих із небес, тобто відносяться до незапам'ятних, щонайменше ведійсько-кімерійсько-трипільських часів. Самі ж веде, шастри й дгарма творилися задовго до перших писемних згадок про них. Бо перш ніж їх зафіксували, був тривалий період їх зародження, розвитку, становлення і утвердження. А це зайняло не одне тисячоліття.

4. "Велесова книга" й кравенці

"Велесова книга" винятково інформативне й перспективне джерело як для історичної науки, так і для українознавства, воно наповнює новим і реальним змістом сам термін українознавство, основоположні складові якого – поняття Україна й українці. Окрім унікального тривіди, пам'ятка зберегла для нащадків іще один унікальний і виняткової ваги термін – збірний етнонім кравенці. А це не що інше як найдавніша на сьогодні (V-IX ст.) писемна фіксація сучасного етноніма українці. На дощечці 7е пам'ятка мовить: "Дажбог нас народив од корови Замунь, тому ми – кравенці: скіфи, анти, руси, боруси й сурожці". В іранських та

індійських мовах заміні – "земля", тож Корова Замунь – це Корова-Земля. Тому сини Корови Замунь-Землі й Дажбога-Небесного Бика – кравенці, коровичі. По матері вони кравенці, по батькові – туричі, бичичі. Що, власне, одне й те саме: польське діалектне karv, й відбите в етнонімі кравенці, означає і "корова", і "бик, тур, віл". Слова "Велесової книги" про коровичів-кравенців підтверджує і "Рігведа", яка містить прикметні й значущі слова, що їх ведійські мудреці-ріші, творці вед, звертають до Матері-Землі: Mata bhumi putro aham prithivya. Тобто: Земля – Мати, а я – син Землі! Цей санскритський вислів із "Рігведи" має прямий перегук зі словами "Велесової книги" й містить низку слів, властивих давній і сучасній українській мові: мати – "мати", ахам "я є" (давнє єсмь), бгумі – "земля" (від основи бгу "бути"), путра "син", рясно відбите в українських прізвищах Путра, Путря, Путро, Путрак, Путрик, Путренко, Путриченко, назвах Путрівка – село на Київщині й Путреда – річка на Івано-Франківщині. Містить вислів і слово прітхві, у санскриті "земля". Цю назву ведійська традиція пов'язує з легендарним першоцарем Прітху. За міфом, Земля була вкрай вимучена й нажахана знущаннями, які чинив попередній земний правитель Вена, батько Прітху. Тож коли Прітху став царем і спробував наблизитися до Землі, вона перекинулася коровою і спробувала втекти. Але Прітху наздогнав її, і тоді Земля-Корова пообіцяла скоритися, якщо він подарує їй телятко. Цар сповнив її прохання, і відтоді Земля-Корова почала доїтися-плодоносити й дарувати блага, необхідні людям. Цим Прітху мовби дав Землі нове народження, через що вона й стала називатися Прітхві – "Прітхвина", "Дочка Прітху". Першоцар Прітху вважається творцем людської цивілізації, бо "видоїв" із землі-корови землеробські навички й різноманітні плоди, відновив жертвоприносини. Земля доти була дика й не оброблювана, ніщо на ній не росло й люди мерли від голоду. Завдяки ж Прітху вона почала родити, давати молоко-блага. Осіле життя, заснування міст, зародження торгівлі, тваринництва й землеробства, поява судочинства – все це нововведення Прітху. А його дочка Прітхві у ведах – обожена й персоніфікована Земля, мати богів, людей і живих істот. Вона тримає на собі гори й ліси, дає землі родючість, посилає дощі, постає щедродайною і щедродійною коровою, дарує богині Калі "Чорній" (теж означення Землі) широкі стегна (пор. численні трипільські жіночі статуетки з підкреслено пишними формами). Вона виступає в нерозривному зв'язку з Небом-Дьяусом і уособлює жіноче начало, а Дьяус – чоловіче, вона – мати, корова, земля, він – батько, бик, небо. Прітхві й Дьяус – подружжя, Мати й Батько світу. Ведійський Дьяус – це грецький Зевс і слов'янський Дій-Дажбог. Тому прикметно, що й грецький міф, де Зевс у подібі рудого бика викрадає собі в дружини прекрасну Європу і переносить на острів Крит, де та стає його дружиною і матір'ю трьох синів, перегукується з ведійським міфом про Землю-Корову-Прітхві. У карстовій печері Вертеба біля с. Більче Золоте на Тернопільщині, єдиному в світі печерному некрополі, знайдено костяну пластину із зображенням бика, що несе на собі жінку з піднятими руками. У цьому сюжеті дослідники вбачають прямий перегук із грецьким міфом про викрадення Європи. Тож і Європа – уособлення Корови-Землі. "Велесова книга" засвідчує визначальну роль в уявленнях та віруваннях кравенців-українців Землі-Корови-Матері і Неба-Бика-Батька, що й відбилося в збірному етнонімі кравенці і в назві кожного з п'яти племен, які цей збірний етнонім складають. Ведійські мудреці-ріші вважали себе синами Корови-Землі, вони коровичі-земляни. Нашадки Корови Замунь теж коровичі-земляни, що й передає збірний етнонім кравенці. А батьком кравенців-коровичів виступає Дажбог, що уособлює Бика-Небо, тому по батькові вони бичичі-небещани. Тож і кравенці-українці ведуть родовід від Матері-Землі, уособленої в образі Корови-Прітхві, Корови-Замунь, Корови-Землі, вони – її сини. А їхній батько – Небо-Бик, тому кравенці-українці й бичичі-туричі. Автор давньоукраїнської пам'ятки самоідентифікує, самоототожнює себе і свій народ з коровичами-кравенцями-українцями і конкретизує, які саме складові творять і наповнюють реальним змістом цей збірний етнонім. Робить він це упевнено, без вагань і застережень, даючи зрозуміти, що вже в його часи то був сформований, усталений і загальновідомий етнонім. Водночас рядок із "Велесової книги" наочно ілюструє, яких історичних глибин сягає етнонім коровичі-кравенці-українці, бо на теренах України тільки писемна історія знає скіфів, теж кравенців, щонайменше зі зламів II-I тис. до н. е. Хоча, звісно, вони існували й до цих перших писемних фіксацій. Те саме стосується і русів-таврів, які згадуються ще раніше, за Троянської війни, тобто в середині II тис. до н. е. Саме до таврів-русів перенесла Діва-Артеміда юну Іфігенію, доньку мікенського царя Агамемнона, який очолював грецьке військо в поході на Трою. А Діва-Деві-Мокоша-Артеміда має в Тавриді-Криму ім'я Партенос "Діва", споріднене з ведійським Прітха-Партха. Ім'я Прітха "Широка" означає і "Земля", у "Махабгараті" ім'я Прітха має тітка Крішні (у "Велесовій книзі" Кришень) по батькові, яка народжує дитину від бога Сур'ї-Сонця, не втративши своєї цноти. Тобто маємо ідею непорочного зачаття. Від Прітха похідне Партха "Син Землі", сини ж Прітхи, тітки Крішні, у "Махабгараті" партхава "прітхині", "сини Прітхи", дослівно "сини Землі; земляни". А називання нащадків по матері – очевидне відлуння матриархату. Терміном партхава індійські джерела означають парф'ян і стародавню державу Парфію. Античні автори свідчать, що родоначальники парф'ян і бактрійців – скіфи, що парф'яни-партхави – вихідці зі Скіфії. А "Велесова книга" до коровичів-кравенців-українців відносить скіфів і сурожців-сугдейців. Давня ж Согдіана, країна согдів, як і Бактрія, країна бактрійців – сусідки Парфії-Партхави. У Бактрії і Парфії правили легендарні царі-кеї – кеянїди (VIII ст. до н. е.), з яких походив герой іранського епосу Сіявуш "Чорновіл", ім'я його відбили українські назва і прізвище Сиваш. З парф'янської

династії Аршакідів походив вірменський цар Валаршак, у якого знайшли притулок троє братів з області Палунь – Куар, Мелтей і Хореан, яких співвідносять із полянськими князями Києм, Щеком і Хоривом. Ім'я Партатуа "Син богині Прітхи-Землі" мав скіфський цар, якому ассірійський цар Асархаддон (680-669 рр. до н.е.) віддав у дружини дочку, аби вберегти свою країну від скіфів, які 28 років владарювали в Малій Азії [7, с.77-93]. Етнонім кравенці – семантичний двійник етноніма таври, який виводиться з грецького *tavros* "бик", а візантієць Іоан Цец ототожнює назви таври й руси. Тобто етноніми таври, руси, кравенці – семантичні двійники, вони означають "коровичі, бичичі, туричі". Таври – ті ж руси, а таври-руси й поляни-руси – одна й та сама людність, для візантійських авторів таври-руси й поляни-руси – нероздільне ціле. І якщо таври-руси знали веда, шастри й дгарму, то їх знали й поляни-руси. Таврика-Крим і материкова Русь-Україна географічно й історично невіддільні, зв'язки відомих іще за Троянської війни таврів-русів і подніпровських полян-русів, літописного Корсуня і Києва – споконвічні й неперервні. Не випадково через 13 століть після Херсонеської присяги саме з Корсуня-Херсонеса, столиці таврів-русів, прийшло християнство до Києва, столиці полян-русів і Києворуської держави; сам Корсунь-Херсонес прийняв християнство в V ст. Тож веда, шастри й дгарму знали не лише скіфи-сколоти, а й руси-таври-поляни. Та воно й зрозуміло: адже скіфи-сколоти й таври-руси-поляни – ті ж кравенці-українці, як це впевнено констатує "Велесова книга". Прикметно й те, що збірний етнонім кравенці включає п'ять давньоукраїнських етнонімів, а "Рігведа" знає так звані п'ять ведійських племен або п'ять ведійських народів, які в "Махабгараті" сукупно називаються каурави, каврави [2, с.6-23]. Етнонім кравенці – найдавніша писемна фіксація сучасного етноніма українці. Назва українці – набуток найдавніших історичних часів, у формі своїх семантичних двійників вона існувала в трипільські, скіфські, долітописні й літописні часи. Значеннями відповідниками її є етноніми кімери-сівери-кімерійці, таври, скіфи, бористеніти, руси-русичі, укри-україни, волиняни, галичани, гуцули, бойки, туровці. Так само й назва Україна сягає найдавніших часів, у формі своїх семантичних двійників Таврика, Скіфія, Бористен, Окситанія, Русь вона існувала на наших теренах з трипільських часів, існує і нині як Україна, Волинь, Гуцульщина, Буковина, Бойківщина, Остерщина. Ці семантичні двійники, хоч і різні лексично, означають одне – Край-Країна Тура-Бика. А найголовніше те, що всі ці етноніми й назви індоєвропейські і пояснюються з індоєвропейських мов. З чого і кардинальний висновок: на давніх українських теренах справіку жила індоєвропейська людність. Тож і в Трипілья – індоєвропейські витоки [4, с. 21-28].

5. Українські веснянки й головний міф "Рігведи"

Найдавніший український фольклор – веснянки, щедрівки, колядки, казки, народні танці весняного циклу, обрядові й весільні пісні – відбиває календарну міфологію, тобто світоглядні уявлення осілого, землеробського населення. Саме таку міфологію сповідувала людність Давньої України в трипільські часи, яка знає парний орний запряг волів іще в III тис. до н.е. Найдавніший український фольклор має численні паралелі у ведах, а що веда й невіддільні від них шастри знали давні українці засвідчують "Велесова книга" й Херсонеська присяга. Найперша паралель стосується так званого головного міфу "Рігведи" – про битву громовержця Індри зі змієм Врітрою, який перегородив 7 повноводих рік і не дає їм текти. Індра перемагає змія, що символізує народження молодого сонця, прихід весни, відродження природи після холодів і настання Нового землеробського року, перемогу світла над темрявою, добра над злом, правди над кривдою. На цьому міфі базуються сюжети обох давньоіндійських епосів – "Махабгарати" й "Рамаяни", іранської "Шахнаме", грецької "Іліади", з нього постав давньоіндійський театр, народні театралізовані дійства й український вертеп. Цей міф – своєрідний сценарій, що відтворює приурочену до Нового року ту критичну мить, коли космос повертається до свого первісного стану, хаосу. І особливий ритуал, особливе дійство має заново сотворити космос, організований світ, повторити всі етапи його становлення. Новорічне свято – світотворчий ритуал, який відтворює перемогу Індри над Врітрою, символізує відновлення з хаосу упорядкованого, організованого, праведного світу, тож і нового відтинку життя в цьому новоствореному світі. Композиція цього прадавнього індоєвропейського міфу проста: божество родючості опиняється в полоні злих, темних сил, на його пошуки вирушає чоловік-божество, долає демонів-крадіїв і повертає, "воскрешає" жертву [8, с.171-202]. Міф про битву Індри з Врітрою зберігають українські веснянки, колядки, щедрівки й народні танці весняного циклу, які сягають найдавніших глибин нашої духовної і культурної історії. У них Індра виступає як Іван Царевич, Іван Княжевич, Іван Громовик, Громовик-воїн, Громовик-пастух, Громовик-хлібороб, а Врітра навіть зберіг своє первісне ім'я і виступає як злий цар Ворот або Воротар; одна народна весняна гра так і називається – Воротар. Іван Нечуй-Левицький у праці "Світогляд українського народу" (1876) пише: "... коляданий цар Ворот змінився в веснянках на царя Воротаря. І Воротар і Ворот то царі якогось ворожого города, котрі держать у себе якесь срібне чи золоте божество. В них можна бачити давнього індійського лихого Врітру, бога холоду й темних сил, ворога світлого громовика Індри" [10, с.32). Аналізуючи весняну гру "Воротар", письменник відзначає, що ця ж тема звучить і в колядках, де Громовик-Іван Царевич руйнує ворожий город царя Воротаря й визволяє з полону царівну. І додає, що дівчина-царівна – то Сонце на небі весняної пори, а Іван Царевич – то Громовик, Індра-Перун, котрий визволяє Сонце, розігнавши важкі зимові хмари. І що "...образ зими з чорними хмарами, зі снігом, з вітром, морозами – то індійський лихий Врітра, ворог Громовика-Індри.

Зима здавалася народові звіром, що краде сонце і держить їх у себе в образі красної панни на золотому стільчику" [10, с. 42]. Що відразу навіює на згадку трипільські статуетки богині, що сидить на стільчику. Міф про Індру та Врітру відбиває поширений у фольклорі багатьох народів мотив про перемогу бога-громовержця чи казкового богатиря над драконом-змієм, який уособлює ворожу людям стихію, первісний хаос, темряву, морок. Це ми бачимо в іранському епосі, де коваль Кова підіймає народ на боротьбу з лютим змієм, що захопив престол у царів-кеїв, перемагає його і повертає законним царям престол, бачимо в старокиївських легендах про коваля, що врятував місто від ненажерного змія. Та й самі імена Врітра й Воротар споріднені. Інд. Врітра означає "Перешкодник", воно споріднене з укр. ворота, а ворота й уособлюють перепону, перешкоду, тому не дарма ведійський Врітра в українців – Ворот і Воротар. Саме за міцними ворітьми в українських і індійських казках міститься щось украй важливе, що царевич чи хоробрий юнак має здобути. А для цього слід усунути перепону, здолати Охоронця-Воротаря, одібрати в нього ключі й відчинити ворота, щоб зійшло ясне сонце й розвіявся морок. Що й зробив парубок Юрко з української казки "Про Кам'яну державу". Він мандрує по світах, його кмітливість і доблесть полонять царя, і той віддає за нього свою доньку. Якось у лісі царівна побачила над ямою чарівну квітку й хотіла зірвати її, та з ями вискочив старезний дідуган, схопив її і зник під землею. Юрко кинувся за ним і опинився в підземному царстві, де все безживне, закам'яніле: ліс не шелестів листям, трава не зеленіла, закрижаніли люди, звірі й птахи. Вибрався юнак звідти лише тоді, як здолав лютого змія, володаря Кам'яної держави, одібрав у нього чарівний ключ і відчинив залізні ворота. І відразу Кам'яна держава вийшла з-під землі, кригу розтопило жарке весняне сонце, все довкола ожило й завітнувало [12, с.149-156]. У відомих пушкінських казках про царя Салтана, Лукомор'я і Чорномора, золоту рибку, Руслана й Людмилу дослідники виявили "індійські" сюжети. Борис Смирнов, академік медицини, відомий перекладач і коментатор "Махабгарати", уродженець села Козляничі на Чернігівщині, свого часу писав: "Бражає цілковите співпадіння схеми "Оповіді про Раму" зі схемою "Руслана й Людмили" Пушкіна (чаклун викрадає дружину, чоловік відшукує чаклуна, б'ється з ним і повертає дружину). Становило б неабиякий... інтерес з'ясувати, якими шляхами дійшла до Пушкіна ця схема" [11, с. 23]. Бо Пушкін, звичайно, змісту "Рамаяні" знати ще аж ніяк не міг. Учені дослідили сюжети пушкінських казок і дійшли висновку, що вони ведуть на південь України, до Чорного моря та індоарійської людності тут. Як виглядає золота рибка, показали рельєфи з боспорського міста Тана (Танаїс) у гирлі Дону, що зображають богиню з піднесеними до грудей руками, у кожній з яких – по рибині. Тана-Танаїс – грецька передача індоіранського Дана-Дану-Дон "Ріка, Потік", досл. "Дайниця, Дарувалька (животворної вологи, тож і врожаю, багатства, добробуту)"; назва сходиться до санскр. да "давати, дарувати, наділяти", синонім її – іран. дар'я "ріка" у назвах Амудар'я і Сирдар'я, причому первісна назва Амудар'ї – Вахш "Бик", у грецьких джерелах Окс (пор. англ. ок "бик"). Одна з численних назв на означення Дніпра – тюрк. Аксу "Біла Вода", а це переосмислення і своєрідне засвоєння пізнішою людністю давнього індоіран. укшан-ухшан-ухшін "самець, бик", відбитого в назві загальносхідської релігійної святині Ексампей "Брид Бика", семантичного двійника назв Боспор та Оксфорд. Воно ж відбите і в давньому означенні Чорного моря, що його греки передавали як Понт Евксінський, а пояснювали то як "Негостинне", то як "Гостинне море". Хоча насправді назва його означає "Море Чорного Бика".

6. Ведійська Дану й давньоукраїнська Дана

Матір'ю Врітри в "Рігведі" є Дану "Ріка, Потік" – богиня первозданних вод, з яких, за міфами, творився упорядкований, налагоджений і праведний світ, вона була верховним божеством за тих давніх часів, коли світ уявлявся ще не поділеним на Небо й Землю. Ведійська Дану – мати так званих асурів, старших братів богів-девів, головний асур у ведах – її син Врітра, а головний дев, тобто бог – Індра. Старшинство асурів над девами означає, що асури – первісні, давніші, матріархальні боги, а деви – пізніші, патріархальні. Ведійській Дану тотожна українська пісенна Дана, яка теж пов'язана з водною стихією і має в українців ореол святості, що засвідчує високий статус її на давніх українських теренах, у часи легендарних амазонок і "жонокерованих" сарматів, тобто за матріархату. Санскр. дану "потік, ріка" вже у ведах реліктове й рідковживане, що свідчить: ведійські арії несли його з собою з далеких країв, із попереднього ареалу проживання. Але на довгому шляху воно втратило колишню значимість, зблякло, позаяк матріархат, який уособлювала Дана-Дану, змінився патріархатом, що його уособив бог-воїтник Індра. Тобто, за образним висловом українського мовознавця й індолога Михайла Калиновича, "в Індії ведійські арії лише доспівували пісень, які вони склали на своїй прабатьківщині". Ведійські арії одірвалися від теренів, де споконвіку шанувалася Дану-Дана, пам'ять про неї за довгі мандри потроху зітерлася, вона прибрала негативних рис, стала сприйматися як уособлення хаосу на противагу Індри, який уособив космос – організований, упорядкований, праведний світ. Але саме з первозданних вод, за первісними уявленнями, творився упорядкований світ, без хаосу не було б космосу, а без Дану не було б Індри. Це означає, що культ Дани-Дану давніший за культ Індри. Тобто й міф про битву Індри з Врітрою постав пізніше, ніж культ Дани-Дану. Отож Дана-Дану – найдавніша богиня наших предків, про глибину, давність і виняткову роль її в уявленнях і віруваннях предків сучасних українців і сьогодні красномовно промовляють назви найбільших українських річок – Дон, Донець, Дунай, Дністер, Дніпро.

Первісні, матріархальні боги-асури з утвердженням патріархату були наділені демонічними якостями, стали вважатися постійними суперниками патріархальних богів-девів. А їхня прамати Дану-Дана прибрала демонських рис і статусу, точнісінько так, як і Мокоша (інд. Махеші "Велика богиня") після прийняття християнства, а свого часу верховне жіноче божество в язичницькому пантеоні великого київського князя Володимира. Битва між асурами, первісними богами, синами Дану, та їхніми молодшими братами-девами на рівні ритуалу має повторюватися щороку, бо це календарний, землеробський міф. Таке протистояння складає основний сюжет "Махабгарати" – 18-денну війну пандавів і кауравів, двоюрідних братів, де пандави мають девівські риси, а каурави – асурські. Пандавів у цій війні підтримує Крішна, а кауравів – Баладева, його старший брат. Баладева-Білобог і Крішна-Чорнобог – сьоме й восьме втілення сонячного бога Вішну (у "Велесовій книзі" Вишень), покровителя й захисника землі та людей – Всевишнього, де перший – землеробське божество, атрибут і зброя його – рало, плуг, а другий – пастушницько-війське. Старшинство Баладеви перед Крішною і собі засвідчує первісність матріархату перед патріархатом, старшинство матріархальних богів-асурів перед патріархальними богами-девами, першопочатковість землеробських уявлень перед пастушницько-військими. Прикметно, що Крішна-Чорнобог і Баладева-Білобог – носії синьо-жовтої символіки, кольорів нашого державного прапора: якщо Баладева золотавошкірий і в синьому вбранні, то Крішна синюватозолотий і в золотавому вбранні. Існування світу неможливе без них обох, світ не знає потрясінь і лихоліть, поки врівноважені ці дві половинки, синя й жовта, де жовта символізує вогонь, сонце, небо, чоловіче начало, а синя – воду, місяць, землю, жіноче начало. Обоє божеств добре знали давні українці, це засвідчують українські прізвиська й назви, що відбивають різні їхні імена [9, с.28-30, с.36-38, с.144-145].

Таким чином, на підставі лише мовних і фольклорних фактів, без залучення даних археологічних культур, що їх археологи аж надміру понавигадували хіба що для самих себе, недвозначно й неспростовно засвідчується: українці безпосередньо причетні до того огрому світоглядно-філософських, релігійних, морально-етичних, суспільно-політичних уявлень, які містять веді й шастри. І що українська мова й духовна культура сягають найдавніших, ще ведійсько-кімерійсько-трипільських часів, а українська історія творилася одночасно і разом з історією найдавніших цивілізацій світу. Українська земля, українська мова, українські пам'ятки зберігають надзвичайно архаїчні слова, назви й імена, які народ проніс крізь тисячоліття і які містять украй важливу, значущу й унікальну інформацію. І коли їх вдумливо, сумлінно прочитати й належно пояснити, вони проливають яскраве світло на етногенезу, історію, уявлення і вірування, морально-етичні й естетичні засади українців, відкривають найглибинніші пласти вітчизняної історії, неозорі обшири духу та високі ідеали наших предків.

Список використаних джерел та літератури:

1. Наливайко Сергій. Етнічна історія Давньої України. – К., 2007.
2. Наливайко Сергій. Коровичі-кравенці-українці, або п'ять племен "Велесової книги" та "Рігведи" (передмова) // Степан Наливайко. Українська індоаріка. – К., 2007.
3. Наливайко Сергій. Україна під знаком Тельця // Етнічна історія Давньої України. – К., 2007.
4. Наливайко Степан. Давність назв Україна та українці // Індоарійські таємниці України. – К., 2004.
5. Наливайко Степан. Діва-Обида, гіперборейка Опіда й корона-апіда // Індоарійські таємниці України. – К., 2004.
6. Наливайко Степан. Леся, Волинь і "Рігведа" // Таємниці розкриває санскрит. – К., 2000.
7. Наливайко Степан. Назва Полтава за "Рігведою" і "Махабхаратою" // Українська індоаріка. – К., 2007.
8. Наливайко Степан. "Рігведа", "Рамаяна" й українська казка // Українська індоаріка. – К., 2007.
9. Наливайко Степан. Тисяча найновіших тлумачень давніх українських назв, імен, прізвиськ (на індоіранському матеріалі). – К., 2008.
10. Нечуй-Левицький Іван. Світогляд українського народу. – К., 1992.
11. Смирнов Борис. Сказание о Раме // Махабхарата, вып. III: Горец. – Ашхабад, 1985.
12. Чумарна Марія. Тридев'яте царство: Символіка української казки. – Тернопіль, 2007.

Стаття надійшла до редакції 17.02.2010

Степан Наливайко

Українці, Україна, Трипольє: сквозь призму вед

Аннотація. На основаних лише мовних і фольклорних фактів убедительно свидетельствуется, что украинский язык и духовная культура восходят по крайней мере к ведийско-киммерийско-трипольским временам, а украинская история создавалась вместе и одновременно с историей древнейших цивилизаций мира.

Ключевые слова: украиноведение, индоарика, санскрит, веды, шастры, этимология, украинский фольклор, украинские имена и названия, индийские имена и названия, Триполье, "Велесова книга", "Ригведа", "Махабхарата", "Рамаяна".

Ukrainians, Ukraine, Trypilya: Through the Prism of Vedas

Annotation. The article is devoted to the exposition of parallelisms between the culture, language and folklore of ancient India and Ukraine. The comparative analysis of the materials definitely leads to conclusion that the Ukrainian Culture and History reach Vedic-Kimmerian-Trypilyan times.

Key words: Ukrainology, indoarica, Sanskrit, vedas, shastras, etymology, Ukrainian folklore, Ukrainian names, Indian names, Trypilya, Veles Book, Rigveda, Mahabharata, Ramayana.

Рецензії

УДК101

Віктор Ідзьо

Рецензія на III том “Історія філософії”, доктора філософських наук, професора М. Пришляка

В своїй праці “Історія Філософії”. Т.– III, Львів, 2010р. - її автор, доктор філософських наук, професор, отець - салезіянин Михайло Пришляк, постає, вже, як автор двох великих томів “Історія Філософії”, в яких розкрив філософсько-релігійні, морально-психологічні, освітньо - педагогічні та наукові аспекти філософського погляду західно-європейського філософського наукового світу для формування нових філософських поглядів молодого українського покоління, яке здобуває середню і вищу освіту у незалежній Україні. В III томі оригінального підручника викладається розвиток філософської думки від епохи Емануїла Канта до епохи нашого часу - відновлення Української держави. У III томі “Історія Філософії” її автор торкається всіх історичних аспектів філософської науки, яку викладає від епохи Емануїла Канта до сьогодення. М.Пришляк не обмежується середньою школою та наукою, він апробує свою “Історію Філософії” для подальшого духовного розвитку українського суспільства. Таким чином, у III томі “Історія Філософії”, о.М. Пришляк намагається дати відповідь на запитання, як виховати високоосвіченого, морально стійкого, психологічно витриманого учня та студента, громадянина всесторонньо-розвинутого філософа, який одночасно отримав знання як стародавньої так і з сучасної філософії на основі здобутих, у викладених ним у трьох томах концептуальних знань, які додадуться до загальних знань і дають відповідь на питання – як стати патріотом Української держави. Праця о.М.Пришляка “Історія Філософії” том III є самостійним структурованим світобаченням на філософську проблему, релігійно-християнського, історико-політичного, морально-психологічного, педагогічного та патріотичного навчання курсу філософії в школі та вищому навчальному закладі підростаючого покоління в контексті навчання філософії в лоні українського суспільства. Автор о.М.Пришляк і в III томі “Історії Філософії” аналізує та висвітлює свою концепцію філософії в хронологічному порядку, подає свою оригінальну концепцію, аналізуючи філософські погляди та світобачення від епохи Емануїла Канта до сучасності, пропонуючи свою історико-філософську джерельну базу для утвердження свого філософського світобачення в українському суспільстві. Слід наголосити, що в окремому, філософському концептуальному вимірі III том доктора філософських наук, професора о. М.Пришляка “Історія Філософії” видалися нам актуальним для проведення подальших узагальнюючих, по апробованій темі, наукових досліджень, оскільки філософія в школі, так глибоко, як її розглядає автор ще не апробувалась в фундаментальних працях українських науковців. III том Історії Філософії, як і попередні два томи, священника М.Пришляка, не залишить байдужим кожного українського науковця, історика, філософа, який прагне познайомитися з історією та розвитком філософії, оскільки є філософським осмисленням історико-релігійних, християнських засад становлення та розвитку українського філософського сьогодення, як складової сучасного суспільства та всього українського народу.

В цілому III том Історії Філософії, доктора філософських наук, професора о. Михайла Пришляка відповідає всім основним вимогам, самостійного наукового дослідження і заслуговує на позитивну оцінку науковцями та громадською думкою.

¹ М.Пришляк. Історія Філософії. Том III. – Львів: Сполом, 2009. – 250с.

Viktor Idzo

Reviews on III tom “Histori Filosofii doktora profesora p. M. Prushlyak

УДК101

Микола Недюха

Рецензія на III том “Історія філософії”, доктора філософських наук, професора М. Пришляка

Актуальність підготовки вищезазначеного навчального посібника є незаперечною з огляду на процес розбудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави. Необхідно оновлювати підходи до формування нового покоління громадян, які б відрізнялися більш високою і якісно іншою порівняно з

минулими поколіннями філософською та правовою культурою, світоглядними орієнтаціями, послідовністю своїх демократичних переконань, умінням захищати свої права та з готовністю виконувати свої обов'язки перед державою і суспільством. Особливої інтриги виданню, що рецензується, надає та обставина, що виклад матеріалу, інтерпретація, розуміння й обґрунтування провідних ідей світової філософської думки забезпечується в спосіб, заснований на природно - християнському світогляді. Навчальний посібник підготовлений ученим, який має великий досвід діяльності в галузі історико-філософської науки – передусім наукової та викладацької. З-під пера автора вийшло вже чимало підручників, навчальних посібників, монографій та наукових статей з теорії та історії філософії, що отримали цілком заслужений резонанс, користуються попитом, є затребуваними широкою читацькою аудиторією. У навчальному посібнику безсумнівно приваблює те, що він написаний з позицій загальнолюдських цінностей та уявлень. Навчальний посібник вирізняється поєднанням максимальної стилістичної простоти, дохідливості у викладенні матеріалу з науковою виваженістю, обґрунтованістю і чіткістю, що, без всякого сумніву, має сприяти зацікавленості учнівської та студентської молоді в отриманні основ філософського знання. Вважаю, що рецензований навчальний підручник є одним з найкращих видань історико-філософської думки останніх років, що охоплює значний період її розвитку – від доби І.Канта до сьогодення.

² М.Пришляк. Історія Філософії. Том III. – Львів: Сполом, 2009. – 250с.

Mukola Nedyucha

Reviews on III tom “ Histori Filosofi doktoda profesora p. M. Prushlyak

УДК101

Олег Огірко

Рецензія на III том “Історія філософії”, доктора філософських наук, професора М. Пришляка

Атор підручника “Історія філософії” о.М.Пришляк викладає розвиток філософії з точки зору християнства. В третьому томі викладається історія розвитку філософської думки у Європі від епохи Еммануїла Канта до епохи нашого часу, відновлення в новій Україні. Запропонований підручник покликаний допомогти студентам правильно зрозуміти походження, суть філософії, важливість її функцій і ролі в житті людини та суспільства. У ньому розкритий тісний зв'язок філософії з культурою та релігією. Слід зауважити, що автор фахово підійшов до написання даного тому. В підручнику в простій, доступній формі викладаються основні поняття філософії, наголошується на пізнанні молоддю цінностей християнської релігії. Велика увага акцентується на питаннях критицизму та ідеалізму після Е. Канта, на реакції проти ідеалізму, на загальній характеристиці позитивізму, романтизму в філософії, на зв'язку позитивізму з романтизмом та ілюменізмом та на основних формах позитивізму. Розглянуто головних представників позитивізму, а особливо таких як Август Комте, Герберт Спенсер та інші. Особливу увагу приділено екзистенціалізму та його представникам: Е.Гусерлю, О. Ясперсу, М.Гайдегеру, Ж.-П.Сартру. Розглянуто італійський ідеалізм та вчення Л.Феєрбаха і К.Маркса. Проаналізовані питання історичного та діалектичного матеріалізму. Звернено увагу на філософію діяльності. Вказано, що екзистенціалізм – це філософський напрямок започаткований у Європі між двома світовими війнами, який продовжується потім у контексті кризи інтелектуальних вартостей і в етиці XIX ст. (оптимізм, прогресизм, спіритуалізм). З різними відмінностями і напрямками, екзистенціалізм за головну тему має людське існування, проти всякого зведення людини до речей і проти всякого анулювання в будь-якій тотальності. Пропонується глибоко усвідомити філософські аспекти релігійного вчення. Позитивним аспектом запропонованого підручника є те, що він враховує здобутки української духовної традиції, і тим самим сприяє вихованню не абстрактної релігійності, а такої, що має глибоке національне підґрунтя. Порушені проблеми навчального посібника закликають виховувати молодь у вірності Богові, Україні, народові. Посібник написаний на екуменічному рівні, не ображаючи почуття вірних різних християнських конфесій і сприятиме толерантному відношенню між християнами і представниками різних релігій світу. Вважаю, що запропонований підручник “Історія філософії. Том III”, підготовлений доктором філософських і політичних наук, професором о. М. Пришляком заслуговує опублікування та буде корисним для учнів старших класів середньої школи, студентів технікумів, коледжів, перших курсів вищих навчальних закладів.

³ М.Пришляк. Історія Філософії. Том III. – Львів: Сполом, 2009. – 250с.

Oleh Ohirko

Reviews on III tom “ Histori Filosofi doktoda profesora p. M. Prushlyak

Наші автори:

Артюх Вадим - кандидат історичних наук, завідувач археологічного відділу Українського Університету в Москві(УУМ) (Москва).

Глібовицький Ігор – кандидат філологічних наук доцент кафедри української літератури Прикарпатського Національного Університету ім.В.Стефаника(Івано-Франківськ).

Джус Оксана – кандидат філологічних наук доцент кафедри української мови Прикарпатського Національного Університету ім.В.Стефаника(Івано-Франківськ).

Донцова Тетяна - кандидат філологічних наук. доцент кафедри української літератури Харківського Державного Педагогічного Університету ім.Г.С.Сковороди(Харків).

Дудченко Віктор - кандидат історичних наук, професор, перший проректор Українського Університету в Москві(Москва).

Ідзьо Віктор - доктор історичних наук, професор, ректор Українського Університету міста Москви, академік Міжнародної Академії Наук Євразії, академік Академії Наук Вищої Школи України (АНВШ), професор Університету “Львівський Ставропігон”(Москва).

Калашник Антоніна – викладач Львівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти (Львів).

Климчук Федір – доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник Інституту філології Білоруської Академії Наук (Мінськ).

Лазарєва Валентина – науковий співробітник, пошукувач відділу історичних та теоретико - методологічних проблем українознавства Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Кононенко Петро - доктор філологічних наук, професор, академік АНВШ, академік МСАН, академік УАПН, академік УВАН, директор Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Кононенко Тарас - кандидат філософських наук, доцент, завідувач відділу філософсько-психологічних проблем українознавства, заступник директора Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Наливайко Степан - сходознавець - індолог, завідувач сектору порівняльних досліджень Науково - дослідного Інституту українознавства МОН України(Київ).

Недюха Микола - доктор філософських наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України(Київ).

Огірко Олег - доктор філософських наук, професор Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій ім. С.З. Гжицького (Львів).

Павлюк Мирослав – науковий співробітник Львівського представництва УУМ, директор Радіо “Ворскресіння”(Львів).

Федотова Оксана - кандидат історичних наук, старший науковий співробітника відділу літератури і українознавства Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України (Київ).

Шилов Юрій – кандидат історичних наук, професор, академік, завідувач кафедри українознавства МАУП (Київ).

Пам'ятка авторів

* Стаття повинна відповідати тематиці журналу і сучасному стану науки, бути літературно опрацьованою. Автор статті відповідає за достовірність і вірогідність викладеного матеріалу, за правильне цитування джерел і коректне посилання на них.

* У статті повинні бути присутні такі необхідні елементи; постановка проблеми та її зв'язок із науковими та практичними завданнями; аналіз останніх досліджень і публікацій з даної проблеми; виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття; формулювання цілей статті (постановка завдання); виклад основного матеріалу дослідження; висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямку.

* Структура статті:

- > УДК;
- > прізвище та ім'я автора;
- > назва статті;
- > текст статті,
- > список використаних джерел,
- > резюме російською й англійською мовами (обсягом до 7 рядків) у такій послідовності: ім'я та прізвище автора, назва статті, текст анотації.
- > Обсяг статті - 9-12 сторінок комп'ютерного набору.

* Текст статті друкується в одному примірнику українською мовою на білому папері формату А4 кеглем 14 через 1,5 інтервали з дотриманням розмірів полів: верхнього, нижнього і лівого - 30 мм, правого - 10 мм (29 рядків, 60-65 знаків у рядку). Не допускається друкування будь-якої частини тексту меншим інтервалом.

* У тексті статті посилання на використані джерела подаються у квадратних дужках, зазначається порядковий номер і сторінка цитованого джерела.

*Список використаних джерел складається в алфавітному порядку за вимогами Держстандарту.

*Сторінки статті нумеруються за порядком, без пропусків і буквених позначень. Автор підписується на звороті останньої сторінки, чим підтверджує, що дати, цитати, фактичні дані, бібліографія звірені, а стаття готова до видання.

*Ілюстрації та таблиці входять до загального обсягу статті. Загальна кількість ілюстративного матеріалу - таблиць, схем, малюнків - у статті не повинна перевищувати п'яти. Таблиці виконуються згідно з вимогами Держстандарту і розмішуються в тексті статті.

* Разом із роздруком статті необхідно надіслати дискету, в якій файл статті (у двох копіях) записується в редакторі Microsoft Word 97, шрифт - Times New Roman, розмір шрифту -14, міжрядковий інтервал - 1,5. Схеми та діаграми виконуються в редакторі Word.

*До статті додаються такі супроводжувальні документи:

- > рецензія доктора або кандидата історичних чи філологічних наук відповідно до напрямку статті,
- > повідомлення про автора (прізвище, ім'я, по батькові, посада, спеціальність, науковий ступінь, вчене звання, місце роботи (повна назва навчального закладу, установи), поштова адреса з індексом, службовий і домашній телефони) та кількість замовлених примірників журналу.

*Редколегія журналу залишає за собою право подавати рукописи на зовнішнє рецензування. Рукописи не повертаються.

*Редакція зобов'язується кожному автору за плату, надіслати один примірник журналу.

Наукове видання

Українознавець

Connoisseur of Ukraine

Випуск IX

**Комп'ютерний набір під керівництвом
кандидата технічних наук, доцента Василя Смичка**

Наукова редакція:
доктор історичних наук, професор Дашкевич Я.Р.
доктор історичних наук, професор Калакура Я.С.

Літературна редакція:
доктор філологічних наук, професор Кононенко П.П.
доктор філологічних наук, професор Мосенкіс Ю.Л.

Переклад англійською мовою:
кандидат філологічних наук, викладач англійської мови Пасічник Г.П.

За редакцією
доктора історичних наук, професора, ректора,
завідувача відділу українознавства УУМ,
академіка, лауреата премії ім. академіка І.П.Крип'якевича,
члена президії Світової Наукової Ради при СКУ - Ідзьо В.С.
Підписано до друку 22. 12.2005. Формат 60х84/а
Друк резोगраф. Папір офсетний Гарнітура pragmatika.
Ум. Друк. Арк. 32, 81. Обкл.- видд. Арк 23, 48.
Наклад 300 прим. Зам № 123-863.

Видавництво “Сполом”
Свідоцтво ... від 12.01. 1995р.
Адреса видавництва...

Адреса редакції: “Українознавець”
Україна, 79008, м. Львів, вул. Кривоноса 10,
тел: (097) 496 – 22 - 40, факс:(0322) 97-10-38.

E-mail:ukrainoznavezz@ukr.net

Головний редактор В.Ідзьо, П.Кононенко – перший заступник та член Редакційної Ради наукового журналу «Українознавець». – Ювіляри України